

Pilietinio pasipriešinimo rengimo centras

Pilietinis pasipriešinimas

Pilietinio pasipriešinimo rengimo centras

Pilietinis pasipriešinimas

Vytautas Mankevičius
Albertas Daugirdas

Vilnius, 2002

M00-071

PILIETINIS PASIPRIEŠINIMAS

Vytautas Mankevičius, Albertas Daugirdas

2002 01 29. 11,75 sp. lanko, 60×84/16. Tiražas 500. Užsakymas Nr. 21

Išleido „Mažoji Evelina“, Laisvės pr. 60, Vilnius

Spausdino UAB „Naujoji matrica“, Linkmenų g. 28, Vilnius

7610005000071

Adolfo Ramanausko-Vanago knygoje „Daugel krito sūnų...“ yra eilutės: „Nepriklausomybės meto vadai nerengė tautos, nemokė jos, kaip reikėtų laikytis kad ir ilgiausios bei žiauriausios okupacijos metais“. Šios eilutės skamba kaip priekaištas tuometinei valdžiai ir kaip testamentas mūsų kartai. Šių minčių ir istorinės patirties paskatinti Krašto apsaugos ministerijos vadovai pritarė nuostatai, kad Generolo Ramanausko karių profesinio tobulinimo centre būtų pradėtas pilietinio pasipriešinimo mokymas. 1999 metų pradžioje šiame centre buvo įkurtas Pilietinio pasipriešinimo mokymo skyrius. Mokymo pradžioje kurso klausytojai buvo Rezervo karių asociacijos nariai, Skautų sąjungos vadovai, Šaulių sąjungos rinktinių vadai, karinių dalinių ryšių su visuomene specialistai ir karių ramovių darbuotojai.

2000 m. lapkričio 11 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1359 įsteigtas Valstybinis pilietinio pasipriešinimo rengimo centras ir patvirtinti šio centro nuostatai bei nurodyti uždaviniai ir funkcijos. Centras pradėjo kurtis 2001 m. viduryje Generolo Adolfo Ramanausko mokymo centro, kuriame veikė Pilietinio pasipriešinimo mokymo skyrius, bazėje.

2001 m. spalio 20 d. LR krašto apsaugos ministro įsakymu buvo patvirtinta Valstybinio pilietinio pasipriešinimo rengimo centro prie Krašto apsaugos ministerijos veiklos programa. Ši programa parengta vadovaujantis LR Konstitucija, Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu, LR ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymu, Lietuvos karinės gynybos strategija, kitais teisės aktais, taip pat LR Vyriausybės patvirtintais Centro nuostatais. Programos tikslas – rengti visuomenę pilietiniam pasipriešinimui agresijos atveju ir mokyti, kaip reikėtų laikytis ir priešintis okupacijos atveju. Visuomenės rengimui ir mokymui numatytos priemonės yra grindžiamos:

- gynybos visuotinumui principu – agresijos atveju kiekvienas pilietis ir tauta priešinasi užpuolikui ar okupantui visais įmanomais tarptautinės teisės nedraudžiamais būdais;
- gynybos besąlygiškumo principu – niekas negali varžyti tautos ir kiekvieno piliečio teisės priešintis agresoriui, okupantui ir bet kam kitam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką;
- gynybos politikos atgrasinimo principu – remiamasi ne tik karine galia,

bet ir visų piliečių pasiryžimu besąlygiškam ginkluotam ir neginkluotam pasipriešinimui.

Programoje apibrėžta veikla apima Centro organizuojamą visuomenės mokymą ir rengimą pilietiniam pasipriešinimui agresijos atveju ir tiesiogiai remiasi Šaulių sąjungos veikla pagal visuomenės rengimo pilietiniam pasipriešinimui programas, taip pat apskrities, savivaldybės teritorijoje dislokuotų karinių vienetų pagalba ir parama.

Programoje numatomas glaudus bendradarbiavimas su mokymo ir mokslo įstaigomis, jaunimo organizacijomis, valstybės, vietos savivaldos institucijomis, Bažnyčia, atskirais ir susibūrusiais pilietinio pasipriešinimo veiklai piliečiais bei kitomis institucijomis.

Viena svarbiausių Centro veiklos kryptių yra valstybės politikos įgyvendinimas rengiant visuomenę individualiam ir organizuotam pilietiniam pasipriešinimui. Organizuojamas piliečių, ypač jaunimo, mokymas ir rengimas pasipriešinimui agresijos atveju, ugdomas pilietiškumas, propaguojama privaloma ir savanoriška karo tarnyba, skleidžiama tautos ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo patirtis. Visuomenė yra supažindinama su tarptautinės teisės pripažintomis pasipriešinimo formomis bei metodais, taip pat su pasipriešinimo strategija ir taktika bei pilietinio pasipriešinimo organizavimo klausimais. Kita Centro veikla susijusi su bendradarbiaujančių valstybės valdymo bei vietos savivaldos institucijų, visuomeninių organizacijų, prisidedančių prie visuomenės rengimo pilietiniam pasipriešinimui agresijos atveju, veiklos koordinavimas. Centras taip pat koordinuoja pilietinio pasipriešinimo mokymo programų rengimą bei pilietinio pasipriešinimo propagavimą visuomenėje.

Parengtas pilietinio pasipriešinimo rengimo mokymo teminis planas, taikintinas pilietinio pasipriešinimo organizavimo specialistams, pilietinio pasipriešinimo mokymo instruktoriams, visuomeninių organizacijų ir savaveiksmių bendrijų nariams, valstybės valdymo institucijų pareigūnams, vietos savivaldos institucijų vadovams ir nariams.

Dirbant visuomenės pilietinio pasipriešinimo rengimo darbą, buvo parengta keliolika temų, aiškinančių šios veiklos pagrindinius principus. Leidinyje pateikiamos pilietinio pasipriešinimo rengimo instruktorių mokymo kurso temos, parengtos Vytauto Mankevičiaus. Daug dėmesio skiriama ir išgyvenimo problemoms, kurias analizuoja vyr. ltn. Albertas Daugirdas.

Visuotinė gynybos samprata

Siekiant išsiaiškinti pilietinio pasipriešinimo, kaip vienos iš valstybės gynybinių galių dalių, pagrindinius principus, būtina suprasti visuotinės gynybos raidą.

Visuotinės gynybos istorijos apžvalga

Vėlyvaisiais viduramžiais Europoje buvo būdingas kondotjerų kariavimo būdas. Kondotjerai buvo vadinami samdyti karvedžiai su savo kariuomene. Dažniausiai turtingi feodalai samdydavo kondotjerus konfliktams spręsti. Toks kariavimo būdas skyrėsi nuo tikro karo, kur sprendžiami gyvybės ar mirties, laisvės ar nelaisvės klausimai. Tačiau ne visos kovos tuo metu vyko kondotjerų metodais. Iki Prancūzijos revoliucijos vyravo nuomonė, kad karas yra tik karių rūpestis.

Istorijoje karo formos keitėsi, jos derinamos prie žmonijos gyvenimo aplinkybių, ekonominio gyvenimo pokyčių bei naujų technologijų. Po Prancūzijos revoliucijos ir po jos sekusių karų buvo radikaliai pakito kariavimo būdai. Tuo laiku atsirado visuotinė karo prievolė.

Pasinaudodamas Prancūzijos revoliucija ir Napoleono epochos karų patyrimu, naują karo teoriją sukūrė prūsų generolas Karlas Klausevitzas. Pasak jo, karas yra politikos tęsinys, tik kare politika vykdoma specifinėmis karui būdingomis priemonėmis.

K. Klausevitzas (1780–1831) garsus karo teoretikas, lenkas. Pirmuosius karininko įgūdžius įgijo 1792–1793 metų kare su prancūzais. 1801 m. baigė Berlyno karo akademiją, nuo 1809 m. dirbo Prūsų karo ministerijoje. 1812 m. perėjo tarnauti į rusų kariuomenę, dalyvavo sudarant Tauragės konvenciją, vėlesnėse kautynėse su Napoleonu. 1818 m. K. Klausevitzas buvo Vokietijos karo akademijos direktorius, 1830 m. – artilerijos inspektorius Vroclave, 1831 m. – Gneisenau armijos, kuria prūsai malšino sukilusius lenkus, štabo viršininkas. Klausvitzas pasižymėjo savo raštais apie karą, ypač veikalu „Von Kriege“ (1832–1834) prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir buvo laikomas vokiečių kariškosios galybės ideologu ir kūrėju.

Karlo Klausewitzo teiginys – „Ginklų karui pasibaigus, tęsiamas karas visose kitose gyvenimo srityse“ asocijuojasi su Platono mintimi – „Karas yra natūralus žmonijos būvis“. Remiantis šiomis mintimis, daroma išvada, kad karas yra

politikos įrankis, priemonė tikslui pasiekti. Turėjo būti derinami politiniai, ekonominiai, kultūriniai ir kariniai klausimai. Tačiau teorijos įgyvendinimas tapo sudėtingu reiškiniu. Valdžia pajutusi, kad atsiranda nuomonių skirtumų, lengva ranka šalindavo didesnę savarankiškumą rodančius karo vadus, dėl ko buvo pralaimimos karinės operacijos. Prieškario teoretikai manė, kad dėl Karlo Klausewitzo teorijos klaidų ir Vokietija, ir Rusija patyrė esminių pralaimėjimų.

Nors kai kurie Karlo Klausewitzo teorijos karo ir politikos sričių nesuderinamumai susilaukė kritikos, galima teigti, kad ši teorija buvo viena pirmųjų **visuotinio karo** teorijų, teigianti, kad kare be karių aktyviai dalyvauja įvairūs visuomenės sluoksniai. Karas sukrečia visą tautą.

Vokiečių generolas Erichas Ludendorffas savo knygoje „Der totale Krieg“, išleistoje 1935 m., išdėstė naują požiūrį į karą.

Erichas Ludendorffas (1865–1937) per I pasaulinį karą pasižymėjo operacinių karo planų sumanymais ir jų vykdymu, buvo operacijų skyriaus viršininkas vyriausiam vokiečių kariuomenės štabe. Jo pastangomis 1913 buvo padidinta vokiečių kariuomenė. Pirmą kartą generolas E. Ludendorffas pasižymėjo karo pradžioje Belgijoje paimant Lježo tvirtovę, 1914 m. tapo VIII armijos, kuri veikė Rytprūsiuose, štabo viršininku. Feldmaršalui P.Hindenburgui pasiūlė sumanymą, kaip nugalėti rusus. Vykdamas šį planą, 1914 m. rugpjūčio 26–30 dienomis rusų gen. A.Samsonovo armija buvo sumušta ir priversta skubiai pasitraukti iš Rytprūsių. Šias kautynes E. Ludendorffas siūlė pavadinti „Tanenbergo kautynėmis“ – tarsi atpildą už 1410 m. rugpjūčio 15 d. pralaimėtą kryžiuočių mūšį su lietuviais ir lenkais. Gen. E. Ludendorffas turėjo įtakos operacijos eigai 1915 m. užimant Lietuvą ir Lenkiją. Hindenburgui tapus prieš rusus veikiančios kariuomenės vadu, buvo paskirtas jo štabo viršininku. Turėjo įtakos operacijų eigai 1915 užimant vokiečiams Lietuvą ir Lenkiją. Vokiečių armijos būstinei įsikūrus Kaune, čia rezidavo ir E.Ludendorffas su savo štabu. Pagal jo nurodymus buvo vykdomas ir gana griežtas okupacinis Lietuvos krašto valdymas. Lietuvos administracinis aparatas buvo taip sutvarkytas, kad būtų galima paimti kuo daugiau medžiagų ir maisto karo reikmėms. 1916 m. E.Ludendorffas buvo paskirtas vokiečių kariuomenės štabo viršininku ir išvyko iš Lietuvos. 1918 m. gen. E.Ludendorffas suplanavo paskutinę didelę operaciją Vakarų fronte prieš sąjungininkus, kuri nepavyko. Vokietijai karą pralaimint, 1918 m. E.Ludendorffas buvo atleistas iš pareigų. Kilus revoliucijai E.Ludendorffas trumpam buvo pasitraukęs į Švediją (1919). Vėliau reiškėsi nacionalistiniuose sąjūdžiuose. 1923 m. lapkričio mėnesį dalyvavo Hitlerio puče. 1925 m.

nesėkmingai kandidatavo į Reicho prezidentus. Reiškėsi kaip karo istorikas, jo istoriniai ir teoriniai darbai buvo to laiko naujovė.

Skirtumas tarp Karlo Klausewitzo teorijos kertinio akmens – „karas yra politikos įrankis“ – ir Ericho Lundendorffo – „politika turi tarnauti karui“ – yra akivaizdus. Be abejo, šiandien E.Lundendorffo teiginys yra nepriimtinas, bet tai taip pat yra visuotinio karo esmės išraiška. Gen. E.Lundendorffas teigė, kad politika ir teisingas karas tarnauja tautos saugumui, bet karas yra aukščiausias ir daugiausia pasiaukojimo reikalaujantis reiškinys tautai siekiant išlikti, todėl politika tarnauja karui. E.Lundendorffo nuomone, visuotinė gynyba galima, kai visa tauta yra pasiryžusi gintis. Visuotinė gynyba nėra vien ginkluotųjų pajėgų reikalas, bet visos tautos kova už egzistenciją.

Visuotinės gynybos sritys

Prieškario generalinio štabo majoras Vytautas Bulvičius savo knygoje „Karinis valstybės rengimas“, išleistoje 1939 m., teigia, kad pasiruošimas visuotinei gynybai turėtų vykti trijose srityse:

- ginkluotosiose pajėgose;
- ekonominėje;
- dvasinėje.

Labai svarbus šių sričių suderinamumas. Nė viena iš jų neturi veikti tik sau, bet gegzti glaudesnius tarpusavio ryšius, viena kitą papildyti. V. Bulvičius pateikia empirinį skaičiavimą, kuris rodo valstybės gynybinius pajėgumus, kaip tauta turėtų rūpintis savo krašto apsauga. Galima daryti prielaidą ir atskiras valstybių galių sritis vertinti balais:

I variantas

Ginkluotųjų pajėgų išsivystymas	– 10
Ekonominis šalies išsivystymas	– 1
Kultūrinis, dvasinis išsivystymas	– 1
Bendras valstybės pajėgumas	$1 \times 1 \times 1 = 10$

II variantas

Ginkluotųjų pajėgų išsivystymas	– 4
Ekonominis šalies išsivystymas	– 4
Kultūrinis, dvasinis išsivystymas	– 4
Bendras valstybės pajėgumas	$4 \times 4 \times 4 = 64$

Nusprendę pasirinkę II ūkinės, kultūrinės ir gynybinės politikos variantą, matysime, kad mažesnėmis pastangomis galėsime labiau padidinti

valstybės nacionalinį saugumą negu I variantu. Suprantama, kad tai yra tik empirinis skaičiavimas, kuriuo norima parodyti, kad siekiant stiprinti nacionalinį saugumą labai svarbu plėtoti visas sritis.

Prieškaryje įdomūs buvo čekų armijos plk.ltn. S.Yester samprotavimai vertinant valstybių karinę galią, kuri buvo motyvuojama įvertinus visuotinės gynybos principą.

Vertindamas karinę valstybių galią, S.Yesteris skaičiuoja karinius ir ekonominius pajėgumus, o taip pat kultūrinės dvasines galias. Kaip mato vienetas, išvedamas karinis potencialas ir įvertinamas atskirų valstybių galios. S.Yesteris 1937 m. sudarė šių valstybių karinio vertinimo lentelę:

Anglija	– 12	Čekoslovakija	– 2
Vokietija	– 9	Balkanų santarvė	– 5
Rusija	– 10	JAV	– 15
Prancūzija	– 9	Japonija	– 8
Italija	– 5	Lenkija	– 3

Toks vertinimas, be abejo, nėra labai tikslus. Ypač sunku įvertinti moralines jėgas. Bet tokia vertinimo metodika rodo potencialių gynybinių jėgų mobilizaciją.

S.Yesterio teorija puikiai derinasi su visuotinės gynybos teorija. Ji reikalauja kovoti visomis tautos jėgomis, visose srityse, kur tik tos jėgos gali pasireikšti.

Toks visuotinės gynybos požiūris aktualus ir šiandien. Ginkluotosios pajėgos, sukurtos ant netvirto ekonominio pagrindo, yra tiek pat nepatikimos, kaip ir ekonomika, neapsaugota ginkluota jėga. Todėl integravusis į NATO būtų užtikrintas investicijų augimas mūsų valstybės ekonomikoje. Nei ginkluotosios pajėgos, nei ekonomika nebus patikimos, jeigu jų nerems kultūra, kuri per piliečio nuostatas daro įtaką ginkluotosioms pajėgoms ir ekonomikai.

Nacionalinio saugumo užtikrinimo kryptys, numatytos LR nacionalinio saugumo įstatyme, atitinka visuotinės gynybos modelį, tam tikra prasme tapusį klasikiniu.

Matome, kad gynybos politika yra viena iš nacionalinio saugumo krypčių. 2000 m. spalio 4 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 1161 patvirtintos Lietuvos karinės gynybos strategijos nuorodos, kad gynybos politika grindžiama šiais principais:

- civilių demokratine kontrole;
- atgrasinimu;
- visuotine ir besąlygiška gynyba;
- euroatlantiniu solidarumu ir kolektyvine gynyba.

Būtent visuotinio ir besąlygiškumo principas yra pilietinio pasipriešinimo pagrindas.

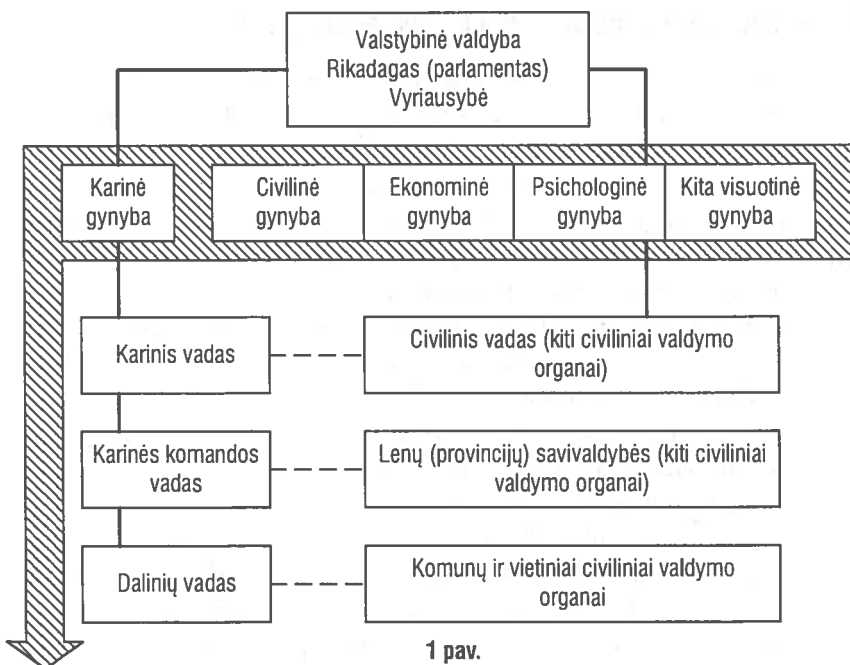
Pilietinis karas Rusijoje

Tam tikru požiūriu visuotinės gynybos pavyzdys yra Rusijos pilietinis karas (1918–1919 m.). Bolševikų vadai gerai suprato, kad galingiausias jų ginklas – gražūs žodžiai, skambi propaganda, žadanti taiką, duonos ir žemės skurdo prispaustiems žmonėms. Bolševikai turėjo savo strateginę koncepciją, taip vadinamąją „strateginio prieauglio“ koncepcija. Ši strategija buvo gerai žinoma Rusijoje: karinės jėgos puldavo frontu, ginkluoti darbininkai – iš užnugario. Sistema save pateisino. Bolševikų jėgos augo. Nors kartais iškildavo nepaklusnūs nauji lyderiai (Machno, Grigorjevas).

Tačiau toks kovos būdas netiko ten, kur vietos gyventojai buvo tautiškai susipratę. Pasiekus etnografinės Lietuvos, Lenkijos, Latvijos, Estijos ir Suomijos ribas, ji nustojo veikusi. Čia vietoje „strateginio prieauglio“ tebuvo tik „strateginis nuostolis“.

1918–1920 m. Lietuvoje buvo beveik visos sąlygos bolševikams įsigalėti, nes žmonės buvo karo nuvarginti, alkani ir pikti. Tačiau tam sukliudė lietuvių tautinė savimonė.

Švedijos Gotlando salos totalinės gynybos organizavimas
Švedijos visuotinės gynybos koordinavimas karo metu

1 pav.

Švedijos nacionalinio saugumo politika derina karinės, civilinės, ekonominės ir psichologinės gynybos sritis. Šioje šalyje ypatinga reikšmė teikiama savanoriškų organizacijų mokymui ir darbui. Aprūpinimo klausimai, mokyklų veikla, ligonių gydymas ir slaugymas yra konkrečios visuotinės gynybos sritys. Labai svarbiomis yra laikomos bendrojo administravimo ir finansinės veiklos sritys.

Psichologinė gynyba apima atskiras specifines sritis:

- gynybinės valios bei pasipriešinimo dvasios stiprinimas;
- švietimas, informacija, nepriklausomų naujienų perdavimas;
- savivaldybės informacinė veikla karo metu, dalykinės informacijos teikimas gyventojams;
- laisvanoriškų organizacijų šviečiamoji veikla.

Švedijos laisvanoriškos gynybos organizacijos yra labai svarbi visuotinės gynybos dalis.

Pagrindinės laisvanoriškų organizacijų funkcijos:

- stiprinti ir gausinti gynybines pajėgas;
- jungtis laisvanoriškam judėjimui;
- bendradarbiauti su valdžios struktūromis, plėtoti švietimą ir kitą veiklą.

Visuomenės rengimo visuotinei gynybai principai

V. Bulvičius savo knygoje „Karinis valstybės rengimas“, išleistoje 1939 m., pabrėžia įvairių sričių, svarbių krašto gynybai, suderinamumo principą. Svarbi ne tik ekonominė valstybės pažanga, bet ir visuomenės švietimo sritis, socialinės nelygybės klausimai, kurių sąmoninga ar nesąmoninga eskalacija griauna pačią visuomenę. Visuomenėje dar išliko psichologinė miestiečių ir kaimiečių, inteligentų ir darbininkų nelygybės problema. Rengiantis visuotinei gynybai šios problemos taip pat turi būti įvertintos.

Svarbus yra jaunimo auklėjimas. Reikėtų skatinti visuomenės jaunimo organizacijų veiklą, kuri, deja, mūsų krašte šiuo metu nėra reikiamai koordinuojama ir planuojama.

Laikmečio pragmatinė dvasia, vertybių sistemos kaitą, pseudokultūros griaunantį poveikis verčia ieškoti naujų jaunuomenės auklėjimo būdų, kad būtų galima pasirengti dvasiniam karui.

Popiežius Jonas Paulius II savo knygoje „Žengiant per vilties slenkstį“ rašė: „Šiandieniniai jauni žmonės – kokie jie, ko ieško?.. Galima būtų pasakyti, kad tokie kaip visada. „Pakanka prisiminti 1944 metų Varšuvos sukilimą, tokį desperatišką savęs netausojusį mano amžininkų protrūkį. Savo jaunas

gyvybes nesvyruodami metė į degantį laužą. Norėjo patvirtinti, kad bręsta priimti tą didį ir sunkų jiems tenkantį paveldą“.

Dabartinė karta auga kitomis aplinkybėmis. Jie neturi Antrojo pasaulinio karo patirties, daugelis iš jų neprisimena idėjinių grumtynių su komunistine sistema, su totalitarine valstybe. Gyvendami laisvi vis labiau pasiduoda vartotojiškai civilizacijai. Nors negalima teigti, kad jaunimas atmeta tradicines vertybes.

Mažoms tautoms, mažoms valstybėms dvasinė gynyba yra vienas svarbiausių klausimų.

Pasirengimas pilietiniam pasipriešinimui

Visuomenės rengimo pilietiniam pasipriešinimui uždaviniai turi būti grindžiami gynybos visuotinumą principu ir nuodugnia grėsmių valstybei analize bei ilgamete Lietuvos rezistencijos ir kitų šalių patirtimi.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme ir Lietuvos karinės gynybos strategijoje suformuotas aiškiai nurodomas gynybos visuotinumą. Gynybos visuotinumą yra tada, kai valstybę gina ginkluotosios pajėgos, gynybai naudojami visi valstybės ištekliai, kiekvienas pilietis, visa tauta priešinasi agresijai visais tarptautinės teisės nedraudžiamais būdais. Toks juridinis, įstatyminis gynybos visuotinumą sąvokos aiškinimas atskleidžia, kad gynyba aprėpia **karinę, ekonominę ir dvasinę** sritį, apie kurias dar 1939 metais savo knygoje „Karinis valstybės rengimas“ rašė Vytautas Bulvičius.

Pagal Nacionalinio saugumo įstatymą pilietinis pasipriešinimas yra visuotinės gynybos dalis, kurią sudaro:

- tautos apsisprendimas ir pasiryžimas priešintis kiekvienam užpuolikui;
- įstatymo nustatyta visuotinė privalomoji karo tarnyba;
- kariuomenės ir rezervo parengtis;
- geras kariuomenės ir civilių piliečių savitarpio supratimas ir bendradarbiavimas;
- valstybės atsargos;
- piliečių pasirengimas visuotiniam ginkluotam ir neginkluotam pasipriešinimui.

Vieną iš gynybinės galios dalių, piliečių pasirengimas visuotiniam ginkluotam ir neginkluotam pasipriešinimui, 2000 m. liepos 17 d. priimtame Ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatyme įvardijama **pasirengimu pilietiniam pasipriešinimui**. Į krašto gynybinių galių plėtrą, valstybės politikos įgyvendinimą rengiant visuomenę pilietiniam pasipriešinimui įtraukiama Šaulių sąjunga, kurios vienas iš uždavinių rengti visuomenę pilietiniam pasipriešinimui agresijos ir okupacijos atveju.

Menkai besidomintieji krašto gynyba dažnai kelia klausimą: „Su kuo kariausime šiame visuotinės taikos pasaulyje?“ Toks pilietis neišsivaizduoja, kad valstybė visuomet turi įvairiausių pavojų ir grėsmių. Dar Platonas knygoje „Valstybė“ rašė: „Karas yra natūralus žmonijos būvis.“ Nereikėtų šiandien tiesiogiai sekėti Platonu, tačiau ir visiškai atmesti šio teiginio negalima.

Nacionaliniam saugumui turi būti skiriamas reikiamas dėmesys. Tad kyla pasirengimo pilietiniam pasipriešinimui klausimas.

Pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui galima suskirstyti į dvi grupes:

- pagrindiniai taikos meto pavojai ir grėsmės;
- realios grėsmės valstybei ir atvira agresija.

Pasipriešinimo uždaviniai priklauso nuo grėsmių pobūdžio, grėsmių vystymosi fazės. Labai svarbu įvertinti ir taikos metu kylančius pavojus bei numatomus uždavinius. Reikėtų prisiminti Vytauto Bulvičiaus mintis: „Tauta, kuri nori gyventi, turi ginti nepriklausomybę iš paskutiniųjų, kol ji yra laisva ir kol jos gynimo galimybės yra stiprios, kol ji turi ginklus, panašius į užpuoliko ginklus, kol ji turi judesio ir ryšio laisvę, kol greta ginkluotųjų jėgų turi diplomatiją, galinčią padėti ginkluotosioms jėgoms“. Todėl ir dabartiniu laikotarpiu labai svarbūs taikos meto uždaviniai. Vienas iš pagrindinių gynybos politikos tikslų yra atgrasinimo principas, kurį nusako Lietuvos karinės gynybos strategija. Atgrasinimo esmė – kurti efektyvią gynybos sistemą, gintis užpuolimo atveju, nepaisant agresijos pobūdžio ar puolančių jėgų dydžio, net jei nebus suteikta tarptautinė pagalba. Atgrasinimo efektyvumas priklauso ne tik nuo karinės galios, bet ir nuo pasirengimo pilietiniam pasipriešinimui. Niekas negali varžyti tautos, kiekvieno piliečio teisės priešintis agresoriui ginkluoto užpuolimo ar įsiveržimo atveju.

Lietuvos karinės gynybos strategija nurodo dar ir besąlygiškumo principą, kuris labai svarbus pilietinio pasipriešinimo metu, nes įtvirtina teisę ginti Tėvynę agresijos atveju. Ginkluotųjų pajėgų vadai, vadovaudamiesi iš anksto parengtais ginkluotam užpuolimui atremti veiksmų planais, atsižvelgdami į karinę situaciją, įsako pasipriešinti agresoriui. Tokiu atveju nė viena valstybės institucija ar pareigūnas negali priimti sprendimo ar duoti įsakymo, draudžiančio ginti Lietuvos nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ar konstitucinę santvarką.

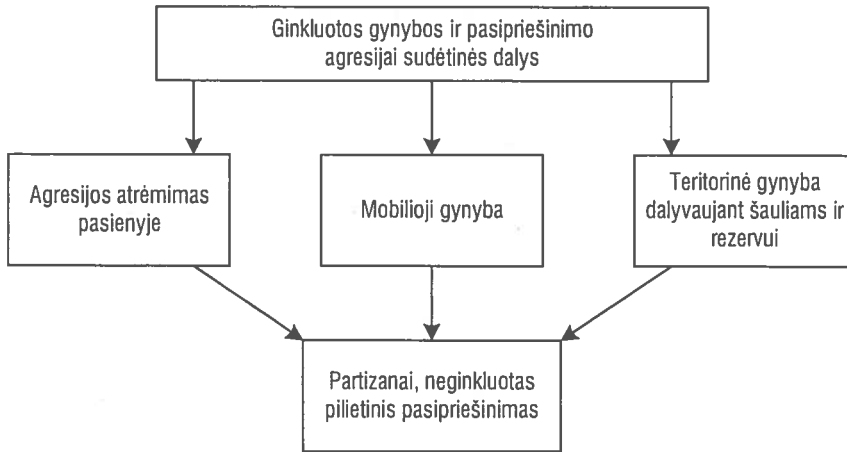
Agresorius ruošdamasis puolimui turės įvertinti, ar jis susidurs tik su pasirengusia gintis kariuomene, ar su visos tautos pasipriešinimu. Kokius nuostolius patirs negalėdamas efektyviai kontroliuoti valstybės teritorijos, naudotis okupuotos valstybės infrastruktūra, ištekliais ir sukurti patikimų okupacinių tarnybų.

2000 m. liepos 17d. Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas numato, kad „Priešo okupuotoje Lietuvos respublikos teritorijoje veikiančios vietos savivaldos institucijos, taip pat šioje teritorijoje savo funkcijas atliekantys policijos ir kiti valstybės bei savivaldos pareigūnai ir tarnautojai privalo vykdyti Lietuvos Respublikos valstybės gynybos civilinės ir karinės vadovybės įsakymus bei nurodymus, o jiems

negalint veikti – Tautos pasipriešinimo vadovybės įsakymus bei nurodymus“. Pastarasis įstatymas numato piliečių pasirengimą priešintis agresijai visomis įmanomomis ir tarptautinės teisės neuždraustomis formomis, būtent: partizaniniais veiksmais, civilių piliečių nepaklusnumu, nebendradarbiavimu su okupacine valdžia, okupantų įstatymų ir jų valdžios ignoravimu.

Vietos savivaldos institucijos, negalėdamos atlikti savo funkcijų dėl okupacinės valdžios veiksmų arba jei būtų verčiamos talkinti okupantams, privalėtų nutraukti savo legalią veiklą. Panašios taktikos laikėsi ir Lietuvos pokario partizanai, be ginkluotos kovos dar siekdami išlaikyti krašto administravimo funkcijas ir struktūras (organizacinius skyrius – OS). Panašios taktikos šiuo metu laikosi ir čečėnų madžochedai, siekdami išsaugoti pogrindyje civilinės administracijos tinklą.

Tuo atveju, jei neišvengtume agresijos, planuojami ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo veiksmai. Pirmiausia turėtų vykti pasipriešinimo agresijai veiksmai valstybės pasienyje. Taip pat būtų vykdoma mobilioji – atskirų svarbių valstybės objektų gynyba. Jos uždaviniai – valstybės sostinės gynyba, Respublikos teritorijos gynyba prie valstybės – NATO narės sienos ir kiti svarbūs objektai. Pastarieji gynybos veiksmai priklauso reguliariajai kariuomenei. Krašto apsaugos savanorių pajėgos turėtų vykdyti numatytas teritorinės gynybos užduotis, pasitelkdamos rikiuotės šaulius ir kariuomenės rezervą. Įvertinus potencialaus priešo puolamųjų pajėgų gausumą ir ginkluotę, galima prognozuoti, kad mūsų reguliariosios kariuomenės ir savanorių pajėgų daliniai per tam tikrą laiką būtų išsklaidyti, jeigu Lietuvai nepavyktų integruotis į kolektyvinę gynybos sistemą. Dalis išsklaidytų dalinių pereitų į pagrindinį pasipriešinimą, o kita dalis įsilietų į neginkluoto pasipriešinimo gretas. Pasipriešinimo agresijai pasienyje, mobiliosios gynybos ir teritorinės gynybos įsiliejimo į ginkluotą ir neginkluotą pagrindį, susidarius kritiškai situacijai, principas yra parodytas schemeje (2 pav.). Žmonės turi būti parengti tolesnei pasipriešinimo veiklai okupacijos atveju. Kariškiai bus paruošti kariniu požiūriu, bet pilietinis pasipriešinimas yra specifinis. Todėl pagrindinei kovai būdingų pasipriešinimo būdų ir metodų mokymui reikia skirti daug dėmesio. Būtina išmokti neginkluoto pasipriešinimo formų ir metodų, konspiracijos, kovos būdų su provokatoriais, mažų kovinių grupių taktikos, žvalgybos metodų, ryšių organizavimo priemonių bei susipažinti su techninėmis ryšio priemonėmis. Be to, būtina pasirengti išgyventi sudėtingomis ekstremaliomis sąlygomis, susipažinti su psichologinio ir informacinio karo metodais. Visa tai turi būti daroma įvertinus ilgametę Lietuvos rezistentų patirtį, taip pat pasinaudoti švedų, šveicarų, suomių, danų ir kitų tautų patirtimi.

2 pav.

Šiuo metu turime visuomenės rengimo pilietiniam pasipriešinimui teisinį pagrindą, valstybės politikos gaires ir tam tikrą planuojamos veiklos programą. Būtina pradėti aktyviai įgyvendinti valstybės politikos uždavinius rengiant visuomenę pilietiniam pasipriešinimui. Šie uždaviniai pirmiausia kyla Šaulių sąjungai, kuri tiesiogiai dalyvauja rengiant piliečius visuotiniam pilietiniam ir ginkluotam pasipriešinimui karo grėsmės ir okupacijos atveju.

Taikos meto pavojai ir grėsmės

- priešiškos šalies politinis spaudimas ir diktatas;
- tautinių mažumų problemų eskalavimas, tautinės neapykantos kurstymas;
- priešiškos šalies aktyvus informacinis karas, visuomenės nuomonės dezorientavimas, nepasitikėjimo valstybės vadovais kurstymas;
- strateginių ūkio šakų (energetikos, dujotiekio, geležinkelio, jūrų ir oro uostų) nuosavybės perėmimas;
- valstybės finansinės-bankinės sistemos destabilizavimas;
- korupcijos valdymo ir gynybos struktūrose plitimas, organizuoto nusikalstamumo augimas;
- destruktvyvios antihumanistinės pseudokultūros plitimas, fundamentalių tautinių vertybių griovimas.

Realios grėsmės valstybei ir atvira agresija

- ekonominė blokada;
- priešo karinio potencialo kaupimas prie Lietuvos sienų;
- grasinimas panaudoti ginkluotąją jėgą;
- kariniai incidentai ir provokacijos pasienyje;
- nelegalių ginkluotų būrių kūrimasis ir užmaskuotas jų skverbimasis į Lietuvą;
- lokalinis priešo įsibrovimas į Lietuvos teritoriją;
- netikėtas ir staigus mobiliųjų priešų jėgų įsiveržimas į Lietuvos teritorijos dalį ir jos regiono užgrobimas;
- atvira agresija prieš valstybę ir jos teritorijos užgrobimas.

Neginkluotas pasipriešinimas ir partizanų karas Lietuvoje

Formos ir metodai

Prieškario gynybos teoretikai daug dėmesio skyrė visuotinės gynybos teorijos propagavimui. Lietuvos kariuomenės generalinio štabo majoras Vytautas Bulvičius savo knygoje „Karinis valstybės rengimas“ išskiria gynybos karinę, ekonominę ir dvasinę sritį. Tai yra visuotinės gynybos branduolys. 1938 m. Lietuvos Konstitucija dar ne iki galo įteisino visuotinės gynybos principo. Joje nurodoma, kad „gynimo branduolį sudaro kariuomenė“ (133 str.). 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje sakoma: „Valstybės gynimas yra kiekvieno piliečio teisė ir pareiga“. 1996 m. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 7-me skyriuje rašoma, kad „Lietuvos gynimas yra visuotinis ir besąlyginis. Gynybos visuotinumą reiškia, kad Lietuvą ginklu gina valstybės ginkluotosios pajėgos, kad gynybai panaudojami valstybės ištekliai, kad kiekvienas pilietis ir Tauta priešinas visais įmanomais būdais.“

Analizuodami gynybos formas, galime teigti, kad 1940 m., praradus nepriklausomybę, Lietuvos pasipriešinimas tapo visuotiniu. Neturėdama reikiamos ginkluotės, praradusi diplomatijos paramą, ryšių laisvę, Lietuva organizuotais karo veiksmais laimėjo 1941 m. birželio sukilimą, vėliau kariavo ilgalaikį partizaninį karą. Taip pat mūsų krašto visuomenė per visą okupacijos laikotarpį kariavo ir dvasinį karą, pasireiškusį įvairiomis veiklos formomis.

Pagrindinės pasipriešinimo priežastys, pagrindinių organizacijų kūrimosi laikotarpis

Teisūs buvo 1936 m. deklaracijos „Į organišką valstybės kūrimą“ autoriai, skelbdami, kad Lietuvoje ėmė formuotis pilietinė visuomenė, kuriai nereikalingas politinis diktatas, nes pilietis visuomenėje veikia ne tik kaip asmuo, bet kaip asmuo dalyvis ir kūrėjas. Vėlesni mūsų tautą užgriuvę išbandymai patvirtino visuomenės pilietiškumą.

Šią visuomenę buvo bandoma planingai sunaikinti pirmosios sovietų okupacijos metu. Pagal iš anksto Maskvoje paruoštus planus 1940 m. liepos

11–12 naktį NKVD pareigūnai suėmė ir deportavo 2000 žymesnių inteligentų ir politinių veikėjų. 1941 m. birželio 14 d. prasidėjo masinės deportacijos į Rusiją. Vien iš Kauno birželio 15 d. išriedėjo traukinys su 59-iais, o kitą dieną su 54-iais tremtinių prikimštais vagonais. Iš Alytaus išvažiavo 63-jų, iš Vilkaviškio – 81-no vagonų tremtinių ešelonai. Iš viso tremtinius vežė 871 vagonais. Tuo laiku deportuota 34 260 įvairaus amžiaus vyrų, moterų ir vaikų. Buvusio komisaro J. Glušausko liudijimu, Maskva reikalavo išstremti 700 000 lietuvių, tačiau naujas deportacijų bangas nutraukė prasidėjęs karas. Karo pradžioje kalėjimuose ir koncentracijos lageriuose laikomus kalinius NKVD pareigūnai ėmė masiškai žudyti. Tai vyko Kretingoje, Petrašiūnuose, Pravieniškėse, Panevėžyje, Raseiniuose, Rainių miškelyje, prie Červenės ir kitur.

Okupantai ne tik fiziškai naikino mūsų žmones, bet griovė krašto ekonomiką, kultūrą, sunaikino kariuomenę. Kiekvieno susipratusio lietuvių sieloje kilo pasipriešinimo jausmas. Į pagrindines organizacijas būrėsi įvairaus amžiaus ir įvairių profesijų žmoniai – atsargos karininkų, mokytojų, valdininkų, tarnautojų, ūkininkų ir darbininkų. Aktyviai reiškėsi jaunimas, ypač buvusių organizacijų nariai (šauliai, ateitininkai, pavasarininkai, jaunlietuviai).

Prasidėjus persekiojimams, daugeliui teko slapstytis ar vykti į užsienį. Nemažas būrys pasitraukusiųjų iš Lietuvos telkėsi Berlyne. Daugiausia jie šliejosi prie Lietuvos įgaliotojo ministro Vokietijai pulkininko Kazio Škirpos, kuris ėmėsi žygių sudaryti Tautinį lietuvių komitetą. Be to, plk. K. Škirpos iniciatyva ir jam vadovaujant, 1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne įkuriamas Lietuvių aktyvistų frontas (LAF). Šis rezistencinis sambūris savo veiklą perkėlė į Lietuvą ir sėkmingai įvykdė birželio 22 d. sukilimą. Dar prieš vokiečiams įžengiant į Kauną buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė ir visame krašte atkurta lietuviškoji administracija. Šis tikslas pasiektas didelių aukų kaina. Stasys Raštikis savo knygoje „Kovos dėl Lietuvos“ mini per 2000-ius žuvusiųjų. Tai didesnis žuvusiųjų skaičius, negu kovose dėl nepriklausomybės 1918–1921 metais. Užtai vokiečių kariuomenės vadas Fridrichas Vilhemas von Kuechler birželio 25 d. į Kauną įžygiavo lydimas paradinės rikiuotės ir buvo apdovanotas Geležiniu riterio kryžiaus ordinu.

Antinacinės rezistencijos formos

Vokiečiams Lietuvos laikinosios vyriausybės atsiradimas nebuvo pageidautinas dalykas, juolab, kad nei estai, nei latviai jų neturėjo. Pirmiausia vokie-

čiai pareikalavo, kad Lietuvos laikinoji vyriausybė išsiskirstytų. Jos vietoje turėjo būti sudaryta pasitikėjimo 4–11 žmonių taryba. Stasys Raštikis knygoje „Kovos dėl Lietuvos“ rašė: „Iš pradžių vokiečiai siūlė vyskupo V. Brizgio kandidatūrą į tarybos narius ar gal net į jos pirmininkus. Vėliau buvo pradėta siūlyti man, kad sutikčiau būti tokios tarybos pirmininku. Žadėjo visišką laisvę pasirinkti tarybos narius ir net jų skaičių. Vokiečiai pasiliko sau vieną rezervą, būtent į tarybą būtinai turėtų įeiti dr. Germantas-Meškauskas. Aš nesutikau“ (vokiečiai apsiriko dėl dr. Germanto-Meškausko). Lietuvos laikinoji vyriausybė priešinosi kaip įmanydama. 1941 m. liepos 25 d. vokiečiai paskelbė, kad Baltijos kraštuose įvedama civilinė valdžia. Į Kauną atvyko Lietuvos generaliniu komisaru paskirtas dr. Andrianas Rentelnas, buvęs caro armijos karininkas, gerai mokantis rusų kalbą. 1941 m. rugpjūčio 18 d. jis perėmė civilinę valdžią. Lietuvos laikinoji vyriausybė buvo paleista. Generaliui St. Raštikiui atsisakius, generaliniu tarėju paskirtas išėjęs iš bolševikų kalėjimo generolas P. Kubiliūnas. Greitai visuomenėje atsirado neslepiamas pasipiktinimas vokiečių civiline valdžia. Lietuvos turto grobimas buvo toleruojamas kaip neišvengiami karo padariniai, tačiau Lietuvos nepriklausomybės neigimas sukėlė pasipriešinimą. LAF'as veikė kaip vieša organizacija ir bandė priešintis civilinei vokiečių valdžiai. Parašė memorandumą, skirtą Hitleriui, Ribentropui ir feldmaršalui Keiteliui. Jį įteikė 1941 m. rugsejo 20 d. per feldkomendantūrą. Memorandume buvo skundžiamasi Vokietijos vyriausybei, kad civilinė valdžia paneigė Lietuvos nepriklausomybę ir tęsia sovietinę okupacinę politiką, diskriminuoja vietinius gyventojus. Memorandumą pasirašė kelios dešimtys kovotojų prieš bolševizmą – buvusios laikinosios vyriausybės nariai, aukštieji karininkai, profesoriai, tarnautojai. Kitą dieną generalinis komisaras įsakė suimti LAF'o įgaliotinį Liudviką Prapuolėnį ir išsiuntė jį į Dachau koncentracijos stovyklą. Tik ministro plk. K. Škirpos didelėmis pastangomis po septynių mėnesių L. Prapuolėnį vokiečiai paleido iš stovyklos be teisės grįžti į Lietuvą.

Kiti pasirašę memorandumą LAF'o nariai buvo iškviesti į gestapą. Iš jų pareikalauta raštiškai pasizadėti nedalyvauti politikoje. LAF'as buvo uždarytas, jo turtas konfiskuotas. 1941 m. rugsejo 20 d. vokiečiai paskelbė potvarkį dėl organizacijų ir susirinkimų, kuriuo uždraudė visas politines partijas. Tada tautinės orientacijos politikams galutinai paaiškėjo, kad bendradarbiavimas su vokiečių valdžia bei legali opozicija neįmanoma.

LAF'o jėgos telkėsi į pagrindines organizacijas, kovojančias dėl Lietuvos nepriklausomybės. Pogrindžio ateities vizija buvo tokia – vokiečiai karą pralaimės. Jiems traukiantis, lietuviai turi būti pasirengę savo kraštą perimti

ir išlaikyti jį pereinamuoju laikotarpiu. Daugelis tikėjosi, kad Vakarų valstybės neleis bolševikams veržtis į Europą.

Pogrindyje jau 1941 m. susikūrė Lietuvių frontas (LF) ir Lietuvių laisvės kovotojų sąjunga (LLKS). Pirmojoje telkėsi katalikų jaunimas – ateitininkai, skautai. Antrojoje – tautininkai ir jiems artimas liberalus jaunimas. Šalia šių organizacijų, turėjusių didelį tinklą, kūrėsi ir mažesni sambūriai bei grupės.

LLKS ir LF, didžiosios pagrindinės organizacijos, turėjo savo įstatus, reglamentuojančius politinę bei karinę organizacijos veiklą. Suimtųjų pagrindžio narių šeimoms šelpti įsteigtas pašalpa fondas. Suimtojo šeima gaudavo vienkartinę iki 1000 RM pašalpą. Vėliau, atsižvelgiant į šeimos narių skaičių, būdavo mokomos mėnesinės pašalpos. Suimtojo žmona (be vaikų) gaudavo 300 RM mėnesinę pašalpą. Tuometinės tarėjų algos buvo apie 500 RM. Finansinė parama suimtiesiems ir jų šeimoms buvo labai svarbios ne tik materialine, bet ir moraline prasme.

Kyla klausimas – iš kokių šaltinių pagrindžio organizacija galėjo materialiai remti nukentėjusiųjų šeimas. Visų pirma nemažai pinigų aukodavo patriotiškai nusiteikę žmonės. Be to, pagrindinės spaustuvės spausdindavo vokiečių leidžiamus specialius prekybinius ženklus – „eizenmarkes“, kurias pagrindininkai pardavinėdavo su 25 procentų nuolaida ir sukauptę nemažą kapitalą.

Pagrindžio organizacijų veikla:

- pagrindinės spaudos leidimas;
- pagrindinio radijo siųstuvo įrengimas;
- jaunų vyrų mobilizacijos į vokiečių kariuomenę boikotavimas;
- reikalingų dokumentų, pažymėjimų klastojimas bei pirkimo ženklų spausdinimas;
- miestų gyventojų šelpimo maisto produktais organizavimas;
- laiškų valdžios žmonėms bei pareigūnams siuntimas, psichologinis jų spaudimas;
- karinių pagrindžio struktūrų kūrimas;
- pasipriešinimo veiklos organizavimas švietimo sistemoje;
- pagalba žydų tautybės Lietuvos piliečiams;
- rengimasis tolesnei kovai dėl nepriklausomybės,
- organizacijų, atstovaujančių lietuvių tautai užsienyje, kūrimas.

Kaune pagrindininkai buvo organizavę net tris spaustuves. Spauda buvo platinama per specialųjį spaudos tinklą. Lietuvos teritorija buvo suskirstyta į

septynias apygardas. Pogrindis leido ir platino net dvidešimt vieno pavadinimo laikraščius: „Nepriklausoma Lietuva“, „Į laisvę“, „Laisvės kovotojas“, „Lietuva“, „Lietuvos laisvės trimitas“, „Vieninga kova“, „Vardan tiesos“, „Baltija“, „Atžalynas“, „Jaunime, budėk“, „Pogrindžio kuntaplis“, „Lietuvos Judas“, „Tautos žodis“, „Frontas“, „Apžvalga“, „Lietuvos šaulių sąjungos biuletėnis“, „Užsienio politikos apžvalga“, „Naujas žygis“, „Mūsų žemė“, „Politinės naujo žodžio apžvalgos“, „Vytis“.

Pogrindžio spauda stengėsi skelbti objektyvią informaciją, formuoti visuomenės nuomonę, stiprinti tautos dvasią, kelti viešumon gyvenimo negeroves. Pavyzdžiui, laikraštis „Lietuvos Judas“ skelbė žmonių, kurie tarnavo naciams, ir okupantų sugulovių sąrašus.

LLKS turėjo įsirengusi radijo siųstuvą „Laisvoji Lietuva“. Tai didino rezistencijos prestižą Vakarų politikų akyse, nes toks radijo siųstuvus buvo vienintelis Baltijos kraštuose. Šiuo siųstuvu pogrindininkai transliavo laidas visuomenei, taip pat palaikė radijo ryšį su Švedijoje esančiu Lietuvių komitetu. Gestapas buvo pastatęs trukdytuvus Kaune ir Liepojoje. Kad okupantai negalėtų surasti siųstuvo, jis buvo įrengtas automobilyje (galima skubiai keisti transliacijos vietas). Be to, radijo siųstuvus turėjo specialiąją dyzelinę elektros stotelę, nes vokiečiai, norėdami surasti siųstuvo dislokacijos vietą, prasidėjus transliacijai išjungdavo elektros energiją.

LLKS spaudos skyrius rūpinosi ne tik objektyvios informacijos platinimu, bet ir reikiamų dokumentų klastojimu. Slapta buvo gaminami net vokiškų įstaigų antspaudai. 1943 m. LLKS daug žmonių apsaugojo nuo suėmimo ir išvežimo darbams į Vokietiją, nes išdavė apie 2500 suklastotų pažymėjimų. Be to, rezistentams buvo išduota apie 800 pasų su pakeistais gimimo metais – taip padėta jauniems vyrams išvengti mobilizacijos.

LF'o padalinys „Kęstutis“ 1942 m. pradėjo organizuoti karines struktūras, rinko ginklus ir ruošėsi kovai už nepriklausomybę. „Kęstutis“ turėjo 5 skyrius: ginkluotės, kovos vienetų organizavimo, žvalgybos, karinių operacijų ir drausmės skyrių. Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, daug buvusių LF'o ir „Kęstučio“ narių įsijungė į partizaninį karą.

Ne iš karto lietuviai įvertino dr. P. Germantą-Meškauską, vokiečių pasiūlytą generalinį švietimo tarėją. Tik vėliau išryškėjo jo tikrosios nuostatos. Švietimo sistemos darbuotojai, vadovaujami dr. P. Germanto, nepakluso vokiečių valdžios potvarkiams. Švietimo sistemos pasipriešinimo formos parodytos lentelėje:

VOKIEČIŲ ADMINISTRACIJOS NURODYMAI	LIETUVIŲ ŠVIETIMO DARBUOTOJŲ VEIKLA
<p>Vokiečių administracija siekė, kad vokiečių kalbos būtų dėstoma nuo pradžios mokyklos pirmos klasės</p>	<p>Švietimo vadovybei pavyko techniniais ir pedagoginiais argumentais nustumti vokiečių kalbos dėstymą į penktą klasę.</p>
<p>Vokiečių administracija davė leidimą veikti tik 4-ioms mokytojų seminarijoms.</p>	<p>Po bolševikų deportacijų labai trūko mokytojų, švietimo valdyba ėmėsi nedidelės klastos ir suorganizavo keturias seminarias su keturiais filialais. Klasta pastebėta pavėluotai.</p>
<p>Tikrindama vidurinių mokyklų mokytojų etatus, vokiečių administracija nubraukė paralelines klases. Turėjo sumažėti mokinių skaičius.</p>	<p>Švietimo valdyba „išsiaiškino“, kad sumažinti tik etatai, paralelinių klasių mokytojų algoms lėšas organizavo tėvų komitetai.</p>
<p>Jaunimui auklėti nacionalsocializmo dvasia 1941 m. organizuojamas „hitlerjugendas“.</p>	<p>1941 m. neatsirado organizatoriaus, pelniusio lietuvių autoritetą.</p>
<p>Kad atitrauktų jaunimą nuo lietuvių intelektualų įtakos, organizuojama darbo taryba, suteikianti mokslo lengvatų. Vyresniems kaip 15 metų neatlikusiems darbo tarnybos, negalima buvo likti gimnazijoje.</p>	<p>Vyresniems kaip 15 metų buvo patarta pasitraukti iš gimnazijos, pasirengti savarankiškai ir išlaikyti egzaminus eksternu, o tai nebuvo uždrausta.</p>
<p>1942 m. rugpjūčio mėn. vokiečiai pareikalavo iš švietimo tarėjo dr. P.Germanto išleisti potvarkį, pagal kurį tam tikro amžiaus jaunuoliai, norėdami studijuoti, privalo atlikti darbo tarybą.</p>	<p>Dr. P.Germanto pasipriešinimo motyvas buvo teisinis – pagal statutą pats universitetas sprendė, kam leisti studijuoti ir ką pašalinti.</p>
<p>Darbo tarėjas J.Paukštys išleido potvarkį, pagal kurį visi 21-24 m. abiturientai, norėdami studijuoti universitete, privalo atlikti darbo prievolę.</p>	<p>Universiteto statutas leido abiturientus priimti ne tikraisiais studentais, o hospitantais. Universitetas galėjo priimti dirbančius asmenis, kurie pristatydavo pažymėjimus, kad yra įsidarbinę.</p>
<p>Vokiečių administracija siūlė, kad paskaitos aukštosiose mokyklose būtų skaitomos vokiečių kalba.</p>	<p>Buvo ginamasi argumentais, kad tai techniškai neįmanoma, be to, ne visi moka vokiečių kalbą. Paskaitos buvo skaitomos lietuvių kalba.</p>
<p>Vokiečių organizacija bandė organizuoti studentų SS legioną.</p>	<p>Dėl patriotinės profesūros įtakos studentai į SS legioną nestojo, ir vokiečių administracija patyrė pralaimėjimą. Legionas nebuvo organizuotas.</p>
<p>1943 m. kovo 16 d. aukštųjų mokyklų veikla sustabdoma. Švietimo valdybos tarėjas dr. Pr. Germantas-Meškauskas suimtas ir išsiunčiamas į Štuthofio koncentracijos stovyklą drauge su kitais universiteto profesoriais.</p>	

Žydų istorikas dr. Philip Friedman, Kolumbijos universiteto žydų istorijos profesorius, knygoje „Their Brother's Keepers“ (1957) cituoja 1941 m. spalio 15 d. SS brigados generolo F. Stahleckerio, veikusio Lietuvoje pirmosiomis karo dienomis, raštą Himleriui: „Vykdydama mūsų nurodymus, slaptoji policija pradėjo akciją prieš žydus. Tačiau mes nurodėme slaptajai policijai nesiimti iš karto per griežtų priemonių, kad nesukeltume ne tik vietinių gyventojų, bet ir vokiečių per didelio nepasitenkinimo. Mūsų tikslas parodyti pasauliui, kad vietiniai gyventojai ėmėsi iniciatyvos persekioti žydus“. Buvo organizuojami specialieji lietuvių savanorių būriai, vadovaujami vokiečių. Į šiuos dalinius atrinkdavo vyrus, kurių gimines nužudė ar deportavo bolševikai. Stahleckerio kurstomas pasidavė ir žurnalistas Klimaitis, ką tik išėjęs iš bolševikų kalėjimo, su savo partizanų būriu. Šiam būriui ir priskiriama pogromų pradžia 1941 m. birželio 25–26 naktį. Generolai St. Pundzevičius ir M. Rėklaitis įtikino Klimaitį darant nusikaltimą. Netrukus šis pasitraukė iš būrio, kuriam vadovavo, ir pasmerktas visuomenės išvyko į užsienį.

Vokiečių organizuotas smurtas, nukreiptas prieš žydus, sukėlė visuomenės susirūpinimą ir pasipiktinimą. J. Ambrazevičius, laikinai ėjęs ministro pirmininko pareigas, sušaukė pasitarimą, kuriame dalyvavo žymūs lietuvių visuomenės atstovai. Kun. M. Krupavičius rašė: „Pasitarimas neilgai truko, nes visi buvo vienos nuomonės žydų klausimu. Jame buvo pasmerktas nacių elgesys su žydais ir nutarta padėti žydams visomis turimomis priemonėmis kaip Lietuvos piliečiams“. Ir visi dori žmonės padėjo. Ūkininkai ir kiti gyventojai slėpė žydus, išdavinėjo netikrus dokumentus; kunigai krikštydavo žydus. Daug žydų tautybės žmonių išgelbėjo Vilniaus universiteto profesūra.

1941 m. rugpjūčio 14 d. paskelbiama Atlanto Chartija. Šis dokumentas reikė vilčių Baltijos valstybėms pasibaigus karui atgauti nepriklausomybę. Atlanto Chartijoje buvo numatoma atstatyti „suvenerias teises ir nepriklausomas vyriausybes tautoms, kurios nepriklausomybę išsikovojo prieš karą“. Dokumentą pasirašė JAV prezidentas Franklinas Ruzveltas ir Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas Vinstonas Čerčilis.

1943 m. lapkričio 26 d. įkuriamas Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLIK'as), kurio paskirtis – suvienyti įvairias pasipriešinimo organizacijas ir atstovauti politinėms jėgoms užsienyje. 1944 m. balandžio-gegužės mėnesiais gestapas suėmė daugelį VIK'o vadovų bei pogrindžio dalyvių ir išvežė į Vokietijos kalėjimus. Rezistencijos veikla iš dalies tapo paralyžuota.

1944 m. liepos 12 d. sovietų kariuomenė užėmė Vilnių, o spalio viduryje okupavo visą Lietuvą, išskyrus pajūrį. Prasidėjo antroji sovietų okupacija – naujas, žiauriausias mūsų krašto žmonių išbandymas.

Pasipriešinimas antrajai sovietinei okupacijai

Pasipriešinimo užuomazgos ėmė rasti dar 1940 m., kai buvo organizuojamas „liaudies seimo“ rinkimų boikotas. Tuo metu atsirado pirmosios pagrindinės organizacijos, kurios planavo pasipriešinimo formas. Šie planai buvo realizuoti 1941 m. per birželio sukilimą prieš pirmąją sovietinę okupaciją. Pagrindinių organizacijų padedamiems sukilėliams pavyko įvesti savo kontrolę beveik visoje Lietuvos teritorijoje. Šią pergalę pripažino net sovietų užsienio reikalų komisaras V. Molotovas, tai paskelbdamas pasauliui per Maskvos radiją. Istorikai teigia, kad 1941 m. birželio sukilimas padėjo susiformuoti ginkluoto pasipriešinimo branduoliui, kuris rengėsi antrajai sovietų okupacijai. Dar 1943 m., kada karo eiga tapo nepalanki Vokietijai, Lietuvoje buvo pradėta ruošti partizaniniam karui prieš sovietinę armiją. Tai liudija rasti Lietuvos laisvės armijos (LLA) dokumentai. Tai įrodo, kad partizaninio karo (prasidėjusio Lietuvoje 1944 m. ir užsitęsusio iki 1953 metų) *pradžia neabejotinai turėjo organizuotos kovos bruožų*. Istorikai, tyrinėjantys partizaninį pasipriešinimą, išskiria 5 pagrindines ginkluoto pasipriešinimo atsiradimo priežastis:

- ankstesnė sovietinės okupacijos patirtis, kurios metu buvo nužudyta ir deportuota daug Lietuvos gyventojų;
- pasipriešinimo sąjūdis, išplitęs vokiečių okupacijos metais;
- buvo tikėtasi, kad antroji sovietinė okupacija ilgai netruks ir Vakarai įvykdys Atlanto Chartijos pažadus;
- noras apginti gyventojus nuo sovietinės armijos plėšikavimo;
- mobilizacija į sovietinę armiją.

Ši paskutinė priežastis turėjo didelės įtakos atsirasti stichiniam pasipriešinimui. Daugelis apsisprendė mobilizacijai nepaklusti ir likti savajame krašte. Taip susidarė pirmieji kelių šimtų vyrų partizanų būriai. Šių būrių veiklą sunku būdavo organizuoti. Veiksmingesni pasirodė vėliau organizuoti mažesni, iki 100 vyrų būriai. Partizanų būrių sudėtis buvo labai įvairi – ūkininkai, mokytojai, mažžemiai valstiečiai, jaunuoliai, Lietuvos karininkai ir puskarininkiai. *Partizanai tapo Lietuvos reguliariosios kariuomenės tėsa*. Partizanauti buvo galima tik davus priesaiką. Jeigu leisdavo aplinkybės, buvo prisiekiami iškilmingai, kovotojų dalinio akivaizdoje arba pamaldų metu. Priesaikos tekstas įpareigodavo atiduoti gyvybę už Lietuvos laisvę. Didelė reikšmė buvo teikiama kariškai uniformai, kuri drausmino laisvės kovotojus. Uniforma buvo dėvima nuo 1946 m. Vėliau, po 1949 05 19 Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžio (LLKS) tarybos nutarimo, ne tik uniformos, bet ir laipsnių

bei pareigų ženklai buvo privalomi. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija (papildomas protokolai, III dalis, II skyrius) apibrėžė kombatanto statusą ir nurodė, kad kombatantas privalo skirtis nuo civilių gyventojų savo uniforma, specialiaisiais ženklais ir viešai nešiojamais ginklais. Taigi Lietuvos partizanai laikėsi šių reikalavimų.

Partizanų pagrindinis tikslas – *nepriklausomos valstybės atkūrimas*. Jis nepasikeitė nuo okupacijos pradžios, 1940 m. buvo deklaruotas LLA prognoze, o vėliau ir visuose partizanų dokumentuose. Tauro apygardos partizanų 1945 m. statute rašoma „Tauro apygardos laisvės kovotojų tikslas – atkovoti Lietuvos Nepriklausomybę“. Kėstučio apygardos partizanų 1946 m. statute rašoma: „partizanai turi tikslą slopinti daromas lietuvių tautos dvasinių ir medžiaginių vertybių naikinimo pastangas, organizuoti, parengti ir išsaugoti gyvąsias lietuvių tautos jėgas aukščiausiam tikslui – laisvos, nepriklausomos, demokratiniais pagrindais tvarkomos Lietuvos valstybės atstatymui“.

1949 metais vasario 16 d. Lietuvos partizanų vadų suvažiavime paskelbtas istorinės reikšmės dokumentas – Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) deklaracija. LLKS taryba, „reikšdama tautos valią“ ir remdamasi BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo tarnybos 1949 m. vasario 10 d. nutarimais, pasiskelbė esanti „okupacijos metu aukščiausias tautos politinis organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai“. Okupuotoje Lietuvoje tai buvo vienintelė teisėta konstitucinė valdžia. LLKS statute buvo suformuluotos užduotys, siekiant pagrindinio tikslo – „statyti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos Respubliką“.

Partizanai buvo reguliariosios Lietuvos kariuomenės, veikusios ypač žiauriomis sąlygomis, tąsa. Valsčių centrų puolimas, judėjimas bei stovyklavimas (kuopą sudarė nuo 60 iki 120 žmonių) ir stojimas su priešu į ilgai trunkančias kautynes – tokia veikimo taktika būdinga pirmajam partizanų veiklos etapui.

Partizanų junginiai drąsiai stodavo į kautynes. Vienos iš didžiausių kautynių Pietų Lietuvoje įvyko 1945 m. gegužės 17 d. Kalniškių miške netoli Simno, kai NKVD pulkas apsupo stovyklaujančių partizanų kuopą, kurios sudėtyje buvo 100 kovotojų. Mūšyje žuvo partizanų vadas lt. Jonas Neifaltas ir 62 partizanai. NKVD kareivių žuvo daug daugiau.

Žinomas 20-ties sribų būrio užpuolimas 1945 m. prie Merkinės. Žuvo 12-a sribų. Tų pačių metų gruodžio 15 d. buvo surengtas Merkinės miestelio puolimas. Priešas pasislėpė pastatuose ir rūsiuose, todėl po atviro, bendro puolimo buvo pasiskirstyta grandimis. Užimtas paštas, milicija, valsčius. Cerkvės ir bažnyčios bokštuose buvo įsitvirtinę rusų kulkosvaidininkai. Į

pagalbą rusams iš Alytaus atriedėjo lengvieji tankai. Nukauta daug priešų, paimta ginklų, rašomųjų mašinėlių.

Žinomi du Šilavoto netoli Prienų puolimai. 1945 m. sausyje čia buvo sunaikinta 18-a NKVD kareivių ir strībų, o tų pačių metų vasaryje surengtas antrasis Šilavoto puolimas. Kautynės truko 4-ias valandas.

1945 m. Būdnikuose partizanai, išsidėstę 1,5 km kelio ruože, užpuolė koloną su NKVD kareiviais. Žuvo apie 100 NKVD kareivių.

1945 m. birželio mėn. Degimuose prie Jiesios upelio netoli Prienų įvyko 5 val. trukusios kautynės prie Kukoriškių tilto. Žuvo 67 NKVD kareiviai ir 6 partizanai.

Paverkniuose prie Verknės upelio netoli Jiesios 1945 m. prieš Šv. Velykas įvyko kautynės. Žuvo 11 partizanų ir 94 NKVD kareiviai.

Kazlų Rūdos miško pakraštyje prie Gerčių vasario mėn. 150 partizanų būrį puolė 2000 NKVD kareivių. Žuvo 290 priešų ir 33 partizanai.

Skudžių nuostolių partizanai patyrė 1945 m. birželio 14 d., kai NKVD pulkas apsupo Varčios mišką netoli Daugų. Partizanai buvo priversti mažomis grupėmis trauktis.

1946 m. buvo surengta Tauro apygardos akcija, turėjusi tikslą demoralizuoti ir naikinti strības. Tam buvo panaudotos drastiškos priemonės – prieštankinės ir fosforinės granatos. Gižuose sunaikinta 40, Žaliojoje girioje – 33, Kačerginėje – 40 strībų.

LLKS gynybos pajėgų vadas Adolfas Ramanauskas pripažįsta, kad „partizaninės kovos taktikos mus mokė žiauri tikrovė ir skaudžios aukos. Nepriklausomybės meto vadai lyg ir numatė, kad mes kovodami galime netekti laisvės ir dėl jos grąžinimo vėl gali tekti kovoti. *Tačiau jie neruošė tautos, nemokė jos, kaip reikėtų laikytis ilgiausios bei žiauriausios okupacijos metais.* Priešas buvo ne tik nepalyginamai gausesnis ir geriau ginkluotas, bet jau turėjo net kelių dešimtmečių kovos su pasipriešinimu, kylančiu savos valstybės viduje, patirtį“.

Vėlesniu kovos etapu partizanų taktika keitėsi, jos pagrindu tapo ilgalaikės kovos strategija, nes buvo tikimasi dviejų pasaulio sistemų susidūrimo.

Jau LLA dokumentuose numatomi išskirtiniai partizaninės taktikos bruožai. Visų pirma, siekiant sėkmingiau kovoti prieš NKVD, vietinę administraciją ir šnipus, reikia tinkamai pasiręgti:

- sudaryti pavojingų vietinės administracijos darbuotojų, milicininkų ir šnipų sąrašus, tiksliai nustatyti jų gyvenamąją vietą ir priėjimo galimybes;
- surinkti tikslias žinias apie NKVD pajėgų dydį, ginkluotę, sargybos postus, budrumą ir t.t.;

- sudaryti veiksmų planą, atitinkantį padėtį (remiantis gudrumu, išradingumu, o ne jėga) ir patvirtinti įsakymu;
- operaciją vykdyti naktį ir imti tik būtiną žmonių skaičių;
- vengti įtraukti į likvidacijos sąrašus asmenis, kurie pateko į administraciją nesąmoningai ir nedaro žalos.
Toliau nusakomi vykdymo operacijų bruožai:
- prieš operacijos pradžią izoliuoti numatytą teritoriją, nutraukti telefono ir telegrafo linijas, pastatyti sargybas svarbesnėse vietose;
- operaciją vykdyti drąsiai ir sumaniai, nekeliant didelio triukšmo. Tam tikslui geriausia vaizduoti iš kitos vietovės atvykusią miliciją ar NKVD. Pagal galimybes persirengti rusiškomis uniformomis ir kalbėti rusiškai;
- iš nukautųjų paimti dokumentus, ginklus ir uniformas, visą kitą turta plėšti draudžiama;
- sužeistuosius ir žuvusius būtinai pasiimti su savimi;
- kad nepažintų vietiniai gyventojai, naudotis kaukėmis, grimu ir nesivadinti tikraisiais vardais.

1949 m. vasario mėn. LLKS koviniuose dokumentuose įtvirtinami partizaninės taktikos elementai, kurių pagrindas yra netikėtumas, staigumas, mokėjimas suderintai veikti. Čia pabrėžiama, kad netikėtais veiksmais pasiekama dvasinė persvara, suvaržoma priešo veikimo laisvė. Netikėtumas padeda silpnesniajam nugalėti stipresnįjį. Atliekant žvalgybą ypač saugotis netikėtų priešo veiksmų.

Partizanai siekė suklaidinti priešą, kad šis susidarytų netikrą ar perdėtą vaizdą apie partizanų išsidėstymą, skaičių, sumanymus ir veiksmus. Partizanai visuomet slėpė žygio kryptis (iš kur atvyksta ir kur vyksta). Net kautynių metu partizanai apgaulingais judesiais klaidino priešą.

Kariniuose dokumentuose buvo numatyti partizanų ugniavietės įrengimo, šaudymo savitumai. Didesnė kovinių veiksmų dalis buvo vykdoma nedidelėmis grupėmis.

Rusų lokalinių karų specialistai analizuoja ir teigiamai vertina lietuvių partizanų kovinę taktiką net pateikdami pavyzdį, kaip 2 NKVD divizijos, puldamos partizanų grupuotę, kurią sudarė 800 kovotojų, neteko 800 karių (partizanai – 150). 1949 m. LLKS koviniuose dokumentuose rašoma: „Parekęs į priešo nelaisvę partizanas, nors būtų žiauriausiai kankinamas ir grasomas mirtimi, neišduoda partizaninės veiklos paslapčių, organizacijos narių ir savo brolių partizanų“.

Rusų istorikai, remdamiesi NKVD archyvais, pripažįsta, jog partizanai buvo tvirtai nusistatę gyvi nepasiduoti priešui, kad neužtrauktų nelaimės savo

būriui ir šeimai. Todėl partizanai priešinosi iki paskutinio šovinio. Dažnai nukreipdavo jį į save arba susisprogdindavo granata.

Partizanų formuotės pasižymėjo didele atskirų būrių autonomija. Ši ypatybė turėjo neigiamą reikšmę derinant kovos veiksmus. Iš kitos pusės kovinių dalinių veiklos decentralizavimas tapo tam tikra apsauga nuo organizuoto sunaikinimo. Centralizuotą vadovavimą kompensavo griežta vietinė drausmė, kurią nusakė partizanų statusas.

1949 m. vasario mėn. Radviliškio rajone susirinko visų Lietuvos apygardų ir sričių partizanų vadai. Jie įkūrė Lietuvos laisvės kovų sąjūdį (LLKS). Buvo įgyvendintas partizanų siekis turėti visos Lietuvos politinę ir kovinę vyriausiąją vadovybę. Okupuotoji Lietuva buvo suskirstyta į dešimt partizanų apygardų, kurios sudarė tris sritis: Pietų Lietuvos (Nemuno), Vakarų Lietuvos (Jūros) ir Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo). LLKS valdymo funkcijas per Prezidiumą atliko Sąjūdžio taryba. Sąjūdžiui vadovavo *Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo Pirmininkas. Tai buvo ketvirtasis Lietuvos prezidentas.* Juo tapo Vakarų srities vadas – generolas Jonas Žemaitis-Vytautas.

Dabartinė Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo sistema plėtojama remiantis valstybės institucijų veikla ir kiekvieno piliečio dalyvavimu joje. Valstybė garantuoja pasirengimą besąlygiškai gynybai ir visuotiniam pilietiniam pasipriešinimui. Valstybė išsipareigoja globoti natūralią tautinės kultūros raidą, saugoti ją nuo griaunančio antihumanistinės pseudokultūros poveikio. O piliečiai privalo saugoti tautines vertybes ir pasiryžimą ginti Lietuvos laisvę (2; 1, 2, 4 skyriai). Nacionalinio saugumo sistemos interesų skalė yra labai plati, ir vienas iš svarbiausių uždavinių yra dvasinis visuomenės ugdymas. Šiai problemai daug dėmesio buvo skiriama ir prieškarinio Lietuvoje, nes mūsų krašte, kaip ir visoje Vakarų Europoje, buvo propaguojama visuotinės gynybos idėja. Jai įgyvendinti yra labai svarbus visuomenės ir karių dvasinis pasirengimas.

Dvasinė branda nuolat pabrėžiama Lietuvos partizanų programiniuose dokumentuose. Bostone išleistoje Lietuvos enciklopedijoje rašoma: „Iš margos masės, atsidūrusios miškuose ar dar gyvenančių legaliaame gyvenime, pasipriešinimo vadovybė siekė sudaryti *aukštų moralinių kvalifikacijų bendruomenę*, pasiryžusią kovoti ne tik su priešokupacija dėl krašto laisvės, *bet ir su savimi* dėl savo asmenybės aukštesnio moralinio lygio. Tokių žmonių organizuota bendruomenė yra išskirtinė tautos dalis, kaip viduriniaisiais amžiais riterių luomas“. Tauro apygardos partizanų 1945 m. statute nurodoma, kad privalu „kovoti su komunistine – bolševikine ir kita žalinga Lietuvių tautai dvasia ir veikla; ugdyti lietuvių tautinį savigarbos jausmą ir susipratimą,

valstybingumą, gilinti karinį lietuvių tautos pajėgumą ir troškimą savo Tėvynės Lietuvos nepriklausomybės.“ Lietuvių tautos dvasinių jėgų išsaugojimo svarba iškeliama ir 1946 m. Kęstučio partizanų apygardos bei Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio (LLKS) 1949 m. nuostatuose. „Galutinai laimės tas, kuris bus stipresnis ir nenugalimos dvasios. Ne tas nugalėtas yra, kas daugiau nustojo, bet tas, kurio dvasia buvo pirmiausia palaužta. Mūsų dvasinių jėgų pagrindas yra visos tautos atkaklumas, pasiryžimas laimėti ir visus vienijančios pastangos nusimesti vergijos pančius. Nuolat reikia siekti pasitikėjimo savimi, savo vadais, savo tautos ateitimi, jį diegti kitiems, plačiau vertinti įvykius, nesijaudinti dėl vietinių nepasisekimų ir trūkumų; Reikia vengti žodžių ir darbų, kurie keltų nepasitikėjimą“.

Žmonės, kurie stengėsi realizuoti šias idėjas, nesvarbu, iš kur jie būtų atėję – ar nuo žagrės, ar iš mokyklos suolo bei universiteto auditorijos – buvo idealistai, kuriems sava gerovė nebuvo didelė vertybė. Tai patvirtina jų veikla ir kūryba, tapusi baisiu ginklu mūsų priešams. O šis ginklas – tai partizanų spauda, eilėraščių knygelės, dainų sąsiuviniai. Šia spauda NKVD neleido naudotis net „ideologinės kovos“ specialistams, kad šie neužsikrėstų baisiu „virusu“. Šiuo metu rasti ir saugomi partizanų periodiniai leidiniai, spausdinti įvairia technika, – rotoprintu, rašomąja mašinėle ir kitais retas topografijos būdais (nebent J.Markulio provokaciniai leidiniai, kontroliuojami NKVD). 1945 m., sustiprėjus partizanų organizacinėms struktūroms, įvairių pavadinimų ir skirtingų tiražų partizanų laikraščiai buvo leidžiami visoje Lietuvoje. Laisvas partizanų spaudos žodis sklido iki pat ginkluoto pasipriešinimo pabaigos. Dainavos apygardos štabas 1947–1950 m. leido laikraštėlį rusų kalba „Svobodnoje slovo“, kuriame aiškino sovietinės propagandos absurdiškumą ir komunistinės ideologijos žalą. Šie laikraščiai naktimis būdavo išklijuojami Dzūkijos miestelių aikštėse ir kitose vietose, platinami Vilniuje bei Kaune. Daug žmonių buvo nuteista už spaudos platinimą. Vien 1947 m. represiniai organai suėmė 640 žmonių.

Kas buvo šie žmonės, išėję ginti Tėvynės? Tai jauni, kupini idėjų ir gyvenimo geismo idealistai. Žymus partizanų vadas Juozas Lukša žuvo tesulaukęs 31-erių, palikęs mums atminimą apie bendražygių kovas – knygą „Partizanai“. Tai brandi ir istoriniu požiūriu vertinga knyga. Laiškuose sužadėtinei Nijolei Braženaitei (136 Juozo Lukšos laišakai sudėti vienoje knygoje) visapusiškai atsiskleidžia jo tragiška asmenybė. Kitas žinomas partizanų vadas Bronius Krivickas, aštuonerius metus praleidęs bunkeriuose, žuvo sulaukęs 33 metų.

Br.Krivickas – žinomas poetas, rašytojas, pradedantis literatūros

mokslininkas, vertėjas. 1949 m. visas pasaulis minėjo didžiojo poeto J.Gėtės 200-ąsias metines. Prasmingiausiai didį menininką Lietuvoje pagerbė tik vėlais vakarais iš slėptuvės išlendantis partizanas Br.Krivickas. Jis išvertė daugiau nei 70 J.Gėtės eilėraščių. Okupantai už Br. Krivico galvą žadėjo 5 tūkstančius rublių.

LLKS Gynybos pajėgų vadas Adolfas Ramanauskas įsijungė į partizaninį karą turėdamas 27-ius metus ir sulaukęs 38-ių buvo KGB ypač sadistiškai nukankintas. Net bibliiniai kankintojai, negalėjo sugalvoti tokių kankinimo būdų, kaip „pačios demokratiškiausios, pačios humanišiausios valdžios“ pareigūnai.

Vienas iš Dzūkijos partizanų vadų Lionginas Baliukevičius savo dienoraštyje rašė: „Šiandien baigiau skaityti L.Tolstojaus „Prisikėlimą“ ir apysaką „Kaukaze“. Koks puikus rašytojas ir kokios geros, malonios jo knygos!“ Prieš savo žūtį partizanas Lionginas rašė: „Šiais metais turi būti puikus ruduo, nes kur tik eini, žydi sodai – senai taip jie žydėjo, o iš gausaus vaismedžių žydėjimo žmonės sprendžia, jog viskas turi „ant gero“ pasibaigti“.

Sklandant senas parudavusias partizanų nuotraukas, matyti su viltimi žvelgiančių jaunų žmonių veidai. Šie žmonės kovojo ir kūrė, tikėjo, kad viskas turi „ant gero“ pasibaigti. Jie paliko mums „Sušaudytų dainų“ sąsiuvinius, eilių knygeles. Tos knygelės rašytos popieriaus lapelį pasidėjus ant šautuvo buožės.

Lietuvos gynyba buvo visuotinė. Mes turime ne tik partizaninio karo pavyzdį, bet *labai aiškų dvasinės gynybos pavyzdį*.

Komunistams nepavyko sukurti klasių kovos regimybės, nors vargingesni valstiečiai buvo pastatyti į gana keblią ir tragišką padėtį. Sovietinė valdžia siūlė labiausiai pageidautiną materialinę gėrybę – žemę, o tos žemės ėmimas reiškė pritarimą komunistų politikai. Daug kas ėmė valdžios siūlomą žemę, ypač jei savininkai buvo dingę be žinios, žuvę ar pasitraukę į Vakarus. Sudėtingiau buvo atiduoti ką tik į Sibirą ištremto ar kitaip nukentėjusio žmogaus ūkį, nes žmonės jų atsisakydavo. Todėl sovietinė valdžia atsisakiusius žemės apkaltindavo esą jie partizanų rėmėjai ir grasindavo didelėmis bausmėmis. Bauginimai ne visada padėdavo. 1945 m. Biržų apskrityje iš 3404 kaimiečių, gavusių žemės, 1279 atidavė savo sklypus. Šis pavyzdys rodo paprastų kaimo žmonių drąsą, nors nepriklausomos Lietuvos socialinė politika nebuvo be trūkumų. Šias problemas suprato patys partizanai. Partizanų kunigas Justinas Lelešius savo dienoraštyje rašė: „Už pusę lito darbininkas turėjo kirsti žydui per dieną malkas, tuo tarpu jis matė prabangoje skęstančius Kauno ponus. Budri bolševiko akis tą didelę bedugnę tarp biednuomenės ir pasiturinčios

visuomenės greitai panaudojo savo juodiems darbams“. Galbūt todėl kritišku tautai laikotarpiu atsirado nemažai žmonių, praradusių aukščiausias dvasines vertybes, išdavusių savo tautą. Tačiau dauguma Lietuvos žmonių buvo laisvės kovotojai arba jų rėmėjai. Kun. Justinas Lelešius rašė: „Aš liksiu amžinai dėkingas tiems ūkininkams, kurie mane laikė, slėpė persekiojimo metu nuo bolševikų. Kaip girios medžiai tapo šventi, nes ne kartą mane paslėpė nuo priešo, taip lygiai ūkininkas, kuris rizikuodamas savo turtu, gyvybe ir šeima, mane ir kitus partizanus laikė ir maitino“.

Pasipriešinimo antrajai sovietinei okupacijai formos buvo įvairios: priešrinkiminė agitacija ir kitos priešrinkiminės priemonės, griežtos bausmės už naminės varymą, įvairių reikalingų dokumentų klastojimas (tarp jų ir karinių) besislapstantiesiems nuo ėmimo į sovietinę kariuomenę, alternatyvių savivaldos struktūrų organizavimas, savo požiūrio žemės ūkio politikos klausimais propagavimas (partizanai leido imti naujakuriams žemę, atimtą iš ūkininkų, turinčių daugiau kaip 40 ha).

Rusų istorikai teigia, kad etnokonfesinio pobūdžio priežastys suteikė pasipriešinimui tvirtus motyvus ir dvasinį atsparumą. Žinoma, dauguma gyventojų, būdami katalikai, žinojo apie sovietinės valdžios nusistatymą katalikų bažnyčios atžvilgiu – kunigų suėmimus ir žudymus, Bažnyčios skaldymą, bandymą atskirti ją nuo Vatikano ir panašiai. Gyventojai ir dėl šių motyvų rėmė partizaninį pasipriešinimą. Kunigai rėmė partizanus, teikdavo jiems religinius patarnavimus. Dauguma kunigų ginkluotą kovą laikė neišvengiamą siekiant tautos laisvės. Kun. S.Stankūnas 1947 m. pradžioje parašė du labai svarbius laiškus – Lietuvos katalikų kreipimąsi į popiežių Pijų XII (kurį J.Lukša 1947 m. pavasarį nuvežė į Vakarus) ir atvirą laišką Lietuvos katalikų dvasininkijai, ragindamas kunigus aktyviau priešintis sovietiniam režimui. Bet Bažnyčios episkopatas, norėdamas išsaugoti bažnyčią kaip legaliai veikiančią instituciją, negalėjo viešai pritarti partizaniniam judėjimui.

LLKS Gynybos pajėgų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas savo atsiminimuose rašė: „Mes tikėjome, kad kovodami išsilaikysime ketverius metus ir savo ginkluotąsias pajėgas bei nepalaužiamą lietuvių tautos valią sujungiamo su laisvojo pasaulio tvirtu nusistatymu ir jėga tam, kad XX amžiaus civilizacijos gėda būtų visiems laikams nušluota nuo viso žemės rutulio paviršiaus“. Deja, taip neįvyko. NKVD kūrė naujas struktūras kovai su partizanais, provokavo juos akcijoms, pasmerktoms pralaimėjimui, skleidė melagingus gandus. Didelę psichologinę ir moralinę reikšmę turėjo netikrų „partizanų“ dalinių organizavimas. Norėdami įgyti vietinių gyventojų pasitikėjimą, jie dalyvaudavo antitarybinėse akcijose ir po to stengėsi rasti

ryši su pogrindžiu per vietinius gyventojus. Partizanai suprato, kad tokia NKVD taktika labai didelis pavojus jiems, nes šios melagingos struktūros naudojosi jų natūraliais ryšiais, tiekimu ir ginkluote.

Žemės ūkio kolektyvizacija buvo skaudus smūgis partizanams, nes kaimo resursų kontrolė perėjo į tuometinės valdžios rankas.

Tarptautinė padėtis taip pat tapo nepalanki partizaninio judėjimo perspektyvai, o 1955 m. amnestija vertė nutraukti ginkluotą kovą, kuri vėliau užleido vietą kitoms subtilesnėms pasipriešinimo formoms.

Žymus partizaninio pasipriešinimo vadovas Juozas Lukša rašė: „Kažin kodėl Dievui patiko ir mūsų eroje matyti lietuvių tautą, žygiuojančią per gyvenimą su biblinėmis kančiomis? Ir kai atsigrįžti praeitu keliu atgal, pradėti nuogausti – gal jau per daug aukų pareikalavo mums skirta misija? Ne kartą tenka suabejoti, ar pakaks aukų, kol audros, dūkstančios mūsų tėviškėje, pails ir pasitrauks“. Taip jis rašė 1949 m. Paryžiuje. Vėliau grįžo į tėviškę tęsti kovą. Žuvo 1952 m.

Vabalninko bažnyčios šventoriuje stovinčiame antkapiniame paminkle iškalti žodžiai – „Miršta tos idėjos, dėl kurių niekas nemiršta“.

198 neprievartinių veiksmy būdai

Pagal Gene Sharpą, 1973m.

NEPRIEVRTINIO PROTESTO IR ĮTIKINIMO BŪDAI

OFICIALŪS PAREIŠKIMAI

1. Vieši pasisakymai
2. Protesto ir paramos laiškai
3. Organizacijų deklaracija
4. Žymių žmonių pasirašyti vieši pareiškimai
5. Kaltinimų ar ketinimų deklaracijos
6. Grupinės ar masinės peticijos

Bendravimas su visuomene

7. Šūkiei, karikatūros ir simboliai
8. Vėliavos, plakatai ir vaizdinės priemonės
9. Lapeliai, pamfletai ir knygos
10. Knygos ir žurnalai
11. Garso įrašai, plokštelės, radijas, TV
12. Rašymas ore (lėktuvais) ir žemėje (dirvos suarimu, augalų sodinimu, akmenų sudėliojimu)

Grupinės akcijos

13. Deputacija (su prašymu, protestu, reikalavimu)
14. Satyriniai apdovanojimai
15. Grupiniai lobiai (užkulisinio spaudimo grupės)
16. Piketavimas
17. Pseudorinkimai

Simbolinės ir visuomeninės akcijos

18. Vėliavų iškelimas, įvairių daiktų, turinčių simbolines spalvas, naudojimas
19. Simbolių nešiojimas
20. Religinės apeigos, maldos
21. Simbolinių objektų susigrąžinimas

22. Savęs sunaikinimas protesto vardan
23. Nusirengimas protesto vardan
24. Simbolinių žiburių deginimas (žvakių, fakelių, žibintų)
25. Portretų iškabinimas
26. Piešimas dėl protesto
27. Naujų gatvių pavadinimų iškabinimas
28. Simboliniai garsai
29. Simbolinis žemių įsisavinimas
30. Šiurkštus elgesys

Spaudimas atskiriems žmonėms

31. Oficialių žmonių „sekiojimas pėdomis“
32. Oficialių žmonių išjuokimas
33. Broliavimasis su priešo kareiviais
34. Budėjimas („sargyba“)

Teatras ir muzika

35. Įvairios humoristinės parodijos
36. Pjesės ir muzikiniai kūriniai
37. Dainavimas

Procesijos

38. Eitynės
39. Paradai
40. Religinės procesijos
41. Maldininkų sueigos (eitynės)
42. Automobilių kolonos

Mirusiųjų minėjimas

43. Politinis gedulas
44. Simbolinės laidotuvės
45. Demonstratyvios laidotuvės
46. Laidojimo vietų lankymas

Visuotiniai susirinkimai

47. Protesto ar paramos susirinkimai
48. Protesto mitingai
49. Slapti protesto mitingai
50. Seminarai

Atsisakymai ir išėjimai

51. Demonstratyvus išėjimas
52. Tylėjimas
53. Atsisakymas nuo apdovanojimų
54. Nusigręžimas nugara

SOCIALINIS NEBENDRADARBIAVIMAS**Atskirų žmonių protestas**

55. Socialinis boikotas
56. Rinkimų boikotas
57. Lisistracija
58. Atsisakymas bendrauti
59. Organizuotų pamaldų atsisakymas

Atsisakymas dalyvauti visuomenės veikloje

60. Nedalyvavimas sociologinėje ir sportinėje veikloje
61. Visuomeninių įvykių boikotas
62. Studentų streikai
63. Visuotinis nepaklusnumas
64. Savo veiklos sustabdymas visuomeninėse organizacijose

Pasitraukimas iš socialinės sistemos

65. Atsisakymas išeiti iš namų
66. Asmeninis atsisakymas bendrauti
67. Darbininkų „pabėgimas“ iš įmonės
68. Slėpimasis tam tikrose slėptuvėse
69. Kolektyvinis pasitraukimas iš gyvenamosios vietos
70. Emigracija dėl protesto

EKONOMINIS NEBENDRADARBIAVIMAS**Vartotojų akcijos**

71. Vartotojų boikotas
72. Nevartojimas boikotuojamų prekių
73. Asketinė laikysena
74. Atsisakymas mokėti nuomos mokesčių
75. Atsisakymas nuomoti

76. Krašto vartotojų boikotas
77. Tarptautinis vairuotojų boikotas

Pramonininkų ir dabininkų akcijos

78. Darbininkų boikotas
79. Pramonininkų boikotas

Tarpininkų akcijos

80. Tiekėjų ir tarpininkų boikotas

Savininkų ir valdytojų akcijos

81. Prekybininkų boikotas
82. Atsisakymas nuomuoti arba parduoti
83. Gamybos sustabdymas
84. Pramonės pagalbos atsisakymas
85. Visuotinis prekybininkų streikas

Finansinių resursų laikytojų akcijos

86. Bankinių indėlių ėmimas
87. Atsisakymai išmokėti honorarus, išmokėjimus, mokesčių sumas
88. Atsisakymai išmokėti skolas arba procentus
89. Kreditų ir fondų sugriežtinimas
90. Atsisakymas mokėti mokesčius
91. Atsisakymas nuo valstybinių algų

Vyriausybės veiksmai

92. Vidinis embargo (valstybės draudimas įvežti iš kurios nors šalies prekes)
93. Prekybininkų „juodieji sąrašai“
94. Tarptautinis tiekėjų embargas
95. Tarptautinis pirkėjų embargas
96. Tarptautinis prekybos embargas

Simboliniai streikai

97. Protesto streikai
98. Greitas išėjimas („žaibo streikas“)

Žemės ūkio darbuotojų streikai

99. Valstiečių streikai

100. Žemės ūkio darbuotojų streikai

Ypatingų grupių streikai

101. Atsisakymai nuo priverstinio darbo

102. Kalinių streikai

103. Amatininkų streikai

104. Atskirų profesijų darbuotojų streikai

Pramonės darbuotojų streikai

105. Valdančios pramonininkų grupės streikai

106. Pramonės darbuotojų streikai

107. Solidarumo streikai

Riboti streikai

108. Dalinis streikas

109. „Buferinis“ (antrankinis) streikas

110. Darbo tempų mažinimas

111. Darbas „tiksliai pagal instrukciją“

112. Nėjimas į darbą „dėl ligos“

113. Ribotas streikas

114. Streikas „išėjimo iš darbo“ forma

115. Atrankinis streikas

Daugiašakiai streikai

116. Plintantis streikas

117. Visuotinis streikas

Streiko ir įmonės uždarymo derinimas

118. Darbo ir prekybos sustabdymas

119. Ekonominės veiklos sustabdymas

POLITINIS NEBENDRADARBIAVIMAS

Atsisakymas remti valdžią

120. Atsisakymas nuo lojalumo valdžiai

121. Valdžia neturi visuomenės palaikymo

122. Literatūra ir kalbos kviečiančios priešintis

Atsisakymas bendradarbiauti su vyriausybe

123. Įstatymo leidimo organų boikotas
124. Rinkimų boikotas
125. Atsisakymas eiti pareigas valstybinėse struktūrose
126. Valstybinių įstaigų, agentūrų boikotas
127. Atsisakymas bendradarbiauti vyriausybės mokymo įstaigose
128. Vyriausybės palaikomų vyriausybinių organizacijų boikotas
129. Atsisakymas padėti prievartos aparatui
130. Nuosavybės ir gatvės ženklų nuėmimas
131. Atsisakymas pripažinti oficialių asmenų paskyrimą
132. Atsisakymas paleisti vyriausybei priešingas institucijas

Pilietinio paklusnumo alternatyva

133. Lėtas, delsimas „paklusnumas“
134. Nepaklusnumas, jei nėra tiesioginės priežiūros
135. Tautos atviras nepaklusnumas
136. Užmaskuotas nepaklusnumas
137. Susirinkimo arba mitingo nepaklusnumas įsakymui „išsivaikščioti“
138. „Sėdimas“ streikas
139. Atsisakymas tarnauti kariuomenėje ar būti deportuotam
140. Pabėgimai, slėpimasis, suklastotų dokumentų platinimas
141. Nepaklusnumas „neteisingiems“ įstatymams

Vyriausybinio personalo akcijos

142. Atsisakymai padėti vyriausybės atstovams
143. Informacijos ir komandų perdavimo blokavimas
144. Delsimas ir įstaigų darbo trukdymas
145. Atsisakymas nuo administracinio bendradarbiavimo
146. Atsisakymas nuo teismo bendradarbiavimo
147. Planuotas darbo neefektyvumas ir atsisakymas bendradarbiauti vykdomuosiuose organuose
148. Maištas

Vidinės vyriausybės akcijos

149. Pseudolegalus išsisukinėjimas ir delsimas
150. Smulkių vyriausybinių organų atsisakymas bendradarbiauti

Tarptautinės vyriausybės akcijos

151. Pakeitimai diplomatinėse ir kitose atstovybėse
152. Diplomatinių planų delsimas ir atšaukimas
153. Susilaikymas nuo diplomatinio pripažinimo
154. Diplomatinių santykių bloginimas
155. Pasitraukimas iš tarptautinių organizacijų
156. Atsisakymas tarptautinių organizacijų narystės
157. Pašalinimas iš tarptautinių organizacijų

NEPRIEVRTINIS ĮSIKIŠIMAS**Psichologinis įsikišimas**

158. Viešas susideginimas
159. Badavimas:
 - a) badavimas dėl moralinio spaudimo;
 - b) bado streikas;
 - c) satjagrachos tipo badavimas
160. „Arbulinis“ teismas (teismo salės panaudojimas, kad apkaltintų kaltintojus)
161. Neprievartinis psichologinis oponento „išsekinimas“

Fizinis įsikišimas

162. Sėdinti demonstracija
163. Stovėjimo demonstracija
164. Neišėjimas iš transporto
165. Ignoravimas segreguojamų teritorijų esant rasinei segregacijai
166. Vaikščiojimas vietoje
167. Maldos segreguojamose bažnyčiose
168. Neprievartinės eitynės reikalaujant grąžinti nuosavybę
169. Neprievartiniai lėktuvų skraidymai oponento draudžiamoje teritorijoje
170. Neprievartiniai ėjimai į draudžiamą priešininko zoną
171. Neprievartinių kliūčių sudarymas prievartai savo kūno pagalba (psichologinis poveikis)
172. Neprievartinis blokavimas savo kūnu (fizinis poveikis)
173. Neprievartinė okupacija

Socialinis įsikišimas

174. Naujos socialinės tvarkos kūrimas
175. Patalpų „perkrovimas“ protestuojančiais

176. Kelių blokavimas
177. Begalinis kalbų sakymas
178. Saviveikliniai spektakliai gatvėje
179. Alternatyvios socialinės institucijos
180. Alternatyvios ryšių sistemos

Ekonominis įsikišimas

181. Atbulinis streikas
182. Neišėjimas pasibaigus darbui
183. Neprievartinis žemių užėmimas
184. Atsisakymas vykdyti blokados reikalavimus
185. Politiškai motyvuota netikrų pinigų gamyba
186. Įspėjamasis masinis supirkimas strategiškai svarbių prekių
187. Brangenybių užgrobimas
188. Dempingas (prekių pardavimas žemesnėmis kainomis už savikainą)
189. Firmų ir įstaigų atrankinis patronažas (priežiūra)
190. Alternatyvios prekyvietės
191. Alternatyvios transporto sistemos
192. Alternatyvios ekonominės institucijos

Politinis įsikišimas

193. Administracinės sistemos tyčinis perkrovimas
194. Slaptų agentų išaiškinimas
195. Pastangos bausti kalėjimu
196. Pilietinis nepaklusnumas „neutraliems“ įstatymams
197. Darbas nebendradarbiaujant
198. Dvigubas suverenitetas ir lygiagrečios vyriausybės

RESPUBLIKA PAVOJUJE!

Jeigu Sovietų Sąjunga griebtųsi prievartos ir fizine jėga nutrauktų Lietuvos valstybės organų teisėtą veiklą, Respublikos žmonės kviečiami:

1. Visi piliečiai – laikytis nepaklusnumo ir nebendravimo su okupaciniais organais principų.

2. Nepalaikyti okupantų ir kolaborantų pastangų suteikti jų sudarytos valdžios organams bet kokią teisinį konstitucinį pagrindą.

3. Nedalyvauti jokiuose primestos valdžios rengiamuose, referendumuose, mitinguose, rinkimuose, demonstracijose, susirinkimuose, taip pat jos organizuojamose šventėse.

4. Neremti okupantų ir kolaborantų leidžiamos spaudos.

5. Aktyviai palaikyti konspiracinę spaudą.

6. Savo darbu ir veikla saugoti kraštą nuo suirutės ir bado.

7. Imtis priemonių išsaugoti valstybinę ir istorinę reikšmę turinčius archyvus, ypač iš rezistencijos laikotarpio.

8. Nepasiduoti provokacijoms ir visur demaskuoti dezinformacijos skleidėjus.

9. Visų lygių deputatai ir Sąjūdžio veikėjai – atsisakyti teikti parodymus okupacinei valdžiai, kaip neturinčiai teisinio pagrindo vykdyti teisingumą.

10. Teisės saugos organai – nedalyvauti teisėtvarkos struktūros darbe.

11. Nepamiršti, kad Lietuvoje galioja tik Lietuvos įstatymai ir nė vienas pilietis negali būti apkaltintas pagal Sovietų Sąjungos įstatymus, o jeigu tai būtų daroma, tai žinoti, kad šitai yra nusikaltimas Lietuvos valstybei.

12. Fiksuoti visus okupantų ir kolaborantų nusikaltimus: smurto atvejus, areštus, valstybinio, kolūkinio, asmeninio turto grobstymą, naikinimą, išvežimą.

13. Moraliai ir materialiai remti nukentėjusius nuo okupacinės valdžios represijų.

14. Padėti medikams teikti pagalbą nukentėjusiems nuo smurto ir represijų.

15. Priešintis švietimo ir kultūros sovietizavimui.

16. Religinių, tautinių švenčių ir kitomis progomis besąlygiškai reikalauti atkurti nutrauktą valstybinių demokratiškai išrinktų institucijų veiklą.

17. Kol nebus atkurta Lietuvos nepriklausomybė, visiems visuomeniniams judėjimams ir politinėms partijoms, palaikančioms Kovo 11-osios aktą, vengti tarpusavio konfrontacijos vardan bendro svarbiausiojo tikslo – okupacijos panaikinimo.

18. Rajonų ir miestų savivaldybės, Sąjūdžio tarybos ir grupės – numatyti, ko reikėtų imtis, ištikus diena „X“.

Priimta Vilniuje 1990 m. gruodžio 22 d. trijų lygių konferencijoje, dalyvaujant Sąjūdžio remtiems AT deputatams, savivaldybių deputatų atstovų tarybai ir Sąjūdžio seimui.

AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS NUTARIMAS

Dėl Lietuvos Respublikos valdžios institucijų ir piliečių laikysenos bei veikimo aktyviosios TSRS okupacijos atveju

Tarybų Sąjungai toliau vykdant prieš Lietuvos Respubliką nukreiptus agresijos veiksmus ir išliekant aktyviosios okupacijos galimybei, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, primindama, jog bet kuriomis sąlygomis Lietuvos Respublikoje galioja tik Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos priimti įstatymai, nutaria:

1. Visas TSRS ar jos kolaborantų kuriamas Lietuvoje valdymo struktūras laikyti neteisėtomis, o visus išleistus ir Lietuvai taikomus įstatymus, potvarkius ar kitokius aktus, teismų sprendimus bei pareigūnų nurodymus – negaliojančiais.

2. Visos Lietuvos Respublikos valdžios institucijos ir jų pareigūnai privalo nebendradarbiauti su okupantais ir jų režimą vykdančiais asmenimis.

3. Lietuvos Respublikos piliečiai aktyviosios okupacijos režimo atveju kviečiami laikytis nepaklusnumo, nesmurtinio pasipriešinimo ir politinio bei socialinio nebendradarbiavimo principu kaip pagrindinio kovos už nepriklausomybę būdo.

4. Lietuvos Respublikos piliečiai turi teisę visomis galimomis priemonėmis ir būdais gintis, ginti kitus ir Lietuvos nuosavybę nuo smurtinių ir kitokių neteisėto okupacinio režimo veiksmų.

5. Aktyviosios okupacijos ir jos sąlygojamo visuotinio politinio pasipriešinimo pradžią nusako padėtis, kai teisėtai išrinkta Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba prievarta suvaržoma kaip aukščiausia valstybės valdžia. Organizuoto pasipriešinimo pradžią, esant galimybei, paskelbia Lietuvos Respublikos laikinoji gynybos vadovybė.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas
V. Landsbergis

Vilnius, 1991 m. vasario 28 d.
Nr.I-1114

Ginkluotų konfliktų teisės pagrindai

Ginkluotų konfliktų teisė yra tarptautinės humanitarinės teisės (THT) dalis, o THT yra daug platesnės srities – tarptautinės teisės dalis. Norint išsamiau susipažinti su ginkluotų konfliktų teise, reikia aptarti THT, kuri ypatinga tuo, kad skirta reguliuoti tarpvalstybinius santykius ginkluotų konfliktų metu. THT įpareigoja valstybes – tarptautinės bendrijos nares – sušvelninti karo padarinius. Pirmiausia yra draudžiami tam tikri karo veiksmų metodai, ir stengiamasi išsaugoti žmonių, nedalyvaujančių karo veiksmuose, gyvybes.

Tarptautinės humanitarinės ir ginkluotų konfliktų teisės istorija

Tarptautinės teisės ištakas galima rasti Senovės Indijos epuose, Korane, Biblijoje, japonų viduramžių kodekse – Busido. Tautos, neturinčios raštijos, taip pat turėjo karo taisykles, pagrįstas papročiais. Europos viduramžiais riteriai kovodavo pagal griežtas taisykles. Pastarųjų idėjos pasiekė mūsų laikus ir buvo daugelio susitarimų pagrindu.

Šiuolaikinės THT atsiradimas yra susijęs su dviejų garsių žmonių – Anri Diunano ir Frencio Libero veikla. Šie žmonės buvo įkvėpti Žano-Žako Ruso publikuotos minties: „Karas – tai santykiai ne tarp žmonių ir ne tarp valstybių; žmonės tampa priešais atsitiktinai, ne kaip piliečiai, bet kaip kareiviai...“ Be abejo, prieš besipriešinančius priešo kareivius teisėtai naudojama jėga. Tačiau kiekvienas sudėjęs ginklus sužeistas ar nesužeistas karys jau nebėra priešas ir nebegali būti karinio puolimo objektas.

Anri Diunanas (1828–1910) buvo Šveicarijos verslininkas, vėliau visuomenės veikėjas. Per Austrijos – Prancūzijos karą atsitiktinai pateko į Solferino mūšio vietovę, kur buvo apie 40000 užmuštųjų ir sužeistųjų. Paveiktas šio reginio organizavo pagalbą sužeistiesiems. Vėliau parašė knygą „Solferino prisiminimai“, kuri sukretė visuomenę. Anri Diunanas pirmasis 1862 m. pasiūlė įkurti tarptautinę draugiją, kuri teiktų pagalbą karo sužeistiesiems. 1863 m. Ženevoje įvyko konferencija, davusi pradžią tarptautinės Raudonojo Kryžiaus draugijos veiklai ir I Ženevos konvencijai. Ši Konvencija paskelbė medicinos dalinių neutralumą. Joje taip pat buvo kalbama apie vietinių gyventojų pagalbą sužeistiesiems kariams. Reikšmingas

faktas – Raudonojo Kryžiaus simbolio baltame fone patvirtinimas. 1864 m. Konvencija davė pagrindus THT atsirasti, kuri greitai buvo priimta visų nepriklausomų Europos valstybių, o 1882 m. ir JAV.

Lygiagrečiai su ginkluotųjų pajėgų sužeistųjų ir ligonių apsaugos problema (išskėlė Anri Diunanas) sprendėsi ir kita problema. Prezidentas Abraomas Linkolnas pavedė vokiečių emigrantui teisininkui Frenciui Liberui parengti vientisą karo veikslių taisyklių kodeksą, taikytą Šiaurės Amerikos pilietinio karo metu. 1863 m. atsirado „Instrukcijos Jungtinių Valstijų lauko kariuomenei“, žinomos Libero kodekso vardu. Šios instrukcijos – tai taisyklių rinkinys, apimantis toleruotinus kariavimo būdus, kuriais siekiama išvengti nereikalingų kančių ir apsaugoti mūšio aukas.

Frensis Libero darbai tapo dviejų svarbių istorinių procesų pradžia. Pirma, pradėta kurti THT. Antra, kariavimo taisyklių atsiradimas palaipsniui išsivystė į ginkluotų konfliktų teisę.

1868 m. Sankt Peterburgo deklaracija uždraudė naudoti mažesnius negu 400 gr. sviedinius, nes šie buvo sužeistųjų nereikalingų kančių priežastimi. 1907 m. Hagos konvencija apibrėžė svarbiausias kariavimo taisykles. Hagos konvencijos nuostatų laikytasi per abu pasaulinius karus.

Pagrindiniai tarptautinės humanitarinės teisės dokumentai

Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas (TRKK) 1929 m., praėjus beveik 40 m. po Ženevos konvencijos pripažinimo 1882 m., įvertindamas praėjusių karų patyrimą, peržiūrėjo I Ženevos konvenciją. Po Antrojo pasaulinio karo ši Konvencija dar kartą buvo peržiūreta, ir *1949 m. rugpjūčio 12 d. priimta Ženevos konvencija dėl sąlygų pagerinimo ginkluotųjų pajėgų sužeistiesiems ir ligoniams mūšio lauke*. Ji veikia iki šiol.

1899 m. Hagos taikos konferencija priėmė Konvenciją dėl I Ženevos konvencijos išplėtimo jūrų mūšių atvejais. 1907 m. buvo priimta šios Konvencijos nauja redakcija. Įvertinus dviejų pasaulinių karų patyrimą buvo priimta *II 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sąlygų pagerinimo ginkluotųjų pajėgų sužeistiesiems, ligoniams ir patyrusiems laivo sudužimą jūroje*.

1907 m. Hagos konvencijos skyrius dėl karo belaisvių buvo pakoreguotas 1929 m. Ženevos konvencija buvo dar kartą peržiūreta įvertinus Antrojo pasaulinio karo patyrimą. Buvo priimta *III 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais*.

Šios keturios Ženevos konvencijos su papildomais protokolais, taip pat 1947–1977 metų diplomatinės konferencijos (tokios konferencijos TRKK iniciatyva

rengiamos kas keturi metai) išplėtojo ginkluotų konfliktų teisę (sujungdamos Hagos ir Ženevos konvencijas). Be šių svarbių dokumentų po 1949 m. buvo parengta ir priimta daug kitų svarbių Jungtinių Tautų konvencijų:

- 1954 m. gegužės 14 d. Konvencija dėl kultūrinių vertybių apsaugos karinio konflikto metu;
- 1972 m. balandžio 10 d. Konvencija dėl bakteriologinio (biologinio) ginklo kūrimo, gamybos ir kaupimo uždraudimo bei atsargų naikinimo;
- 1976 m. gruodžio 16 d. Konvencija dėl karinių ir kitokių kenksmingų veikslių panaudojimo gamtos aplinkoje uždraudimo;
- 1980 m. spalio 10 d. Konvencija dėl ginklų, padarančių sunkių sužalojimų, ir žemo taiklumo ginklų, minų, minų-spąstų, dėl kurių būna daug civilių gyventojų aukų.

Pagrindiniai tarptautinės humanitarinės teisės reikalavimai ginkluoto konflikto metu

THT remiasi keliais pagrindiniais principais:

- sužeistieji ir asmenys, tiesiogiai nedalyvaujantys karo veiksmuose, ypač civiliai gyventojai, turi teisę į asmens pagarbą, fizinę ir psichologinę neliečiamumą;
- draudžiama žudyti ir žaloti savo priešą, pasiduodantį į nelaisvę arba nedalyvaujantį karo veiksmuose;
- sužeistuosius ir ligonius būtina surinkti ir suteikti jiems medicinos pagalbą. Medicinos personalas, medicinos įstaigos, transportas ir įranga privalo būti apsaugoti (Raudonojo Kryžiaus ženklas yra tokios apsaugos ženklas);
- paimti į nelaisvę karo veikslių dalyviai (kombatantai), civiliai asmenys prieš žemėje turi teisę į pagarbą asmeniui (draudžiamas smurtas jo gyvybės ir sveikatos atžvilgiu), į savo įsitikinimus, taip pat teisę susirašinėti su savo šeima ir gauti reikiamą pagalbą;
- valstybė, kurios valioje yra karo belaisviai, gali apriboti jų laisvę, bet negali įkalinti, nebent pažeidusieji įstatymus gali būti teisiami. Niekas negali būti fiziškai ir kitais būdais kankinamas;
- karo veiksmuose dalyvaujančių skirtingų pusių karo priemonių ir metodų parinkimas yra ribojamas. Draudžiama naudoti ginklus ir kariavimo metodus, kurie turi nereikalingą (perteklinę) griauančią galią ir sukelia kančias;
- karo veiksmuose dalyvaujančios pusės privalo saugoti civilius gyventojus ir civilius objektus. Puolami gali būti tik kariniai objektai.

Kombatanto sąvoka, teisės ir pareigos. Asmenų, nedalyvaujančių karo veiksmuose, apsauga

Visi Ženevos konvencijų ir jų papildomų protokolų teiginiai yra susiję su dviem pagrindinėm „kombatanto“ ir „ginamoji asmens“ sąvokomis. Jos nėra priešingos arba viena kitą paneigiančios: kombatantas, neprarasdamas savo statuso, gali tapti ginamuoju asmeniu, kada paimamas į nelaisvę arba pats pasiduoda, būdamas sužeistas.

Nors karai vyksta jau daug amžių, *kombatanto* sąvoka atsirado tik 1974–1977 m. diplomatinės konferencijos dokumentuose. „Asmenys, esantys kariaujančios pusės karinių pajėgų sudėtyje, yra kombatantai“. Asmenys, esantys medicinos ar dvasinio personalo sudėtyje, kombatantais nelaikomi, nors ir yra ginkluotųjų pajėgų sudėtyje. Karo veiksmuose dalyvauti turi teisę tik kombatantai, bet neturi visiškos veiksmų laisvės, nes tam tikri kovos būdai ir metodai yra draudžiami.

„Ginamasis asmuo“ – tai žmogus, kuris pagal Ženevos konvencijas bei jų papildomus protokolus turi ypatingą statusą. Ženevos teisė nusako daug ginamųjų asmenų kategorijų: sužeistieji, ligoniai, patyrusieji laivo sudužimą, kariai, civiliai asmenys, karo belaisviai, internuoti asmenys, civiliai gyventojai prieš teritorijoje, civiliai gyventojai okupuotoje teritorijoje.

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 7 skyriaus 2 skirsnyje yra pabrėžiama – *kiekvienam pasipriešinimo dalyviui yra taikomas kombatanto statusas*. Tai yra svarbu, nes tame pačiame skirsnyje yra rašoma: „*Lietuva priešinsis agresoriui visomis jai prieinamomis priemonėmis: karine gynyba, partizaniniais veiksmais, civilių piliečių nepaklusnumu, nekolaboravimu bei kitais būdais*“.

Savanoriškos grupuotės ir gyventojų bendruomenės ginkluotos grupės nuo seno dalyvauja karo veiksmuose. 1907 m. Hagos konvencija, įvertindama šią problemą, nusakydama kariavimo taisykles, pabrėžia, kad laikytis teisės ir įsipareigojimų karo metu privalu ne tik kariuomenei, bet ir draugovėms, savanoriškoms formuotėms, būtent:

- turėti vadovybę, atsakingą už savo pavaldinius;
- nešioti reikiamus, gerai matomus ženklus;
- atvirai nešioti ginklus;
- laikytis ginkluotų konfliktų teisės ir kariavimo papročių.

1907 m. Hagos konvencija buvo pirmasis žingsnis, įteisinantis tarptautinio masto visuotinės gynybos užuomazgą. 1949 m. rugpjūčio 12 d. III Ženevos konvencijoje patikslinami Hagos konvencijos nutarimai. Čia pabrėžiama, kad

„draugovės ir savanoriškos formuotės privalo priklausyti vienai iš konfliktuojančių pusių“. Išvada – valstybė privalo imtis atsakomybės už šias formuotes.

LR NSPĮ 7 skyriaus 2 skirsnyje pasakyta, kad karo (agresijos) metu savanorių piliečių ginkluoto pasipriešinimo (partizanų) būriai priskiriami ginkluotosioms pajėgoms, o tai atitinka THT ir ginkluotų konfliktų teisės reikalavimus. III 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos 4 A straipsnyje nurodoma, kad asmenys, nesantys ginkluotųjų pajėgų sudėtyje, turi teisę imtis ginklo artėjant priešui, bet privalo laikytis karo įstatymų ir papročių. Ši teisė prarandama prieš karinėms pajėgoms užėmus jų teritoriją. Karo teisė neleidžia asmenims, nepriklausantiems ginkluotosioms pajėgoms ir gyvenantiems okupuotoje teritorijoje, priešintis okupantams. Todėl pagal NSPĮ 7 skyriaus 2 skirsnį partizanų būriai agresijos atveju priskiriami ginkluotosioms pajėgoms.

Kaip buvo pasakyta anksčiau, asmenys, esantys ginkluotųjų pajėgų sudėtyje, privalo laikytis tarptautinės teisės normų, numatytų karinių konfliktų atveju. Kombatantai, pažeidę šias normas, paprastai nepraranda savo statuso, bet gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Kombatantai privalo turėti skiriamuosius, gerai matomus ženklus. Tai akcentuoja 1907 m. Hagos konvencija, taip pat III 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija. Be to, kombatantai privalo atvirai nešiotis ginklus. Šios taisyklės yra skirtos civiliams gyventojams apsaugoti, nes būna situacijų, kai kombatantų negalima atskirti nuo civilių gyventojų. Tokios situacijos susidaro okupavus kraštą arba išsivaduojamųjų karų metu.

Tam tikrų kariavimo metodų ir priemonių draudimas

Pagal III 1949 m. Ženevos konvencijos I papildomo protokolo 35 straipsnį yra draudžiama:

- naudoti ginklus, šaudmenis ir metodus, galinčius padaryti nereikalingų sužalojimų ir sukeliančius nereikalingų kančių;
- naudoti metodus ir priemones, sukeliančias didelę ir ilgalaikę žalą aplinkai.

Būtina laikytis proporcingumo pasirenkant kariavimo priemones. Tai reiškia, kad tikslui pasiekti pasirenkamos pajėgos, turinčios reikiamą griauančiąją galią (negalima šaudyti į žvirblius iš patrankų).

Dar 1907 m. Hagos konferencijoje buvo nuspręsta uždrausti plaukiojančias minas, kurios nevaldomos per valandą pačios nesusinaikina. Šis sprendimas taikytinas ir minoms su inkaru bei nepasiekusioms taikinio torpedoms. Reikšmingas 1925 m. Ženevos protokolas, draudžiantis nuodingųjų dujų

naudojimą. Nuodingųjų dujų ginklas sukėlė dideles kančias Pirmojo pasaulinio karo metu. Šis draudimas per Antrąjį pasaulinį karą nebuvo pažeistas. 1992 m. buvo pasirašytas tarptautinis susitarimas dėl nuodingųjų dujų kūrimo, gamybos, kaupimo ir naudojimo uždraudimo. 1972 m. Konvencija uždraudė bakteriologinio (biologinio) ginklo kūrimą, kaupimą ir naudojimą.

1974–1977 m. diplomatinės konferencijos I protokolu nutarta uždrausti kai kurias įprastas ginklų, kurių naudojimas sukelia žiaurių ir nereikalingų pasekmių, rūšis. Draudžiami ginklai, neturintys gero taiklumo (netiksliai nutaikomos raketos gali sprogti tankiai civilių gyventojų gyvenamuose rajonuose). Konferencijoje akcentuojama šių tipų ginklų ir šaudmenų draudimo svarba: sprognenys su nesurandomomis skeveldromis, mino ir mimos sąstai, padegamasis ginklas. Pirmoji minėtojo ginklo rūšis yra visiškai uždrausta, o kitos dvi tik ribojamos.

Vienas kariavimo draudžiamųjų metodų – klastos naudojimas. Pavyzdžiui, puolimas su „balta vėliava“, išėjimo iš rikiuotės simuliacijos, prieš naikinimas šiam bandant suteikti pagalbą. Šių draudimų nereikėtų painioti su įvairiomis karo gudrybėmis – maskavimusi, melaginga agresija, dezinformacija ar kitu prieš klaidinimo būdu. Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulių ženklų panaudojimas ne pagal paskirtį griežtai draudžiamas, nes iš esmės griaua pasitikėjimą šiais ženklais. Griežtai draudžiama duoti kariams įsakymus: „Nieko negailėti“, „Naikinti išėjusius iš rikiuotės prieš karius“, „Naikinti numušto lėktuvo besileidžiančią parašitautais įgulą“ (išskyrus desantą) ir pan.

Kare dar dažnai naudojamas „pirmykštis“ kariavimo metodas – kerštas (represijos). THT bando koreguoti keršto operacijas leisdama naudoti jas tik norint priversti priešą elgtis pagal karo taisykles. Draudžiama kerštauti sužeistiesiems mūšyje, patyrusiems laivo sudužimą, karo belaisviams, civiliams gyventojams; pulti ligonines, sanitarinį transportą ir t.t. Manoma, kad priešas turėtų žinoti, kas jo laukia pažeidus nustatytą kariavimo tvarką. Tačiau tada dažnai kenčia taikūs gyventojai. Karų patirtis rodo, kad kerštavimas konstruktyvių rezultatų neduoda.

Civilių gyventojų apsauga

IV 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijoje ir jos papildomuose protokoluose nurodoma, kad civiliai gyventojai visuomet būtų skiriami nuo kombatantų, civiliniai objektai – nuo karinių.

Civilis yra bet kuris asmuo, nepriklausantis ginkluotosioms pajėgoms. Civiliniai objektai yra visi objektai, kurie nėra svarbūs karo eigai ir kuriuos sugriovus nepasiekiami akivaizdaus karinio pranašumo. Civiliai gyventojai ir civiliniai objektai neturi būti atakos objektai. Puolant karinius objektus ar nustatant jų buvimo vietą, reikia imtis visų priemonių, kad civiliams gyventojams būtų padaryta kuo mažesnė žala. Draudžiama priešiškos šalies civilius gyventojus marinti badu, griauti objektus. Civiliams gyventojams saugumo sumetimais iš priešo teritorijos turi būti leidžiama išvykti. Jeigu jie neišvyksta arba yra sulaukomi, su jais turi būti elgiamasi taip, kaip su visais svetimšaliais. Jei saugumo sumetimais įsakoma juos internuoti, jie turi teisę kreiptis į teismą.

Okupuotos teritorijos gyventojams turi būti sudarytos sąlygos normaliai gyventi. Okupuojanti valstybė yra atsakinga už viešosios tvarkos palaikymą. Draudžiama gyventojus deportuoti ar perkelti į kitą vietą.

Priverstinis darbo jėgos verbavimas yra griežtai kontroliuojamas įstatymų. Asmenys, kuriems nesuėjo 18 metų, negali būti verbuojami, o užverbuoti darbininkai neturi būti verčiami dirbti darbą, per kurį būtų įtraukiami į karines operacijas. Okupuojanti valstybė turi leisti įvežti pagalbos siuntas į okupuotą teritoriją ir sudaryti sąlygas joms vežti. Privalo funkcionuoti valdžios organai, administracinės, visuomeninės ir privačios institucijos.

Okupuojanti valstybė turi teisę gintis nuo veiksmų, priešišku jos administracijai ir jos ginkluotųjų pajėgų nariams. Todėl gali būti priimti tam tikri įstatymai, pagal kuriuos būtų teisiami kaltinamieji asmenys, tačiau joks nuosprendis negali būti paskelbtas be teisėto teismo.

NSPĮ 7 skyriaus 2 skirsnio nuostatos pabrėžia, kad Lietuva priešinsis agresoriui visomis jai prieinamomis priemonėmis, tarp jų ir civilių piliečių nepaklusnumu, nekolaboravimu bei kitais būdais. THT objektas nėra maistas, neramumai, suirutės. Įvairiose konvencijose kalbama apie žmogaus teisių apsaugą krizių atveju. Tačiau įvedus nepaprastą padėtį, žmogaus teisės yra ribojamos. Todėl kyla klausimas, kaip apsaugoti žmogaus teises šiuo atveju? TRKK ieško naujų kelių. Jis siūlo vyriausybėms tarpininkauti teikiant humanitarinę pagalbą ir sprendžiant humanitarinės teisės klausimus. TRKK atstovai lanko žmones, kuriems atimta laisvė dėl pasipriešinimo neteisėtai valdžiai, stengiasi jiems padėti.

Visi susitarimai remiasi tarpusavyje susijusių dviejų pagrindinių principų – humaniškumo ir karinės būtinybės – pusiausvyra. Todėl toleruojami veiksmai priešui nugalėti, bet draudžiami darantys sunkius kūno sužalojimus ir sukeltus nereikalingas kančias.

Konspiracinių metodų apžvalga

Juridiniai dokumentai, reglamentuojantys nacionalinio saugumo užtikrinimą, nurodo, kad piliečių pasirengimas visuotiniam ginkluotam ir neginkluotam pasipriešinimui yra viena iš valstybės galių. Šiam pasirengimui būtinas pagrindžio organizacijų konspiratyvumas.

Konspiracija turi ilgą istoriją ir senas tradicijas. XVI a. Anglijos karalienės Elžbietos I įkalinta Marija Stjuart (1542–1587) savo šalininkams slapta perduodavo laiškus alaus statinėje. Ši istorija iliustruoja tik vieną iš daugybės naudojamų konspiracijos būdų.

Organizacijos kūrimo klausimai, įstatai

Lietuvos rezistencijos istorijoje okupacijos metu veikė daug pagrindžio organizacijų, kurios naudojo įvairias „klasikines“ ir tik toms organizacijoms būdingas konspiracijos priemones. Akcentuotina, kad kai kurios priemonės buvo planuojamos kuriant organizaciją ir jos įstatus.

Steigiant pagrindinę pasipriešinimo organizaciją, kuriamas ištisas konspiracinis tinklas – organizacinė struktūra, padalinių ryšio sistema, ūkinė sistema ir kt.

1940 m. Kaune Lietuvos laisvės kovotojų sąjungą (LLKS) įkūrė liberalios orientacijos tautininkai. 1941 m. balandį ši organizacija susijungė su Lietuvos aktyvistų frontu (LAF), o 1941 m. gruodžio mėn. vėl atsiskyrė. Tai buvo aktyvi organizacija savo antisovietine ir antinacine pasipriešinimo veikla. 1942 m. šiai organizacijai priklausė apie 3000 narių. Jos tinklą sudarė keturios apygardos: Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio. Organizacija turėjo vadovybes apskrityse ir organizacinius branduolius valsčiuose. LLKS sudarė lengvaisiais ginklais ginkluotos grupės ir būriai, politinė ir techninė vadovybės, redakcijos skyriai (karinis, darbo ir socialinių reikalų, žemės ūkio, dokumentų ir ryšių).

Konspiraciniu požiūriu yra svarbūs LLKS įstatai:

- organizacijos nariai ryšį palaiko per ryšininkus. Ryšininkų nurodymus vykdo besąlygiškai;
- organizacijos nariai neturi teisės verbuoti narių ir nieko neskelbia apie organizaciją, jeigu jiems tai nepavedama;
- organizacijos nariai privalo tiksliai vykdyti jiems duotus įsakymus, jų nekeisdami;

- organizacijos nariai neturi teisės išvykti iš savo gyvenamosios vietos, negavę ryšininko sutikimo.

1944 m. Lietuvos laisvės armijos (LLA) štabo instrukcija Nr.7 nurodo, kas gali būti organizacijos narys – gerai pažįstamas, kriminaliniu atžvilgiu „švarus“, išlaikąs paslaptį. Toje pačioje instrukcijoje pateikiamos elgesio rekomendacijos organizacijos nariams:

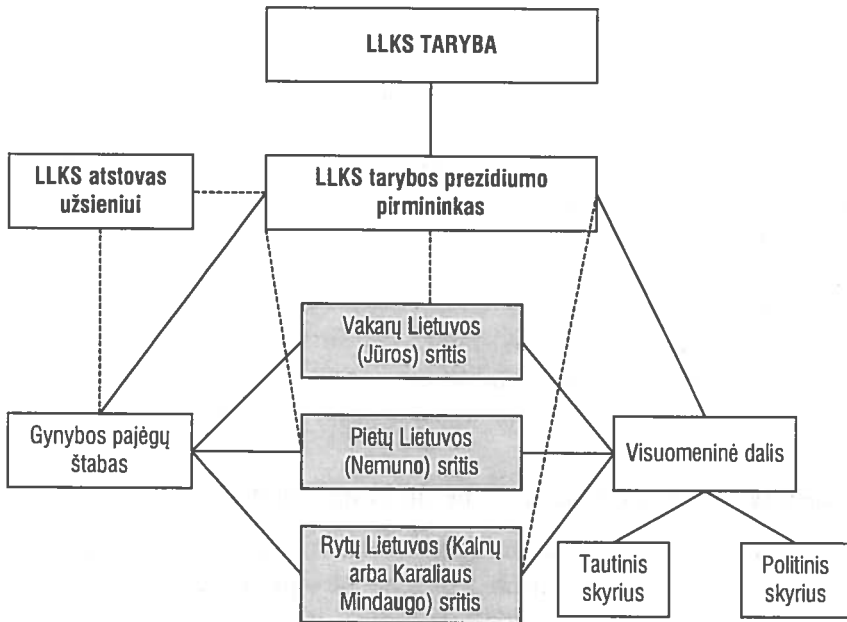
- neminėti organizacijos narių pavardžių;
- iki priesaikos priėmimo netarti net organizacijos pavadinimo ir nerodyti organizacijos dokumentų;
- nekalbėti apie organizaciją telefonu;
- laikyti paslapyje organizacijos vardą;
- iš anksto susitarti su kitu organizacijos nariu, kaip elgtis suėmimo metu.

Organizacinių ir struktūrinių schemų projektavimas

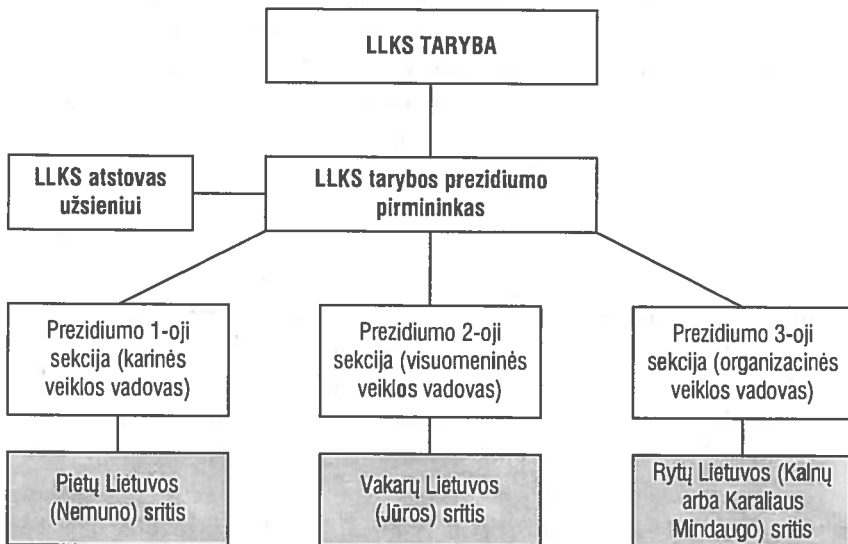
Lietuvos partizanai, kurdami pasipriešinimo struktūrinį tinklą, plačiose struktūrinėse schemose numatė konspiracines priemones. Po skaudžių pralaimėjimų jos būdavo koreguojamos – keičiami šifrai, slapyvardžiai, atliekami struktūriniai pakeitimai. Pradžioje struktūrinės schemos išlaikė hierarchinį principą. Vėliau aukščiausioji vadovybė buvo priartinta prie operatyvinių dalinių, o kartais atskiros vyriausiosios vadovybės sekcijos buvo sutapatinamos su kovinių dalinių vadovybėmis. Palyginus dvi Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžio (LLKS) vyriausiosios vadovybės organizacines schemas (3 ir 4 pav.), matyti, kad vėlesnio laikotarpio schemoje atskiros prezidiumo sekcijos buvo struktūriškai priartintos prie sričių. Buvo padaryti pakeitimai, nes centrinė vadovybė galėjo būti sunaikinta. Šiuo atveju vadovavimą perimtų atskiros sekcijos.

Iš Lietuvos ir užsienio šalių pasipriešinimo organizacijų patyrimo galima daryti kai kurias išvadas. Yra manoma, kad Lenkijos „solidarumo“ organizacijoje pasiteisino sprendimas kurti elastingas, atskirų savarankiškų grupių struktūras. Vienos grupės žlugimas neturėjo leisti išaiškinti visos struktūros. Atskiros grupės buvo kuriamos penketukų principu. Kiekvienas pasipriešinimo dalyvis pažinojo kitus keturis organizacijos narius. Tokiu principu kuriamos struktūros apsaugo pasipriešinimo organizaciją.

Žmonės, galintys dirbti pasipriešinimo organizacijoje, renkami vadovaujantis tam tikrais principais. Narių priėmimas į organizaciją yra ribojamas. Žmonės priimami tik rekomendavus seniems nariams. Tikslinga išnaudoti draugystės ir giminystės ryšius. Svarbu į organizaciją priimti

3 pav. LLKS vyriausiosios vadovybės organizacinė schema (nuo 1949 m. vasario 10 d. iki 1950 m. kovo 13 d.). Prezidiumo sekcijos nėra struktūriškai pariatintos prie sričių

4 pav. Prezidiumo sekcijos struktūriškai pariatintos prie sričių, ruošiantis tam atvejui, jeigu būtų sunaikinta centrinė vadovybė

anksčiau patriotinėje veikloje nedalyvavusius, mažai visuomenėje žinomus žmones. Patriotinėje veikloje dalyvavę visuomenės nariai yra akylai priešų stebimi. Jie gali būti represuoti arba izoliuoti.

Labai svarbu kurti konspiracinių butų tinklą be koordinacinio centro. Be konspiracinių butų reikalingos įvairios slaptavietės. Apie konspiracinius butus ar slaptavietes turi žinoti kuo mažiau organizacijos narių.

Slaptažodžiai, slapyvardžiai ir maskavimasis

Pogrindžio vadovai ir nariai turi turėti slapyvardžius, bet iškilūs pasipriešinimo lyderiai, autoritetingi visuomenės asmenys vadinami tikraisiais vardais. Lietuvos pasipriešinimo istorijoje vadai ir kovotojai turėjo slapyvardžius, kurie buvo keičiami tam tikra tvarka. Pavyzdžiui, partizanų vadas Jonas Žemaitis pasirašinėjo slapyvardžiais: Darius (tuo pat metu raštus pasirašydavo Adomu), Mockus, Ilgūnas, Matas, Žaltys, Tylis, 1949 m. – Vytautas. Tačiau slapyvardžiai dažnai atkreipdavo priešą dėmesį – čia jų didžiausias trūkumas. Vėliau slapyvardžiai buvo keičiami išgalvotomis pavardėmis.

Ryšių punktai taip pat turėjo išgalvotus pavadinimus: „gėlynas“, „oazė“, „kišenė“, „Amerika“. Tai dažniausiai būdavo ūkininkų sodybos, mokyklos ar kiti objektai. Pavadinimus turėjo ir bunkeriai: „Aušra“, „Ramonė“.

Pasipriešinimo organizacijos vartodavo ir slaptažodžius. Slaptažodis – sutartinis žodis ar sąvoka. Juos žinojo tik organizacijos nariai ir partizanai. Slaptažodžiai buvo skirstomi į organizacinius, ryšio ir kautynių. Kiekvienas iš jų turėjo savų, specifinių bruožų. Slaptažodį tam tikram laikui pasakydavo organizacijos ar partizanų dalinio vadas. Kiekvieną slaptažodį sudarydavo dvi dalys: klausimas ir atsakymas (pavyzdžiui: „Kur yra kelias?“ – „Už pylimo“). Suimtas pasipriešinimo organizacijos narys turi būti parengęs priedangos istoriją (legendą). Tačiau išgalvoti faktai turėtų pintis su realiais. Priedangos istorija yra glaudžiai susijusi su maskavimusi, kuris irgi turi senas tradicijas. Žymus Prancūzijos žvalgas Ševalje d'Eonas (1728–1810), būdamas Rusijoje ir Anglijoje, sėkmingai apsimitinėjo moterimi.

Lietuvos partizanai taip pat naudojami įvairiais maskavimosi būdais. Jie ginklus nešiojo po apsiaustais, o už diržo – kirvius, avėdavo kerziniams batais, kad palikti pėdsakai nesiskirtų nuo miško darbininkų. Būdavę atvejų, kai tekdavę persirengti ir moteriškais drabužiais.

Kodavimas ir šifravimas

Organizacijos kūrimo metu įvedamas informacijos kodavimas ir šifravimas. Kodo raidės, skaičiai ir kiti simboliai pakeičia pranešimo ar signalo žodžius. Kai kurios kodavimo sistemos yra plačiai vartojamos, pavyzdžiui, pašto kodas ar Morzės abėcėlė. Kiti kodai būna sudėtingi ir sunkiai iššifruojami. Šifras užtikrina slaptumą. Tekstui iššifruoti reikalingas kodo „raktas“. Tas „raktas“ gali būti žodis, skaičius, sakinyš arba ilgesnis tekstas.

Kodavimo ir šifravimo istorija labai įdomi. Jau minėta, kad Marija Stiuart pranešimus iš kalėjimo sąmokslu prieš Elžbietą I organizatoriams šifruodavo. Šifre tas pats simbolis atitikdavo tą pačią raidę, kiekvieną kartą jai pasirodant tekste. Skaičiai tarp simbolių reiškė žmonių vardus. Toks šifras buvo lengvai įspėjamas.

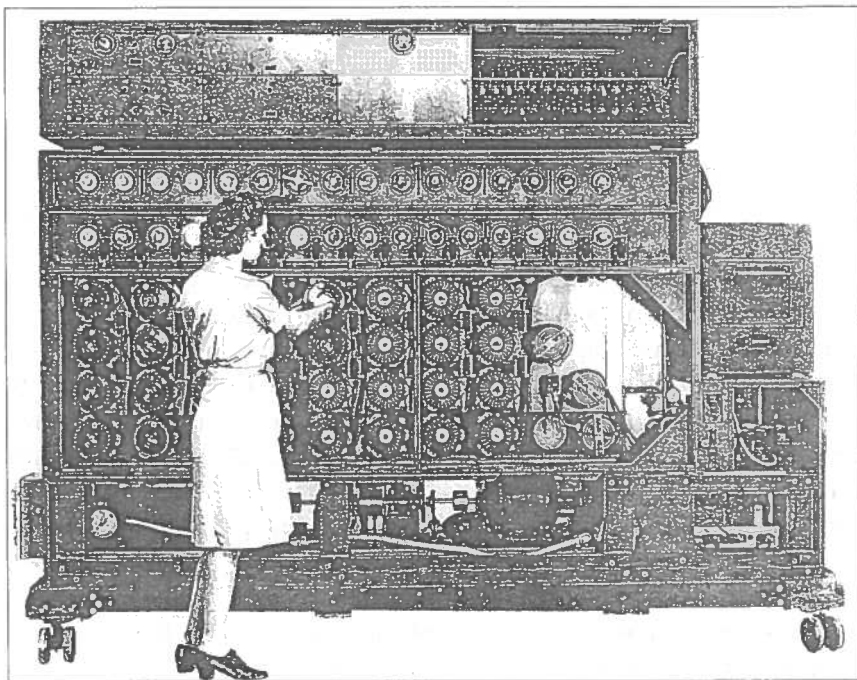
Laikui bėgant, šifravimo menas tobulėjo, šifras darėsi sudėtingesnis. Tą pačią raidę tekste „rakto“ nustatyta tvarka kaskart atitikdavo kitas simbolis. Šifravimo darbas buvo ir yra sudėtingas procesas, reikalaujantis daug kantrybės. Sakoma, kad XVIII a. arabas, šifruodamas laišką Maroko sultonui, sugaišo net 16 metų.

Dirbdamas „rankiniu būdu“, šifravimo specialistas darbą pradeda skaičiuodamas raides. Pavyzdžiui, anglų kalboje raidė „E“ pasitaiko dažniau už kitas.

Seniai buvo pradėta ieškoti šifravimą lengvinančių būdų. Vienas išlikęs iki dabar – kodų lapai (lentelės) yra keičiami tam tikrais sutartiniais simboliais, kurie žinomi informacijos gavėjui. 1802 m. buvo sukonstruotas šifravimo diskas (5 pav.). Šis diskas, kurio skersmuo mažesnis nei 6 cm, susideda iš

5 pav. Šifravimo diskas. Šio metalinio disko, išrasto 1802, skersmuo mažesnis nei 6 cm. Du vidiniai ratai sukant sulyginami su dviejų išorinių ratų skirtingomis raidėmis ir skaičiais. Taip gaunamas paprastas, lengvai iššifruojamas pakeičiamasis šifras, kuriame kiekviena raidė atitinka kitą, taigi pavyzdžiui, „W“ bet kurioje teksto vietoje atitiks „E“

6 pav.

simboliais pažymėtų dviejų vidinių ir dviejų išorinių žiedų. Sukant vidinius žiedus išorinių žiedų atžvilgiu, sulyginant vienus su kitais, gaunamas paprastas šifravimas. Ketvirtame XX a. dešimtmetyje vokiečiai sukonstravo ir per Antrąjį pasaulinį karą naudojo šifravimo mašiną „Enigmą“. Japonai tuo pat metu sukonstravo analogišką „Violetinę“ mašiną ir sėkmingai ją naudojo. Anglai naudojo greitaeigį dešifratorių (6 pav.), dabartinių kompiuterių pirmtaką. Be abejo, šiuolaikiniai kompiuteriai šifravimo procesą žymiai paspartino, bet pagrindžio sąlygomis reikėtų parengti įvairių šifravimo būdų.

Konspiracinių ryšių organizavimas

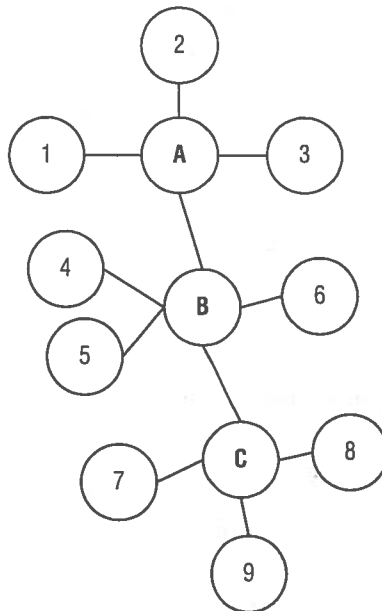
Vienas iš pagrindinio darbo bruožų yra tas, kad prasidėjus suėmimams turi būti keičiami slapyvardžiai, slaptažodžiai, kodai ir šifrai. Gali būti keičiami net atskirų grupių (organizacijų) pavadinimai. Pagrindžio vadovai taip pat nuolat turėtų keisti savo buvimo vietą, o pagrindinės vadavietės neturėtų būti aktyvių veiksmų zonoje. Partizanų vadas Jonas Žemaitis nuolat keisdavo savo buvimo vietą. Dėl tos priežasties čekistai buvo užvedę net tris operatyvines

bylas jam sugauti. Vadovybės vietos keitimas yra teigiamas dalykas – gaunama tiesioginė informacija iš pasipriešinimo grupės veiklos zonos ir yra didesnis buvimo vietos konspiratyvumas.

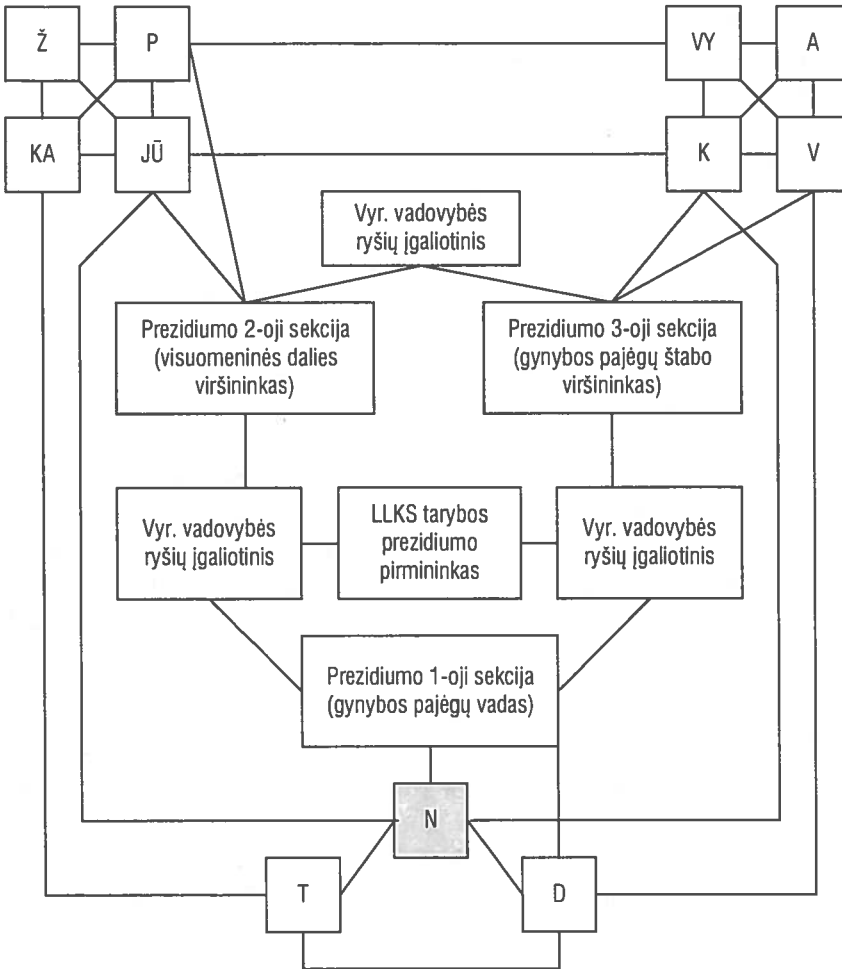
Konspiracinių ryšių organizavimas yra viena svarbiausių pagrindinio vadovų užduočių. Sakoma, kad ryšiai – tai kraujagyslės ir kapiliarai, kuriais teka kraujas. Ryšių punktai – mažyčiai taškeliai žemėlapyje, nematomu tinklu jungiantys sodybas, butus, įstaigas, slaptavietes.

Pasipriešinimo istorijoje yra žinoma, kad gestapui nepavyko išaiškinti Marijampolės LAF'o organizacijos branduolio, kurį sudarė 16 žmonių grupė. Ši grupė turėjo apgalvotą konspiracinę sistemą. Pagrindžio nariai ryšį palaikė krivulės principu ir turėjo savo inicialus: J.C. (inžinierius cukrininkas), D.B. (banko direktorius), D.M. (mergaičių gimnazijos direktorius). Krivulės nariai (ryšininkai) turėjo savo numerius, kurie reiškė informacijos perdavimo eilės numerius (1,2,3...). Paprastai ryšininkai turėjo teisę perduoti informaciją į vieną pusę. Tačiau buvo ir patikėtiniai, turintys teisę į abipusę informaciją. Tam tikram periodui buvo „sukuriami“ vardai ir pavardės, kad pavojaus atveju galima būtų atsiriboti nuo korespondencijos.

Tai teigiamas pagrindinių ryšių sistemos pavyzdys. Yra ir nesėkmingų pasipriešinimo istorijos epizodų. 1946 m. Šiluvos sribai suėmė dvi ryšininkes

7 pav.

- JŪ – Vakarų Lietuvos (Jūros) sritis
- K – Rytų Lietuvos (Kalnų arba karaliaus Mindaugo) sritis
- N – Pietų Lietuvos (Nemuno) sritis
- Ž – Žemaičių apygarda
- P – Prisikėlimo apygarda
- KA – Kęstučio apygarda
- T – Tauro apygarda
- D – Dainavos apygarda
- VY – Vyčio apygarda
- A – Algimanto apygarda
- V – Vytauto apygarda

8 pav. LLKS vyriausiosios vadovybės, sričių ir apygardų schema (1950 m. balandis)

seseris. Jaunesnioji, keturiolikmetė sesuo neiškentusi kankinimų nurodė 10 rėmėjų ir ryšininkų. Grandinė nenutrūko, ir buvo suimtas 31 asmuo. Grandinė turi būti suprojektuota taip, kad kuo greičiau nutrūktų. Vienas asmuo turėtų pažinoti keletą asmenų, o ne dešimt (7 pav.). Tai labai svarbu tardymo metu. Jonas Žemaitis 1949 m. balandį parengė slapukų grandžių organizavimo nurodymus. Organizacinis sektorius, veikęs LLA direktyvų pavyzdžiu ir turėjęs centralizuotą hierarchinę struktūrą, buvo iš esmės pakeistas. Vietoje jo buvo nutarta organizuoti rėmėjų tinklą, kurio pagrindą sudarytų pagrindinės trijulės, t.y. kiekvienas narys galėtų pažinoti tik du kitus dalyvius.

Vyriausios LLKS vadovybės, sričių ir apygardų ryšiai 1950 m. buvo apsaugoti atskirais kanalais. Prezidiumo sekcijų ryšys sudubliuotas (8 pav.), kad sunaikinus vieną ryšių liniją, galėtų funkcionuoti kita. Sričių centrų ir apygardų ryšiai privalo turėti keletą kanalų. Tokiu būdu informacija galima patikrinti, lyginant įvairiais kanalais gaunamą informaciją.

Ryšių punktų vietos buvo parenkamos taip, kad „lankytojai“ nekeltų įtarimo. Pavyzdžiui, Tauragėje plk. D.Steponaitis redagavo leidinį „Į laisvę“. Jis dirbo gydytoju, teikė partizanams vaistus. Būdavo patogus užėiti „pas gydytoją“, „pas batsiuvi“, „pas siuvėją“.

Fiktyvūs dokumentai

Partizanai, siekdami užtikrinti ryšį, turėjo keliauti po Lietuvą. Tokiems atvejams reikėjo turėti reikiamų dokumentų. Sovietmečiu dėl klestinčio pareigūnų papirkinėjimo apsirūpinti tuščiais dokumentų blankais nebuvo sunku. Tai nujautė MGB, kuri per provokatorių J. Markulį siūlė gaminti dokumentus Vilniuje (reikėjo pateikti po 3 nuotraukas). Partizanai buvo atsargūs ir nesutiko, kad „centras“ žinotų, kam išduodami dokumentai. Labai padėjo fiktyvių dokumentų gamybos patirtis, įgyta nacių okupacijos metais.

Dar 1943–1944 m. Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga (LLKS), gelbėdama žmones nuo deportacijos į Vokietiją, „išdavė“ apie 800 pasų. Buvo gaminami vokiškų įstaigų antspaudai ir naudojamos kitos priemonės. Taip pat buvo klastojami dirbančiųjų svarbiuose Vokietijai darbuose pažymėjimai „UK“, nors asmenys ir nebuvo vežami darbams į Vokietiją. Pagrindžio spaustuve dar leido specialius pirkimo ženklelius – „eizenmarkes“.

Vėlesnio pasipriešinimo konspiracijos metodai

1972 m. kovo mėnesį išėjo pirmas Lietuvos Katalikų bažnyčios kronikos (LKB kronika) numeris, o 1972 m. birželio 23 d. šio numerio egzempliorius pateko į KGB rankas. Nuo to laiko buvo pradėtas sekimas, užvesta byla DOR Nr. 242 (dielo operativnoi razrabotki). Tačiau LKB kronika buvo leidžiama iki nepriklausomybės atkūrimo, leidėjai nebuvo izoliuoti. LKB kronika pasiekdavo Vakarus. Tam tikslui buvo naudojami du keliai: per rusų disidentus ir į Lietuvą atvykstančius užsieniečius. Jie išveždavo mikrofilmus arba Lietuvoje išleistus leidinio numerius.

Pagrindininkų konspiracinė taktika buvo iš anksto numatyti KGB sekimo būdus ir imtis adekvačių saugumo priemonių:

- pagrindininkai koreguodavo, keisdavo rašomųjų mašinėlių šriftą;
- periodiškai buvo daromi techniniai elektrografinių aparatų keitimai;
- buvo stengiamasi iš anksto numatyti ir pasiruošti KGB kratoms įtariamų asmenų butuose;
- nujauti pasiklausymo įrengimų buvimą;
- budrauti, ar nesi stebimas iš automašinos, sekamas;
- nuspėti specialiosios spausdinimo kalkės „pakišimą“ asmenims, norint patikslinti pagrindinio leidinio kelią nuo spausdinimo iki platinimo.

Sekimui buvo naudojami agentai. Pavyzdžiui, vien kunigą Juozą Zdebskį sekė apie 115 agentų ir pusagenčių. Įtariamieji buvo sekami ir automašinomis. Agentai paprastai sekdavo dviem ar trim automobiliais iš karto. Turėdami tarpusavio radijo ryšį, galėdavo manevruoti, pasivyti arba atsilikti nuo sekamojo asmens. Šiuos saugumo agentus sunku pastebėti ir išaiškinti.

Keičiantis technologinėms galimybėms, keičiasi ir konspiracijos priemonės. Sukurtos šifravimo programos, tobulos stebėjimo, ryšių, pasiklausymo priemonės, bet esminiai principai, daugelį kartų patikrinti, išlieka tie patys.

Aktualios konspiracijos planavimo priemonės pasipriešinimo organizacijos kūrimo stadijoje, priedangos būdai, slapyvardžių, kodų ir šifrų naudojimas, ryšių organizavimas, aprūpinimas dokumentais ir kitos priemonės.

Nagrindėdami pasipriešinimą dvasiniu požiūriu, suprantame, kad žmonės ateina į pasipriešinimo organizacijas, ypač brangindami tam tikras vertybes – Tėvynę, Laisvę. Tačiau pasipriešinimas ne vien dvasinė veikla, tai ir „ūkinės“ priemonės.

Psichologinio karo metodai

Prasidėjus psichologiniam karui, vyksta didelė kova dėl įtakos žmonėms, jų mąstymui. Norėtume, kad žmogus būtų mąstantis, pasirenkantis, vertinantis.

Įvairiuose arsenaluose egzistuoja labai gerai išstobulintų mechanizmų, kaip įteigti žmogui mintį, kad jis turi nuomonę, kad jis mąsto. Nors iš tikrųjų ta nuomonė yra koks nors sakinytis, klišė, formulė, kurią 20 kartų pakartojęs žmogus pradeda laikyti savo nuomone, savo mintimi.

Šitokio manipuliavimo žmonių sąmone turėtų būti išvengta *vertinimu, atranka ir apsisprendimu*. Mechanškai įkaltų teiginių kartojimas yra didelė kliūtis pilietinės visuomenės brandai. Turėdama bręstančią pilietinę visuomenę, lengvai manipuluojamą šūkiiais, kurstymais ar gandais, Lietuva nebus stipri. Tada šalį būtų galima valdyti iš šalies, ne piliečių valia. Žmonės tik manytų, kad yra jų valia, bet iš tikrųjų tai būtų subtilaus psichologinio karo rezultatas.

Ši kova dėl įtakos žmonėms apima ekonomikos, politikos, tarptautinių santykių, karo ir taikos saugumo, taip pat ideologijos sferas. Pagrindinis psichologinio karo tikslas – riboti priešų karių ir visų gyventojų valią priešintis, gintis.

Psichologinio karo tradicijos

Psichologinis ginklas turi senas tradicijas. Senovės rankraščiai skelbia, kad romėnai prieš puldami priešą, pirmiausia platindavo gandus apie savo legijonų pranašumą ir tik vėliau pradėdavo žygi. Psichologinis karas yra sudėtinga konstruktyvi veikla, kurios siekis – įvairiomis priemonėmis moraliskai spausti priešą, griauti jo valią ir dvasią. Pirmojo pasaulinio karo metu buvo bandoma organizuotai panaudoti tokias priemones. Antantės šalių karinės vadovybės koordinavo psichologinio karo sąvoka, įkurdamos specialų štabą, nors pats psichologinio karo terminas atsirado gerokai vėliau, tik 1941 m. Antrojo pasaulinio karo metu informavimo technologija leido plačiai naudoti psichologinio karo priemones.

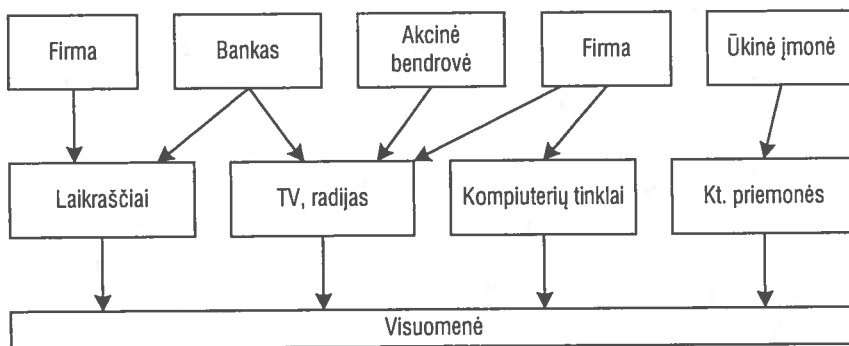
Psichologinio karo tikslas – keisti priešų dvasines, moralines ir materialines nuostatas. Manoma, kad dezinformacija, dezorientacija gali žmogų padaryti bejėgį kaip kūdikį. Tai reiškia, kad naikinama žmogaus valia, dvasinis

pasipriešinimas. Pjeras Noras, prancūzų psichologinio karo specialistas, teigia, kad psichologinio karo tikslas yra sukelti nusivylimą, nepasitikėjimą ir baimę – „pirmiausia priešą reikia padaryti aklą, o paskui suparalyžiuoti“.

Psichologinio karo būdai

Psichologinio karo specialistai pirmiausia remiasi įtaiga. Tai poveikis žmogaus psichikai, mažinantis jo kritiškumą kuriam nors reiškiniui ar dalykui. Rusų mokslininkas V.M.Behterevas 1908 m. rašė: „Įtaiga veikia tiesioginiu psichologinės būsenos primetimu, nereikalaujančiu logikos ir įrodymų“. Sakoma, kad įtakos aistrą galima paversti abejingumu, ryžtą racionaliai veikti – bailumu, nesutarimus – nepasitikėjimu, prietarus – įtūžiu. Įtaigos mechanizmas ypač veiksmingas, kai autoritetingam informacijos šaltiniui pavyksta emocionaliai sužadinti poveikio objektą.

Žiniasklaida yra viena iš galingiausių visuomeninio poveikio priemonių. Mokslininkai prognozuoja, kad tautinės valstybės areityje dėl informacijos grumsis taip pat, kaip grūmėsi dėl teritorijų, žaliavų ar pigios darbo jėgos. Kartais bandoma informacines priemones panaudoti psichologinio karo tikslams. Pateikiame schemą, vaizduojančią ūkinių organizacijų, žiniasklaidos ir visuomenės ryšį:

9 pav.

Autoritarinio valdymo sąlygomis informacija visuomenėje buvo *platinama*. Rinkos dėsnių valdomoje visuomenėje informacija yra prekė, ji *parduodama*. Žiniasklaidos priemonės veikia „naudos“ koncepcija. Žiniasklaidos priemonės yra remiamos įvairių institucijų: firmų, akcinių bendrovių, bankų ir panašiai. Įstatymų numatyta tvarka rėmėjas negali daryti įtakos skelbiamos informacijos turiniui. Bet pinigai, gaunami iš rėmėjų, be abejo, daro poveikį

informacijai (9 pav.). Todėl yra galimybė tam tikroms jėgoms organizuoti psichologinio karo frontą. Žinoma, tai supaprastintas požiūris, bet iš dalies atspindintis realybę.

Kitas reikšmingas psichologinio karo veiksmas yra užkrėtimas. Šiuo atveju įvertinama žmonių pasąmonės savybė – prierašumas prie psichinių ir dvasinių nusiteikimų, būtent: nacionalinis jausmas, religija, socialinio teisingumo dvasia.

Lietuvos Nacionalinio saugumo pagrindų 4-ame skyriuje pabrėžiama nuostata dėl antihumanistinės pseudokultūros poveikio. Per pseudokultūrą galima mūsų visuomenės ne tik kultūrinė, bet ir moralinė bei idėjinė dezorganizacija, negatyvių mąstymo stereotipų formavimas. Sakoma, kad idėja yra pavojingesnė už patrankos sviedinį, nes idėja yra „daugkartinio naudojimo reiškinys“, o patrankos sviedinys – tik vienkartinio. Metodiskai ir konstruktyviai pateikiant dezinformaciją, siūlant žmonėms tam tikrus mąstymo stereotipus, masių sąmonę galima orientuoti norima linkme.

Psichologinio karo specialistai išskiria tris psichologinio poveikio lygius:

- priešui reikalingų idėjų, vertybių ir gyvenimo stereotipų stiprinimas;
- nežymus esamų pažiūrų keitimas;
- esminis esamų nuostatų bei pažiūrų keitimas.

Efektyvesnio rezultato galima tikėtis pirmais dviem etapais, o trečiam lygiui reikalinga ilga kompleksinė veiklos programa. Šiuo metu pastebimi besiformuojantys mūsų visuomenės tam tikri mąstymo stereotipai. Pirma, tai tradicinis mažos valstybės saugumo „nevisavertiškumo kompleksas“. Žmonėms imponuoja didžiųjų valstybių išorinė galybė. Žiniaskalaidos ir kai kurių visuomenės veikėjų formuojama nuomonė, kad be reikalo švaistomos gynybai skirtos lėšos, nes nėra potencialaus priešo, ugdo nepasitikėjimą savo jėgomis. Antra, vis dažniau yra pasijuokiamas iš mūsų tautinių ir religinių vertybių: mums nebeapatinka rimtos šventės, mums reikia Valentino dienų ar raganų švenčių per Vėlines. Plinta liberalios pažiūros į šeimą, lytines mažumas ir pan.

Į psichologinio karo metodų sąrašą galima surašyti taip pat tradicinius psichologinio karo būdus: klastotes, diskreditaciją, barazą, bauginimą, gandus ir kitas tiesios iškreipimo formas. Panagrinėkime šiuos būdus atskirai.

Klastotės. Iš dalies ar visiškai padirbti dokumentai, laiškai, „netikėtai pamesti“ slapti dokumentai. Kad klastotė būtų įtikinanti, ji turi turėti realybės bruožų. Praktikuojamas net žinomų laikraščių eilės numerių padirbinėjimas.

Diskreditacija. Gali būti taikoma priešo vadovybei, taip pat įvairioms organizacijoms, politinei veiklai, pažiūroms ir teorijoms bei konkreitiems

žmonėms. Taikant šį metodą dėmesys kreipiamas į negatyvią objekto pusę, ir ji atskleidžiama kaip esminė. Pavyzdys galėtų būti Katalikų bažnyčios veiklos ar partizaninio pasipriešinimo judėjimo negatyviosios pusės ir kt.

Bauginimas. Kare pasireiškia žiaurių akcijų prieš etnines mažumas, politinius priešininkus, taip pat įvairių apokalipsinių dalykų platinimu per žiniasklaidą. Bauginimo tikslas – įteigti visuomenei pesimizmo, pasmerkimo bei iracionalios baimės jausmą (taip teigia Rusijos psichologinio karo specialistas D.Volkogonovas). Mūsų tauta prisimena laisvės kovotojų lavonus miestelių aikštėse ar vėlesniu metu įvairius grasinančius laiškus bei telefono skambučius. Tai irgi bauginimo pavyzdžiai.

Baražas (pranc. – užtvara). Visuomenės dėmesio nukreipimas nuo esminių įvykių ar reiškinų organizuojant triukšmingą kampaniją dėl kokio nors mažiau reikšmingo įvykio. Pavyzdžiui, Persijos įlankos karas ir Baltijos valstybių krizė 1991 m. Baražu galime pavadinti ir Monikos Lewinskyj skandalą. Galime manyti, kad Baltijos valstybes iš dalies išgelbėjo subalansuota informacija pasaulyje.

Kortų pakišimas. Šis metodas gali būti taikomas formuojant tam tikrą koncepciją ir šiam tikslui tendencingai parenkant iš konteksto ištrauktus faktus, dokumentus bei įvykius.

Etikečių kabinimas. Tai vadinamas įvairių organizacijų, įstaigų ar asmens veiklos nepagrįstas skelbimas negatyvia, provokacine, griaunančia.

Nuostatų vogimas. Šis metodas yra „griovimo viruso“ integravimas į esamas pozityvias nuostatas, kuris keisdamas nuostatą ją sugriauna. Tai subtilus, profesionalus metodas.

Užkrėtimas. Reikšmingas psichologinio karo būdas. Pasinaudojama žmonių nacionaliniais jausmais, religija, socialiniu teisingumu. Socialinėmis nuotaikomis puikiai naudojosi bolševikai. Ir mūsų dienų populistai panašiai kuria savo politinį kapitalą.

V.Lenino sugalvoti terminai „kovinis entuziazmas“, „masių pakilimas“ ar pan. būtent ir yra psichologinio užkrėtimo pavyzdžiai.

Gandai. Labai senas dezinformavimo būdas. Daugelyje minėtųjų dezinformavimo mechanizmų galima rasti gandams būdingų bruožų. Gandai būna kiršinantys, gąsdinantys, griaunantys viltį. Jeigu tikėsime gandais, tai „mes gyvename tokioje vagių, ištvirkėlių ir pardsidavėlių terpeje, kad stebėtis tenka, kaip dar pasaulis mus pakenčia“ rašė Vyatutas Bulvičius. Toks visuomenės nusiteikimas yra naudingas priešui, kuris stengiasi šį įspūdį kurstyti, kad žmonėms dingtų noras tarnauti kariuomenėje, vargti, aukotis ginant savo kraštą. Gandai visuomenėje ypač dažnai plinta

ekstremalių situacijų ir politinės įtampos metu. Kitais atvejais specialiosios struktūros gandas kuria sąmoningai.

Gandus galima rūšiuoti. Tai gandai, užstojantys tam tikrą socialinį sluoksnį, pavyzdžiui, ūkininkus. Šie gandai turi tikslą skleisti nuotaikas, kad mūsų krašte nesprendžiamos ūkininkų problemos, o buvusieji valdžios vadovai arba kaimyninė valstybė juos globoja. Sunkėjat ekonominei situacijai, gandų plitimas stiprėja. Ir jeigu jie skleidžiami profesionaliai ir organizuotai, jokių vadu ar autoritetu visuomenė nebetikės. Visi bus apšmeižti ir paniekinti (internetas taip pat gali šiam reikalui tarnauti).

Yra rūšis gandų, kuriais siekiama neleisti, kad tautoje būtų išugdyti autoritetai. Šis reiškinys pakankamai ryškus ir mūsų dienomis. Plinta šūkis „Visi jie vienodi“ (negatyvia prasme) arba „Mes neturime Havelo“. Tauta be savų autoritetų karo ar kitų negandų metu būna pasimetusi, neturi dvasinės atramos, o tai patogu priešui.

Dar kiti gandai griauna tautos vienybę, išpūsdami smulkius nesusipratimus ar neesminius dalykus. Todėl atsiranda nepasitikėjimas ir rietenos tarp įvairių grupių.

Gilias šaknis turi socialinių visuomenės grupių susipriešinimas: miestietis – kaimietis, inteligentas – verslininkas, seimo narys – „ubagas“ ir kt.

Tyrinėti gandas, juos klasifikuoti buvo siūloma dar prieškario metais. Analizuojant galima atskirti natūraliai atsirandančius ir sukurtus gandas, surasti jų autorius.

Psichologinio karo autoritetai teigia, kad gandas skleisti tikslingiausia įvairių krizinių situacijų metu. Ramus laikas gandams plisti nėra dėkingas, nes visuomenė pripranta prie jų ir įgyja imunitetą.

Gandai turi būti blokuojami. Geriausi tai daryti ne tiesioginiu paneigimu, bet alternatyvios informacijos, tiesiogiai nesusijusios su dezinformacija, skelbimu.

Pasirengimas psichologiniam karui

Daugelis valstybių karinių žinybų savo arsenaluose turi specialiųjų psichologinio karo priemonių. Sudaryti specialieji daliniai rūpinasi reikiamomis gamybos, gabenimo ir platinimo priemonėmis, kaupia vaizdo įrašų, lapelių ir knygų konteinerius.

Rengiantis psichologiniam karui agresijos atveju, reikėtų atlikti organizacinius darbus:

- sutelkti numatytuose rajonuose technines spausdinimo priemones, inventorių ir medžiagas spaudos leidiniams rengti;
- numatyti radijo ir televizijos laidų transliavimą okupacijos metu;
- numatyti programų rengėjus, vedėjus, redakcijų organizatorius;
- įkurti kapelionų institucijas gynybiniuose rajonuose arba padaliniuose;
- numatyti kryptis, programas, pagal kurias tektų dirbti pogrindžio sąlygomis, didelį dėmesį skirti spaudai.

Pogrindžio sąlygomis turėtų būti planuojama leisti laikraščius; atsišaukimus; atmintines neginkluotai rezistencijai ir gyventojams; įsakymus, instrukcijas.

Švedijoje jau Antrojo pasaulinio karo metu veikė psichologinės gynybos tarnyba. Turėdama specialiąją tarnybą ir senas tradicijas, ši šalis yra sukūrusi pavyzdinę psichologinės gynybos sistemą. Į šią sistemą įeina laisvasis naujienų perdavimas, informacija ir švietimas. Savivaldybės yra suplanavusios savo informacinę veiklą karo metu. Jos atliko svarbų vaidmenį psichologinėje gynyboje teikdamos dalykinę informaciją gyventojams. Švedijoje yra suplanuotos ypatingos priemonės, kad būtų galima spausdinti ir platinti laikraščius, veiktų radijas ir pagal galimybes televizija transliuotų savo laidas.

Jungtinių Valstijų kariuomenės statutuose numatytos specialios psichologinio poveikio priemonės, būtent:

- naikinti prieš moralinę savitvardą;
- mobilizuoti gyventojus, kad būtų palaikoma puolanti kariuomenė;
- slopinti pacifistines nuotaikas, dezinformuoti priešą, formuoti visuomenės nuomonę;
- kovoti su prieš propaganda.

Dažnai kyla klausimas – ar valstybės rengiasi psichologiniam karui ar jau kariauja? Atsakymas aiškus – ir rengiasi, ir kariauja.

Įvairios dezinformacijos rūšys gali padaryti daug žalos, ypač įvairių negandų metu. Su dezinformacija turi būti kovojama. Lietuvos kariuomenės tautos – Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio 1949 m. baudžiamųjų nuostatų 22 str. numatoma mirties bausmė už kenksmingų gandų skleidimą. Reikėtų įvertinti, kad tai buvo žiaurios ir klastingos okupacijos metai.

Išsami, objektyvi, laiku pateikta informacija yra geriausias ginklas prieš įvairią dezinformaciją. Be to, mūsų kariuomenės kariai turėtų stengtis išsiugdyti imunitetą subtilaus psichologinio ginklo priemonėms bei dezinformacijai.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio 1949 m. dokumentuose rašoma, kad nuolat reikia siekti „pasitikėjimo savimi, savo vadais, savo tautos ateitimi, jį diegti kitiems, plačiau vertinti įvykius, nesijaudinti dėl vietinių

nepasisekimų ir trūkumų. Reikia vengti žodžių ir darbų, kurie keltų nepasitikėjimą“. Šie žodžiai buvo skirti mūsų tėvų kartai, bet jų svarba nesumažėjo ir šiandien, nors psichologinio karo metodai tapo dar subtilesni.

Žodžiai apie **pasitikėjimą** nėra tušti ir deklaratyvūs. Jie liečia piliečio ir kario dvasinio atsparumo problemas. Šiuolaikiniai Šveicarijos mokslininkai Rudolfas Štaigeris ir Ulrichas Cvygartas knygoje „Karo pedagogika“ dėsto mintį, kad svarbiausia yra pasitikėjimas savimi, savo vadais ir pavaldiniais bei pasitikėjimas savo kolektyvu. Šiuolaikiniai Vokietijos karo psichologai taipogi sako, kad „pagrindinis dalykas, nuo kurio priklauso psichologinis atsparumas, yra pasitikėjimas“.

Psichologinių operacijų organizavimas

Tyrinėjant karų istoriją, buvo įsitikinta, kad propaganda (lot. *propagere* – skiepyti, dauginti, veisti, platinti, skelbti savo idėjas ir mintis kitiems, siekiant įgyti kuo daugiau šalininkų) yra būtina pasipriešinimo forma. Yra žinomas terminas „psichologinis karas“, kurio pavyzdys – netolimoje praeityje vykęs šaltasis karas. Karinių jėgų disbalansas skatino operatyviau reaguoti į regionines krizes, maksimaliai panaudoti visas turimas priemones. Viena iš tokių priemonių ir buvo psichologinio karo elementai, pritaikyti regioniniams ir lokaliniais konfliktams spręsti. *Mažasis psichologinis karas* susilaukė naujo termino – psichologinės operacijos (PsO), kurios tapo karinės jėgos elementu.

Terminas „psichologinės operacijos“ turi siauresnę ir platesnę prasmę. Plačiąja prasme PsO – tai informacija, skirta veikti visuomenės nuostatas bei elgesį. Tokios operacijos susideda iš politinių, ideologinių ir karinių priemonių, kurių tikslas – keisti atskirų žmonių bei tam tikrų žmonių grupių elgesio bei emocines nuostatas vienais ar kitais klausimais norima linkme. Tai tampa valstybės politika.

Siauresniąją prasmę PsO yra organizuojamos karinių pajėgų pastangomis, siekiant priešą dezorientuoti ir demoralizuoti. Šiuo atveju į PsO žiūrima kaip į specifinį ginklą, kuris didina karinių veiksmų efektyvumą.

Psichologinės operacijos gali būti organizuojamos strateginiu, t.y. valstybiniu ir kariniu lygiu. Taip pat psichologinės operacijos gali būti organizuojamos taktiniu principu, kuris paliečia atskirų karinių dalių interesus.

Šaltojo karo metu atliekamomis strateginėmis operacijomis: žiniasklaidos, valstybinių įstaigų (informacinių agentūrų kanalais bei per žvalgybos tinklą) siekiama veikti visuomenę.

Psichologinių operacijų uždaviniai

Analizuodami psichologinių operacijų klausimus, turime suprasti, kad psichologinis karas (psichologinės operacijos) nėra vien tik karinius veiksmus gerinantis metodas.

Psichologiniai operacijų uždaviniai gali būti orientuoti mažiausiai trimis veiklos kryptimis: veikti savo šalies visuomenę, keisti prieš šalis visuomenės nuostatą ir siekti, kad tam tikri kariniai veiksmai būtų kuo naudingesni.

Savo šalyje psichologinėmis operacijomis stengiamasi suvienyti visuomenę, kelti entuziazmą, pasitikėjimą savimi bei valstybe. Prieš visuomenėje PsO stengiamasi skaidyti valstybės vieningumą panaudojant tautinius, religinius, socialinius skirtumus, kurstyti visuomenės nesantaiką, kelti nepasitikėjimą vyriausybe, teigiant, jog ji prastai atstovauja savo piliečių interesams.

Pagrindiniai PsO uždaviniai yra: prieš karių demoralizavimas, jų skatinimas pasiduoti į nelaisvę, kontrpropaganda ir prieš aplenkimas, vykdant analogiškas operacijas, priešiška nusiteikusių vietinių gyventojų izoliavimas bei jų lojalumo formavimas, taip pat opozicinių jėgų skatinimas prieš stovykloje.

PsO apimtis yra didelė. Lygiagrečiai su padaliniais, skirtingais karinių veiksmų efektyvumui didinti, nemaža dalis skirta darbui su civiliais gyventojais (DCG) (10 pav.).

Psichologinės operacijos pastarųjų karinių konfliktų metu

XX a. antrojoje pusėje galima suskaičiuoti apie 300 lokalinių karų ir karinių konfliktų, vykusių Rytų ir Pietų Azijoje, Artimuosiuose Rytuose; Šiaurės, Centrinėje ir Pietų Amerikoje bei Europoje. Galima istoriniu požiūriu apžvelgti psichologinių operacijų formas ir metodus, kurie vystėsi pastarųjų karinių konfliktų metu.

Korėjoje (1950–1953) amerikiečiai susidūrė su dideliu ideologiniu pasipriešinimu. Be to, svarbia problema tapo masinis karių dezertyravimas. Per pusantrų metų dezertyravo 47 tūkst. žmonių. Šios problemos privertė karinius vadovus peržiūrėti psichologinio karo strategiją ir taktiką.

Propagandinė kampanija buvo vykdoma laikantis instrukcijos FM-33-5, patvirtintos 1949 m. Čia buvo nurodyta, kad propaganda turi būti vykdoma kaip politinės informacijos platinimo priemonė.

Pastebėjus psichologinio karo problemas Korėjoje, buvo pertvarkytos kai

kurios struktūros. Tolimuosiuose Rytuose buvo suformuotos radijo laidų transliavimo, spaudos gaminimo ir platinimo grupė, kurią sudarė trys kuopos. Šie padaliniai turėjo strateginius uždavinius. Taktiniams uždaviniams spręsti buvo suformuota garsiakalbių ir spaudos kuopa. Papildomai 1950 m. į Korėją buvo perdislokuotas taktinis informacinis būrys.

1951 m. Gynybos ministerija įkūrė Psichologinio karo valdybą, ėmė specialiai šiam darbui rengti kadrus.

Pagrindinės psichologinio karo formos Korėjoje tapo spauda, propaganda per radiją bei vaizdinė agitacija. Per tris kovinių veiksmų dienas amerikiečiai išplatino 100 milijonų lapelių. Radijo propaganda buvo vykdoma per mobiliąsias radijo stotis bei kitus radijo siųstuvus. Tam tikslui buvo naudojama 19 radijo stočių, dirbusių vidutiniosiomis ir trumposiomis bangomis Seule, Tegu, Puzane, Tokijuje. Psichologinio karo specialistų parengtos laidos buvo transliuojamos apie dvi valandas per dieną. Žodinė propaganda buvo vykdoma ir per garsiakalbius.

Bet karas Korėjoje parodė, kad psichologinėmis priemonėmis daug pasiekti nepavyko. Tiesa, kiek geriau sekėsi dirbti su karo belaisviais, kurie atsisakė repatriacijos karo veiksmams pasibaigus.

Psichologinio karo patirtis Korėjoje buvo įvertinta kritiškai, ir instrukcija FM-33-5 1955 m. pakeista. Pagrindinės jos nuorodos: „Psichologinis karas apima tokias priemones, kuriomis perduodama informacija ir idėjos, veikiančios priešo jausmus, sąmonę ir veiksmus. Šios priemonės turi griauti priešo kovinę dvasią, vykdomos vadovybės, derinant su koviniais veiksmais ir laikantis nustatytos politinės linijos“..

Buvo pakeistos ir tam tikros struktūros. Korėjos kampanijos metu veikusi Psichologinio karo valdyba 1955 m. perorganizuota į Specialiąją karo metodų valdybą. Psichologinis karas tapo Specialiųjų operacijų dalimi.

Vietnamo karo metu jau buvo pasikeitęs požiūris į psichologinį karą. Psichologines operacijas tuo metu pradėjo planuoti valstybinės informacijos agentūros, buvo sukurtas ryšių su visuomene skyrius. PsO realizacijai vadovavo PsO valdyba karinių pajėgų štabe Vietname. Psichologinių operacijų organizavimo ir vykdymo struktūrose vien tik sausumos kariuomenėje dirbo 1000 žmonių, 118 iš jų mokėjo vietnamiečių kalbą. Vietnamiečiai buvo kviečiami bendradarbiauti. Buvo stengiamasi panaudoti vietinių gyventojų nacionalines savybes, papročius ir net prietarus.

Vietname amerikiečiai naudojo seną, gerai žinomą psichologinį metodą – bauginimo akcijas. Buvo naikinamos ištisos gyvenvietės, naudojami ginklai,

sukeliantys sunkius kūno sužalojimus, stiprius skausmus, psichologinį šoką. Šalia karinių priemonių buvo naudojamos kompleksinės propagandos priemonės. Rezultatai buvo stubbinantys. Padaugėjo atvejų, kai demoralizuoti priešo kariai pasiduodavo į nelaisvę.

Propagandai Vietname buvo naudojama ir televizija. Laidų peržiūros buvo organizuojamos mokyklose ir skaityklose. 1971 m. net 80 proc. Vietnamo gyventojų jau galėjo matyti televizijos laidas. Vietinius gyventojus stipriai veikė ir „suvenyrinė“ propaganda: buvo dalinamos cigaretės, kramtomoji guma, dantų pasta, žaisliukai, ryžių ir saldainių paketai. Visi šie suvenyrai buvo su reikiamaiais propagandiniais užrašais.

Karinė kampanija Vietname buvo pralaimėta, bet PsO davė rezultatus – 250 tūkst. Šiaurės vietnamiečių karių perėjo į Pietų Vietnamo pusę.

Išanalizavusi karo Vietname rezultatus, valstybinė komisija nutarė psichologinio karo pajėgas taikos metu padidinti net 10 kartų.

1981–1983 m. prezidentas R.Reiganas išleido daugybę direktyvų, kuriose susirūpinta dėl nacionalinio saugumo politikos psichologinio užtikrinimo.

1984 m. prezidentas R.Reiganas įsakė sukurti psichologinių operacijų (PsO) struktūrą ginkluotosiose pajėgose. Bendras PsO planas buvo patvirtintas 1985 m. Jame numatyta apie 200 priemonių, skirtų PsO tvarkymui. Amerikiečių specialistai mano, kad 1989 m. Panamos karinės operacijos sėkmė labai priklausė nuo PsO, kuri buvo labai gerai suplanuota ir intensyvi. Amerikiečiai vykdė stiprų psichologinį spaudimą. PsO dalyvavo net 3,5 tūkst. žmonių. Panamos diktatoriaus Nortega buvo apkaltintas prekyba narkotikais, reketu, nedemokratiniais rinkimais, žiauriu susidorojimu su priešininkais. Amerikiečiai laikėsi nuomonės, kad nedidelio intensyvumo konfliktuose svarbiausia yra visuomenės nuomonės formavimas, o kariniai veiksmai – tik kraštutinis variantas. Buvo imtasi informacijos valdymo organizuojant spaudos konferencijas, susitikimus su politikais, verslininkais. Į šią veiklą buvo įtraukti specialiai parinkti žurnalistai.

Persų įlankos kare 1991 m. psichologinės operacijos buvo vykdomos ypač sėkmingai. Manoma, kad dėl jų 70 tūkst. karių pasidavė į nelaisvę. Irako visuomenei ir kariams buvo išplatinta daugiau nei 29 milijonai lapelių. 98 proc. apklaustų Irako karo belaisvių prisipažino, kad matė tuos lapelius, o 88 proc. tikėjo tuo, kas juose buvo rašoma. 70 proc. karo belaisvių patvirtino, kad būtent šie lapeliai padėjo apsispręsti ir dezertyruoti iš Irako kariuomenės. Keturi iš penkių karo belaisvių prisipažino, kad reguliariai klausėsi radijo stoties „Įlankos balsas“, kurio laidos buvo paruoštos PsO specialistų.

Persų įlankos karas įrodė, kad PsO – tai karinis ginklas, kuris ne žudo, bet veikia psichologiškai ir yra kariuomenės veiksmingumo svarbiausias veiksnys.

„Ramybės palaikymo“ Šiaurės Irake operacija. 1991 m. Šiaurės Irake įvyko kurdų sukilimas prieš S.Huseiną. Malšindama sukilimą Irako armijos sukėlė didelę kurdų gyventojų migraciją. Turkijos-Irako pasienyje buvo 2 milijonai pabėgėlių. Siekiant kurdus aprūpinti maistu, vandeniu, vaistais bei užtikrinti jų grįžimą į pastovias gyvenamąsias vietas, buvo organizuota humanitarinė „Ramybės palaikymo“ operacija. Joje dalyvavo 6000 amerikiečių bei 400 Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Kanados ir kitų šalių karių. Tada pirmą kartą buvo panaudotos PsO pajėgos.

PsO grupė privalėjo gerai pažinti kurdų nacionalines psichologines savybes. Buvo siekiama įvairiais būdais palaikyti pabėgėlių ramybę.

PsO grupės tikslai – malšinti paniką pabėgėlių stovyklose; informuoti apie humanitarinius krovinius, neleisti kurdų darbo partijai įsiterpti į operacijos eigą; išvengti kovinio Irako kišimo į humanitarinę operaciją; išvengti kurdų karinio antpuolio.

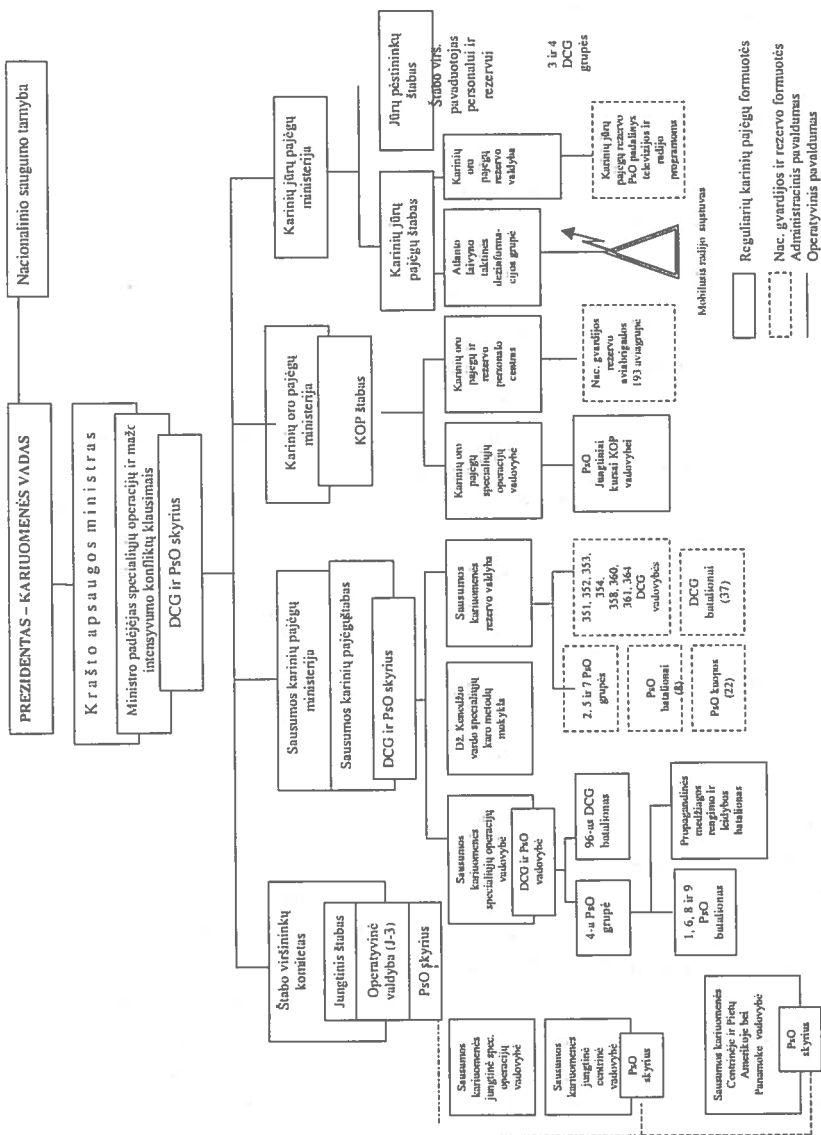
PsO grupės darbo metodai: garsinės ir spausdintos propagandinės informacijos platinimas (kurdams skirti lapeliai, brošiūros, plakatai, pvz.: apie minų laukus, dėl sanitarijos ir higienos ir kt.); laikinų gyvenamųjų patalpų įrengimas; medicinos pagalba, aprūpinimas vaistais; laikino vandentiekio įrengimas, pokalbių knygelėlių platinimas (anglų, kurdų, turkų kalbomis) ir kt.

Taigi PsO, atsižvelgiant į regionui būdingą specifiką, vykdomos ir su taikos palaikymo, ir su karinėmis nedidelio intensyvumo operacijomis. Iš paskutinių PsO galima paminėti „Vilties sugražinimo“ operaciją, Somalyje 1992–1993 m. ir psichologinę operaciją Bosnijoje ir Hercogovinoje 1993 m.

Pastaruju metu visose amerikiečių karinėse instrukcijose numatomas PsO. Už suderinamumą atsako štabų operatyvinių skyrių viršininkai. Amerikiečių sausumos kariuomenės instrukcija FM 33-1 („Psichologinės operacijos“) reguliariai keičiama, įvertinant pastarąją lokalinę konfliktų patirtį.

Psichologinių operacijų organizavimo struktūros

Šiuo metu Jungtinėse Valstijose funkcionuoja atitinkamos struktūros, kurios organizuoja ir vykdo psichologines operacijas karo ir taikos metu (10 pav.). Pagrindinis sprendimas dėl karinio ir psichologinio potencialo vystymo ir panaudojimo priklauso šalies prezidentui, Nacionalinio saugumo tarnybos, Krašto apsaugos ministerijos bei štabų viršininkų rekomendacijų pagrindu.

10 pav. Jungtinių Amerikos valstijų karinių pajėgų psichologinių operacijų (PsO) struktūros

Legend:

- Reguliarinių karinių pajėgų formuotės (Regular military units)
- Nac. gvardijos ir rezervų formuotės (National Guard and Reserve units)
- Administracinis pavaldumas (Administrative subordination)
- Operatyvinis pavaldumas (Operational subordination)

PsO organizavimui karinėse pajėgose vadovauja krašto apsaugos ministras per savo padėjėją specialiosioms operacijoms ir nedidelio intensyvumo konfliktams. Pastarasis pareigūnas kuruoja ir PsO valdybą.

Štabų viršininkų komiteto operatyvinėje valdyboje J-3 yra skyrius, kuris koordinuoja PsO, atsižvelgdamas į jungtinių vadovybių interesus.

Kiekviena ginkluotųjų pajėgų rūšis turi savo PsO pajėgas, bet pagrindinis potencialas yra sukauptas sausumos karinėse pajėgose. Jos turi reguliarias PsO formuotes, kurios priklauso Specialiųjų operacijų sausumos karinių pajėgų vadovybei. 1991 m. įkurtas skyrius darbui su civiliais gyventojais (DCG).

Pagrindinis sausumos karinių pajėgų PsO padalinys yra 4-oji psichologinių operacijų, oro desanto grupė, dislokuota Fort-Brege (Šiaurės Karolina). Šios grupės šūkis – „Žodis nugali“. Ji turi 4 PsO batalionus (1, 6, 8 ir 9). Taip pat grupei priklauso batalionas propagandinei medžiagai rengti ir leisti. Jame sukauptos tipografinės, radijo ir TV priemonės, priklausančios sausumos ginkluotosioms pajėgoms.

Pirmieji trys batalionai orientuoti atskiriems regionams. 1-asis batalionas skirtas veiklai Atlanto vandenyno ir Centrinės Amerikos teritorijoje, 6-asis – Europoje ir Afrikoje, 8-asis Ramiajame vandenyne, 9-asis apima visas sausumos karinių pajėgų garsines priemones.

4-ąją grupę sudaro 900 žmonių. Šioje grupėje analizuojama socialinė-politinė padėtis įvairiose šalyse ir jų ginkluotosiose pajėgose bei ruošiamasi vykdyti garsinę ir vaizdinę propagandą, konsultuojami štabai ir vadovybė PsO klausimais.

Fort-Brege dislokuotas 96-asis batalionas, skirtas darbui su civiliais gyventojais (DCG). Jo tikslas – stengtis užtikrinti lojalų civilių gyventojų elgesį. Šis batalioną sudaro apie 200 žmonių.

4-oji PsO grupė ir 96-asis batalionas darbui su civiliais gyventojais yra mobilizacinis branduolys PsO ir DCG rezervo padaliniais, kurie sudaro 80 proc. visų ginkluotųjų pajėgų.

Armijos rezerve yra trys PsO grupių štabai: 2-asis – Klyvlende (Ohajo valstija); 5-asis – Vašingtone; 7-asis – San Franciske. Jiems priklauso aštuoni batalionai ir 22 PsO kuopos. Rezerve yra 8-ios DCG vadovybės (351, 352, 353, 354, 358, 360, 361 ir 369), kurių pagrindu gali būti suformuota 40 DSG batalionų.

PsO formuotės sudarytos mobiliuoju (reakcijos) principu. Tai leidžia sudaryti 27-ias reikiamų funkcijų (tiekimu, aptarnavimo, štabų, valdymo bei operatyvumo) komandas.

Karinių veiksmų metu yra numatomos formuoti sausumos karinių pajėgų PsO komandos, skirtos taktiniams kariniams veiksams (TKV):

- PsO bendro palaikymo grupė TKV metu skirta darbui su karo belaisviais ir DCG (vienas batalionas).
- bendro palaikymo grupė organizuojanti ir atliekanti PsO vykdant TKV, susidedanti iš batalionų ir bendro palaikymo kuopų;
- bendro palaikymo batalionas (272–412 žmonių), skirtas vykdyti strategines PsO TKV'uose;
- bendro palaikymo batalionas (533 žmonių), vykdamas taktinius PsO, kurios yra kariuomenės interesų zonoje;
- darbo su karo belaisviais batalionas (188 žmonės) prie karo policijos brigados;
- konsolidacinis propagandos 300 žmonių batalionas (darbui su civiliais gyventojais, skirtas darbui dislokuotų karinių padalinių vietose);
- tiesioginio palaikymo kuopą (apie 90 žmonių). Jungtinių Valstijų KOP ir KJP taikos metu neturi PsO pajėgų ir priemonių, o prireikus kviečiasi padalinius. Tik rezervas turi savus padalinius PsO vykdyti.

Nacionalinės gvardijos KOP ReB (rezervo brigada) turi 193-ąją aviacijos grupę. Ji disponuoja lėktuvais, parengtais PsO programoms vykdyti. Ši grupė sėkmingai veikė Persų įlankos kare.

KJP taip pat turi rezervinių padalinių, kurie gali rengti televizijos ir radijo programas užsienio klausytojams. Taktinio dezinformavimo grupė aprūpinta mobiliuoju 10 km galingumo radijo siųstuvu, kuris gali būti panaudotas PsO.

Jūrų pėstininkų rezerve yra dvi grupės DCG (3-oji ir 4-oji), kurios užtikrina PsO vykdymą.

Psichologinių operacijų specialistų mokymas

Psichologinių operacijų specialistai rengiami pagal Krašto apsaugos ministerijos programą, kurioje specialistų rengimas numatomas specialiose mokslo įstaigose ir kursuose. Psichologinio karo kursas yra įvestas daugelyje JAV karinių mokymo įstaigų –pradedant puskarininkių mokyklomis, baigiant karinių pajėgų štabų koledžais.

Pagrindinė mokykla, rengianti PsO specialistus, yra Dž.Kenedžio vardo specialiujų karo metodų centras ir mokykla Fort-Brege.

Mokomajame centre PsO karininkai ir puskarininkiai rengiami pagal tam tikras programas. 1-oji kuopa rengia planavimo specialistus, moko, kaip organizuoti psichologines operacijas ir jas vykdyti; 2-oji – specialistus darbui su civiliais gyventojais; 3-oji – karo politologus, įvairių pasaulio regionų specialistus.

Mokykloje nuolatos vyksta aukštieji kursai vadovaujančiam kariniam ir civiliniam personalui.

Amerikos karo ekspertai įrodė, kad PsO vaidmuo auga ir specialistų dėmesys psichologinių operacijų plėtrai didėja.

Informacinis karas

Įvertindami tai, kad informacinis karas, o tuo pačiu ir psichologinis karas tampa vis svarbesne gynybos dalimi, išnagrinėjome informacinę medžiagą apie Jungtinių Valstijų tarnybų organizuojamas psichologines operacijas bei jų planavimo ir vykdymo struktūras. Deja, dėl informacijos trūkumo negalime įvertinti ktių valstybių vykdomų psichologinių operacijų bei jų struktūros. Be abejo, tokia medžiaga mums būtų dar svarbesnė ir aktualesnė. Bet iš turimos medžiagos galime daryti šias išvadas:

- psichologinės operacijos (PsO) turi remtis valstybės politikos strategija, nes susideda iš politinių, ekonominių, ideologinių priemonių. Ši veikla turi būti suplanuota ir koordinuojama.
- psichologinės operacijos kariniu požiūriu skatina karinių veiksmų efektyvumą, kai norima prieš karius demoralizuoti, skatinti juos pasiduoti į nelaisvę.
- psichologinėmis operacijomis galima pasinaudoti siekiant konsoliduoti visuomenę, kelti jos dvasines jėgas bei entuziazmą, pasitikėjimą savimi bei valstybe.
- psichologinių operacijų principus galima išvelgti šalies, įvairių interesų grupių veikloje, taip pat žiniasklaidos kampanijose.

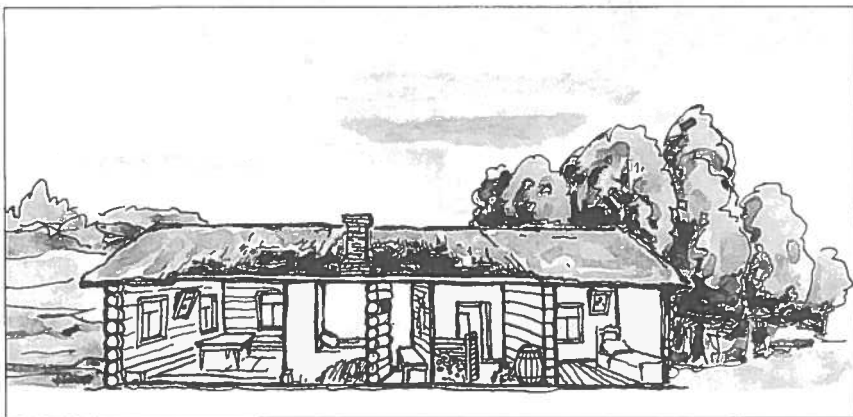
Pasipriešinimo dalyvių ir amunicijos slėptuvės

Antrą kartą sovietų kariuomenei okupavus mūsų kraštą, daugelis ėmė ginklus ir organizavosi į partizanų kovos būrius. Dauguma visuomenės partizanus visokeriopai palaikė, maitino, parūpindavo ginklų, drabužių ir kitų būtiniausių dalykų. Šių būrių partizanai ruošdamiesi kovai iš anksto savo ūkiuose ir miškuose įsirengė gerai užmaskuotas slėptuves. Slėptuvių būta įvairaus dydžio – vienviečių, dviviečių ir daugiaviečių. Paprastai didesnės būdavo tranzitinės slėptuvės, kuriose apsisistodavo ryšininkai ir keliaujantys partizanai. Partizanų kovų dalyviai prisimena 30-ies ir net 60-ies vietų tranzitines slėptuves.

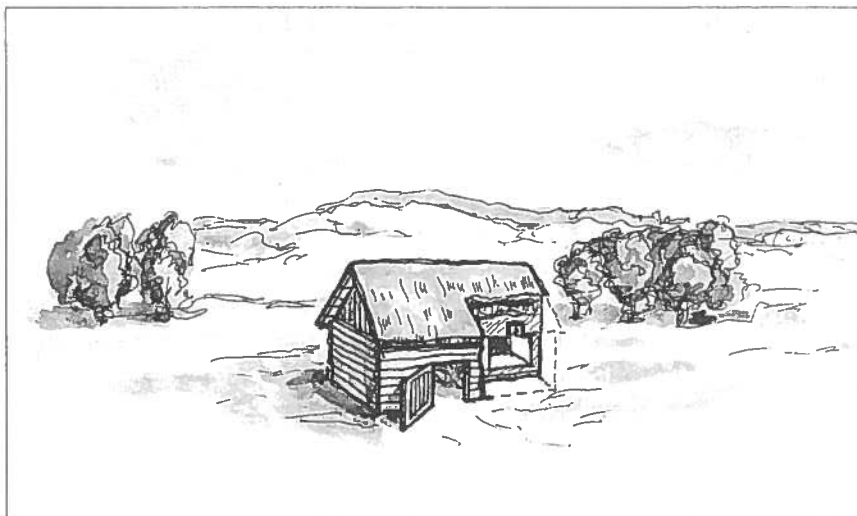
Lietuvos laisvės armija (LLA) 1944 m. parengė praktinius slėptuvių įrengimo nurodymus, kaip parinkti slėptuvių vietą, ją įrengti ir maskuoti. Pavyzdžiui, „Rūsys po malkų krūva“, „Fiktyvus kapas“, „Rūsys po daržine“, „Šulinys“, „Lauko kelio tiltas“, „Slėptuvės upių šlaituose“, „Slėptuvės miesto ir kaimo griuvėsiuose“, „Slėptuvė geležinkelio katastrofos vietoje“ ir kt. Nurodymuose taip pat pateikiamas ir įrengimo darbo laikas. Buvo žinomos paprastosios ir sujungtos slėptuvės, pastarosios sudarė slėptuvių tinklą.

Dalis šių slėptuvių išliko iki partizaninio judėjimo pabaigos. Daugelio įrenginių čekistai taip ir nesurado. Sodybose juos likvidavo ūkininkai, o miškuose supuvus denginių sijoms liko įgriuvos.

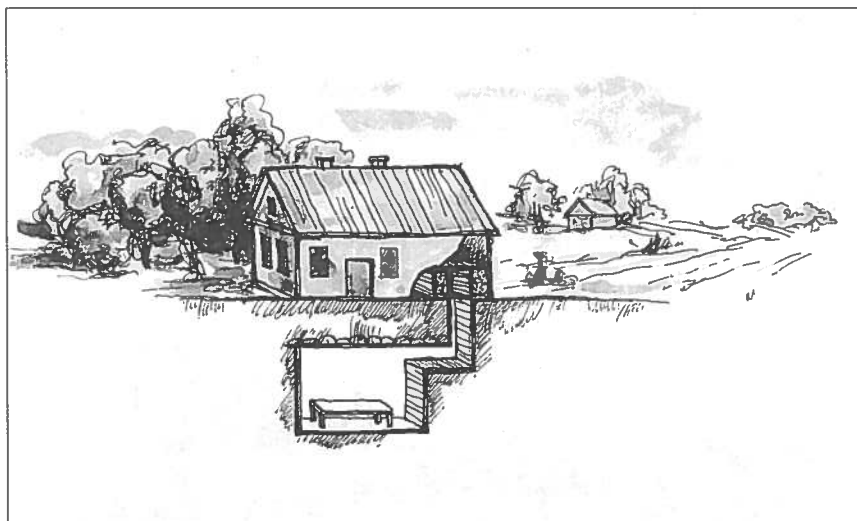
Pateikiame keletą Lietuvos valsčiuose partizanų įrengtų slėptuvių piešinių, norėdami priminti vieną skaudžiausių, bet ir prasmingiausių mūsų istorijos laikotarpių – Lietuvos partizanų karo metus (11–25 pav.).

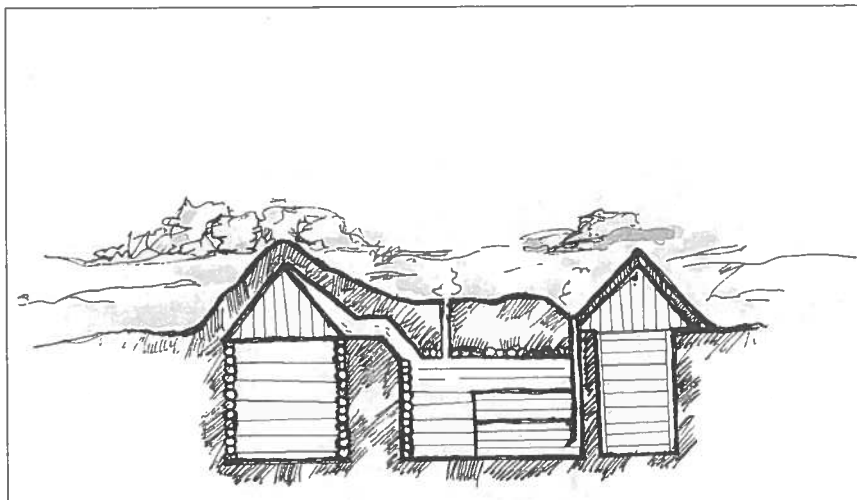
11 pav. Slėptuvė gyvenamo namo tarpusienyje

12 pav. Slėptuvė po daržinėje sukrautu šieniu ar šiaudais su įėjimu per pastogę

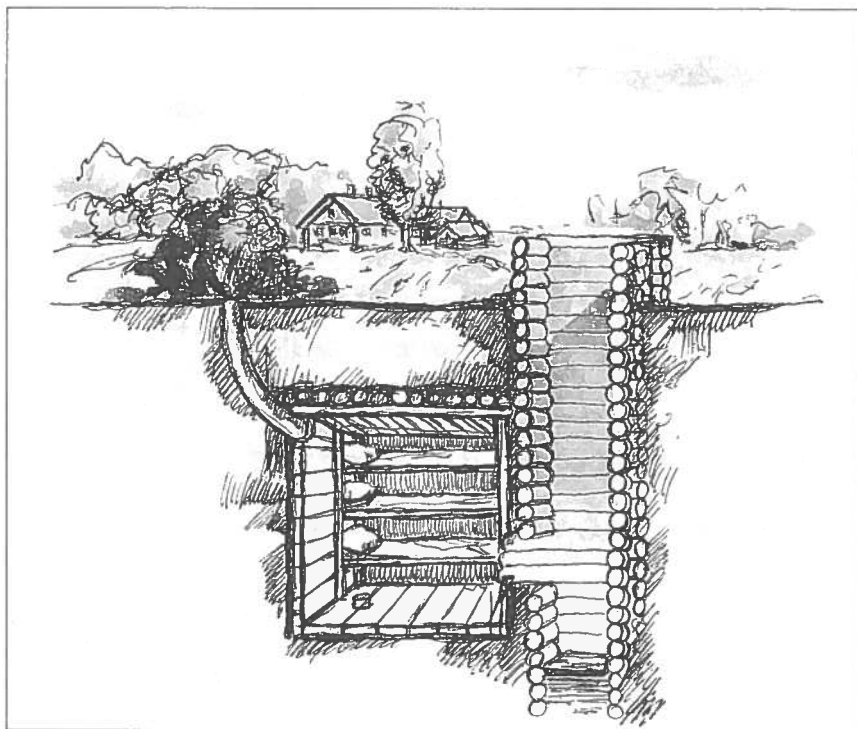
13 pav. Slėptuvė su įėjimu per grūdų aruodą

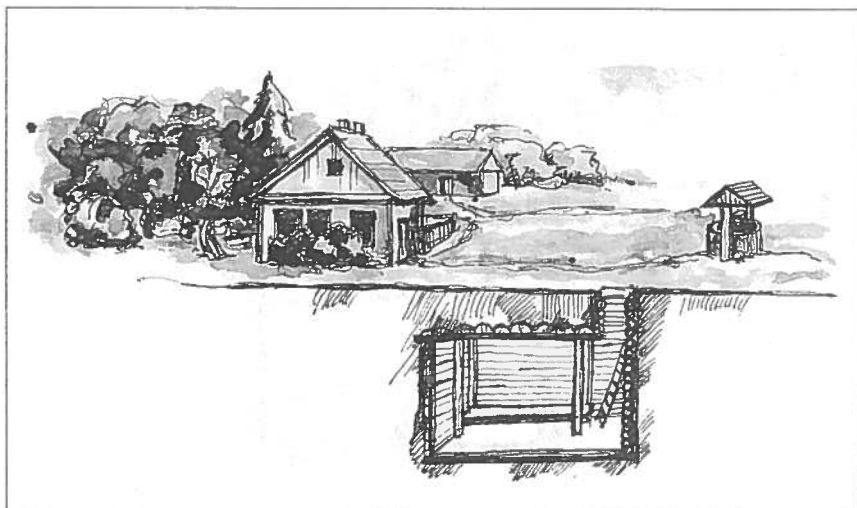
14 pav. Slėptuvė tarp deviejų daržovių rūšių su įėjimu per rūšio lubas

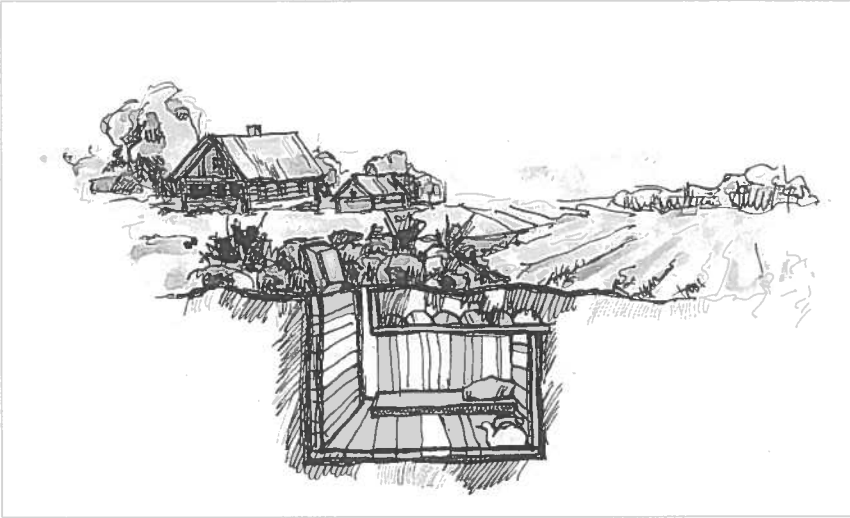
15 pav. Slėptuvė po eglaitėmis

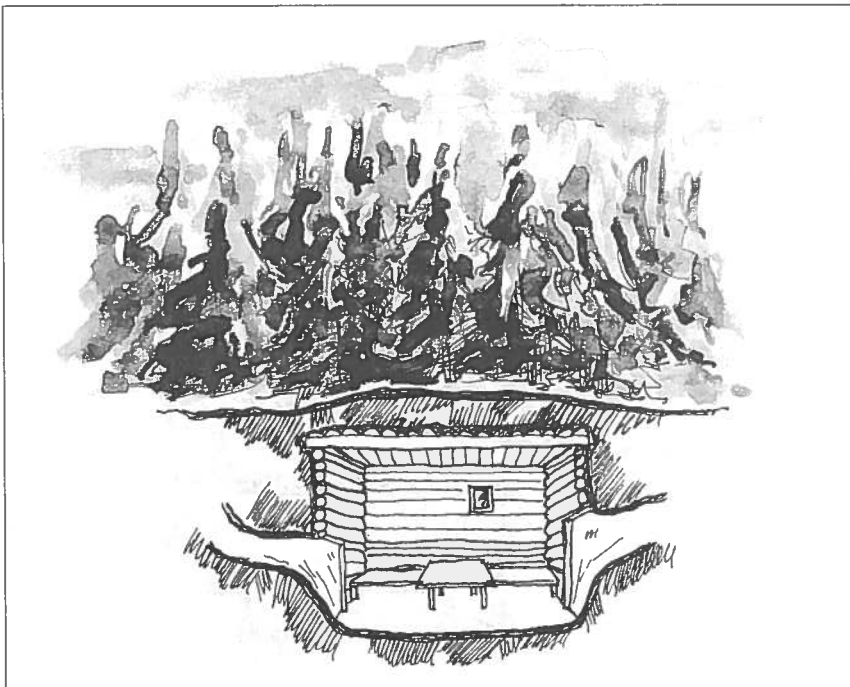
16 pav. Sléptuvé su jéjimu per šulinj

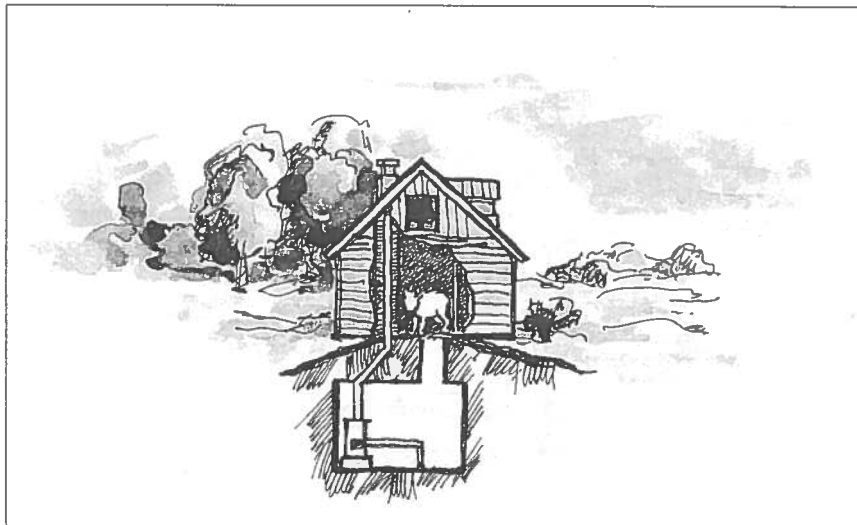
17 pav. Sléptuvé sodybos kieme

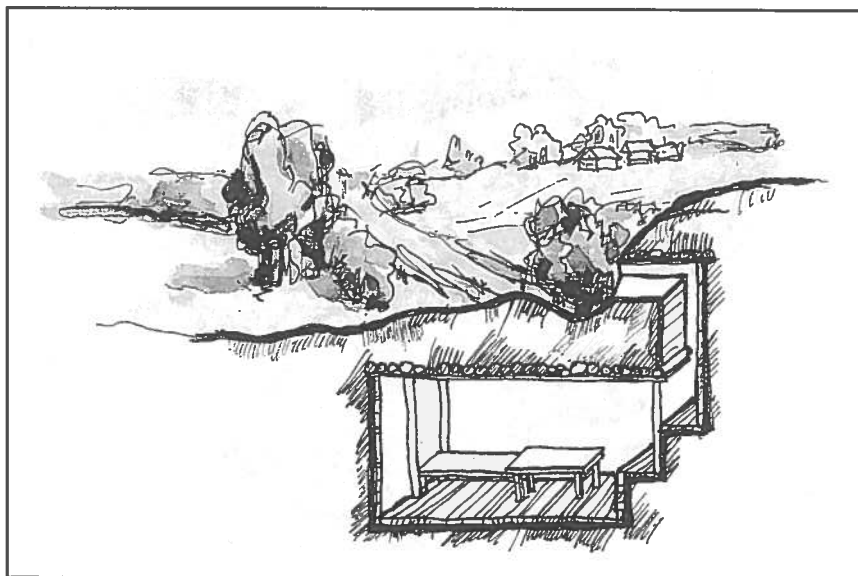
18 pav. Slėptuvė su įėjimu per akmenų krūvą

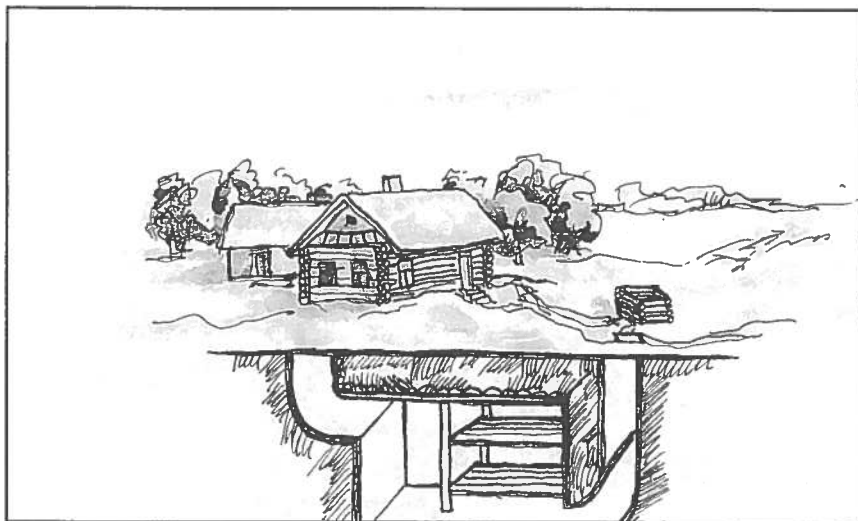
19 pav. Slėptuvė miške su dviem išėjimais

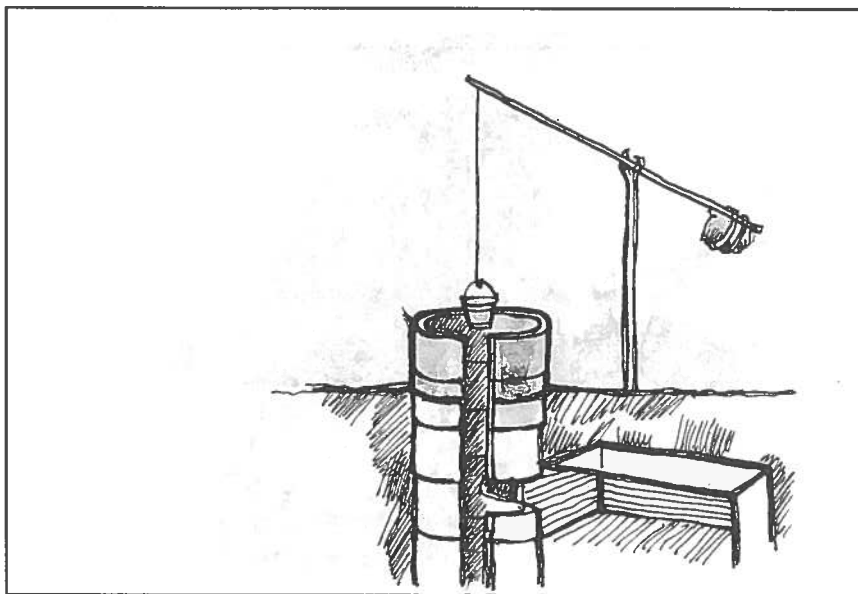
20 pav. Slėptuvė su įėjimu per tvartą

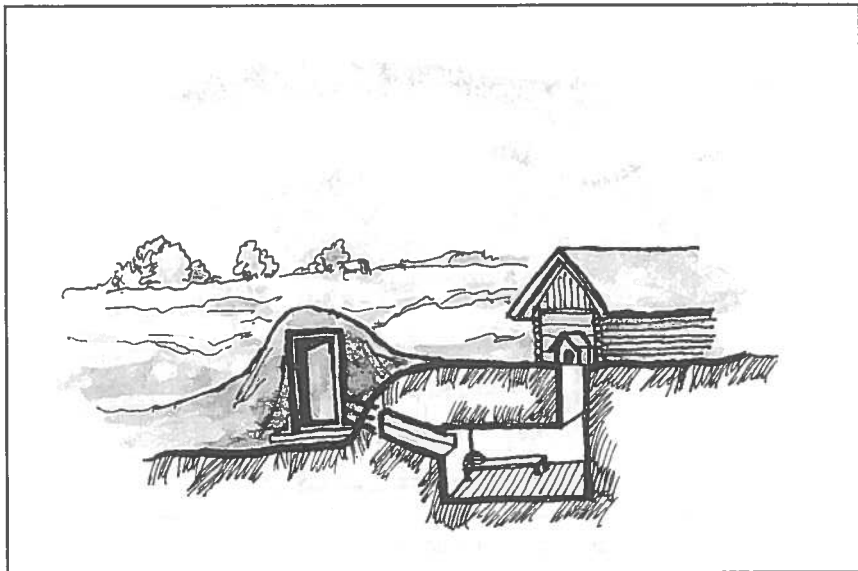
21 pav. Slėptuvė su įėjimu per angą šlaite

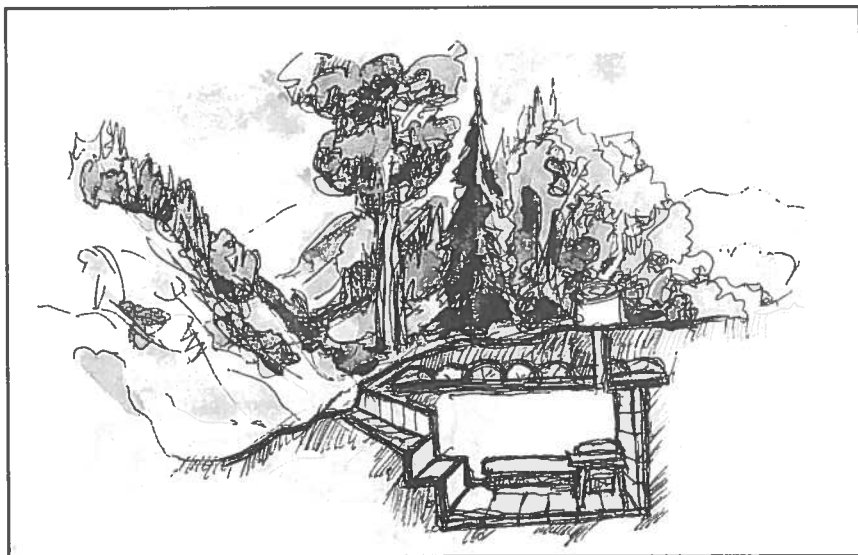
22 pav. Slėptuvė sodybos kieme su dviem išėjimais

23 pav. Slėptuvė šulinyje

24 pav. Slėptuvė sodybos kieme su dviem įėjimais

25 pav. Slėptuvė su įėjimu per angą šlaite

Pateikti pavyzdžiai vertingi ne tik istoriniu požiūriu, bet ir maskavimosi išradingumu bei statinių įvairove.

LLA nurodymuose dėl slėptuvių įrengimo buvo suformuluoti ir pagrindiniai slėptuvių statybos reikalavimai:

- galima greitai ir lengvai pasislėpti arba paslėpti;
- pašaliniais nežinoma;
- apsaugotų nuo blogų oro sąlygų;
- atidaroma be pėdsakų;
- nepastebima priešų;
- gerai maskuota;
- lengvai randama saviškių.

Šie reikalavimai tinka ir dabartinėms sąlygoms.

Partizaninio karo metodai kinta. Karas persikelia į miestus ir gyvenvietes. Nauja kariavimo taktika ir naujos technologijos. Keičiasi ir inžinerinis mūšio parengimas. Nors tarptautinė humanitarinė teisė draudžia tam tikrus kovos metodus, bet iš priešų galima laukti (ypač kovoiant su partizanais) cheminio ginklo panaudojimo, t.y. nervus paralyžiuojančių dujų, odą žeidžiančių ar kitų medžiagų. Taip pat priešas gali panaudoti napalmą (drebučių pavidalo padegamasis mišinys). Todėl statant ir įrengiant slėptuves būtina numatyti priešgaisrinę apsaugą (medines slėptuvių konstrukcijos privalu reikiamai apsaugoti).

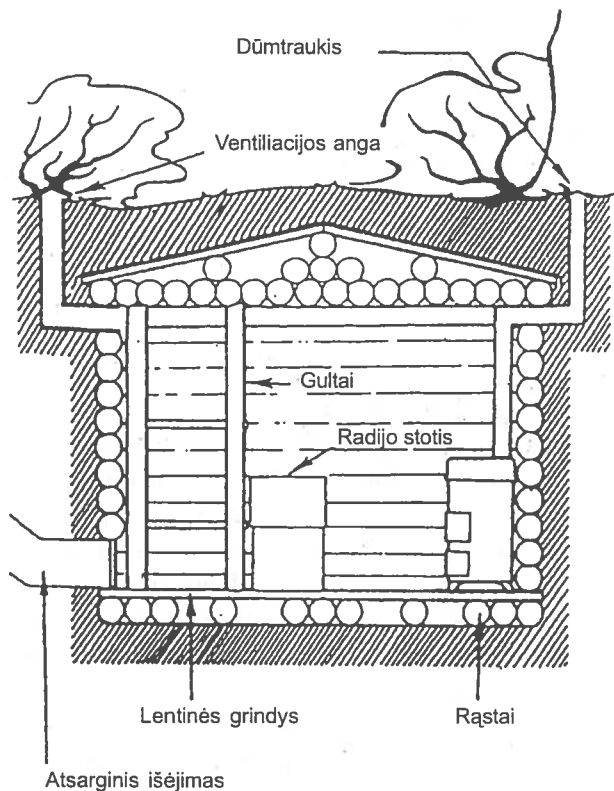
Dauguma autorių rašančių apie partizaninį karą pateikia slėptuvių schemas, kurios iš principo yra panašios. Svarbiausia gerai apsaugoti nuo gamtinių sąlygų, drenuoti gruntinius vandenius, įrengti ventiliaciją bei stogo hidroizoliaciją, kad į slėptuvę nepatektų krituliai ir gruntiniai vandenys. Pateikiame keletą pavyzdžių (26–28 pav.).

Slėptuvių statybai galima panaudoti ir fortifikacinių įrengimų patirtį. Norint skubiai pastatyti slėptuvę, galima pasinaudoti priedangą pagal maišų įrengimo principą (29 pav.).

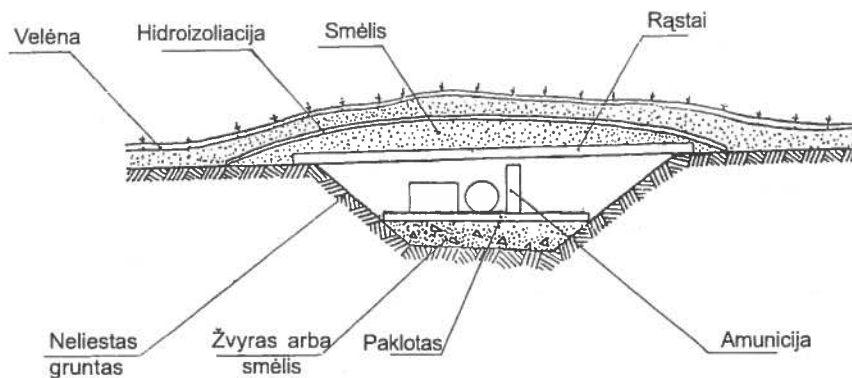
Slėptuvių konstrukcijos gali būti sutvirtintos skydinės blindažo konstrukcijos pagrindu (30 pav.). Šis variantas patogus tuo, kad karkasus galima pagaminti iš anksto ir netgi konspiracijos sumetimais atskiras jo dalis skirtingose vietose.

Būtina žinoti, kad pagrindiniai slėptuvių statybos įrankiai yra: kastuvas, pėstininko kastuvėlis, kirvis, peilis, pjūklas, palapinsiautė žemėms išnešti. Dažnai būna reikalingas laužtuvas ir kirstuvas.

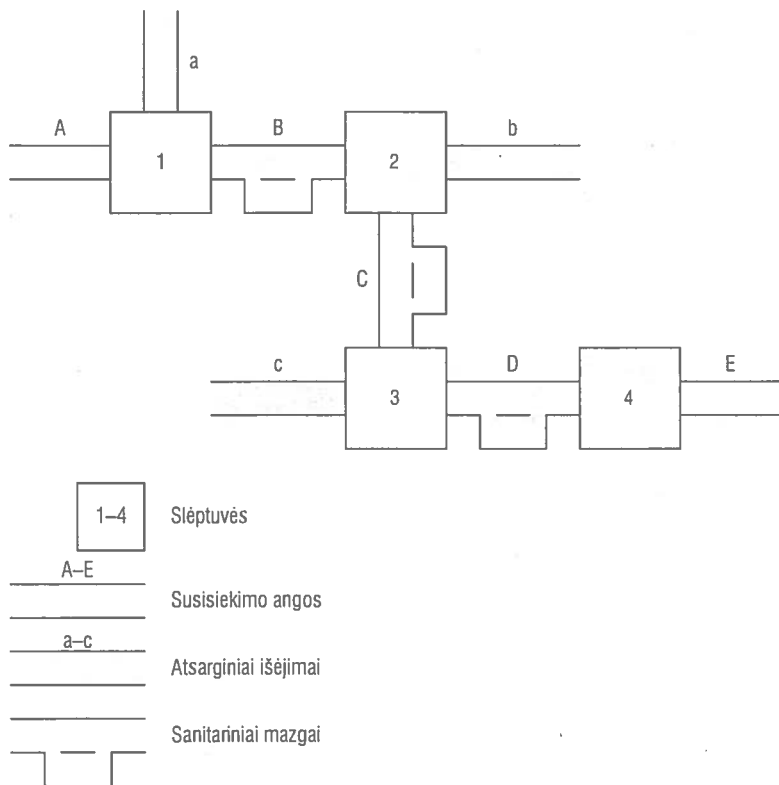
Slėptuvės maskavimas priklauso nuo slėptuvės konstrukcijos. Gali būti naudojama velėna (netgi su mažais krūmokšniais), žolė, smėlis, įvairūs daiktai, kurių yra tikrovėje. Signalizacija gali tarnauti išmėtyti gelžgaliai,

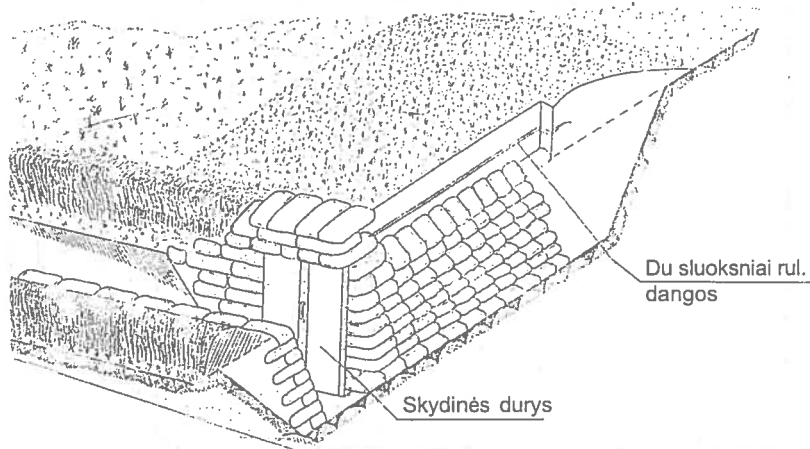
26 pav. Pavienė slėptuvė

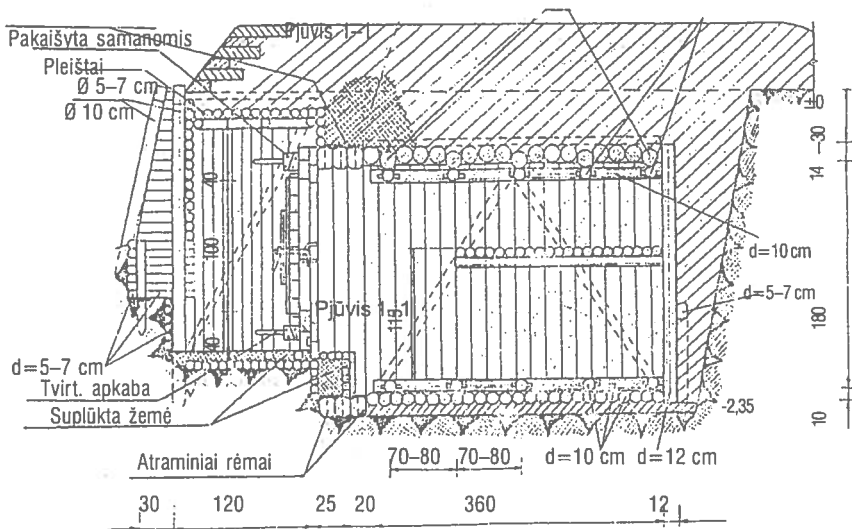
27 pav. Amunicijos slėptuvė

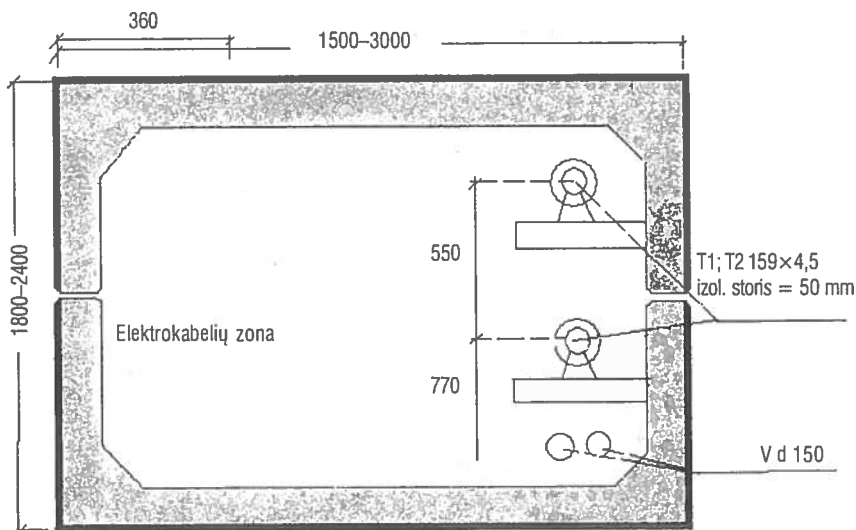
28 pav. Požeminių slėptuvių tinklas

29 pav. Slėptuvė įrengta priedangos iš maišų principu

30 pav. Slėptuvė įrengta skydinės blindažo konstrukcijos pagrindu

31 pav. Šiluminių tinklų tunelis

skardos gabalai, sausos šakos ar kita, kas keltų triukšmą pašaliniams artėjant prie slėptuvės.

Ir pavienių, ir požeminių slėptuvių tinklams įrengti galima panaudoti šiluminių tinklų ir kanalizacijos tunelius, esančius kiekviename didesniame miestelyje. Pastarieji yra pavojingesni, nes juose susikaupia nuodingosios dujos – metanas. Senesnių konstrukcijų šiluminių tinklų tuneliai yra gana talpūs (31 pav.), nors be šiluminių vamzdžių juose dar nutiestos ir elektros kabelių trasos. Dabar tiesiant šilumines trasas naudojamas nekanalinis būdas, nes vamzdžių izoliacinio sluoksnio kokybė yra daug geresnė.

Šaudmenų, drabužių, maisto, medikamentų slėptuvės turi savo specifiką, nors šie gali būti laikomi bendros paskirties slėptuvėje.

Prireikus greitai paslėpti daiktus, pasirenkama nuošalesnė vieta, turimomis priemonėmis iškasama duobė, užkasami tinkamai supakuoti (kad nesudrėgtų nuo žemės) daiktai. Tos vietos maskuotę taikyti prie vietovės fono.

Ginklai, šaudmenys ir taip pat gali būti užkasami į žemę

Užkasamus ginklus sutvarkyti:

- sutepti metalines dalis tepalais;
- užlieti parafinu vamzdžių kanalus;
- įvynioti kiekvieną ginklą atskirai į tepaluotą skudurą ir aprišti virve;
- sudėti ginklus į medines dėžes, užlietais parafinu ar vašku plyšiais,
- užkasti apibertus sausomis pjuvenomis šovinius ir sprogmenis atskiriomis dėžėmis;
- ginklai tikrinami kas trys mėnesiai, o šaudmenys ir sprogmenys kas mėnesį.

Taip ginklai slepiami trumpam laikui. Būtina įsidėmėti, kad dideli sandėliai – dideli praradimai, maži sandėliai – maži praradimai.

Civilinių objektų parengimas gynybai

Gynyba mieste naudojama tada, kai priešo pajėgos daug stipresnės ir turi didelį artilerijos, aviacijos bei šarvuotosios technikos pranašumą. Šiuo atveju besiginantys padaliniai gynybos poziciją užimtą miesto gilumoje, slėpdamiesi už miesto statinių. Paprastai įrenginiai, užstojantys gynybos ugnies lauką, bus ruošiami sprogdinti arba iš anksto nugriauti. Atviros vietos, gatvės prieš priešakines gynybos pozicijas užminuojamos ir užbarikaduojamos.

Mieste motorizuotų pėstininkų būrys gina atramos punktą (vienas-du pastatai, priklausantys kuopos atramos punktui). Ne visi pastatai naudojami būrio gynybai, parenkami patys tvirčiausi, esantys pagrindinių magistralių sankryžoje, prie aikščių, parkų, tiltų ir kitų svarbių objektų. Atramos punktai parenkami taip, kad būtų galima stebėti ir šaudyti visomis kryptimis. Organizuojamas punktų tarpusavio ryšys.

Atramos punktai neturėtų apsiriboti vienu pastatu, kurį lengva izoliuoti ir sunaikinti. Geriausia, jeigu atramos punkto pozicijos būtų įrengtos aplink sankryžą, dviejuose ar trijuose skirtinguose pastatuose, – susidarytų sąlygos kryžminei ir tarpusavio palaikymo ugniai. Atramos punktą gali ginti būrys, didelius pastatus – kuopa ir net tankai.

Visų pirma namas ar pastatas turi atitikti taktikos reikalavimus. Lemiamą reikšmę turi pastatų dydis.

Pastatų dydis. Dažnai sunku nuspręsti, ar pastatas pagal savo dydį gali būti atramos punkto dalimi. Kai kurie pastatai yra per maži turinčioms juos užimti pajėgoms, ir vienas tiesioginis smūgis visas jas sunaikintų. Kiti pastatai yra per dideli – besiginantieji juose, siekdami dengti visus prieigos kelius ir tolygiai išdėstyti ugnį, turėtų per daug išsisklaidyti arba užimtų tik dalį pastato, todėl liktų nedengiamų prieigos vietų ir nebūtų ginamas visas pastatas. Pastatų – atramos punktų pasirinkimas yra vienas sunkiausių sprendimų, kuriuos turi priimti vadai kovos veiksmų gyvenvietėse metu.

Konstrukcija. Reikia atsižvelgti į skirtingas pastatų konstrukcijų apsaugines galimybes.

Aplinka. Kad būtų įvykdyti taktiniai puolimo reikalavimai, labai svarbūs yra šaudymo sektoriai, tačiau taip pat reikia atsižvelgti į pastatų gynimo sąlygas. Pastato gali būti atsisakyta, net jei pusė vietovės aplink jį yra lygi ir atvira, bet kitoje pusėje yra sunkiai ginamų vietų, kuriomis greičiausiai ir pasinaudos

priešas. Gynybai pasirinktas namas neturėtų būti atviras stebėti iš iškilusio vietovės objekto. Būtini dengti įėjimai į pastatą. Privalu maksimaliai naudotis ginklais, išdėstytais grioviuose, apkasuose, sodeliuose ir kitose vietose aplink atramos punktus. Atramos punktus ir išorėje esančias ugnies pozicijas turi jungti susisiekimu eigos. Paprastai artimai atramos punktų apsaugai taip pat reikalingos tranšėjos.

Renkantis pastatus atramos punktams reikia atsižvelgti į šiuos taktinius veiksnius:

- pastato kambariuose turi būti mažiausiai po du karius;
- kiekvienas priėjimas prie pastato turi būti stebimas ir dengiamas ugnimi arba blokuojamas, taip pat turi būti pasirūpinta priėjimais per stogus ir kanalizacijos vamzdžius;
- pajėgos neturi būti sutelktos mažuose pastatuose, kur vieno didelio sviedinio sprogdymas galėtų pakenkti visoms pajėgoms. Kita vertus, nė viename pastate neturi būti dislokuota mažesnė negu ugnies komanda karių grupė, kad būtų išvengta pajėgų naikinimo dalimis;
- pajėgos turi būti dislokuotos gretimose pastatuose taip, kad būtų galima tarpusavio parama ir atspara kontratakai;
- bet kokie atramos punktais pasirinkti pastatai turi turėti dengiamas prieigas atsitraukti, atsargoms papildyti, pajėgoms pastiprinti.

Komunalinės paslaugos. Dujos pastato išorėje išjungiamos kaip galima greičiau. Taip pat išjungiamas elektros srovė. Vandens tiekimas paliekamas. Visi konteineriai (ir vonia) pripildomi vandens, tualetai turi veikti. Namai turi būti drėkinamas – sumažėtų gaisro pavojus, būtų mažiau dulkių.

Pastato išorės gynyba. Pirmiausia pasirenkami šaudymo sektoriai. Padaromos šaudymo angos. Visi priestatai ir ūkiniai pastatai, išnešus iš jų naudingus daiktus, susprogdinami (sugriaunami), kad būtų išvalyti šaudymo sektoriai. Sprogdinant (griaunant) gali padėti tankai, šarvotieji transporteriai ar pėstininkų kovos mašinos kartu su puolimo pionieriais ir inžinieriais.

Prie pastato pastatomos vielų užtvaros, kad priešas negalėtų priartėti ir padėti sprogstamųjų užtaisų kartimis. Vielų užtvarose ir aplink jas padedamos priešpėstinės minos. Jeigu galima, pritvirtinti kryptinio veikimo minas prie sienų, taip pridengiant vielų užtvaras.

Nupjaunami nutekamieji vamzdžiai, vijokliniai augalai, kad priešas negalėtų įkopti į pastatą (paliekamas nutekamasis vamzdis, nutiestas į pastato vidų). Nutekamuosius vamzdžius galima panaudoti granatams mėtyti pastato išorėn.

Kaminai (dūmtraukiai) pertveriami, kad į pastato vidų nebūtų galima mesti granatų.

Vidaus gynyba. Imamasi šių priemonių:

- aplink ugniavietę statoma „barikada“. Ji apsaugo nuo priešo granatų ir leidžia besiginančiam mėtyti granatas patalpos viduje;
- pirmajame aukšte po langais šalinamos grindlentės – tai bus nemaloni staigmena pro langus įsiveržusiam priešui;
- užbarikaduojamos vidinės pastato durys. Susisiekiama pro padarytas landas, dengiamas atspariomis sprogimui trijų smėlio maišų aukščio užtvaramis. Lubos paremiamos, kad neįgriūtų;
- grindyse išpjaunamo nedidelės skylės, kad būtų galima mesti granatas į apačioje esantį priešą.

Kai viskas parengiama, pašalinami arba užbarikaduojami laiptai. Iš vienos patalpos į kitą pereinama per lubose padarytas skylės kopėčiomis arba virvėmis.

Vielų užtvartos ir kitos kliūtys patalpose sulėtins priešą veržimąsi. Ten gali būti imontuoti improvizuoti sprogstamieji užtaisai.

Rifliuota priedanga iš viršaus yra viršutinės apsaugos sistemos dalis ir visų pirma naudojama VPTR „Milan“ ir universaliųjų kulkosvaizdžių apsaugai. Kovos veiksmų gyvenvietėse metu jis gali būti naudojamas bunkeriams įrengti pastatų viduje. Tuo atveju turi būti laikomasi šių privalomų saugumo reikalavimų:

- rifliuota priedanga iš viršaus turi būti sukonstruota ant lygaus paviršiaus, kad nesugriūtų;
- įtempimo virvės/diržai visuomet turi būti naudojami teisingai;
- ji turi būti pritvirtinta prie grindų arba suktuvu (gerve) prie kito tvirto pagrindo;
- paprastai ši priedanga naudojama laisvai stovint, neremiami sienų, toliau nuo langų ir „pelių angų“. Ji konstruojama ant grindų arba ant palangės aukščio pagrindo.

Kadangi priešas turės užimti **tuščius namus**, galima jo uždavinį apsunkinti užbarikaduojant namo įėjimus. Apgaulingųjų minų dėjimas namuose yra specialistų rūpestingai koordinuojamas darbas. Paprastos priemonės, pavyzdžiui, valdomojo detonavimo sprogmenys, minos ir artilerijos sviediniai tuščiuose namuose padarytų priešui nuostolių ir sulaukytų jo veržimąsi.

Apranga ir ekipuotė turi būti kuo paprastesnė, kad karys galėtų lengvai pralįsti pro „pelių angas“ ir sąspatus. Karys privalo turėti individualias apsaugos priemones, šalną, dujokaukę, gertuvę, durtuvą ir kuo daugiau šaudmenų. Kad nereikėtų nešti visų šaudmenų į atramos punktą, žinomuose atsitraukimo maršrutuose įrengiami šaudmenų sandėliai.

Ginant pastatą automatiniai **ginklai turi būti išdėstyti** netoli pirmojo

aukšto, rankinės granatos metamos iš antrojo aukšto ar aukščiau. Įrengiamos atsarginės pozicijos, kad prireikus ugnis būtų perkelta. Visi ginklai turi būti kiek galima toliau nuo lango ar šaudymo angos, atsižvelgiant į tai, kad šaudymo sektoriai būtų reikiamo ilgio ir pločio. Atsarginių pozicijų langai ir angos taip pat turi būti reikiamo dydžio, tik angų skaičius čia turi būti minimalus, nes jos susilpnina pastato konstrukciją, o joms padaryti reikia darbo sąnaudų ir priemonių. Šaudymo angas, ypač skirtas stebėti, reikia įrengti nenumanomose vietose, pavyzdžiui, po palange, arba tarp stogo čerpių. Gynybai turi būti pasiruošta per visą pastatą nuo vieno kambario prie kito. Iš pastato vidaus dėl susidarancios perteklinio slėgio bangos negali būti šaudoma 94 mm granatsvaizdžiais, todėl turi būti nustatytos saugios šaudymo pozicijos išorėje.

Būtina atsižvelgti į tai, kad:

- pro langą šaudantis šaulys paprastai turi stovėti arba priklaupti kurioje nors lango pusėje; jį apsaugo siena. Jeigu jis turės šaudyti žemyn, jo ginklas turės būti daug aukščiau palangės, atremtas į stalą ar panašų objektą ir pakankamai nutolęs nuo lango, kad neišsikištų. Pozicija gulint, kai šaudoma įvairiais kampais, ne visuomet yra patogi;
- siekiant plataus šaudymo sektoriaus, angos dažnai daromos stačiakampio formos. Tačiau kūgio formos šaudymo angos, platesniaja dalimi į vidų, yra efektyvesnės. Kadangi tikriausiai bus šaudoma į aukščiau ir žemiau esančius taikinius, šaudymo angos turėtų būti panašios į kūgį su kiek galima mažesne išorine anga (pav.);
- šaudymo angos, ypač padarytos mūre, kraštai gali skilinėti (trupėti), kai į juos pataiko kulkos. Jeigu įmanoma, jas reikia sutvirtinti pripildytais maišais ir vielomis. Arčiausiai šalia šaulio ar stebėtojo esantys maišai turi būti pripildyti smėlio ar žemių, bet ne akmenų ar žvyro;
- maskavimosi ir apgaulės tikslais daromos apgaulingos (netikros) šaudymo angos, nupiešiami arba užkabinami įvairūs tikėtini daiktai, permatomos užuolaidos, prieš angas pasodinami name likusiais drabužiais aprenkti manekenai;
- tam atvejui, jeigu priešas įsiveržtų, šaudymo angų reikia padaryti ir pastato viduje.

Pasiruošimo gynybai gyvenvietėje etapai:

- **I etapas** iki 8 val. Užimami pastatai, ruošiami rūšiai. Parengiamos ugnies ir stebėjimo pozicijos. Gynėjai gali išgyventi ir kovoti;
- **II etapas** iki 24 val. Pastatai įrengiami atlaikyti bombardavimą bei pėstininkų ataką. Išvalomi šaudymo sektoriai, padaromos susisiekimo

landos;

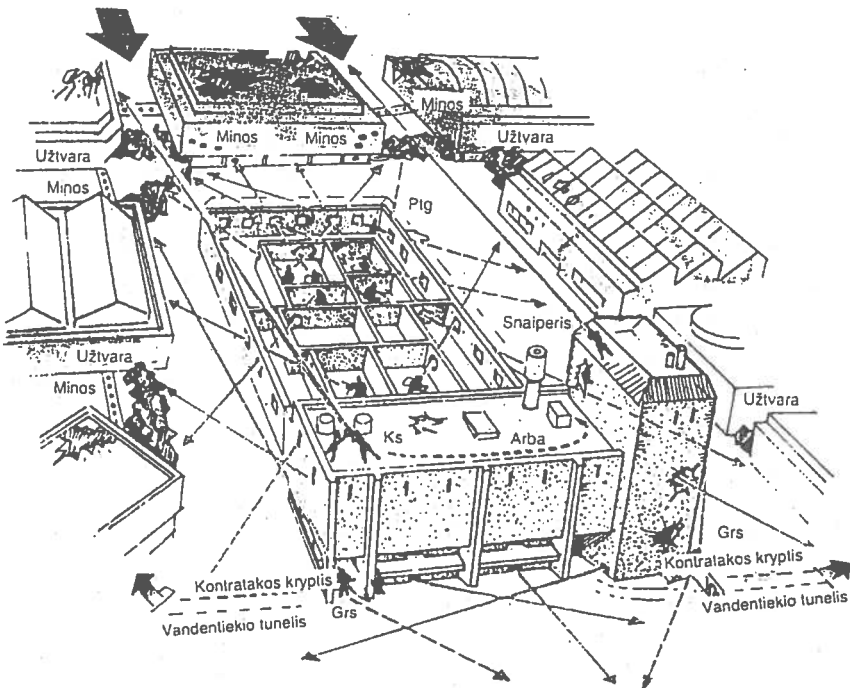
- **III etapas** nuo 24 iki 48 val. Atitinkamai I ir II etapams paruošiami atsarginiai pastatai ir jungiantys keliai. Įrengiamos kliūtys, užtvartos, padedamos minos-siurprizai.

Labai svarbios inžinerinės užtvartos, kurios sulaiko priešą, sunaikina manevravimą, žaloja karius ir gadina techniką, taip pat sudaro palankias sąlygas pulti. Inžinerinės užtvartos, derinamos su natūraliomis kliūtimis, įrengiamos esant visų rūšių kariuomenės kovos veiksmams.

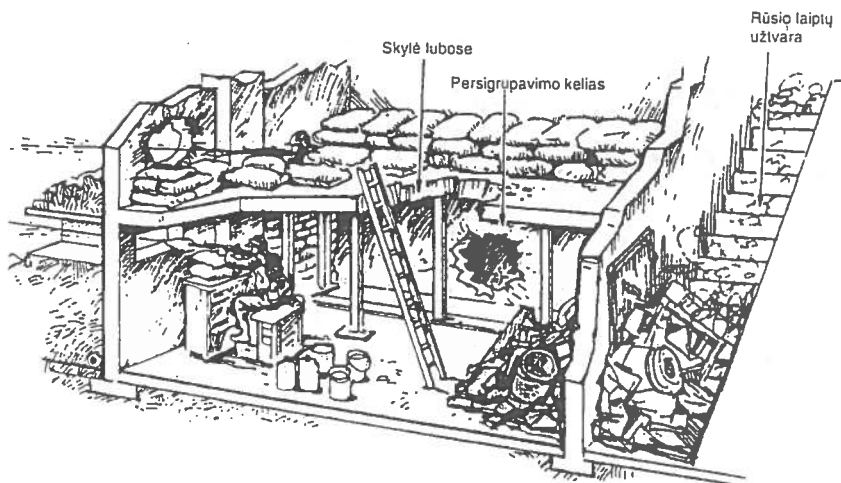
Pagal paskirtį inžinerinės užtvartos skirstomos:

- prieštankinės;
- priešpėstinės;
- prieštransportinės;
- priešdesantinės.

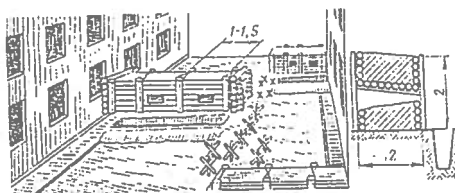
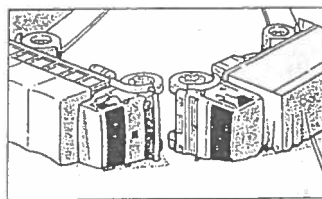
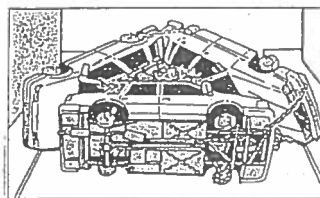
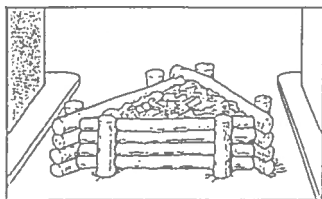
Rengiant civilinį objektą gynybai ir įrengiant užtvartą, metodiškai vadovaujant kariniams specialistams daugelį užduočių gali atlikti kariškiai.

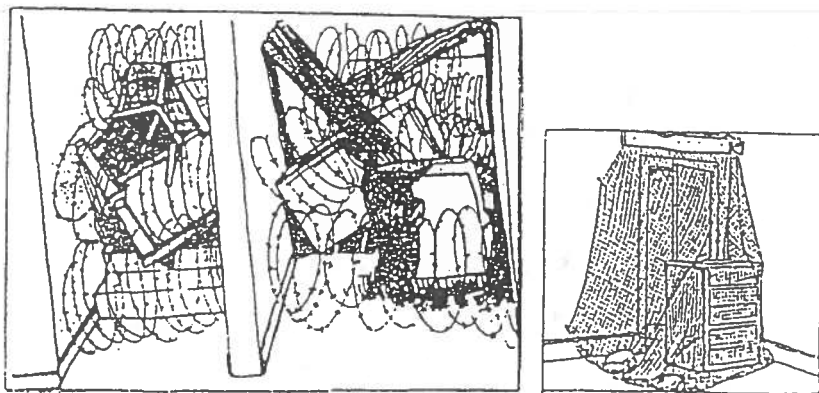
32 pav. Šaudymo sektorių parengimas

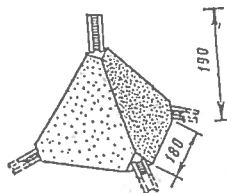
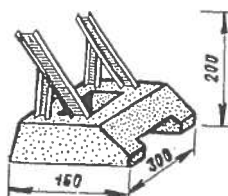
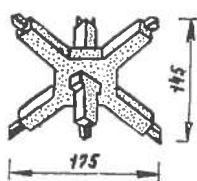
33 pav. Gynybos posto paruošimas

34 pav. Užtvarų įrengimas gatvėse

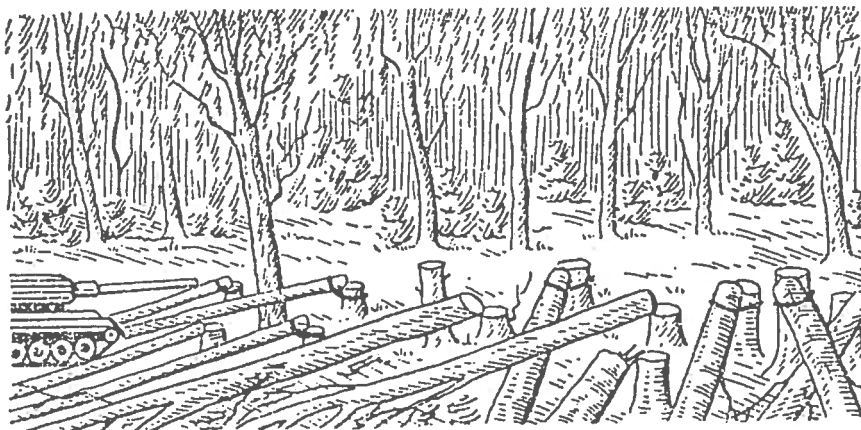
35 pav. Laiptinių ir durų užtvaros

36 pav. „Ežių“ gamyba

37 pav. Akmenų užtvaros

38 pav. Užtvaros miške

Išanalizavę pateiktas iliustracijas (32–38 pav.), galima suprasti, kokius darbus gali atlikti civiliai žmonės, o būtent: ratų ir automobilių užtvaras, smėlio maišų paruošimas ir gabenimas, durų ir langų užbarikadavimas, tinklų tempimas ant langų, „ežių“ gamyba, kai kurių statybinių konstrukcijų sustiprinimas ir kt.

1990 m. kovo 11 d. buvo paskelbtas apie Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. Sovietų sąjungos vadovybė ėmė vykdyti ekonominį ir politinį spaudimą. 1991 m. sausio 8 d. penktoji kolona mėgino užimti parlamento rūmus. Sausio 11 d. sovietinė kariuomenė ėmė užiminėti valstybinius objektus, o jau sausio 13-osios naktį užimamas televizijos bokštas, o tankų ir šarvuotųjų kolona pajudėjo parlamento rūmų link.

Rūmų gynybą sudarė trys žiedai:

- rūmų tolimosios prieigos;
- teritorija aplink pačius rūmus;
- patys rūmai.

Įtvirtinimų įrengimų etapai:

Pirmieji įtvirtinimai pradėti 1991 m. sausio 13-osios naktį:

- armatūros tinklai aplink rūmų fasadą;
- autobusų užtvaros aplink rūmus;
- armatūros barikados ties įvažiavimais į aikštę prie parlamento;
- maišų barikados rūmų viduje ir pastangos geriau apsiginkluoti.

Pirmosios savaitės po kruvinosios sausio 13-osios nakties:

- įrengiamos smėlio, akmenų ir betono barikados ankstesnių išorinio žiedo barikadų vietoje;

-ties visais įvažiavimais į AT teritoriją (Gedimino ir Goštauto gatvių sankirta – akmenų uždvara, Žvėryno tiltas – betono ir „Kraz-ų“ barikada, sutvirtinamas 1-asis postas, iškasamas prieštankinis griovys nuo 1-ojo posto per pievą „Geležinio vilko“ gatvės link, blokuojamas „Geležinio vilko“ tiltas iš apačios, ties įvažiavimu iš Gedimino prospekto į aikštę – betono barikada);

-Parlamento rūmų išorinis perimetras blokuojamas betono plokštėmis ir betono-smėlio sienomis. Kieme ties valgykla iškasamas šulinys. Ant parlamento stogo – armatūros ir spygliuotos vielos kliūtys;

-Rūmų viduje kai kurie įėjimai parengiami sprogdinti, rūsiuose ir kitose patalpose sukaupiamos didelės benzino atsargos.

Kelias nuo Nėries krantinės pusės paliekamas transportui į Seimo rūmus. Šis kelias vingiuotas, kad patogiau būtų sulaikyti galimą priešo karinį transportą. Tuo tikslu panaudojami gelžbetoniniai blokai. Be to, laikomi parengti „mažieji ežiai“ (nukeliami), kurie gali sulaikyti automobilį.

Smėlio maišai buvo naudojami visuose gynybos postuose užtvarams įrengti. Vidiniai laiptai užtvėriami metalinėmis grotuotomis užtvaramis prieš šturmo grupėms sulaikyti. Šios grotos pasvirę į puolėjo pusę. Užmetamasis (žvejų) tinklas pakabinamas rūmų hole. Šturmo grupei įbėgus į patalpas, tinklas galėjo būti užmetamas ant jų. Be to, tinkle prikabinėta daug žvejybos kabliukų, kurie įsikabintų į drabužius ir trukdytų judėti. Priešo kariai, įsipainioję į tinklą, galėtų būti lengvai sunaikinami.

Pastato kai kurios konstrukcijos, laiptinės buvo paruoštos susprogdinti kritiniu atveju. Viską parengę civiliai žmonės niekieno neverčiami. Vėliau imta skleisti gandus, kad yra parengti minų laukai tarp 1-ojo posto ir rūmų bei prie sienos iš A. Goštauto gatvės pusės. Rūmų gynėjai aprūpinti ne tik ginklais, bet ir kulkosvaidžiais. Pasklido kalbos, kad ant rūmų stogo įrengtas kovai su sraigtasparniais skirtas lazeris. O gynėjai yra pasiryžę susideginti kaip Pیلنų didvyriai.

Manoma, kad Seimo rūmus pavyko apginti dėl pilietinio pasipriešinimo. Po TV šturmo žuvo 14 civilių žmonių, daugiau kaip 500 buvo sužeisti. Sovietinės kariuomenės vadovybė nesiryžo atakuoti parlamento rūmų – nugalėjo visuotinis pasiryžimas kovoti už savo ateitį.

Civilių gyventojų talkininkavimas vykdant karinę žvalgybą

Krašto gyventojai gali padėti kariams daugelyje sričių. Viena iš jų – karinė žvalgyba.

Žvalgyba reiškia „ko nors stebėjimą, žvalgymąsi specialiu tikslu“ (anglų kalba *intelligence* – protas, intelektas). Žvalgyba platesne prasme – tai žinių rinkimas apie karinę bei politinę padėtį, kovinių ir ekonominį potencialą, bei karinių pajėgų sudėtį. Būtina turėti tikslų žinių apie realų ir galimą priešą – kur jis yra, kokie jo planai, ką veikia, kokias ginkluotė. Karinė žvalgyba yra pagrindinė kovinio aprūpinimo dalis. Ji turi būti vykdoma nuolat, bet kokiomis sąlygomis, ryžtingai, atkakliai ir slapta. Žvalgyba (atsižvelgiant į jos rūšį) vykdoma ir taikos metu.

Karinėms pajėgoms ir kitoms valstybės saugumą užtikrinančioms struktūroms labai svarbu turėti civilinių gyventojų palaikymą, jų realią pagalbą. Ryškus pavyzdys – kariaujanti Čėčėnija, kur šventai yra saugojami karo vadai, teikiama pagalba kovotojams, siekiama išlaikyti civilinės administracijos pagrindinį tinklą.

Kokia turėtų būti taikos meto žvalgyba? Jeigu rengiamasi pilietiniam pasipriešinimui agresijos ar krašto okupacijos atveju, juk nepuolama registruoti visų potencialių kolaborantų ar kitaip manančių žmonių. Tačiau įvertinti aplinką derėtų. Kiekvieną supa artimieji, draugai, giminės, organizacijos, įmonės, savivaldos institucijos ir kita. Mes gyvename taip vadinamajame „sociume“. Privalu orientuotis šiame įvairių grupių, interesų ir idėjų pasaulyje, kurių prieštaravimai išryškėja krizių atveju. Renkant iš įvairių šaltinių žinutes rūpima tema ir jas analizuojant, aiškėja informacijos potekstė ir logiškai nustatoma ne tik objektyvi tiesa, bet ir įvertinami šių šaltinių autoriai.

Analizuojant gandus taip pat galima gauti svarbios informacijos. Dar prieškaryje mjr. Vytautas Bulvičius aiškino skleidžiamų gandų analizės svarbą. Mūsų modernus laikmetis kupinas subtilių gandų bei skleidžiamos dezinformacijos. Egzistuoja net „terminologijos karo“ sąvoka, kai vieną ar kitą reiškinį galima vadinti skirtingais pavadinimais. Pavyzdžiui, kovotoją galima vadinti teroristu ar smogiku; patriotą – separatistu ar nacionalistu.

Žvalgybai gali padėti tam tikrų įsitikinimų patriotiškai nusitekę žmonės. Stebėtojai gali būti nerikiuotės šauliai, jų šeimos nariai, vaikai. Vaikai yra

smalsūs, daug kuo domisi, labai gerai įsidėmi ir gali tiksliai nusakyti charakteringas ginkluotės transporto detales, karių ar kariuomenės rūšių skiriamuosius ženklus.

Priešo agresijos atveju gyventojų pagalba operatyvinei-taktinei žvalgybai labai reikšminga. Svarbu įsidėmėti kai kuriuos žvalgybos metodus. Žvalgus domina priešų karių skaičius ir kariniai laipsniai, karių emblemos, kariuomenės rūšys, dalinių pavadinimai, sužeistųjų, šarvuočių ir automobilių skaičius, kita įranga. Šie duomenys gaunami stebint, klausantis, piešiant ir fotografuojant. Informacija privalo būti tiksli laiko ir erdvės atžvilgiu (kas?, kiek?, kurioje vietoje vyksta?, kuria kryptimi juda), tvarkinga ir išanalizuota. Svarbiausi stebėjimo būdai yra: tiesioginis stebėjimas siekiant norimo tikslo, lygiagrečius stebėjimas (būnant priešų stovykloje, „talkininkaujant“ jam buityje, „padedant“ remontuoti techniką). Galima stebėti priešą pasitelkiant visuomenę: vaikus, prekybininkus, moteris ir kitus reikiamus žmones. Žinoma, negalima pamiršti elementaraus konspiratyvumo. Visada reikia mokėti paaiškinti savo veiksmus.

Suformavus žvalgybos tikslą, pateikiamos fragmentinės žinios apie žvalgybą. Žvalgas privalo ne tik pastebėti ypatingas žymes, bet jas apibūdinti ir užfiksuoti.

Karinėje žvalgyboje naudojami specialieji stebėjimo prietaisai – žiūronai, optiniai ir lazeriniai tolimačiai, įvairūs tolimojo ir naktinio stebėjimo prietaisai. Ypač patogi geros kokybės fotografavimo technika. Fotografijos gali būti paprastos (juoda baltos) ir spalvotos. Spalvotą fotografiją sunkiau išsifruoti, nes artimesnis ir tolimesnis vaizdai susilieja. Naudojama dar spektrozoniniai fotoaparatai, skirti užmaskuotiems objektams fotografuoti. Fotografuojama dviejų sluoksnių fotojuosta. Viršutinis jos sluoksnis jautrus infraraudoniesiems spinduliams, apatinis – matomai šviesai. Todėl vaizdas sluoksniuose yra skirtingas.

Kartais žvalgybai naudojami televizinio ar šiluminio vaizdo įranga. Televizinės įrangos pavyzdys Lietuvoje gaminamos nešiojamosios (būrio, kuopos) radijo stotys L-3501 („elsis“), komplektuojamos kartu su išorinio regėjimo vaizdo kamera.

Žvalgui privalu mokėti analizuoti pėdsakus. Susibūrę žmonės ilsėdamiesi ar atlikdami kokius nors darbus (pavyzdžiui, krovimo-iškrovimo) paprastai palieka pėdsakų, pagal kuriuos galima spręsti apie buvusių žmonių skaičių, jų turėtą techniką, buvimo laiką, judėjimo kryptį ir net žmonių tautybę. Pastabus žvalgas, turintis regimą atmintį ir vaizduotę, iš atskirų smulkmenų gali išsiaiškinti padalinio sudėtį ir spręsti apie jo paskirtį. Taip pat svarbu nustatyti kieno paliktieji pėdsakai – žmogaus, vairuoto automobilio ar šarvuočio.

Atidžiai apžiūrėjus priešo buvimo vietas ir ištyrus ištryptos žolės ar sniego plotus, privalu įvertinti:

- kūrentų laužų skaičių;
- maisto išdavimo vietas;
- maitinimosi vietas;
- technikos paliktas žymes;
- tepalų ar kuro prilaistymo vietas;
- šaudmenų dėžučių skaičių.

Tyrinėjant priešo buvusios stovyklavietės plotą svarbu išsiaiškinti, ar neliko suplėšytų vokų, laiškų, žurnalų ir laikraščių skiaučių. Pagal juos galima nustatyti dalinio pavadinimą, numerį, nacionalinę sudėtį, kariuomenės rūšį ir net nuotaikas. Netvarkinga karių stovyklos vieta, paliktas karinis turtas, sugadinta technika rodo blogą karių moralinę būklę ir nedrausmingumą. Ir priešingai, tvarkingai palikta stovykla – tai drausmingo ir tvirto dalinio patvirtinimas.

Daug galima sužinoti ir iš smulkmenų. Pavyzdžiui, paliktas pieštukas ar drožtukas su savininko inicialais, dalinio numeriu, miesto pavadinimu padės nustatyti dalinio formavimo vietą. Reikėtų žinoti, kad jeigu stovykla organizuojama ilgiau nei savaitei, čia gali būti formuojamas dalinys; jeigu trumpiau – tai tik sustojimo vieta.

Stovyklos paprastai įrengiamos apie 1,5 km nuo gyvenvietės. Žmogui yra skiriama apie 42 m², technikai – apie 84 m² ploto. Todėl viena kuopa užima apie 1–1,5 ha plotą. Trijų metrų karių prausykla skiriama 100 žmonių. Šie normatyvai įvairiose kariuomenėse yra panašūs. Kur link buvo judama, galima nustatyti pagal karo technikos paliktas žymes:

- padangų protektoriaus kampų viršūnių žymės paprastai yra priešingos judėjimo kryptčiai;
- žemės gruntas po padangų protektoriais ar vikšrais labiau suslėgtas iš priešingos judėjimo kryptčiai pusės;
- tepalo ar kuro lašų dėmės nyksta pagal judėjimo kryptį;
- žemės gruntas padangomis ar vikšrais nutaškomas priešinga judėjimui kryptimi;
- žolė ir krūmai nulinksta judėjimo kryptimi;
- balų purvas ir vanduo nutrykšta į šonus judėjimo kryptimi;
- ratinės technikos posūkių vėžės išsiskiria ir susidaro kampas, rodantis judėjimo kryptį;
- vikšrinės technikos posūkių žymės labai plačios, vėžių platėjimas ir išdremtas žemės gruntas rodo priešingą posūkiui pusę;

- stabdant išryškėja vėžės ir nutrūksta judėjimo kryptimi.

Tačiau neįmanoma nustatyti technikos skaičiaus ir rūšies, kuri važiavo keliu, nes viskas susimaišo. Todėl geriau analizuoti sustojimų vietas, stovyklavietes.

Žvalgai yra svarbūs prieš stebėjimo punktai. Priešas, užėmęs svetimo krašto teritoriją (pirmoji okupacijos fazė), įrengia stebėjimo punktus namų griuvėsiuose, bažnyčių bokštuose, daugiaaukščių pastatų viršutiniuose aukštuose, namų palėpėse.

Jau buvo minėta, kad informacija renkama stebint, klausantis ir fiksuojant. Triukšmas ir įvairūs garsai taip pat gali suteikti tam tikros informacijos, o ne tik skelbti pavojų.

Žvalgai sako, kad cigaretės dūmus užuodžia per 100 metrų. Maisto ar prakaito kvapas dar stipresnis ir jaučiamas dar didesniu atstumu. Šaudmenys, sprogmenys, ginkluotė, technika taip pat turi savo kvapus. Bet šitai rinkti informacija ne kiekvienas gali.

Ne visi paminėtieji žvalgybos metodai yra priimtini civiliams gyventojams. Tačiau visiems pravartu susipažinti su šiais elementariais žvalgybos būdais, kurie parodo bendrąją žvalgybos specifiką.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad rinkti karinius duomenis pasinaudojant civiliai gyventojais, draudžia Ženevos konvencijos nuostatos. Jų nesilaikydami karo vadai gali tapti nusikaltėliai. Tačiau, jeigu informacija būtų gauna visuomenės iniciatyva, reikėtų, kad kraštas pakilo į visuotinę gynybą. Agresijos atveju gali būti įvairių talkininkavimo kariškiams būdų. Čėčėnijos karo metu yra skaičiuojami ir fiksuojami okupantų padaryti nuostoliai ir nusikaltimai prieš civilius gyventojus. Čėčėnų visuomenė sugeba priversti okupantus teisti savo karius už padarytus nusikaltimus. Tai padaryti be civilių gyventojų pagalbos būtų neįmanoma.

Nelaisvė

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) Baudžiamųjų nuostatų 11 str. rašoma „Kas nusikalto be viršinininko leidimo pasišalinęs pavojaus bei kautynių metu nuo savo dalinio, tas baudžiamas mirties bausme“. Taigi karys turi tęsti kautynes, negali pasišalinti iš mūšio lauko net jei padėtis atrodo beviltiška. Pagal įstatymus mūšio vengimas yra nusikaltimas. Bet gali susidaryti situacija, kad ilgiau priešintis nebeįmanoma, pavyzdžiui, jei esi sužeistas. Tuomet esi priverstas pasiduoti, netgi žinodamas, kad pakliūsi priešui į nelaisvę.

Pagal tarptautinę teisę ginkluotųjų pajėgų kariams, taip pat ir partizanams, patekusiems į nelaisvę yra taikomos elgesio su karo belaisviais taisyklės. Jas nusako III 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos dėl elgesio su karo belaisviais I papildomas protokolais. Taikant tarptautines elgesio su karo belaisviais taisykles partizanams, yra keliami reikalavimai dėl priklausymo ginkluotųjų pajėgų vadovybei, dėl skiriamųjų ženklų nešiojimo ir atviro ginklų nešiojimo.

Karinių operacijų kariai ir partizanai gali būti paimti į nelaisvę. Belaisviai bet kokiomis aplinkybėmis turi teisę į humanišką elgesį ir asmens pagarbą. Su visais belaisviais turi būti elgiamasi vienodai. Privilegijos gali būti taikomos tik sveikatos, lyties, amžiaus, karinio laipsnio ar profesiniu pagrindu.

Belaisviai, būdami stovykloje, turi teisę pasilikti asmeninio naudojimo bei kitokius daiktus. Priešas gali konfiskuoti karinę įrangą, bet ne drabužius ar valgytojų įrankius. Nevalia atimti pinigų ar vertingų daiktų. (jie paimami saugoti ir grąžinami paleidžiant). Belaisviai turi paklusti juos į nelaisvę paėmusios kariaujančios šalies disciplinai ir kariniam kodeksui. Saugumo sumetimais valstybė, kurios valioje yra karo belaisviai, gali apriboti jų laisvę, bet negali įkalinti, išskyrus tais atvejais, kai pažeidžiami įstatymai.

Prieš nuosprendį karo belaisviams turi būti suteikta galimybė išdėstyti savo argumentus.

Su asmenimis, talkininkaujantiems karinėms pajėgoms (laivų bei lėktuvų ekipažų civiliais nariais, karo korespondentais) turi būti elgiamasi kaip ir karo belaisviais.

Vertinant potencialius priešus, galima prognozuoti tarptautinės karo teisės laikymosi ar nesilaikymo galimybes. Aišku, galima tikėtis, kad tarptautinės teisės bus laikomasi. Tačiau karo pavyzdžiai Kosove ar Čėčenijoje rodo kariaujančios šalys nesilaiko tarptautinių susitarimų.

Belaisvių teisės ir pareigos

Paimti į nelaisvę kariai pradžioje laikomi belaisvių surinkimo vietoje, kuri paprastai yra netoli mūšio vietos. Ten jie gali būti pirmą kartą tardomi. Pagal tarptautinius susitarimus belaisviai privalo pasakyti: savo karinį laipsnį, vardą ir pavardę, gimimo datą ir asmens kodą. Negalima belaisvių versti teikti kitokią informaciją. Pirmoji apklausa gali vykti gana greitai. Priešas pirmiausia pasistengs išsiaiškinti, kurie iš suimtųjų turi vertingų žinių. Todėl nuslėpus baimę ir nerimą yra daugiau galimybių išvengti pakartotinių tardymų.

Paimtas į nelaisvę kovotojas privalo kuo greičiau stengtis pabėgti, nes pradžioje yra arčiau savų dalinių.

Partizaninio karo atveju pabėgimo sąlygos iš nelaisvės yra kitokios. Bet ruoštis pabėgimui būtina bet kokių atveju. Galima numatyti variantus pabėgti: pakeliui į kalėjimą; į koncentracijos stovyklą; pasinaudojus susišaudymu, sumaištimi, tamsiu paros metu arba tuo, kad netoliese yra savi kariniai daliniai ar partizanų bazės.

Belaisvis pagautas bėgant pagal tarptautinius susitarimus gali būti baudžiamas. Tai ir drausminės nuobaudos, pagalbinių darbų, areštas arba atimamos kokios nors privilegijos. Belaisviai, kam nors padėję pabėgti, irgi gali būti panašiai baudžiami. Žinoma, bėgti pavojinga. Tikėtina, kad sargybiniai panaudos šaunamuosius ginklus. Pabėgti iš belaisvių stovyklų yra labai sunku. Bet kruopščiai pasirengus pabėgimas gali pasisekti. Karys visada privalo galvoti apie pabėgimo galimybę. Pabėgimo planavimas vienija, stiprina ir teikia vilties išsilaikyti. Tačiau visada išlieka galimybė, kad tarp belaisvių yra ir priešų pasiųstas provokatorius.

Nelaisvėje būtina kurti organizaciją, kuri rūpintųsi belaisvių fizine bei moraline būkle. Ši organizacija padeda išvengti šnipų ir provokatorių, o tam tikrais atvejais organizuoja ir pabėgimą. Jeigu pasiseka pabėgti, privalu būti labai įtariems ir atsargiems, eiti tik naktimis. Kariams geriau likti su uniforma ar turėti specialius skiriamuosius ženklus, nes savieji gali palaikyti šnipus ir nukauti.

Valstybė, kurios valioje yra karo belaisvių, pagal tarptautinius susitarimus privalo nemokamai aprūpinti juos maistu ir drabužiais, garantuoti medicinos pagalbą. Karo belaisviams, išskyrus karininkus, gali tekti dirbti. Jie negali būti verčiami dirbti karinio pobūdžio darbo, taip pat pavojingo, sveikatai kenksmingo ar žeminančio darbo.

Paimti į nelaisvę asmenys turi turėti galimybę apie tai pranešti savo artimiesiems, taip pat užpildyti specialiąją belaisvio kortelę, kuri išsiunčiamą

į Centrinį karo belaisvių biurą Ženevoje. Vėliau karo belaisviai leidžiama reguliariai susirašinėti (būti atsargiems, nes laišakai gali būti tam tikras informacinis šaltinis) su savo giminėmis, gauti pagalbą, religinius patarnavimus.

Tardymo būdai

Jeigu priešas ignoruoja tarptautinės teisės normas ar net savus įstatymus, paimti nelaisvėn partizanai gali tikėtis ir aukščiausiosios bausmės. Bet pirmiausia iš jų bus norma išgauti vertingų žinių, – jie bus tardomi.

LLKS 1949 m. Baudžiamųjų nuostatų 8 str. rašoma „Kas nusikalto iškalbėjas nereikalingiems asmenims jam patikėtą ar atsitiktinai sužinotą paslaptį apie Sąjūdžio veiklą arba jo paskirtų narių bei artimųjų saugumą, tas baudžiamas atsižvelgiant į numatomas ar įvykusias pasekmes iki mirties bausmės“.

Baudžiamieji nuostatai nėra pasipriešinimo kovos pagrindas, nes tik žmogaus dvasinės nuostatos verčia jį kovoti iki galo.

Jeigu tardymo metu priešas įtars, kad sugautasis turi žinių, būtinai panaudosi įvairių netgi neleistinų būdų joms išgauti (fizinis kankinimas, psichologinio ar medikamentų poveikio priemonės).

Fizinio kankinimo būdai:

- mušimas, laikymas šaltyje ar kt.;
- kankinimas troškuliu neduodant vandens arba duodant sūrų;
- kankinamas alkiumi, jam neduodama maisto arba duodamas blogas maistas;
- draudimas miegoti ištisas paras. Tuo tikslu gali būti panaudota stipri mirksinti šviesa;
- laikymas tamsoje, kur prarandama laiko nuovoka;
- uždarymas į labai mažas patalpas arba į patalpas kartu su graužikais;
- draudimas praustis ar skustis;
- vertimas be perstojo klausytis vis to paties muzikos kūrinio (būdas žinomas dar Senovės Kinijoje).

Psichologinio poveikio priemonės:

- vertimas klausytis kankinamų žmonių riksmų magnetinių įrašų;
- šantažas artimųjų likimu;
- „beprasmiškos kovos“ aiškinimas ir suimtojo „jaunystės“ priminimas;
- apgaulingi pažadai greitai paleisti į laisvę arba tarpininkauti dėl amnestijos ar kt.;
- leidžiama tardyti moterims-tardytojoms, kurios „atrodo ne tokios pavojingos“.

Tardymo metu gali būti naudojamos ir medikamentai, kurių poveikis paralyžiuoja tardomojo valią.

Be abejo, tardymo metodų ir priemonių yra daug. Jos taikomos atsižvelgiant į suimtojo asmens ir žinių svarbą.

Belaisvio ar pasipriešinimo dalyvio elgesys tardymo metu

Žmonės, rizikuojantys patekti į pavojingas situacijas ir būti suimti, iš anksto numato kaip elgsis suėmimo metu ir po jo. Pasipriešinimo organizacijos dalyviui būtina turėti savo LEGENDĄ suėmimo atveju. Legendos išgalvoti faktai turi būti supinti su tikraisiais. Paaškinimai visada privalo būti panašūs į tiesą.

Buvę pasipriešinimo dalyviai prisimena, kad svarbiausia tardymo metu yra kuo mažiau žinoti apie savo organizaciją. Tam ir kuriama trijųliu ar penktukų sistema. Būna ir taip, kad žmonės kankinami prisipažįsta viskuo, kuo yra kaltinami, nors ir neturi informacijos, kuri reikalinga priešui.

Suėmimo metu svarbu neturėti daiktinių įrodymų. Jeigu rastas daiktas gali pasitarnauti kaip įrodymas, nereikėtų jo atsisakyti – geriau paaškininti iš kur jis atsirado.

Tardymo metu suimtasias privalo:

- -įdėmiai išklaudyti klausimus;
- -versti save galvoti ir greitai orientuotis,
- -suvokti, kad visi klausimai gali būti spąštai;
- -visada būti pasirengusiam netikėtiems klausimams
- -nekeisti duotų parodymų.

Tardymo metu būtina pasisakyti

- -vardą ir pavardę;
- -karinį laipsnį;
- -gimimo datą;
- -asmens kodą.

Tardymo metu rekomenduotina laikytis tam tikrų elementarių taisyklių:

- laikytis santūriai;
- atsakinėti tik į klausimus ir nekalbėti to, ko neklausia;
- sudaryti įspūdį, kad tai, kuo domisi tardytojas, yra jums nežinoma;
- santūrumas, abejingumas ir apsimestinis didelis nuovargis privers daugiau kalbėti tardytoją;
- apsimesti, kad nemokate prieš kalbos; apklausa su vertėju teikia galimybę ilgiau apgalvoti atsakymus;

- nereikšti iškraipytos ar dalinės informacijos – prityręs tardytojas tai greit supras ir iššifruos;
 - netikėti, kad bendražygiai teikia informaciją – tai klaidinimas, nes norima sukelti nepasitikėjimą draugais ir nusivylimą;
 - minimas konkrečias pavardes ar aplinkybes po tardymo pranešti draugams;
 - netiesą sakyti tvirtai;
 - neatsakinėti „taip“ arba „ne“. Šiuos žodžius galima įrašyti ir panaudoti kitame kontekste;
 - parodymų nepasirašinėti parašu, kuriuo būtų galima piktnaudžiauti, – geriausia parašyti savo pavardę didžiosiomis raidėmis.
- Numatyti būdų, kaip tardytoją suklaidinti iki galo neįmanoma, bet jeigu būtų laikomasi čia pateiktų nuostatų, atsirastų galimybė atsispirti tardytojui.
- Patekusį į nelaisvę karį ar pasipriešinimo dalyvį neturėtų apleisti mintis apie pabėgimą. Ir nelaisvėje, ir bėgant iš jos iškyla išgyvenimo klausimas. Nelaisvėje reikia stengtis nesužlugti dvasiškai ir fiziškai, o pabėgus gali tekti ilgą laiką slėptis ar eiti prieš uždėtą nepažįstama vietoje, kur nuolat tyko pavojai, be maisto, be vandens, be jokios informacijos.

Jaunimo pilietinis ugdymas. Karo tarnybos motyvuotumas

Karo tarnybos metu ugdomos vertybės. Kai žmogus patenka į sunkias, nerimą keliančias ar ekstremalias situacijas, keičiasi jo vertybių sistema. Todėl karį ugdyti reikia kryptingai, formuojant reikiamas savybes. Kario dvasinis ugdymas ir yra kariuomenės pagrindinė vertybė.

Kario kovinis pasirengimas – jo protinių, fizinių ir dvasinių galių ugdymas. Šios savybės ir sudaro vertybių sistemą ir su ja susijusių vertybių skalę. Generolas Stasys Raštikis vardina šias pagrindines vertybes:

- kario pasirengimą;
- drausmę;
- ištikimybę;
- meilę Tėvynei;
- pasiaukojimą;
- kario garbę;
- dorovę;
- šeimą;
- blaivybę;
- darbštumą;
- sąžiningumą.

Vertybių kaita vyksta nuolat. Šių dienų Šveicarijos karo sociologas Karlas Haltneris siūlo atsižvelgti į vertybių kaitos įtaką organizacijų struktūroms ir vadovavimo sampratai.

Pasipriešinimo, tarnybos ir kovos motyvacija

Žodis *motyvacija* yra kilęs iš lotynų kalbos veiksmazodžio *moveze*, kuris reiškia „judinti“, „paleisti į darbą“, „neleisti sustoti“. Motyvacija paaiškina žmogaus išgyvenimus, veiksmų ir poelgių motyvus bei paskatas. Paprasčiau pasakius, – tai mūsų veiklos ar neveiklos klausimas „kodėl ir kokiam tikslui?“. Nereikia šio klausimo supaprastinti iki „Aš motyvuotas“, ar „Aš šiandien nemotyvuotas“. Tai būtų tas pat, kas „Aš noriu“, „Aš nenoriu“.

Yra įvairių motyvacijos teorijų, tačiau išskirsime karinę motyvaciją ir tris jos lygius. Diskusijos apie karinę motyvaciją paprastai tik tada būna prasmingos ir veiksmingos, kai atskirai apibrėžiami būtent šie lygiai. Kad būtų aiškiau, galima remtis supaprastintu piramidės modeliu (39pav.), kuris padėtų

39 pav.

išsiaiškinti, kokie tai lygiai ir kaip jie gali veikti vienas kitą. Ypač aiški pasipriešinimo ir tarnybos motyvuotumo sąveika. Tarnybos motyvavimas kiekvienam vadui ir svarbiausias dalykas.

Pasipriešinimo motyvuotumas

Pasipriešinimo motyvuotumas – tai atskiro piliečio, visuomenės ir valstybės požiūris į karinę krašto gynybą. Pasipriešinimo motyvaciją pirmiausia formuoja grėsmės suvokimas ir pagarba valstybei bei visuomenei. Ši motyvacija yra politinė-visuomeninė, todėl jos skatinimas ir yra pagrindinis uždavinys. Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme apibrėžta mūsų nacionalinio saugumo koncepcija.

Sakoma, kad pastaraisiais metais Šveicarijoje (dažnai bus remtasi Šveicarijos duomenimis) vyko daug diskusijų pasipriešinimo politikos tema. 1989 m. rudenį tik dviejų trečdalių balsų dauguma buvo atmesta iniciatyva „Už Šveicariją be kariuomenės“. 1993 m. vasarą taip pat buvo atmestos iniciatyvos „Už Šveicariją be naujų kovinių lėktuvų“ ir „Pakanka 40 mokomųjų poligonų – aplinkos apsauga kariuomenėje“ (Šveicarijos kariuomenę sudaro 9 proc. piliečių).

Nuo 1980 m. pasipriešinimo motyvacija daugelyje Europos šalių silpnėjo. Tiesa, naujaisi kariniai Šveicarijos sociologiniai tyrimai rodo, kad visuomenės nuostatos, vertinant padėtį bei grėsmę pasaulyje, pasikeitė ir vėl sustiprėjo pasipriešinimo pagrįstumas. Iš tikrųjų 1991 m. pirmą kartą daugumos imta vėl palankiai vertinti kariuomenę. Per pastaruosius 50 metų po Antrojo

pasaulinio karo ginkluotosios pajėgos buvo traktuojamos tik kaip atgrasinimo ir kariavimo įrankis ir retai kada kaip tarptautinės politikos priemonė.

Karo teoretikai siūlo skirti „už ką“, o ne „prieš ką“ yra kariuomenė. Tai ir būtų esminis posūkis. Pasipriešinimo motyvacija turėtų remtis visuomeninių bei politinių vertybių sistema, o ne tik prieš o įvaizdžiu. Tada ji taptų stabilesnė ir tvirtesnė.

Kariuomenės užduotys:

- taikos palaikymas užkertant kelią karui;
- gynyba;
- bendras gyvenimo (egzistencijos) garantavimas.

Šis funkcionalumas turi būti pasiektas kariuomenės, o ne dalinio ar pavienio kariškio lygiu. Instruktoriams ir vadams būtina įsidėmėti karo sociologų tvirtinimą, kad atskiro kariškio pasipriešinimo motyvuotumas dažniausiai yra subrandintas vaikystėje ir jaunystėje. Todėl privalome įvairuoti ir konkretinti vertybių turinį, ieškoti būdų skatinti pasipriešinimo motyvaciją.

Tarnybos motyvuotumas

Tarnybos motyvacija yra susijusi su pasipriešinimo pagrįstumu. Karo tarnybos motyvavimas suprantamas kaip atskiro kario, valstybės piliečio, asmeninis indėlis į krašto apsaugą. Taigi tarnybos motyvacija yra karinė problema, o dar konkrečiau – tai didžiausias mokomojoje veikloje visiems karo vadams išskylantis uždavinys.

Motyvacijos rūšys

Specialiojoje literatūroje dažnai naudojami vidinės ir išorinės motyvacijos terminai.

Vidinė (pirminė arba dalykinė) motyvacija esti tada, kai veiksmas atliekamas dėl paties veiksmo. Pavyzdžiui, vidinės motyvacijos yra tas naujokas, kuris šaudymo varžybų metu pasiekia puikių rezultatų, nes jį, kaip buvusį šaulį, nepaprastai domina, žavi šaudymas iš kovinio ginklo.

Išorinė (antrinė arba nedalykinė) motyvacija yra ta, kai vienas ar kitas veiksmas atliekamas ne dėl paties veiksmo, o dėl su juo susijusių išorinių sąlygų, paskatų ar pasekmių. Išorinės motyvacijos yra tas naujokas, kuris taip pat pasiekia puikių šaudymo rezultatų, bet ne todėl, kad šaudymas jį dominėtų ar teiktų džiaugsmo, o dėl to, kad tapęs nugalėtoju, tikisi anksčiau būti laisvas arba gauti kitokį apdovanojimą.

Nenagrinėdami smulkiau įvairių, sunkiai patirtiniai (empiriškai) atskiriamų vieną nuo kitos motyvacijos rūšių, išskirsime dalykinius ir nedalykinius motyvus, kurie skatina (skirtingais būdais) tam tikrus poelgius. Tačiau daugelis karių atlieka karo tarnybą ne dėl dalykinės, bet greičiau dėl nedalykinės motyvacijos, t.y. vengdami bausmės.

Manoma, kad dauguma karinių instruktorių ir vadų pastaraisiais metais remiasi nuostata, kad nedalykiniai motyvai yra pagrindinis veiklos objektas. Tarnybos motyvuotumo skatinimas kiekvienam instruktoriui ir vadui, be abejo, yra sunkiausias, bet dėkingiausias uždavinys.

Civilinės ir karinės motyvacijos skirtumai

Nors civilinės ir karinės motyvacijos turi daug bendrų bruožų, bet yra ir keletas skirtumų.

Pirma, civilinis mokslas ar studijos pasirenkami laisvai ir galima keisti vieną mokslo rūšį kita. Karinis mokymas paprastai būna bendrosios karo prievolės rezultatas. Taigi jis tampa daugumai kariškių privalomu mokymu, o kai kuriems netgi priverstinu.

Antra, jauni žmonės tikisi, kad karinis išsilavinimas bus naudingas įvairiais atžvilgiais: ne tik išugdyta asmenybė ir tam tikros dvasinės vertybės, bet ir gaunama materialinė nauda. Savaimė suprantama, karinio rengimo metu galima daug išmokti ir pasisemti naudos. Tačiau ši asmeninė nauda yra antraeilis dalykas ir dažnai pajuntama vėliau.

Trečia, perspektyva gyvenime pritaikyti tai, ko išmokta (profesija, studijų patirtis, sportavimas ar net laisvalaikio leidimas) yra stiprus motyvas kiekvienam besimokančiajam.

Paprastai tikimasi, kad išmokti karinio rengimo metu koviniai veiksmai realiame gyvenime nebus panaudojami. Todėl kiekvienas karys mokydamasis viliasi, kad jam niekada neprireiks panaudoti iki galo to, ko išmoko. Kuo geresnė kariuomenės parengtis, tuo didesnė ir tikimybė, kad nereikės naudoti jėgos. Suprantama, kad ši „motyvacijos dilema“ – sugebėti kariauti taip, kad nereikėtų kariauti – egzistuoja tik kariniuose daliniuose.

Išnagrinėtos motyvacijos rūšys lemia, kad minėtieji motyvai būtų nuolat koreguojami pagal tam tikras socialines situacijas. Todėl privalu:

- formuoti kryptingą karinių paslaugų būtinumą;
- pasirengti skausmingoms netektims;
- atskleisti tikrosios karo tarnybos ypatumus.

Reikėtų imtis visų priemonių, kad karo tarnyba būtų patraukli ir veiksminga.

Dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvai

Dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvus reikėtų suprasti, kaip atskiro kario pasirengimą įvykdyti savo užduotį ekstremaliomis psichologinėmis ir fizinėmis situacijomis, kada galima žūti ar tekti pačiam žudyti. Todėl nėra aiškios karo tarnybos ir mūšio bei kovos motyvacijos ribos. „Kai kurie drąsiausi pavieniai kovotojai, kuriuos pažinau per Antrąjį pasaulinį karą, prieš tai daugiausia laiko praleido areštinėje“, – ši Jungtinių Valstijų kariuomenės brigados generolo, Antrojo pasaulinio karo korespondento S.L.Maršalo citata įrodo, kad tarnybos ir kovos motyvacijos dažnai esti skirtingos. Tačiau šio teiginio irgi nereikėtų apibendrinti, nes mūšio ir kovos motyvus lemia dar ir kiti pirmiausia tarnybos pagrįstumą papildantys veiksniai. Mūšio ir kovos motyvuotumas priklauso nuo įvairių sąlygų (gali tam tikromis situacijomis keistis) ir nuo kiekvieno kareivio.

Mūšio teisėtumas

Yra keletas esminių dalykų, lemiančių mūšio ir kovos motyvaciją. Dalyvavimo mūšyje motyvuotumas sustiprėja, kai karys įsitikinęs savo dalyvavimo teisėtumu. Jis privalo suprasti ar bent nujauti, jog karinės vadovybės tikslai ir visų pirma jo paties veiksmai yra pateisinami ir gyventojų laukiami bei remiami. Pavyzdžiui, daugelis JAV kareivių savo dalyvavimą 1991 m. Persų įlankos kare laikė visiškai teisėtu, nes buvo palaikomi „Tėvynės fronto“. Dėl to ir jų dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvacija buvo žymiai stipresnė nei, pavyzdžiui, paskutiniaisiais Vietnamo karo metais – JAV parlamentas ir visuomenė prieštaringai vertino šio karo veiksmų teisėtumą.

Atvira ir sąžininga informacija

Dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvavimui didelę reikšmę turi atvira ir visapusė informacija. Amerikiečių dalinių kariams prieš pat Persų įlankos karą ir jo metu stresą kėlė informacijos trūkumas. Todėl amerikiečių reglamente „Military Leadership“ kategoriškai reikalaujama: „Explain the why of mission“, – „Paaiškink užduoties tikslą“. Kariai, gaunantys informaciją ir pasitikintys ja, yra supratingesni ir tada, jeigu kokios nors akcijos metu dėl laiko stokos nebūtų iš viso arba būtų vėliau informuoti.

Baimė

Dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvacija didžia dalimi priklauso ir nuo to, kaip mokama atsikratyti baimės. Drąsa, kaip žinia, nereiškia nejusti baimės, o reiškia nugalėti ją. Vienas veiksmingiausių kovos su baime būdų – pasitikėjimas.

Pasitikėjimas

Mūšio metu galima išskirti tam tikras pasitikėjimo kategorijas:

- *Pasitikėjimas savo jėgomis*

Dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvuotumą lemia pasitikėjimas savo jėgomis. Šis pasitikėjimas savimi gali būti ugdomas teigiama mokymo ir svarbiausių įgūdžių patirtimi.

- *Pasitikėjimas ginklais ir įranga*

Kas pasiryžęs ekstremaliomis situacijomis rizikuoti savo gyvybe, tas turi teisę naudoti reikiamus ginklus ir įrangą savo užduočiai atlikti.

- *Pasitikėjimas pavaldiniais*

Mūšio ir kovos motyvuotumą stiprina žinojimas, kad įsakymai ne tik girdimi ir suprantami, bet ir vykdomi. Todėl nurodoma tik užduočių taktika, priemonės tikslui pasiekti pasirenka pavaldiniai.

- *Pasitikėjimas vadais*

Dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvuotumui didelę reikšmę turi patikimas ir pavyzdingas vadas.

- *Pasitikėjimas kolektyvu (bendrytė) mūšyje*

Dažnai iki galo neįvertinama mažos, paprastai puskarininkio vadovaujamos, grupės reikšmė. Visi jaučiasi atsakingi vieni už kitus. Tokioms karinėms grupėms negalima taip paprastai nurodinėti, nes jos kuriasi lėtai, bendrų išgyvenimų bei patirties pagrindu. Iš pradžių kariai yra tik *vienas šalia kito*, vėliau *vienas su kitu* ir galiausia – *vienas už kitą*.

- *Savisaugos instinktas*

Būrų klaidinga ir nesąžininga savisaugos instinkto ir natūralios kovos už gyvybę nepriskirti dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvacijos veiksniams. Savisaugos instinktas, aišku, užima ne paskutinę vietą ir krizinėse kovinėse situacijose pasireiškia gaivališka jėga. Tikro mūšio metu daugelis kareivių kovoja jau nebe iš pareigos, nebe iš meilės Tėvynei ir ne dėl nepriklausomybės, o tik dėl to, kad patys nebūtų nužudyti. Nors tai skamba žiauriai, bet yra tiesa: priešininko nukenksminimas suteikia daugiau galimybių išgyventi pačiam.

Pasipriešinimo, tarnybos ir kovos motyvacijos daugialypiškumas

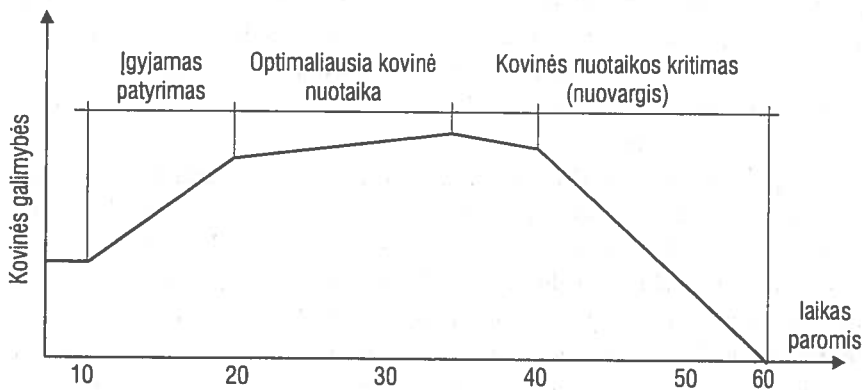
Šių dienų karybos mokslo specialistai teigia, kad kuo įtikinamesnė bendra valstybės pasipriešinimo motyvacija, kuo aukštesnė kiekvieno kario tarnybos motyvacija, tuo didesnė galimybė, kad rimto pavojaus atveju dalyvavimo mūšyje ir kovos motyvacija visiškai neturėtų būti panaudota.

Moralinis ir psichologinis karių rengimas Vokietijos kariuomenėje

Vokiečių karo psichologai nagrinėja įvairius karių rengimo klausimus, vis daugiau dėmesio skirdami žmogiškajam vaidmeniui bei moralinėms vertybėms. Vokiečiai yra įsitikinę, kad labai svarbi yra kovinė dvasia ir veiksmų motyvuotumas. Svarbu išsiaiškinti sąvokas: *karių moralė, pasipriešinimo valia, veiksmų motyvacija, vidinė būsena*. Kariai privalėtų suvokti, kad kariuomenė – tai institucija, ginanti demokratiją, laisvę, religiją ir kultūrą. Mes laikomės nuostatos – kokia visuomenė, tokia ir kariuomenė. Specialistai pastebi, kad moraliai parengti kariai ne tik geriau atlieka savo pareigas, bet ir jų supratimas apie tam tikras vertybes yra tikresnis. Dažnai visuomenės stereotipai yra kitokie ir jos nuomonė apie tas pačias vertybes yra prastesnė.

Vokiečių specialistai analizuoja moralinio ir psichologinio nuovargio problemas, nes pavargstama ne tik fiziškai, bet ir dvasiškai. Ši visuma apima kario kovines galimybes ir atspindi jo kovinį nuovargį (40 pav.).

Ši kreivė vaizduoja priešakinėse linijose esančių karių būsenos dinamiką laiko atžvilgiu. Vokiečių specialistas E.Dinteris siūlo tokios būsenos karius laikyti iki 30–40 parų, nes vėliau pasireiškia fizinis ir psichologinis nuovargis. Aktyvumo ir ne aktyvumo kariniuose veiksmuose problema būdinga 20 proc.

40 pav.

karių, nes šios savybės yra įgimtos. Šių stereotipų praktiškai pakeisti iš esmės negalima. Koks žmogus yra – toks yra. Svarbiausia, kad vadas tai žinotų ir duodamas užduotį įvertintų.

Baimė ir panika mūšio metu

Analizuodami „nepasimetimo“ mūšyje klausimus, specialistai teigia, kad svarbiausia yra susiklausymas, t.y. geri nedidelių grupių (skyrių, ekipažų, komandų) karių tarpusavio santykiai. Taip pat labai svarbus yra nenutrūkstamas vadovavimas.

Manoma, kad baimė yra įgimtas pasąmonės dalykas. Šio jausmo visiškai nugalėti neįmanoma. Yra pastebėta, kad 90 proc. karių turi aiškių baimės išraiškos formų (vėmimas, žarnyno funkcijų sutrikimas ir pan.). Baimės jausmą kariai patiria įvairiai: 30 proc. prieš mūšį; 35 proc. mūšio metu; 16 proc. po mūšio. Labiausia baiminamasi šių dalykų:

- dvasinės ir fizinės izoliacijos;
- informacijos stokos;
- sužalojimų ir sužeidimų.

Psichologiškai rengiant karius į tai atsižvelgiama, teikiamos tam tikros rekomendacijos, kaip elgtis vienu ar kitu atveju.

Tam tikri veiksniai lemia karių elgesio mūšio metu stereotipus, kuriuos psichologai linkę vadinti „Narsumo žvaigžde“. Tokio elgesio pamatas – pasitikėjimas savo kovos draugais, savo vadais ir įsitikinimas savo krašto gynybos būtinumu. Labai svarbu kariui integruotis į grupę, t.y. perimti tos grupės tradicijas. Tikėjimas savo veiklos teisingumu ir prasmingumu suteikia vilties, kad pasaulis taps geresnis. Religiniai įsitikinimai taip pat lemia daugelio karių elgesį. Fizinis pasirengimas, sveikas gyvenimo būdas, amžius taip pat turi didelę įtaką. Labai praverčia išsilavinimas, žinios, įgūdžiai, patyrimas, mokėjimas elgtis su ginklais, mažų padalinių taktikos bei štabų darbo pažinimas. Nuo asmeninių savybių priklauso sugebėjimas integruotis į grupę, lojalumas draugams, savarankiškumas, patikimumas ir išvermė, drąsa, protas, humoro jausmas. Sugebėjimas vadovauti – tai grupės ir individualių interesų įvertinimas, atsakomybė, reiklumas ir net prievartos būtinybė.

Manoma, kad svarbiausia yra fizinis pasirengimas, išsilavinimas, vadovavimo lygis, vidinė grupės integracija. Psichologinės išvados remiasi Izraelio karių patyrimu. Didžiausią psichologinį atsparumą parodė karių, gerai pažinojusių vienas kitą (netgi giminių), komandos.

Karine motyvacija svarbi ugdant jaunimo pilietiškumą, ir yra karių

moralinio bei psichologinio vertinimo elementas. Manome, kad pilietinis ugdymas turėtų būti vykdomas remiantis šiuolaikinio jaunimo motyvų ir vertybių samprata. Reikia pripažinti, kad pagrindinių vertybių skalė kinta. Popiežius Jonas Pauliaus II savo knygoje „Žengiant per vilties slenkstį“ prisimena, kad tarpukario jaunimas buvo sentimentalesnis, romantiškesnis, o mūsų dienų jaunimas – pragmatiškesnis. Šveicarijos mokslininkai vertybių pokyčius įvertina net kurdami tam tikrų institucijų struktūras, nes vertybių ir motyvų dinamika yra objektyvi ir kinta visose šalyse. Mums tai irgi aktualu, nes jaunimo pilietinio ugdymo motyvuotumo ir vertybių klausimas išlieka vienas pagrindinių.

Gynyba ir kultūra

Visuotinės gynybos principo analizė negalima be kultūros įtakos gynybinėms galioms analizės. Juk tik kultūra skiria žmogų nuo gyvūno. Tik žmogus dalyvauja kūrybos procese. Filosofas Stasys Šalkauskis „Kultūros filosofijoje“ rašė: „Gyvūnų pasaulis pavaldus tam tikriems prigimties dėsniams tokiu būdu, kad jame negalima pastebėti nė mažiausių proto ir laisvės apraiškų. Jei, pavyzdžiui, bitės konstruktyviai gamina korius ir prisilaiko tam tikrų sutelktinio gyvenimo taisyklių, tai dar negalima kalbėti apie bičių kuriamą kultūrą ar apie bičių visuomenę. Negalima kalbėti apie idėjinį jų nusistatymą darbe, kur nėra proto ir laisvės apraiškų. Jos paklūsta instinktų pasauliui“.

Žmonija kuria kultūrą, nors vokiečių mąstytojas O. Špengleris dar XX a. pradžioje kalbėjo apie Europos kultūros saulėlydį, nes ją keičianti civilizacija. Išties kultūra ir civilizacija nėra tapatūs, nors ir glaudžiai susiję dalykai.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 4-me skyriuje apibrėžtos svarbiausios saugumą užtikrinančios Lietuvos vidaus politikos nuostatos, ir viena jų yra kultūros politika. Valstybė prisiima sau pareigą globoti natūralią tautinės kultūros raidą, saugoti ją nuo griaunančio antihumanistinės pseudokultūros poveikio, puoselėti kalbą, saugoti intelektualinį potencialą bei lietuvių tautos tautinių bendrijų kultūros paveldą.

Partizaninio pasipriešinimo kultūrinės nuostatos

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) teisiniuose dokumentuose aiškiai pabrėžta dvasinių jėgų reikšmė. Viename jų skelbiama: „Galutinai laimės tie, kurie bus stipresnės ir nenugalimos dvasios. Ne tas nugalėtas yra, kas daugiau nustojo, bet tas, kurio dvasia buvo pirmiausia palaužta“. Dar 1947 m., siūlydamas A. Baltaūsiui BDPS įstatų metmenis, J. Žemaitis rašė: „Organizacijos tikslai – slopinti okupantų daromas lietuvių tautos dvasinių ir medžiaginių vertybių naikavimo pastangas, organizuoti, parengti ir išsaugoti gyvąsias lietuvių tautos jėgas galutiniam kovos tikslui – laisvos, nepriklausomos, demokratiniiais pagrindais tvarkomos Lietuvos valstybės atstatymui“ Šios nuostatos buvo pakartotos LLKS programiniuose dokumentuose bei LLKS tarybos 1949 m. vasario 11–17 d. posėdžio protokole.

Br. Krivickas partizanų leidinyje „Aukštaitis“ štai ką rašė: „Manychiau, kad

kultūros, kaip dvasinio reiškinių kūrimas, greičiau pareina tik nuo vidinio giliojo tautos dvasinio nusitekimo. Todėl galvoju, kad tauta neturi lengva ranka graibstyti svetimųjų įtakų, bet, jų nesišalindama, turi pirmiausia ieškoti ir išreikšti tai, kas sava. Tik tuo atveju jos kultūros reiškiniai turės gilios ir didelės vertės. Mūsų tauta yra vakarietiška, pagrindiniai jos kultūrinio gyvenimo principai yra vakarietiškos kilmės, todėl mūsų tautoje besikurianti kultūra jau savaime yra ir bus vakarietiška. Todėl aš manau, kad kultūra pas mus turi kurtis ir augti iš savo sveikų pagrindų į aukštesnį laipsnį, o ne iš kur nors ateiti ar būti atnešama ir dar būtina vienokio ar kitokio atspalvio“. Šios mintys, parašytos 1952 metais partizanų bunkeryje, aktualios ir dabar. Bronius Krivickas mūsų kultūros istorijoje yra žymus dar ir tuo, kad partizanaudamas vertė į lietuvių kalbą J. Gėtės poeziją. Br. Krivickas abejojo, ar Vakarų kultūra visais atžvilgiais priimtina. Jis sutiko, kad Vakarai pasiekė didelių technikos laimėjimų, bet dvasinės kultūros srityje išgyvena nuopuolį. Poetas suprato, kad mes patys turime subrandinti savąją lietuviškąją vakarietišką kultūrą.

Partizanai žiauriomis pogrindžio sąlygomis nenutolo nuo kultūros. Išliko partizano, talentingo kūrėjo Br. Krivicko kūryba. 1993 m. Virginijus Gasiliūnas parengė pirmąjį jo raštų tomą.

1990 m. Vytautas Ledas ir Henrikas Rimkus parengė leidinį „Sušaudytos dainos“. Lyg žolė iš po akmens prisikėlė Dzūkijos partizanų dainos, leistos 1947–1951 m. Jose daug dokumentikos: tikrų vietovių pavadinimų, datų, vardų ir įvykių. Penkiasdešimt metų buvo bandoma drausti partizanines dainas grasinant lageriu ir menkinant dainų meniškumą. Su partizanine kultūra susiję žmonės buvo terorizuojami. Tai liudija tas faktas, kad leidžiant dainų rinktinę ne visi dainininkai šalia slapyvardžių išdrįso parašyti savo tikrąsias pavardes.

Tautinių tradicijų puoselėjimas

Viena iš tautinės kultūros puoselėjimo krypčių – tautinių tradicijų tęstinumas. Motinos diena – visada buvo svarbi tautos gyvenime. Okupacijos metais ši diena buvo ypač prasminga. Išniekinti žuvusiųjų sūnų kūnai gulėjo pamesti gatvėse, o motinoms nevalia buvo net jų apraudoti, net pripažinti, kad tai jų rankomis išnešioti ir išauginti vaikai. Motinų, atidavusių savo sūnus Tėvynei, pagerbimas gaivino kovotojų dvasią, kėlė juos iš nužmogintos tikrovės į dvasios aukštumas ir stiprino įsipareigojimą tęsti kovą.

Tautos šventės paminėjimas buvo savo šaknų ir savo istorijos prisiminimas.

Svarbu, kad tauta, paskendusį nesantaikoje, nenuėitų svetimų dievų garbinti, išsižadėdama aukos, gimtojo krašto ir gimtosios kalbos. Rugšėjo 8 d. – lietuviškojo kaimo, išsaugojusio gimtosios žemės meilę, tautos dvasią, paminėjimo diena. Kai nebeliko kaimo, nebeliko ir kaimo dvasios (Prisiminkime rašytojo R. Granausko knygą „Gyvenimas po klevu“).

Sese, pink vainiką žalią,

Atnešk paslapčia.

Broli, juodą medžio kryžių

Pastatyk nakčia....

Mirusiuosius minime per Vėlines. Mintis nekasdieniškai sujungia su Aukščiausiojo pašaukrais amžinybėn. Tais metais kritusiųjų kapų nepuošė šventi kryžiai – jie buvo raunami iš smėlio, bet ne iš širdžių. Negalėjo sesuo ant brolio kapo uždegti plazdančią Vėlinių žvakutę, negalėjo motina suklupti prie sūnaus kapo. Bet maldos, užgesusios rudensio naktį ir neišprašiusios pasigailejimo tuo metu, nebuvo bevaisės.

Adventas – apmąstymų ir laukimo laikas. Nors prie Kūčių stalo būdavo daug tuščių vietų, bet žmonės vylėsi ir laukė išblaškytų artimųjų. Lūpos šnabždėdavo: „Tebūnie Tavo Valia“. Tikėjo, kad brolių kančios, kraujas ir mirtis turi prasmę. Kariuomenės šventės paminėjimas (lapkričio 23d.) buvo būtina, reikšminga tradicija. Partizanai stoji laisvės kovon tęsdami kariuomenės tradicijas ir tikėjo būsimos laisvos šalies kariuomenės užuomazga.

Šv. Kalėdos kiekvienam lietuviui ir katalikui brangi, maloni šventė. Bet buvo laikas, kada priešingų pažiūrų žmonės persekiojo tikinčiuosius. Praradę tikėjimą tuo, kas tvarko visatos judėjimą, kuria, teikia žmogui gyvybę, širdį pripildo meilės, žmogus atsidūrė prie prarajos krašto. Mūsų tauta nedidelė, todėl ji turėjo būti dvasiškai stipri. Šv. Kalėdos primindavo karaliaus Erodo nužudytus kūdikius. O dabar Erodo palikuonis žudė milijonus, kad minios jį viešpačiu laikytų. Tačiau amžinos vergijos nebūna. Šv. Kalėdos kovotojams būdavo dvasios atgaiva, žvilgsnis į praeitį ir ateitį.

Minint Nepriklausomybės šventes, apmąstoma praeitis, tautos kelias į nepriklausomybę. Gimtosios žemės meilė padėjo gausti „Varpui“ ir mokyti vaikus rašto iš uždraustos knygos. Galų gale tai priminimas, kad praslinkus 22 nepriklausomybės metams, grobuoniškoji Sovietų sąjunga išūliausiu būdu sulaužė savo pačios pasirašytas nepuolimo ir draugiškumo su Baltijos valstybėmis sutartis ir okupavo šias valstybes, pranešdamos pasauliui apie tariamą laisvą jų prisijungimą. 1941 m. birželio sukilimo prisiminimas buvo ir Nepriklausomybės simbolis – ginkluoti partizanų daliniai padėjo išvyti sovietų armiją iš mūsų valstybės teritorijos. Mūsų Laisvės kovos sąjūdis, patyręs

daug skaudžių smūgių ir netekęs daug kovotojų, nežlugo, kovojo iki paskutinio atodūsio ir pasejo Nepriklausomybės sėklą mūsų kartai. Nevalia pamiršti žuvusių ir nukautų brolių ir seserų testamento.

Šv. Velykos yra džiaugsmo šventė. Kovojanti ir dėl laisvės tiek aukų sudėjusi tauta negalėjo likti pralaimėtoja. Tautos prisikėlimas dabar – lietuvių tautos teisės į laisvę įrodymas. Kelias į Golgotą trumpėjo, ir žmonės, einantys tuo keliu, tikėjo, kad ateis Šv. Velykų rytas. Tėvynėje išlikusieji skubės pasveikinti prisikėlusio Kristaus ir džiaugsis prisikėlusia Tėvyne.

Pasipriešinimo spaudos aktualijos

Pasipriešinimo spaudoje buvo keliama daug svarbių klausimų – tai Bažnyčios ir ginkluoto pasipriešinimo santykis, tikinčiųjų persekiojimas, Vyčių sąjungos į Bažnyčią požiūris, kuriam turėjo įtakos Bažnyčios hierarchijos laikysena pasipriešinimo atžvilgiu ir jos „išgyvenimo“ politika.

Partizanų spaudoje buvo polemizuojama kultūros, demokratijos ir laisvės kovų klausimais. Buvo rašoma apie savos kalbos išsaugojimą, nes tautos svarbiausias bruožas – jos kalba. Jeigu miršta kalba, miršta ir tauta. Buvo jaučiamas nuoširdus susirūpinimas jaunimo reikalais. Pokario metais ir vėlesniu laikotarpiu tauta nebeturėjo jaunimo auklėjimo priemonių – spaudos, radijo, teatro. Liko tik šeima. Jaunimui reikėjo išaiškinti, kas yra okupantas, kiek jis yra padaręs skriaudos, kiek sunaikinęs žmonių. Partizanai siūlė kuo daugiau skaityti nepriklausomybės laikais leistų knygų, laikraščių, žurnalų. Bet ypač buvo rekomenduotina skaityti Lietuvos istoriją. Labai padėjo Bažnyčia. Ji padėjo mums išsaugoti lietuviybę ir carinės priespaudos laikais. Partizanai, kreipdamiesi į tėvus, rašė: „Vaikai yra mūsų didžiausias turtas, mūsų lobis, visos Lietuvos ateitis“.

Kova su girtavimu – viena iš pagrindinių partizanų spaudos temų. Dar nepriklausomos Lietuvos laikais Valstybės saugumo departamentas įvairiose Lietuvos vietose organizuodavo parodas, kurios labai ryškiai vaizdavo naminės degtinės vartojimo žalą žmogaus ir visuomenės sveikatai. Turbūt nebuvo nė vieno didesnio nusikaltimo, kuriam nebūtų turėjęs įtakos alkoholis. Partizanai skelbė alkoholį priešų numeris 2 ir kovojo su juo visomis turimomis priemonėmis.

Spaudoje buvo rašoma ir socialiniais klausimais: reikėjo padėti vargingoms ar nuteistųjų ir žuvusiųjų šeimoms.

Partizanai išleido apie 80 leidinių. Vien periodinių laikraščių rasti 53 leidiniai, leisti skirtingu laiku ir skirtingais tiražais. Žinoma, pasipriešinimo metu leisti grožiniai kūrinėliai ir kita publikacija nebuvo intelektualūs ir

meniški, tačiau – labai prasmingi.

1949 m. vasario mėn. įgyvendinta partizanų junginių centralizacijos idėja. LLKS statute kartu su kariniais dalykais buvo nurodyta būtinybė rūpintis dvasiniu ugdymu: „Sąjūdis auklėja bei stiprina sąjūdžio narių, dalyvių ir visuomenės Tėvynės meilę: ugdo lietuvių tautišką susipratimą, nepriklausomybės troškimą, valstybiškumą, kultūrą, dorovę, darbštumą, vieningumą, iniciatyvą ir narsumą“.

Jonas Žemaitis labai vertino spaudą, ragindavo visus kovotojus rašyti į partizanų leidžiamus laikraščius. Spausdintas žodis kartais buvo svarbesnis už ginkluotą kovą. Per organizacinius skyrius spauda buvo platinama kiekviename valsčiuje. „Laisvės varpo“ tiražas vienu metu siekė 600–800 egz. Jonas Žemaitis įsakė padauginti ir rinktinėse išplatinti 1947 m. išsiųstą į užsienį laišką Šventajam Tėvui.

Susikūrus LLKS, pradėjo eiti Sąjūdžio tarybos leidinys „Prie rymančio rūpintojėlio“. 1949 m. kovo 1d. buvo išspausdintas LLKS tarybos kreipimasis į krašto gyventojus – „Teisingas ir rimtas argumentas bei drąsus gyvas raštas ar spausdintas žodis daugiau tautai ir visuomenės naudai gali padaryti negu moderniausi medžiaginiai ginklai“. Visi buvo kviečiami kultūros ir švietimo darbui. Visuomeninės dalies viršininkas Juozas Šbaila-Merainis užsibrėžė išplatinti LLKS dokumentus, supažindinti LLKS narius ir visuomenę su Vasario 16-osios deklaracija, išplatinti atsišaukimus, skirtus mokytojams.

1949 m. Jonas Žemaitis kartu su VLIK'o „Informacija kraštui“ gavo ir Lietuvos diplomatijos vadovo Stasio Lozoraičio laišką, kuriame rašoma: „Pirmiausia mes turime krašte vykdyti nuolatinę rezistenciją, t.y. kelti atsparumą komunistinei ir rusiškai įtakai bei išsaugoti tautinę savimonę ir Nepriklausomybės idėją“. Be abejo, užsienyje sunku buvo įsivaizduoti, jog už pagrindinės spaudos leidybą, platinimą ar skaitymą bausmė buvo lygiai tokia pat, kaip ir už partizaninę veiklą – 25 metai koncentracijos lagerio. Nepaisant sunkių partizanavimo sąlygų, 1951 m. Prisikėlimo ir Kęstučio apygardose be periodinių spaudos leidinių išėjo partizanų maldynas „Rūpintojėlis“, 3 tomų partizanų dainų ir eilėraščių rinkinys „Kovos keliu žengiant“.

1952 m. Vyčių sąjungos programiniuose nuostatuose buvo rašoma: „Mes neturime užmiršti tai, jog komunizmo nugalėjimu laisvės kova nesibaigs – ginkluotą kovą pakeis dvasinė. Tautų kultūriniame, ekonominiame lenktyniavime vystysis tolimesnė kova...“ Šios eilutės buvo pranašiškos ir yra aktualios šiuo metu.

Ar nesipriešinti moralu?

Nieks neturi didesnės meilės kaip tas, kuris guldo savo gyvybę už savo prietelius.

(Jono 15, 12–13)

Bolševikai silpnadvasiams žmonėms skleidė religinius būgštavimus, kad partizanų kova nesiderina su 5-uju Dievo įsakymu „Nežudyk!“ Partizanų kova buvo gynimasis nuo blogio. Su blogiu kovoti reikia visur, visada ir visiems. Jokie įstatymai – nei Dievo, nei žmonių – nesaugo tų, kurie išduoda savo artimuosius kankinimams ir žudymui. Šventrajame Rašte pasakyta: „Kas ves į nelaisvę, eis į nelaisvę, kas kardu užmuš, reikia, kad būtų kalaviju užmuštas“ (Apr. 13, 10). Taigi partizanai, kovodami su piktomis jėgomis, negalėjo prasilenkti su Dievo įsakymu, nes žmogžudys turi būti „kalaviju užmuštas“.

„Piktas pakyla su baisiu nuoseklumu, numetęs visas kaukes. Išėiti į šią kovą aukštesnis pasaulis bus pasiruošęs tik tada, kai jis pašalins iš savęs visokį neužbaigtumą, sutelks savo jėgas didžiausiam savo gynimui. Tu neturėsi kitų dievų be manęs“, – rašė P.W. Forsteris, 1935 m.

Nūdienės kultūros problemos

Intelektualai polemizuoja, ar galima konservatyvų nacionalizmą, kuris atvedė Lietuvą į demokratiją, paversti kone pagrindiniu vakarietiškos demokratijos Lietuvoje priešu ir visų bėdų šaltiniu. Kai kas dėtų visas pastangas, kad sukčių ir vagių nusiaubtoje šalyje būtų nusiaubta ir žmogaus dvasia. Šie faktai verčia prisiminti ir tą metą, kai pokario Lietuvoje masiškai buvo žudomi ir tremiami į Sibirą lėtai mirčiai jos piliečiai. Ne vienas pasaulinio garso Vakarų intelektualas sugebėjo gyventi ir kurti taip, tarsi Lietuvoje ar kitur pasaulyje nieko nevyko.

Ilgą laiką po karo liberalizmo šalininkai buvo susižavėję Sovietų Sąjunga – net B.Russellas ir I.P.Sartre'as piršo sovietinio socializmo idėjas.

Tam tikras pseudokultūros antplūdis nuteikia žmones ne tik liūdniems apmąstymams, bet ir iškelia ne vieną klausimą. Svarbiausi iš jų būtų trys:

- 1) Ar sovietinis bolševizmas būtų taip kraupiai fiziškai ir dvasiškai nusiaubęs didelę žmonijos dalį, jei Vakarų intelektualai užuot liaupsinę ir rėmę jį, būtų kritiškai vertinę?
- 2) Ar būtų Lietuvoje atkurta nepriklausomybė, jeigu tarpukario metais būtų buvę orientuotasi ne į konservatyvųjį nacionalizmą, bet į liberalizmą – tegul ir kultūrinį?

3) Ar šiuo metu Lietuvoje būtų toks baidus ir vis augantis lytinių ir kitokių nusikaltimų skaičius, jeigu ne pornografijos ir smurto įteisinimas žiniasklaidoje?

Šios problemos nėra vien mūsų krašto problemos. Vokiečių politologė Marion Dönhof knygoje „Troškimas praturtėti“ teigia, kad „augantis nusikalstamumas, stiprėjantis kasdienio gyvenimo žiaurumas, korupcija yra todėl, kad nebėra etikos normų ir jokių moralinių užtvartų“.

Manoma, kad Vakarai gali turėti ne mažesnių problemų nei Rytai, ypač nuo tada, kai visuomenės gyvenimo toną ėmė duoti liberalizmo atmaina – postmodernizmas, nutrinamas gėrio ir blogio ribas, sutapatindamas tai, kas aukšta ir kilnu, su tuo, kas šlykštu ir žema.

Kai Marion Dönhof buvo įteiktas Reinholdo Majerio medalis už didelį indėlį ugdant liberaliąją mąstyseną, ji pasakė plačiai pasaulyje nuskambėjusią mintį: „Jei nepavyks pasiekti minimalaus visuomenės sutarimo dėl piliečių etikos normų, tai ši sistema, praktikuodama „catch-as – catch-can“ (griebk kiek gali) susilauks galo. Aš nenustebsiu, jei po dešimties metų kapitalizmas žlugs taip pat, kaip neseniai socializmas“.

Pasistenkime suprasti, kad šiuolaikinis kultūrinis judėjimas (postmodernizmas) turi tam tikrų trūkumų – miglotumo, pretenzingumo, ekscentriškumo, pigaus efekto, kultūrinių apeliacijų į garsius vardus, o, svarbiausia, – užtemdo pažintinį ir ekonominį požiūrį. Taip vertina intelektualai šiuolaikinį kultūrinį judėjimą. Bet kai kas, pavyzdžiui, filosofas Leonidas Donskis su didele energija perša šį vakarietišką gyvenimo ir mąstymo būdą, o ypač antinacionalizmą ir seksą. Panašūs mokslininkai nepripažįstą nei tradicijų, nei istorijos, nei religijos, liaupsina tik teises be pareigų ir atsakomybės. Tai pavojingas kelias.

V. Franklis yra pasakęs: „Esu visiškai įsitikinęs, kad Auschwitzo, Trablincos ir Maidaneko dujų kameros iš tikro buvo paruoštos ne vienoje ar kitoje ministerijoje Berlyne, bet ant nihilistų mokslininkų ir filosofų rašomųjų stalų ir jų paskaitų salėse“.

Anot rašytojo J. Mikelinsko „Dauguma inteligentų nenori matyti ir žinoti, kas šiuo metu vyksta Vakaruose, ypač Jungtinėse Valstijose, kur kiekvieną dieną vis akivaizdžiau atsiskleidžia gili visuomenės dvasinė krizė, kai atkakliau ir įžūliau sau laimės reikalauja rightsholderis. Amerika vis sparčiau tampa didžiule teismo sale, kur visi tempia į teismą visus: kaliniai – kalėjimo personalą ir administraciją, parapijiečiai – dvasios ganytojus, ligoniai – gydytojus, mokiniai – mokytojus, žmonos – vyrus, vyrai – žmonas. Advokatų skaičius auga kaip grybai po lietaus.“

Okupuotos valstybės kultūra

Manoma, kad 1917 m. katastrofos Rusijoje viena priežasčių – revoliucinėmis idėjomis apkrėsta liberalioji ir radikaloji inteligentija. Taigi Spalio socialistinė revoliucija (bolševikų perversmas) buvo pačios Rusijos inteligentų produktas. Panašumų galima įžvelgti ir 1940 m. Lietuvoje. Tokių inteligentų, kuriems „galingi Stalino pečiai išlaužė vartus į saulę“, buvo tik vienetai. Jau prieš rinkimus į liaudies seimą tūkstančiai inteligentų buvo sugrūsti į kalėjimus, izoliuoti ar net sunaikinti. O kur dar tremtys. Juk vien tik mokytojų, dalyvavusių 1940 m. Kauno suvažiavime ir giedojusių valstybės himną, 80 proc. atsidūrė Sibire arba kalėjime. O kur dar masinė emigracija į Vakarus 1944 m.? Kur gulagai ir vokiečių mirties stovyklos? Daug gyvybių pareikalavo ir partizaninis karas. Tad kas iš tų iškiliausių inteligentų liko? Nebent Antanas Venclova, Aleksandras Gudaitis-Guzevičius ar Jonas Šimkus.

Mokslininkai teigia, kad mūsų tauta buvo pasmerkta išnykti. Buvo laikmetis, kada tauta buvo fiziškai naikinama. Pagal sovietinę tautų naikinimo programą, galiojusią pastaraisiais dešimtmečiais, tautinė savimonė jau privalėjo išblėsti. O tauta, praradusi istorinę atmintį, praranda savitas vertybes ir savitą estetikos jausmą. Dauguma Lietuvos visuomenės narių su išnykimo grėsme buvo susitaikiusi. Vieni stengėsi apie tai negalvoti, kiti tapo pasyvūs, dar kiti rūpinosi savo asmenine gerove. Bet vis tik buvo žmonių, kurie tam priešinosi.

Kiek reikėjo laiko sovietams nuosprendžiui įvykdyti? Manoma, kad apie šešiasdešimt-aštuoniasdešimt metų. Atgautoji laisvė parodė, jog tautinis sąmoningumas yra kur kas labiau pažeistas, negu buvo viltasi. Kazys Almenas mano, jog nuo pražūties mus skyrė tik viena generacija. Latvijos padėtis daug blogesnė. Kyla klausimas, kiek laiko lietuviai būtų išsilaikę tarp rusakalbės Latvijos ir rusiško Kaliningrado. Apie tai buvo vengiama kalbėti, nes klausimas labai skaudus.

Kodėl šios temos vengiama ir dabar? Baimė ir bejėgiškumas jau nebegali būti atsakymas. Dabar niekas nevaržo svarstyti tautos tęstinumo klausimo. Aišku, grėsmė ištirpti „plačiojoje tėvynėje“ ištirpo, tačiau išryškėjo senų ir naujų pavojų kontūrai: ekonominis priklausomumas, Karaliaučiaus srities rusiškasis anklavas, Baltarusijos politinė raida, rusakalbė dauguma Latvijos pagrindiniuose miestuose, anglų kalbos įtaka, menkavertiškumo kompleksas, emigracijos procesai, masinės kultūros antplūdis. Sąrašas pakankamai ilgas, bet panagrinėkime vieną iš grėsmių, apie kurią turime daugiausia informacijos ir kuri yra visiems matoma.

Masinės kultūros antplūdis

Viena žymiausių šio šimtmečio mąstytojų H.Arendt rašė, kad masinė kultūra atsiranda tuomet, kai kultūros objektai užgrobiami vartotojiškumo vardan ir pavojinga tuo, kad siekdama absoliutaus tiesioginio vartojimo ir pelno, tuos kultūros objektus paprasčiausiai sunaikina.

Esame atviri pasaulio kultūrai. Pastangos riboti informacijos sklaidą yra ne tik klaidingos, bet ir beviltiškos. Masinės kultūros antplūdžio tikrai nesustabdysime. Nesugebėjo to padaryti net Sovietų sąjunga su visais „saugumais“, „partorgais“, „glavlitais“ bei trukdymo bokštais. Sovietų sąjungos žlugimas iš dalies priklausė nuo to, kad mūsų amžiuje informacijos sklaida nesustabdoma. Su informacija sklinda tai, kas kilnu, gražu bei dėsninga, bet sklinda, deja, ir tai, ko nepateisina jokios moralinės, etinės ar estetiškos normos. Sakoma, kad ir vieno, ir kito (dvasingo ir šlykštaus) sklinda palyginti mažas procentas. Didžiausią dalį sudaro populiariosios kultūros įvairūs reiškiniai. Kazys Almenas teigia, kad pastangos išlaikyti lietuviškąją savimonę reikalauja tam tikrų vertybių kūrimo. Tikslaus apibūdinimo nėra, bet šias vertybes turėtų sudaryti įvairūs įvaizdžiai, mitai bei tam tikro pobūdžio informacija. Tai būtų minimali programa. Visame informacijos sraute lietuviško turinio itin maža. Tik nedidelė dalis informacijos pateikiama teksta. Informacija sklinda TV kanalais, radijo stotimis, filmais, kompiuterių tinklais.

Yra išnykusi labai svarbi vertybė – prasmingas kalbėjimasis.

Sovietmečio bohema, neaišku, kaip susibūrusi, neaišku, už ką gerianti, stebuklingu būdu išvengdavo prasmingų pokalbių (nežinia, kas užstalės kaimynas) ir viską paversdavo komiksiu, ironija, skepsiu. Jeigu žmogui neturi reikšmės sąvokos – *Dievas, tauta, garbė, sąžinė* – jis nesuvoks kultūros prasmės.

Tautos išlikimo problemos

Visos tautos, neturinčios valstybingumo, palaipsniui asimiliuojasi. Vyraujanti svetima kalba, skatinama gyventojų migracija, alkoholizmas, mišrios tautiniu požiūriu vedybos tautą palaipsniui naikina. Nemažai lietuvių išlaikė tautinę savimonę. Mokykla buvo svarbiausias veiksnys, lemiantis tautinio proceso kryptį. Lietuvių kalbos dėstymas mokyklose labai padėjo puoselėti tautiškumą. Lietuvių kalba buvo dėstoma net aukštosiose mokyklose. Nutautėjimo procesas tęsėsi Rytų Lietuvoje. Atkūrus nepriklausomybę, tautos išnykimo grėsmė nutolo, bet iškilo tautos dvasinio nuopolio pavojus.

Filosofas Arvydas Šliogeris arogantiškai pareiškia: „Kuo didesnis patriotas – tuo didesnis idiotas ir kvailys“ (Paskutinė kryžkelė, 1997 11 07). A. Šliogeris

turi bendraminčių. Tai Leonidas Donskis, Artūras Tereškinas ir dešimtys kitų. Tomas Venclova taip pat mėgsta pasvarstyti apie lietuviškojo mentaliteto ydas ir ribotumą. Anot Tomo Venclovos, lietuvių (kuriems tautiniai interesai tebėra neginčijama vertybė) noras įsijungti į Europą yra nesąmonė. Atseit Europa tokių interesų jau nebeturi.

Modernioje Europoje kiekviena tauta rūpinasi visų pirma savo interesais, o savosios tapatybės išsaugojimas yra vienas iš prioritetinių uždavinių. Kiekvienos tautos savisaugos ir dominavimo instinktas tebėra viena stipriausių visuomeninių jėgų, su kuria norom nenorom reikia skaitytis ir kurios negali atstoti kokia nors išgalvota ideologija, kaip antai: liberalizmas, socializmas ir pan. Net religija negali atstoti tautiškumo jausmo. Neagresyvus tautiškumas yra Europos liberaliųjų demokratijų gyvavimo, klestėjimo, konsolidacijos ir stabilumo vienas iš svarbiausių garantų. Geteborgo universiteto Rusijos ir Rytų Europos tyrimų centro Lietuvos koordinatorius Haakanas Olssonas šiuo klausimu parašė mokslinę studiją „Tautinio elemento vaidmuo atkuriant valstybę“. H.Olsson'o atlikti tyrimai ir labai kruopščios, išsamios analizės rodo, kad tautinis veiksnys yra itin svarbus ir reikšmingas ne tik kuriant valstybę, formuojant atsakingų piliečių bendruomenę, bet ir pereinant į rinkos ekonomiką, kurią sunku sukurti be tam tikro bendrumo, buvimo kartu suvokimo. Tautiškumas ugdo bendruomenės sampratą, tarsi „suklijuoja“ visuomenę. Anot tyrinėtojo, kitų lygiaverčių veiksnių lyg ir nėra. Tad šiuo atžvilgiu tautinę savimonę ir tautos bendrumo sampratą galima laikyti tikru visuomenės moraliniu vadovu (moral guidance). Jeigu visuomenė neturėtų šio kriterijaus, daro išvadą studijos autorius, ji, kaip pilietinė visuomenė, paprasčiausiai rizikuotų žlugti, pavirsti dezintegruota, asocialia ir destruktivia mase, kuria lengva manipuliuoti.

Todėl, suvokiant ar nujaučiant galimus pavojus, visose Vakarų Europos tautinėse valstybėse šiuo metu plėtojamos aiškiai apibrėžtos, nuoseklios ir konstruktyvios savosios tautos palaikymo, tautinės kultūros ir savimonės puoselėjimo ir išsaugojimo programos – pradedant fizine demografinė tautos būkle, baigiant pilietiniu ir patriotiniu auklėjimu.

Liūdniausia, kad lietuviškose mokyklose į lietuvių kalbą imta žiūrėti gana atsainiai. Lietuvių kalbos pamokos yra vienos nemėgstamiausių. Tad nenuostabu, kad mokiniai kartais net nebenori laikyti lietuvių kalbos egzamino. Vertalai, svetimi žodžiai ir keiksmožodžiai laikomi kalbos „druska“. Lietuvoje nedaug patrauklios paaugliams ir jaunimui skirtos literatūros, kurioje atspindėtų tautos praeitis, kovos dėl nepriklausomybės, garsių ir įdomių istorinių asmenybių gyvenimas. Tiesa, šio tautinio ir pilietinio auklėjimo

spragą uoliai stengiasi „užpildyti“ radijo šou, kuriems Žemaitė viso labo tėra kažkokia „smirdinti boba“. 1996 m. „Kauno diena“ išspausdino interviu, kuriame vienas „šoumenas“ atvyrauja: „Lietuvoje daugybė garbinamų žmonių, kurie to neverti. Pavyzdžiui, tokia yra rašytoja Žemaitė. Daugelis žino, kad tai buvo labai netalentingas žmogus, gal net grafomanė. Galiu kirsti lažybą, kad ji smirdėjo, nes buvo apsileidusi, darbo nemėgstanti kaimietė. Jos nelaimė yra ta, kad ji brukama per prievartą. Taip brukamas gali būti tik šūdas“. Ne paslaptis, kad ne vienam lietuviui žodis „nepriklausomybė“ iki šiol tebėra keiksmažodis, o partizanas – banditas.

Ne veltui visų Europos šalių valstybinėse kultūros, mokslo ir švietimo programose tautiniam auklėjimui skiriamas ypatingas dėmesys. Be to, minimos iškilios istorinės datos, valstybės nepriklausomybės dienos ir kitos nacionalinės šventės.

Tautos elitas 4-me dešimtmetyje puoselėjo tautinį orumą; išsiugdė žmonių tautinę savimonę, todėl ir tautinio orumo išteklių pakako visam ginkluotosios rezistencijos dešimtmečiui. Prieškarinėje Lietuvoje švenčiant Nepriklausomybės 20-metį jaunimui buvo skirta daug leidinių, propaguojančių tautiškumą, pilietiškumą, patriotizmą. Pavyzdžiui, „Jaunoji Lietuva“ (1926–1939), „Jaunoji karta“ (1936–1939), „Jaunųjų pasaulis“ (1930–1939), „Jaunimo draugas“ (1926–1939). Populiarus merginų žurnalas buvo „Liepsnos“ (1936–1940), kurį leido Lietuvos katalikų federacija „Pavasaris“. Lietuvių katalikų moksleivių ir studentų sąjunga „Ateitis“ leido to paties pavadinimo žurnalą bei literatūros, mokslo ir visuomenės moksleivių mėnraštį „Ateities spinduliai“ (1916–1939). Šiandien panašių leidinių pasigendame.

Aplinkui verda šiuolaikinis gyvenimas. Negalime neigti tai, kuo šiandien gyvena jaunimas – būtume juokingi. Reikia kurti modernias kultūrinio gyvenimo formas. Dabar daug dėmesio įvairiose šalyse yra skiriama postkolonializmo studijoms. Yra daugybė regionų, kultūrų, patyrusių kolonializmą. Bandoma susivokti, kokias galvosenos ir mąstymo normas primetė kolonizatoriai, kaip tai paveikė okupuotos tautos savimonę ir iškreipė jos vertybines orientacijas, mąstymo normas, deformavo kalbą.

Teigiama, kad dainuojanti revoliucija buvo etninė ir politinė reakcija į okupantų imperijos griūtį. Įsiplieskė liepsna, bet tai buvo šiaudų liepsna. Jos užteko, nes ji degino šiaudais virtusių sistemą. Tik niekas nebekurstė jos toliau.

Civilizacijų sandūra

Mūsų valstybei strategiškai svarbūs yra: neužšalantis Klaipėdos uostas, Nemuno žiočių ir Kuršių marių kontrolė, svarbūs geležinkeliai ir sausumos keliai, telekomunikacijų linijos, dujotiekis ir naftotiekis, Ignalinos atominė elektrinė, Zoknių oro uostas (galintis priimti visų klasių orlaivius) ir kt.

Bendrosios grėsmės mūsų valstybei:

- tiesioginė karinė agresija, kurios tikimybė dabartiniu metu nėra didelė;
- geostrateginės aplinkos įvairūs konfliktai (nebūtinai tiesioginis užpuolimas);
- įvairios provokacijos ir vidaus konfliktai;
- aplinkinių valstybių karinių jėgų demonstravimas.

Paminėjome strateginę aplinką ir konkrečias grėsmes mūsų kraštui. Tačiau egzistuoja ir platesnis, geopolitinis požiūris. Harvardo universiteto profesorius, garsus politologas Samuelis Hantingtonas savo knygoje „Civilizacijų sandūra ir pasaulio tvarkos perdara“ („The Clash of Civilizations and Remarking of the World Order“ , New Yor, 1996) išdėsto ne visai mums įprastą požiūrį šiais klausimais.

Religija padeda susiformuoti civilizacijoms, nes didžiosios civilizacijos yra susijusios su didžiosiomis pasaulio religijomis. Kartais tos pačios etninės grupės ir giminingų kalbų, bet skirtingų religijų žmonės tampa priešai (Libano, Jugoslavijos, Indijos pavyzdžiai).

Mokslininkų nuomonė dėl civilizacijų skaičiaus skirtinga. Be abejo, neminimos jau išnykusios Mesopotamijos, Egipto, Bizantijos, Andų, Centrinės Amerikos civilizacijos. Šiuo metu teoretikų išskiriamos Vakarų (Vakarų ir Rytų krikščionys); Islamo; Indusų; Japonų ir jiems giminingų Kiniečių; Afrikos; Lotynų Amerikos civilizacijos. Sakoma, kad civilizacija yra toks būvis, kai žmogus jaučiasi „kaip namie“ kultūros požiūriu.

Dar visai neseniai valstybės grupavosi ideologijų pagrindu – komunizmas ar fašizmas, komunizmas ar liberalioji demokratija. Be to, komunizmas buvo skirtingas rytuose ir vakaruose (vietnamiečių ir italų komunistų pavyzdys). Paskutiniai XX a. valstybių konfliktai vyko dėl ideologinių skirtumų. Dabar pasaulis pakito, nėra priešiškių ideologijų, tačiau konfliktai paaštrėjo.

Laikoma, kad Europos ir Amerikos universalios ir modernios valstybės ir yra Vakarai. XIX a. buvo manoma, kad norint sumoderninti visuomenę, reikia

ją „suvakarietinti“. Kai kurie Japonijos ir Kinijos intelektualai kelė idėją (tik idėją), kad pasaulio modernumui trukdo istoriškai išsirutuliojusią kalbų įvairovę. Bandoma ieškoti tinkamų modernizavimo būdų. Pavyzdžiui, Kemalio Ataturkas Turkijoje įsteigė daug vakarietišku institucijų (taip atsirado kemalizmas – modernizavimas pagal vakarietiškus principus). Kiti atmeta modernizavimą ir vakarietinimą, dar kiti pripažįsta reformavimą, t.y. modernizavimą be vakarietinimo.

Šioms idėjoms ne visi pritaria. Pasirinkti, koku keliu eiti, sudėtinga, ypač, kai reikia keisti priprastą gyvenimo būdą.

Kinijoje Cin dinastijos valdymo pabaigoje pasklido šūkis: „Kinas mokosi dėl fundamentalių dalykų, o vakarietis praktiniais tikslais“.

Modernizavimas nebūtinai reiškia vakarietinimą. Pastaruoju metu pasaulis tampa labiau moderniškas, bet mažiau vakarietiškas. Ne tik Japonija, bet ir Singapūras, Taivanas, Saudo Arabija, Iranas tapo šiuolaikiškais bendruomenėmis ir išlaikė savo tradicijas (nesuvakarietėjo).

Civilizacijos irgi turi savo politinę struktūrą, nes šalys identifikuoja save su civilizacija. Pavyzdžiui, Egiptas – tai arabų ir islamo civilizacija, Italija – Europos (Vakarų). Vienos šalys sudaro savo civilizacijos pagrindus – Japonija, Kinija, Rusija (pravoslavų), kitos ne (islamais).

Civilizacijų pasitikėjimas viena kita ir draugystė – retas atvejis. Tarpusavio santykiai paprastai būna apspręsti „susilaikymo“ arba konflikto. Pagal S.Hantingtoną, konfliktai išryškėja šiais atvejais:

- darant įtaką svarbioms tarptautinėms organizacijoms – Jungtinėms Tautoms, Pasaulio bankui ir pan.;
- derantis dėl branduolinio ginklo neplatinimo, ginkluotės kontrolės ir t.t.;
- diskutuojant tarptautinės prekybos, investicijų klausimais;
- aptariant tautinių mažumų teises ir skriaudas;
- polemizuojant dėl savų moralinių ir kultūrinių vertybių;
- ginčiuose dėl teritorijų (kartas nuo karto).

Prisiminkime pastarojo meto islamo ir krikščionybės aktualų konfliktą. Čia derėtų prisiminti Čečėniją ir paklausti, kodėl leidžiama naikinti šią šalį. Kai kurie Vakarų politikai, tarp jų ir prezidentas Bilas Klintonas, tvirtino, kad problema – ne islamo ideologija, bet islamo ekstremistų veikla. Tačiau istorijos vyksmas kalba ką kitą. Reikėtų prisiminti 14-os šimtmečių istoriją. Nuo VII a. pradžios iki VIII a. vidurio islamas įsigali Šiaurės Afrikoje, Artimuosiuose ir Viduriniuosiuose Rytuose, Persijoje, Šiaurės Indijoje. 1095 m. krikščionys pradeda Kryžiaus karus ir nuo XII a. kontroliuoja Viduržemio jūrą. Vėliau įsigali tiurkai-osmanai. 1529 m. jie užima Konstantinopolį, o

1529 m. net Vieną. Kovos vyko įnirtingos, ir krikščionims pavyko išlaisvinti daug musulmonų užimtų žemių. Pavyzdžiui, 1429 m. buvo išlaisvintas Iberijos pusiasalis (Ispanija), bet 1683 m. turkai vėl priartėjo prie Vienos. Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, Anglija, Prancūzija, Italija tiesiogiai ar netiesiogiai valdė daugelį islamo šalių. Vakarų kolonistai pradėjo trauktis tik nuo 1920–1930 m. Islamo šalių vadavimasis ypač paspartėjo Po Antrojo pasaulinio karo. 1757–1819 m. krikščioniškos valstybės kontroliavo daugiau kaip 90 islamo šalių. O 1985 m. 69 šalis jau kontroliavo islamo valstybės.

Tokia yra nūdienu. Teigiama, kad pasaulio politiką formuoja ne ekonomika ar ideologija, bet kultūra. Pasaulio politika formuojama pagal kultūrinės demarkacines linijas (nauji konfliktai, nesantaika, bendradarbiavimas, vienijimasis). Nesantaikos židiniai sukasi apie Kosovą, Bosniją, Čėčėniją, Afganistaną. Mažosios valstybės į konfliktus įtraukia didžiąsias, ir tai yra labai pavojinga.

S. Hantingtonas atkreipia dėmesį į dar dvi kultūrinės demarkacines linijas. Viena jų skiria Vakarų ir Rytų krikščionis: iš vienos pusės Vakarų Ukraina, Lenkija, Lietuva, Latvija, Estija, Suomija; iš kitos – Rusija. Kita linija skiria katalikus ir reformatus – iš vienos pusės Suomija, Estija, Latvija; iš kitos – Lietuva, Lenkija ir Vakarų Ukraina. Abi šios linijos susikerta ties Ignalinos atominė elektrinė. Rusija kol kas sunkiai prognozuojama šalis. Nors ir kurianti demokratiją, tačiau dar turinti imperialistinių užmačių ir kariaujanti valstybė. Rusija taip pat turi problemų su Kaukazo islamo respublikomis. Rusijos ilga siena su Kinija. Kinus, japonus ir korėjiečius traukia Sibiro žemės. Grėsmingai didėja nelegali kinų emigracija į Rytų Sibirą. 1995 m. duomenimis Sibire jau buvo apie 3–5 milijonus kinų. Kinai taip pat skverbiasi ir į Azijos valstybes, ypač į Mongoliją. Šiuo metu tik milijonas rusų gyveną Rytų Sibire. Formuojasi konflikto rajonas.

Rusų mokslininkas Aleksandras Duginas parašė knygą „Politologijos pagrindai. Geopolitinė Rusijos ateitis“ (Maskva, 1997), kurioje siūlo kurti Euroazinį gynybos kompleksą, kurį strategiškai kontroliuotų Maskva ir „neutraliosios“ Europos karinės pajėgos. Jo nuomone, vienintelė šios sistemos silpna vieta būtų katalikiškosios Lenkija ir Lietuva. Lenkijos ir Lietuvos pagrindiniu geopolitiniu partneriu turėtų tapti nekatalikiškos šių šalių jėgos, kurias sudaro pasaulietinės „socialdemokratijos“ šalininkai, „neopagonys“, „etnocentristai“, protestantų, ir pravoslavų religiniai sluoksniai, etninės mažumos. Be to, dera išnaudoti ir lietuvių-lenkų etninę įtampą. Todėl ir vyksta untonomininkų judėjimas ar „neopagonių“ pasauliniai suvažiavimai.

1999 m. „Kultūros barų“ Nr. 10 išspausdintame Vlodo Terlecko straipsnyje

„Faktuose įžvelgiama Augustino Voldemaro diversija“ teigiama, kad istorikų įrodyta, jog svarbiausias Maskvos užsienio politikos Baltijos šalių atžvilgiu tikslas – jas izoliuoti ir neleisti įkurti jokios sąjungos, kurstyti Lietuvos-Lenkijos konfliktą. Šio tikslo siekti ir padėjo Augustinas Voldemaras. 1919 m. Paryžiuje Lietuvos delegacija ėmė vengti bendros veiklos su estais ir latviai, o nuo birželio mėnesio Augustino Voldemaro iniciatyva nebedalyvavo bendruose posėdžiuose. Buvo net delsiama užmegzti artimus diplomatinius ryšius.

Minėtajame žurnale pateikiama ir daugiau faktų. Rašoma apie 1925 m. balandžio 9 d. SSSR KP(b) biuro nutarimą dėl veiksmingesnio Lietuvos ir Lenkijos antagonizmo stiprinimo.

Vakarų analitikai pripažįsta, kad kultūrinis identitetas yra labai svarbus. Įvairios sąjungos, valstybių politika, antagonistiniai reiškiniai egzistuoja kultūrinio tapatumo pagrindu. S. Hantingtonas mano, kad tik Europos politikai laikosi šio požiūrio. Amerikiečiai ne visada tai supranta. Dž. Bušo ir B. Klintono administracijos palaikė daugiatautes valstybes – TSRS, Jugoslaviją, Bosniją, Rusiją. Amerikos administracija nesupranta, kad Čėčėnija yra islamo kultūros šalis, ir laiko Čėčėniją – neginčijama Rusijos Federacijos dalimi. Europa supranta Vakarų krikščionių (katalikų) ir pravoslavų skirtumus. S. Hantingtonas aiškina, kad neteisinga manyti, kad Vakarų kultūra yra universali ir pati geriausia. Vakarų kultūra, žinoma, savita, nes remiasi krikščionybės tradicijomis, gerbia įstatymus, skatina individualumą ir nuomonių skirtumą. Artūras Šleringeris yra pasakęs, kad „Europa yra teisės, kultūros, laisvės unikalus šaltinis“. Tai – europietiškos, ne azijietiškos, ne afrikietiškos ir ne Artimųjų Rytų vertybės. Vakarų civilizacija yra unikali ne tuo, kad ji universali, bet tuo, kad ji iš tikrųjų unikali.

Pagrindinis Vakarų lyderių uždavinys yra ne keisti kitas civilizacijas Vakarų pavyzdžiu, bet ginti ir atnaujinti unikalias Vakarų vertybes.

Karas ir tikėjimas

Dalis šiuolaikinio jaunimo mano, kad naivu yra melstis ir tikėti Dievą. Toks jau mūsų laikmetis. Ir visgi dar daug mūsų, kurie kreipiamės į Aukščiausiąjį siekdami surasti ramybės oazę ar gaivinančios jėgos šaltinį.

Mūsų krašto visuomenė, susiformavusi prieškario katalikiška dvasia, tvirtai tikėjo. Tikėjimas padėjo iškęsti pokario negandas ir kančias. Bažnyčia, netoleruojanti prievartos, negalėjo nesuteikti religinių patarnavimų partizanams. Partizanų vadas Adolfas Ramanauskas prisimena, kaip 1945 m. birželio 2 d. vakarą jis su partizanų būriu atžygiavo į Nemunaičio bažnytkaimį, kad kovotojai prieš priimdami priesaiką galėtų eiti išpažinties Nemunaičio koplytėlėje. A. Ramanauskas rašė: „Vyrai karštai meldėsi. Daugelio akyse spindėjo ašaros. Koplytėlėje visi netilpo, vyrai keisdavosi. Koplytėlėje ir kieme keturiose vietose buvo klausomasi išpažinčių. Atvykusieji atlikti išpažinti, duoti priesaiką, paprašyti Aukščiausiąjį suteikti palaimos Tėvynei, artimiesiems ir sau rankose laikė ginklus, nes esamomis aplinkybėmis kitaip nebuvo galima. Aš stebėjau, kaip viskas vyksta, rūpinausi, kad kuo greičiau viską atliktume ir laiku atsitrauktumėme saugesnėn vieton.“

Pamaldos baigėsi. Vyrai atliko išpažintį ir priėmė Švenčiausiąjį. Artinosi iškilmingos priesaikos priėmimas. Prieš altorių buvo pastatyta taburetė, užtiesta trispalve. Ant jos padėtas kryželis ir mano trumpasis ginklas. Kunigas pusbalsiu, bet aiškiai ir išpūdingai skaitė priesaikos tekstą. Mes, iškėlę dešines, tyliai kartojome priesaikos žodžius. Dievo akivaizdoje tvirtai pasižadėjome teisingai ir ryžtingai tęsti pradėtą kovą su okupantu, kuris, pamynęs po kojomis visus Dievo ir žmogaus įstatymus, negailestingai naikina visa, kas yra šventa, kilnu ir brangu. Aš priėjau pirmas. Pabučiavau kryželį, trispalvę ir ginklą. Tą pat padarė visi vyrai. Po to kunigas dar pasakė keletą prasmingų žodžių, tuo ir baigėsi iškilmingas aktas. Padėkojom dvasininkams ir netrukus vėl atsidūrėm Noškūnų miško prieglobstyje...“

Bažnyčia kaip galėdama šelpė persekiojamuosius, parūpindavo vaistų, padėdavo pasislėpti.

Partizanai suprato ne tik fizinio, bet ir dvasinio genocido pavojų. 1951 m. išleistame partizanų leidinyje „Malda girioje“ rašoma: „mes turime ne tik priešą, kuris nori mus jėga parklupdyti ties savo braškančio sosto papėde, bet ir priešą, kuris lyg mirtini nuodai skverbiasi į mūsų dvasinį pasaulį, į tautos

organizmą. Pastarasis priešas yra pavojingesnis, nes remiasi gudrumu, klasta, apgaulė“. Kovoti su tokiu priešu padėjo gilus tikėjimas.

Juozas Lukša knygoje „Partizanai“ prisimena, kaip per Tauro apygardos posėdį Skardupyje (Mykolinių išvakarėse) posėdžio dalyviai buvo pakviesti į Mykolinių iškilmes bažnyčioje ir giedojo Švenčiausiąjį Sakramentą drauge su bažnyčios choru.

1946 m. balandžio 23 d. susijungė Tauro ir Dainavos partizanų apygardos. Junginio vadas plk. Kazimieraitis išleido įsakymą, ragindamas kovotojus būti dar maldingesniais ir prašyti Aukščiausiojo palaimos kruvinai kovai ir amžino atilsio žuvusiems broliams. Dalinių vadai buvo raginami tvarkyti bolševikų išniekintų partizanų kapų. Tik, deja, niekas negalėjo papuošti tų „kapų“, atsiradusių miestelių sąšlavynuose, grioviuose ir pelkėse. Tokios vietovės buvo registruojamos, surašomi ten palaidotų partizanų slapyvardžiai, ir tai pranešama žuvusiųjų artimiesiems.

Juozas Lukša prisimena, kad „visus lavonus bolševikai žiauriausiai niekindavę: pažabodavę rastais rožančiais, burnas užkimšdavę maldaknygėmis, dar gyviems išpjaudavę Gedimino stulpus“. Motinoms iš skausmo plyšdavo širdys.

Kovoje ginklas ir maldaknygė būdavo greta. „<...> išvalėm ir sutepėm neseniai prišaudytus ginklus, papildėm naujais šoviniais apkabas. Besileidžiant saulei trumpa malda padėkoję Dievui už ligšiolinę sėkmę, pavakarieniavę traukėm atgal“, – rašė J. Lukša.

Kai netoli Veiverių buvo sunaikinta Birutės rinktinės štabo slėptuvė, kurioje žuvo kunigas J. Lelešius (partizanai po mėnesio aplankė šią vietą), J. Lukša rašė: „Buvusios virtuvės vietoje styrojo kulkų nugriaužti stulpai ir lentgaliai, pūpsėjo netvarkingai granatų suversta žemė, draikėsi kruvini popieriai, mėtėsi rašomųjų mašinėlių aprūdijusios dalys, batų ir drabužių likučiai. Slėptuvės viduje tie patys mirties liudininkai: granatų sučaižytos lentynos ir sienos, sudužusių lempų likučiai, sudegusio popieriaus pelenai, ginklų medinių dalių šipuliai, suplėšytas Vytis ir Birutės rinktinės herbas, o skuduruose mėtėsi gabalai rožančiaus, su kuriuo čia kiekvieną vakarą meldavom Dangaus taikos. Jie mokėjo pasišventusiai dirbti ir kovoti, karštai melstis ir karžygiškai mirti.“

J. Lukšą slėgė brolio, su kuriuo buvo labai artimas, mirtis. Rašoma, kad jis raminosi sukalbėdamas už savo brolio vėlę šv. Rožančių ir maldomis. Dar sykį pakartojęs priesaikos žodžius – nesigailėti nieko ir kovoti iki galo.

Kunigas Justinas Lelešius aprašė vieno partizanų vado laidotuves. „Saulei leidžiantis įvyko laidotuvių ceremonijos. Tyliai atgiedojome Viešpaties angelą..., sukalbėjome už žuvusį vadą šv. Rožančiaus dalį. Dar keletą žodelių

tariau atsisveikindamas su brangiu mūsų Tėvynei žmogumi, kuris paaukoko savo gyvybę už kitus“.

Dauguma kunigų teikė partizanams materialinę pagalbą, religinius patarnavimus. Tačiau buvo ir tokių, kurie patys įsijungė į partizaninį karą. Kunigas A. Ylius buvo vienas iš Tauro partizanų apygardos kūrėjų ir pasipriešinimo kovos centralizavimo Lietuvos mastu iniciatorių. Kunigas J. Stankūnas 1947 m. parašė Lietuvos katalikų laišką Šventajam Tėvui Pijui XII ir atvirą laišką Lietuvos katalikų administracijai, kuriame ragino aktyviau priešintis okupantams. Tauro partizanų apygardos kapelionas kunigas J. Lelešius ginkluotą kovą laikė neišvengiama siekiant tautos Laisvės. Jis rašė: „Kažin kodėl Dievui patiko ir mūsų eroje matyti lietuvių tautą su biblinėmis kančiomis? Ir kai atsigrįžti praeitu keliu atgal, pradedi nuogaštauti. Gal jau per daug aukų pareikalavo mums skirta misija? Ne kartą tenka suabejoti, ar pakaks aukų, kol audros dūkstančios mūsų tėviškėje pails ir pasitrauks“. Pagalbos šauksmas ir tikėjimas Aukščiausiojo globa neapleido karių žiauriausiuose mūšiuose. Jų dvasia išliko tvirta, nenugalėta. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio statute buvo akcentuota dvasinių jėgų reikšmė – „Ne tas nugalėtas, kuris daugiau nustojo, bet tas, kurio dvasia buvo pirmiausia palaužta“.

Svarbu suvokti, koks yra Katalikų bažnyčios požiūris į karą, nes yra daug spekuliacijų šia tema. Šv. Rašte 5-asis, dar Mozės įrašytas Dievo įsakymas, skelbia: „Nežudyk“. Karas nėra laukiamas ar pageidaujamas nei pacifistų, nei militaristų. Karo veiksmai būna neišvengiami. Šis Dievo įsakymas nėra taikytinas karo atveju. Daugelyje Šv. Rašto vietų kalbama apie karius ir karą. Jonas Krikštytojas, krikštydamas kareivius, nepasmerkė jų, neišvarė ir nepasakė: „Meskite kariavę, nesinaudokite ginklais kariaudami, nebūkite žmogžudžiai“. Anaipol, jis kariams tarė: „Nieko neskriauskite, nešmeižkite, tenkinkitės savo alga (Lk.3,1 2). Kristus taip pat neragina pas jį atėjusio šimtininko mesti tokį „žmogžudišką“ užsiėmimą. Jis tik pagiria jo tvirtą tikėjimą (Mt.8, 10).

Evangelija skelbia tautų taiką ir santarvę. Jeigu šios doktrinos būtų laikomasi, taikiai gyventų ne tik tautos, bet ir šeimos, atskiri žmonės. Klestėtų teisingumas ir meilė, viešpatautų krikščioniškoji brolybė. Evangelijoje pagal Matą akcentuojama priešų meilė: „Mylėkite savo priešus ir melsitės už savo persekiotojus“ (Mt.6,44). Evangelijoje pagal Luką rašoma: „Mylėkime savo priešus, darykime gera tiems, kurie jūsų nekenčia. Laiminkite tuos, kurie jus keikia ir melskitės už savo niekintojus“ (Lk.6, 27–28). Taip pat sakoma: „Kišk kalaviją atgal į jo vietą, nes visi, kurie griebiasi kalavijo, žus nuo kalavijo“ (Mt.26, 51).

Vyrautas Bulvičius savo knygoje „Karinis valstybės rengimas“ Bažnyčios požiūrį į karą aiškina taip: „Nesusipratimas glūdi tame, kad grynai dorinės ir religinės srities įsakymai bei patarimai perkeliama į socialinę ir politinę sritį. Šiuo metodu vadovaujantis, Kalno Pamokslo vardu reikėtų paneigti nuosavybę, teismus, visus hierarchinės visuomenės organus, taip pat karus ir karinę prievolę“.

Evangelijoje pagal Luką rašoma: „Arba koks karalius, traukdamas į karą su kitu karaliumi, pirmiau atsisėdęs nesvarsto, ar, turėdamas dešimt tūkstančių kareivių pajėgs stoti į kovą su tuo, kuris atsiveda dvidešimt tūkstančių?! Jei ne, tai anam dar toli esant, siunčia pasiuntinius tartis dėl taikos“ (Lk. 14, 31–32).

Šv. Tomas Akviniėtis karo leistinumą pripažįsta esant šioms trimis sąlygoms:

- karas gali būti skelbiamas tik aukščiausiojo valstybės autoriteto;
- karas turi turėti teisingą priežastį, tai reiškia, kad konfliktui išspręsti nebėra kitų priemonių;
- kariaują pusės privalo turėti teisingą intenciją. Karai, kuriais nesiekama svetimų teritorijų grobimo, žiaurumo, kerštavimo, atitinka šią sąlygą.

Katalikų bažnyčios katekizmas (Apaštalinė Konstitucija), aprobuotas popiežiaus Jono Pauliaus II, nusako mūsų laikmečio karinės savignyos (2309) leistinumą sąlygas. Ji leistina, jeigu:

- tautai užpuoliko daroma žala tikrai yra ilgalaikė, didelė ir neginčijama;
- kitos priemonės neįgyvendinamos ir neveiksmingos;
- yra tikimybė gynybinės sėkmės;
- ginklo naudojimas nepadarys didesnės žalos ir sumaišties nei blogis, su kuriuo kovojama.

Šiuolaikinė Katalikų bažnyčia pasisako už taiką, bet pripažįsta ir teisingą kovą.

Karas atneša žmonėms dideles kančias, sugriauna jų gyvenimus. Rusų mąstytojas Danilevskis yra pasakęs: „Karas – tai didelė paslaptis“. Sunkiū gyvenimo momentu žmonės kreipiasi į Dievą ieškodami jo užtarimo. Kaip elgtis tikinčiam žmogui karo metu? Kaip suderinti karo baisumus ir tikėjimą? Apie tai ir buvo samprotaujama šiame skyrelyje.

Lenkų patirtis organizuojant pilietinį pasipriešinimą

Kovodami su totalitarizmu lenkai pirmieji Vakarų Europoje pasiekė pergalę. Iki tol buvo ilgas kovų kelias. Kai 1956 m. vyko nacionalinio išsivadavimo intensyvus judėjimas Vengrijoje, Poznanėje buvo sušaudyta lenkų darbininkų demonstracija. Taip pačiais metais iš kalėjimo buvo išleistas kardinolas Višinskis – tokia buvo komunistinės valdžios nuolaida darbininkų judėjimui. 1970 m. lenkų darbininkai vėl išėjo į gatves ir vėl buvo į juos šaudoma. 1976 m. pasikartoję darbininkų bruzdėjimai. Žmonės grūdami į kalėjimus, kankinami. Buvo naudojamas net taip vadinamasis „sveikatos takelis“ – žmones vedavo pro mušančių kareivių rikiuotę.

Į valdžią atėjus Gerekui, Lenkijai suteikiama ekonominė pagalba, atšaukiamas kainų kėlimas. 1980 m. Gdansko 50 įmonių darbininkai visoje Pakrantėje užima įmones (nebeina į gatves, kad nebūtų sušaudyti) ir įkuria Laisvąsias profsajungas. 170-ies įmonių darbininkai įsteigia Tarpgamyklinį streikuojančių komitetą organizuoti Laisvųjų profsajungų veiklai. 1981 m. Gdanske įkuriamą nepriklausoma darbininkų profsąjunga „Solidarumas“ Tuomet ir atsirado posakis: „Tai ne pradžia ir toli gražu ne pabaiga“. „Solidarumo“ organizacija vėliau vienijo 10 milijonų žmonių. Ir tai dar nebuvo pradžia. 1978 m. Lenkijoje įkuriamą Mokslinių kursų draugija visuomenei šviesti. Buvo reikalingos humanitarinės ir ypač istorinės žinios, kurios formuotų visuomenės pažiūras ir nuostatas. Juolab, kad lenkai turėjo puikias tradicijas – dar XIX a. buvo įkūrę „Skrajojantį universitetą“. Ši draugija atgaivino lenkų savišvietos tradicijas. Lenkų intelektualų tikslas buvo šviesti ir ugdyti jaunimą. Godžiai buvo studijuojama istorija, sociologija, ekonomika, literatūra, filosofija, pedagogika. Studentai negaudavo diplomų, tačiau jų suinteresuotumas buvo labai didelis. Daugelis drąsių žmonių leisdavo savo butuose rengti sambūrius, organizuoti paskaitas ir t.t. Jaunimas jautė oficialios švietimo sistemos netikrumą, todėl gausiai lankydavo Draugijos organizuojamus kursus. Lenkijos Mokslų Akademijos prezidentas atsisakė pripažinti Draugiją ir paskelbė ją „kenksminga visuomenei ir pavojinga politiniu požiūriu.“ Buvo imtasi administracinių priemonių, ypač prieš tuos, kurių butuose rinkdavosi savišvietos būrelių nariai. Tačiau Draugijos veiklos jau nebuvo įmanoma sustabdyti – labai daug žmonių į ją įsiliejo. 1979 m. buvo susilaukta naujų represijų – įvairių paskalų, supriešinimų, piniginių

baudų, draugininkų įsiveržimų per paskaitas, kratų, dėstytojų ir klausytojų areštų. Dėl to ne kartą buvo kreiptasi į šalies visuomenę ir tarptautines organizacijas. Pogrindžio sąlygomis buvo leidžiami necenzūruojami 44 pavadinimų leidiniai. Pagalbos buvo sulaukta iš Visuomenės gynybos komiteto (KOR) (41 pav.), įkurto 1977 m. Jį sudarė keturios grupės: pasipriešinimo, metodinės pagalbos, juridinės pagalbos ir informacinės veiklos. Apie 30 pasišventusių visuomenei žmonių, važinėjo iš miesto į miestą (laiškai buvo tikrinami, o telefonų pokalbių klausomasi) ir dirbo kantriai bei metodiškai.

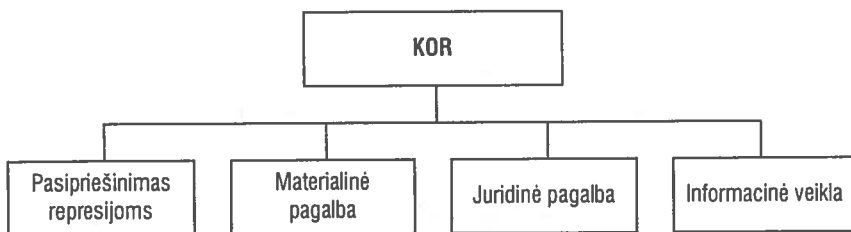
Pasipriešinimo represijoms grupė padėdavo visuomenės nariams išsiaiškinti represijos priežastis ir neleisdavo valdžiai piktnaudžiauti savo galiomis. Represijas sudarė: sulaikymas iki 48 valandų, baudų skyrimas, kratos, falsifikuoti teismo procesai, veiksmai Saugumo nurodymu (pavyzdžiui, atleidimas iš darbo, užsienio pasų neišdavimas ir pan.).

Materialinės pagalbos grupė organizuodavo ir skirstydavo materialinę pagalbą atleistiesiems iš darbo, suimtųjų šeimoms, sumokėdavo baudas, atlygindavo už Saugumo konfiskuotus daiktus, išmokėdavo pensija karo veteranams (nekomunistinio bloko).

Juridinės pagalbos grupė konsultuodavo civilinės teisės klausimais ar sufabikuotų bylų procesuose, šantažo atvejais.

Informacinės grupės veiklą sudarė informavimas ir visuomenės nuomonės mobilizavimas, teismo procesų stebėjimas, nepriklausomos spaudos įvairios medžiagos rinkimas, KOR pareiškimų tekstų rengimas, informacinių lapelių platinimas (patikima informacija labai pavojinga totalitarinei sistemai).

Svarbiausia, kad Lenkijoje susiformavo pilietinė visuomenė. Tam padėjo tautinė atmintis ir religija. Privalu prisiminti šį dvasinės gynybos momentą. Profsajungoms ir Vyriausybei pasirašius tam tikrus protokolus, buvo leista per TV transliuoti mišias. Gdanske buvo pastatyti trys dideli kryžiai 1956, 1970,

KOR – Visuomenės gynybos komitetas, įkurtas 1977 m.

1976 m. aukoms atminti. Kryžius puošia inkaro ženklai (karo meto pasipriešinimo simbolis). Paminkle iškaltas keturių dalių užrašas: žuvusiųjų sąrašas, Jono-Pauliaus II palaiminimas, Česlovo Milošo verstos psalmės žodžiai:

*Viešpats suteiks jėgų savo tautai,
Viešpats laimino tautą ramybėj.*

Paskutinį užrašo dalį taip pat sudaro Česlovo Milošo 1956 m. sukurtos eilutės:

*Tu, atnešęs skausmą varguoliui,
Tu, besijuokiantis iš jo skausmo,
Tu nebūsi saugus.
Poetas prisimena,
Tu gali pamiršti.
Ateis kitas poetas,
Žodžiai ir darbai bus užrašyti.*

Šie kryžiai tapo dvasinės atminties simboliu, kviečiančiu Lenkijos žmones į kovą su totalitarizmu.

Bažnyčia Lenkijoje turi tūkstantmečio tradicijas (Lenkijos krikštas įvyko 966 m.), todėl visuomenė pajėgi priešintis Rytų ekspansijai. Katalikybė yra sutapatinama su tautiškuumu – tokios Lenkijos dvasinės tradicijos. Bažnyčia išliko vienintelė organizacija, galinti rungtis su Komunistų partija. Bažnyčia turėjo struktūrą, vadovus, masinio poveikio priemones, savo ideologiją, ryšius su užsieniu, autoritetą. Po 1956 m. įvykių Ščenstakovos Dievo Motinos atlaiduose dalyvavo apie milijonas maldininkų.

Komunistai nesiryžo atvirai kovoti su Bažnyčia, todėl taikė kitus, rafinuotus, metodus. Nežiūrint to, Bažnyčia pasipriešinimo judėjime suvaidino labai didelį vaidmenį.

Lenkijos pasipriešinimo kovos kulminacija – 1981 m. gruodžio mėnesį karinės padėties įvedimas. O tai reiškė, kad atšaukiamos konstitucinės garantijos: asmens neliečiamumas, gyvenamo būsto neliečiamumas, susirašinėjimo paslapties teisė, žodžio, spaudos, susirinkimų, demonstracijų laisvė, keičiama darbo teisė ir t.t.

Laisvosios darbininkų profsąjungos „Solidarumas“ kvietė priešintis. 1982 m. sausio 12 d. paskelbiamas okupacinis SOLIDARUMO KODEKSAS:

Ar jūs bijote karinės administracijos? Jūsų baimė labai svarbi karinės administracijos draugams! Jūs privalote ją nugalėti! Jūs privalote: 1) padėti kaliniams; 2) padėti bedarbiams; 3) rinkti žinias apie pasipriešinimą ir

represijas; aiškinti tai žmonėms; 4) pasirūpinti nacionalinėmis tradicijomis, istorija ir kultūra; 5) jei jūs partijos narys, gražinti partijos bilietą; 6) paskelbti pavardes tų, kurie persekiojo „Solidarumo“ narius.

Jie turi šautuvus, tankus ir lazdas.

*Mes turime **SOLIDARUMĄ!***

Įvedus karinę padėtį, buvo kuriamos visuomenės pasipriešinimo grupės iki penkių asmenų, kurių veikla buvo konspiratyvi. Šios grupės rengė ir platino nepriklausomą informaciją – lapelius, laikraščius ir kt. Taip pat padėdavo represuotų asmenų šeimoms. Kiekvienas grupės narys buvo įpareigotas kurti naują grupę. Kiti grupės nariai neturėjo žinoti naujos grupės sudėties ir veiklos krypties.

Susiklosčius panašioms aplinkybėms Lietuvoje, buvo galima perimti tam tikrą lenkų patirtį. 1991 m. vasario mėnesį kova su sovietiniu totalitarizmu pasiekė lemiamą ribą. Kiekvieną akimirka galėjo būti įvesta karinė padėtis. Pagrindinės karinės padėties tikslas – kontroliuoti visuomenę pasitelkiant totalinį persekiojimą. 1991 m. vasario 6 d. lenkų laikraštis „Darbininkų balsas“ išspausdino straipsnį „Karinė padėtis – kaip su ja kovoti?“. Tai buvo praktiški patarimai, kaip priešintis karinės diktatūros sąlygomis.

Lenkų patirtis veikiant karinės padėties sąlygomis

- Kuriami atskirų savarankiškų grupių pagrindinė organizacija.
- Kuriant pagrindinę organizaciją išnaudojami giminystės ir draugystės ryšiai. Patartina įtraukti į organizacijos veiklą anksčiau nedalyvavusių patriotinėje veikloje žmonių.
- Kuriamas konspiracinių butų tinklas be koordinacinio centro. Kiekvienas butas turi būti žinomas kuo mažesniai organizacijos narių skaičiui.
- Kuriami slapta spaustuvių sistema. Geriausia, kai spausdinimo technika pritaikyta rankiniam spausdinimui.
- Gaminamos miniatiūrinės ultrabanginės radijo stotys.
- Numatomas vienkartinį garsiakalbių naudojimas sunkiai prieinamose vietose.
- Pogrindžio vadovai, norėdami išvengti suėmimo, nuolat keičia savo nuolatinio buvimo vietą.
- Numatomas ginklų įsigijimas galimo ginkluoto pasipriešinimo atveju.
- Sukuriama informacijos kodavimo sistema, kodai periodiškai keičiami.

- Pogrindžio vadovai turi naudotis pseudonimais, tik iškilūs autoritetingi pasipriešinimo lyderiai vadinami tikraisiais vardais.
- Kuriamas kontržvalgybos skyrius. Sudaroma kolaborantų bei potencialių šnipų kartoteka.
- Organizuojamas prieš tarnybų darbuotojų pokalbių pasiklausymas. Kaupiama šių pokalbių analizė.
- Ribojamas aktualios informacijos perdavimas telefonu.
- Svarbių žinių perdavimas patikimas kurjeriams.
- Būtinai didelių slaptaviečių ir fiktyvių slaptaviečių skaičius.
- Ribojamas naujų narių priėmimas į organizacijas savo noru. Priimama tik rekomendavus seniems nariams.
- Gresiant areštui napanikuoti, o pasistengti priešintis bet koku atveju (juk buvo žinoma, kad turi būti jūsų veiklos kulminacija).
- Geriausia išeitis išsaugoti savo gerą vardą – tai neišduoti bendražygių, dirbančių pogrindyje.

Lenkai tikėjosi, kad jų pasipriešinimo patirtis padės ir kitiems įveikti galimus išbandymus. Tai mums buvo labai svarbu, ir iš dalies atgrasino Sovietų sąjungą nuo karinės padėties įvedimo Lietuvoje.

Rusijos federacijos karinė doktrina

2000 m. balandžio 21 d. Rusijos Federacijos saugumo taryba patvirtino naują karinę doktriną. Žurnalas „Zarubiežnoje voenoje obozrienije Nr. 6/2000“ spausdina šios Doktrinos skyrius, nušviečiančius dabartinę karinę-politinę padėtį, pagrindines karines grėsmes, galimų šiuolaikinių karų ir karinių konfliktų esminius bruožus ir tarptautinį karinį ir politinį bendradarbiavimą.

Publikacijoje yra teigiama, kad Doktrina turi gynybinį charakterį. Šią nuostatą bando patvirtinti deklaruojamas pasiryžimas ginti savo nacionalinius interesus, karinių Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų saugumo garantijų derinimas su nuosekliu taikos siekiu. Numatoma, kad Doktrina gali būti koreguojama, atsižvelgiant į karinės ir politinės padėties, karinių grėsmių charakterio pokyčius, valstybės ir karinių struktūrų plėtrą. Karinė doktrina realizuojama įgyvendinant kompleksą politinių, diplomatinių, ekonominių, socialinių, teisinių, karinių ir kitų priemonių, turinčių tikslą užtikrinti Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų karinį saugumą.

Karinė ir politinė padėtis

Karinės ir politinės padėties plėtros perspektyvas apsprendžia karinės gynybos formų ir metodų tobulinimas, veikimo erdvės planavimas ir galimų pasekmių įvertinimas. Karinių-politinių tikslų siekimas netiesioginiais veiksmais lemia ypatingą šiuolaikinių karų ir ginkluotų konfliktų pavojingumą. Siekiant tarptautinio stabilumo, turi būti numatytos priemonės jiems išvengti, taikiai sureguliuoti tautų ir valstybių prieštaravimus dar konfliktų pradžioje.

Karinė ir politinė padėtis priklauso nuo šių veiksnių:

- stambių karų, tarp jų ir branduolinių, kilimo pavojaus sumažėjimo;
- regioninių jėgos centrų formavimosi ir stiprėjimo;
- nacionalinio, etninio ir religinio ekstremizmo judėjimo; separatizmo aktyvėjimo;
- lokalinių karų ir ginkluotų konfliktų kilimo pavojaus, regioninių ginklavimosi varžybų;
- branduolinio ir kitų rūšių masinio naikinimo ginklų bei jų gabenimo priemonių išplitimo; informacinio karo suaktyvėjimo;

Karinė ir politinė padėtį gali destabilizuoti:

- bandymai silpninti tarptautinį saugumą garantuojančius mechanizmus (visų pirma JT ir EBS);
- karinės jėgos veiksmų kaip „humanitarinės pagalbos“ akcijų panaudojimas be JT Saugumo Tarybos rezoliucijų, apeinant tarptautinės teisės nustatytas normas;
- sutarčių ir susitarimų dėl ginkluotės naudojimo ir nusiginklavimo nesilaikymas;
- naudojimas informacinių ir kitų priemonių (tarp jų ir netradicinių) bei technologijų agresyviems tikslams;
- nacionalistinių, religinių separatistinių, teroristinių organizacijų ir struktūrų veikla;
- organizuoto nusikalstamumo, terorizmo, neteisėtos prekybos ginklais ir narkotikais plitimas.

Karų ir ginkluotų konfliktų charakteristikos

Rusijos Federacija yra pasirengusi kariauti ar dalyvauti ginkluotuose konfliktuose tikrai turėdama tikslą atremti agresiją, ginti savo teritorijos neliečiamumą, užtikrinti karinį Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų saugumą pagal tarptautines sutartis.

Šiuolaikinių karų (ginkluotų konfliktų) charakteristikas nusako jų kariniai ir politiniai tikslai, šių tikslų siekimo priemonės bei karinių veiksmų apimtys.

Kariaujama dėl karinių ir politinių tikslų – teisingai (neprieštaraujant JT įstatams); neteisingai (prieštaraujant JT įstatams). Kare gali būti naudojamas branduolinis (ar kitas masinio naikinimo ginklas) arba paprastos naikinimo priemonės. Pagal apimtį karai gali būti lokaliniai, regioniniai ir stambiaus masto.

Pagrindiniai šiuolaikinio karo bruožai:

- poveikis visoms žmogaus veiklos sritims;
- koalicinis karo pobūdis;
- naudojimas netiesioginių, nekontaktinių ir kitų (tarp jų ir netradicinių) formų bei veiklos būdų, tolimojo veikimo ginklų, elektroninio poveikio priemonių;
- aktyvus informacinis karas – visuomenės nuomonės dezorientavimas ne tik atskirų šalių, bet ir visos pasaulio visuomenės;
- siekimas dezorganizuoti valstybės ir karinio vadovavimo struktūrą;
- naudojimas naujausių, efektyvių ginkluotės ir karinės technikos sistemų (pagrįstų naujais fizikiniais principais);

- manevriniai karinių pajėgų veiksmai pavienėmis kryptimis, naudojant aeromobilius pajėgas, desantus ir specialiosios paskirties pajėgas;
- karinių pajėgų, užnugario objektų, ekonomikos, komunikacijų naikinimas visoje kiekvienos kovojančios šalies teritorijoje;
- karinių oro pajėgų operacijų vykdymas;
- energetikos objektų (visų pirma atominės energetikos), chemijos ir kitų pavojingų objektų pažeidimas (sugriovimas); infrastruktūros, komunikacijų bei įvairių gyvybiškai svarbių objektų naikinimas;
- kitų valstybių įsijungimo į karo veiksmus tikimybė, ginkluotos kovos eskalavimas, naudojamų karo priemonių įvairovė ir apimties didinimas, taip pat masinio naikinimo priemonių panaudojimas;
- nereguliarių ginkluotų formuočių dalyvavimas karo veiksmuose kartu su reguliariosiomis karinėmis pajėgomis.

Ginkluotas konfliktas gali kilti dėl ginkluoto incidento, akcijos ar kito ginkluoto susidūrimo, kai sprendžiant nacionalinius, etninius, religinius ir kitus prieštaravimus panaudojamos ginkluotos kovos priemonės.

Pasienio konfliktas yra ypatingas ginkluotas konfliktas.

Ginkluotas konfliktas gali būti tarptautinis (dalyvauja dvi ar kelios valstybės) ir valstybės vidinis ginkluotas konfliktas (ginkluoti susidūrimai vienos valstybės teritorijoje).

Ginkluotam konfliktui būdinga:

- vietinių gyventojų įsijungimas į ginkluotą konfliktą;
- nereguliarių ginkluotų formuočių dalyvavimas;
- diversinių ir teroristinių metodų panaudojimas;
- moralinės ir psichologinės aplinkos, kurioje veikia kariai, sudėtingumas;
- priverstinis dalies karinių pajėgų išsidėstymas rajonų saugumui užtikrinti;
- transformacijos pavojus į lokalinį tarptautinį ginkluotą konfliktą arba į pilietinį karą (vidinį ginkluotą konfliktą).

Sprendžiant vidinį ginkluotą konfliktą gali būti sudaromos jungtinės (kelių žinybų) ginkluotų pajėgų grupuotės ir sukurtos jų valdymo struktūros.

Lokaliniame karui gali būti panaudojamos ginkluotų pajėgų grupuotės, išdėstytos konflikto rajone, ir prireikus stiprinamos kitų rūšių karinėmis pajėgomis. Taip pat galimas karinių pajėgų strateginio išdėstymo dalinis keitimas.

Lokaliniame kare kovojančios šalys veikia savo teritorijoje ir siekia tam tikrų karinių-politinių tikslų.

Regioninis karas gali būti lokalinio karo ar ginkluoto konflikto pasekmė. Gali kariauti dvi ar kelios valstybės (valstybių grupės) viename regione,

nacionalinės ar koalicinės karinės pajėgos, naudojant įprastinę ginkluotę, taip pat ir branduolinį ginklą.

Regioniniame kare siekiama svarbių karinių ir politinių tikslų.

Didelis karas gali būti ginkluoto konflikto, lokalinio ar regioninio karo, į kurį įsijungia daug valstybių iš įvairių pasaulio regionų, pasekmė. Karas, kuriame naudojama tik įprastinė ginkluotė, turi didelę tikimybę peraugti į branduolinį karą su katastrofinėmis pasekmėmis civilizacijai ir žmonijos egzistencijai.

Dideliame kare yra siekiama radikalių karinių bei politinių tikslų. Tokio karo valstybėms-dalyvėms yra būtinas visų materialinių ir dvasinių resursų mobilizavimas.

Prieš stambaus masto (regioninį) karą gali būti grėsmės periodas.

Stambaus masto (regioninis) karas ginkluota kova gali prasidėti dėl strateginės iniciatyvos siekio, stabilaus valstybinio ir karinio valdymo išsaugojimo, informacijos pranašumo.

Užsitęsus stambaus masto (regioniniam) karui šių tikslų bus siekiama baigiamuoju karo etapu.

Rusijos Federacija nuosekliai ir tvirtai siekia sukurti efektyvią politinių, teisinių, organizacinių, techninių ir kitų tarptautinių garantijų sistemą, kuri neleistų kilti ginkluotiems konfliktams ir karams.

Tarptautinis karinis (karinis ir politinis) ir karinis-techninis bendradarbiavimas

Rusijos Federacija, remdamasi nacionaliniais interesais, subalansuotais sprendimais siekia karinio (karinio-politinio) ir karinio-techninio bendradarbiavimo.

Tarptautinis karinis (karinis-politinis) bendradarbiavimas yra vienas svarbiausių valstybės uždavinių.

Vertindama šalies politinius ir ekonominius interesus, karinio saugumo užtikrinimo uždavinius, remdamasi teisės aktais bei tarptautinėmis sutartimis, Rusijos Federacija siekia realizuoti tarptautinio karinio (karinio-politinio) bendradarbiavimo principus. Rusijos Federacija remiasi lygiateisiškumo, bendradarbiavimo naudingumo ir geros kaimynystės principais, taip pat siekia užtikrinti tarptautinį stabilumą, nacionalinį, regioninį ir globalinį saugumą.

Remiantis kolektyvinio saugumo principų užtikrinimu yra siekiama sukurti vientisą gynybos erdvę, ir todėl Rusijos Federacija prioritetingą reikšmę teikia kariniam (kariniam-politiniam) ir kariniam-techniniam valstybių

bendradarbiavimui (Nepriklausomų valstybių bendrijos kolektyvine saugumo sutartis).

Rusijos Federacija, siekdama užkirsti kelią karams ir ginkluotiems konfliktams, gindama tarptautinį saugumą ir taiką, garantuoja nuoseklų ir tvirtą Karinės doktrinos vykdymą.

Pagrindinės grėsmės saugumui

Pastaruoju metu tradicinė karinės agresijos grėsmė Rusijos Federacijai ir jos sąjungininkams dėl tarptautinių pozityvių pokyčių, karinio, o ypač branduolinio, potencialo yra sumažėjusi. Nežiūrint to, tam tikros grėsmės Rusijos Federacijai ir jos sąjungininkams visgi išlieka. Pagrindinės išorinės grėsmės yra:

- teritorinės pretenzijos Rusijos Federacijai; kišimasis į šalies vidaus reikalus;
- bandymai ignoruoti (pažeisti) Rusijos Federacijos interesus sprendžiant tarptautinio saugumo problemas, kliudyti jos, kaip vienos įtakingiausios pasaulio valstybės, stiprėjimui;
- ginkluoti konfliktai, visų pirma Rusijos Federacijos kaimynystėje;
- karinių grupuočių (pajėgų) kūrimas (didinimas), dėl kurio būtų pažeistas Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų valstybinių kaimynystės sienų, teritorinių ir kaimyninių vandenių karinių pajėgų balansas;
- karinių sąjungų ir karinių blokų, silpninančių Rusijos Federacijos karinį saugumą, plėtimas;
- užsienio karinių pajėgų įvedimas pažeidžiant JT įstatus į teritorijas, gretimas Rusijos Federacijai ir jai draugiškoms šalims;
- ginkluotų formuočių kūrimas, aprūpinimas ir rengimas kitų valstybių teritorijose, turint tikslą permesti jas veikti į Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkų teritorijas;
- Rusijos Federacijos karinių objektų užsienio valstybėse, taip pat objektų ir įrengimų prie Rusijos Federacijos bei jos sąjungininkų valstybinės ir jūrinės sienos puolimai (ginkluotos provokacijos);
- Veiksmai, griaunantys regioninį ar globalinį stabilumą, trukdantys Rusijos valstybinio ir karinio valdymo struktūrų darbui, pažeidžia strateginių branduolinių pajėgų funkcionavimą; sistemas, išpėjančias apie raketų antpuolį; priešraketinę gynybą, kosminės erdvės kontrolę bei jos karinį atsparumo užtikrinimą; branduolinio ginklo atsargų objektus, atominę energetiką, atominę ir cheminę pramonę, kitus pavojingus objektus;
- priešiški veiksmai, darantys žalą kariniam Rusijos Federacijos ir jos

sąjungininkų saugumui, informaciniai (informacinis-techninis, informacinis-psichologinis) veiksmai;

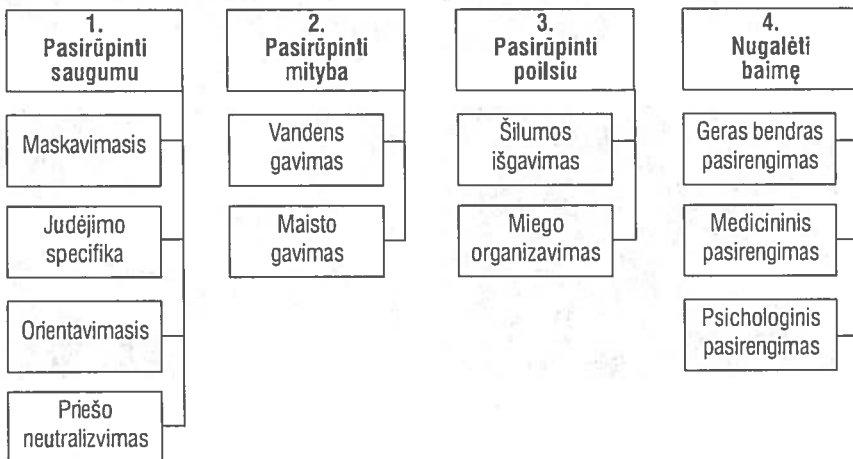
- Rusijos Federacijos piliečių diskriminacija, teisių, laisvių ir teisėtų interesų pažeidimas kitose šalyse;
- tarptautinis terorizmas.

Pagrindinės vidaus grėsmės yra:

- bandymai prievarta keisti konstitucinę santvarką;
- neteisėta nacionalistinių ekstremistų, religinių, separatistinių ir teroristinių judėjimų ir kitų organizacijų ir struktūrų veikla, pažeidžianti Rusijos Federacijos teritorinį vientisumą ir vienybę, destabilizuojanti politinę padėtį šalies viduje;
- veiksmy, dezorganizuojančių federalinių valstybinių valdžios organų planavimą ir veiklą, valstybinių, ūkinių, karinių objektų ir kitų gyvybiškai svarbių objektų puolimas, informacinės infrastruktūros naikinimas;
- neteisėtų ginkluotų grupuočių kūrimas, rengimas ir aprūpinimas;
- neteisėta prekyba (platinimas) ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ir kitomis priemonėmis Rusijos Federacijos teritorijoje ir jų panaudojimas rengiant diversijas, teroristinius aktus ar kitus neteisėtus veiksmus;
- **organizuotas nusikalstamumas, terorizmas, kontrabanda ir kita neleistina veikla, kurios apimtys kelia grėsmę Rusijos Federacijos kariniam saugumui.**

Išgyvenimas. Patarimai savanoriui

Išgyvenimo užduotys

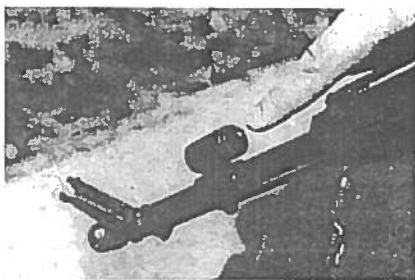
Ginklų priežiūra

Vienas iš svarbiausių kario gyvybingumą laiduojančių faktorių yra jo ginklas. Dar 1944-1946 m. puikia lengvąją šaulių ginkluote apsirūpinę Lietuvos partizanai, jau nuo 1947 m. ėmė jausti jos stygių, nes nuo ilgo naudojimo ginklai paprasčiausiai susidevėjo. Afganistano kare „internacionalistams“ AK-74 automatinis šautuvas atlaikydavo tik vienerius-dvejus metus.

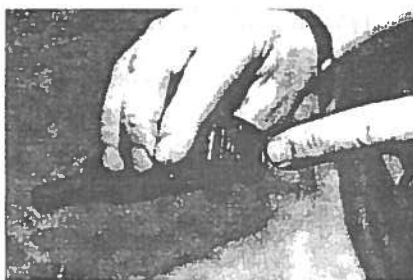
Du panašūs rezultatai, tačiau situacijos skirtingos: pirmieji kovojo daugiau kaip dešimtmetį okupuotoje teritorijoje be jokios paramos iš išorės, o antrieji už savo pečių turėjo vieną didžiausių pasaulio ginklų arsenalų.

Tad kaipgi prailginti ginklo gyvenimą? Atsakymas – kokybiška priežiūra ir tinkamas naudojimas. Šaudant ginklų metalas nuo aukštos temperatūros plečiasi ir sugeria sudegusį paraką. Jis suardo chromuotą detalių paviršių ir suformuoja išėdas. Jų įtakoje atsiranda tarpeliai, o tai padidina ginklo judėjimą šaudant ir pablogina ugnies tankumą.

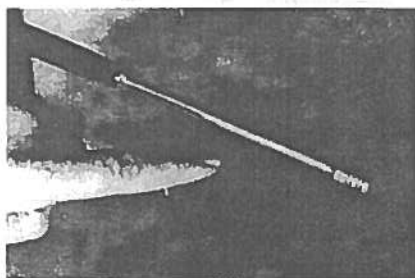
Tuo tarpu parakas pašalinamas paprastu skudurėliu iš karto po šaudymo (kol ginklas dar šiltas). Tad jeigu yra galimybė, valyk iš karto dujų kamerą

1 pav.

2 pav.

3 pav.

4 pav.

(1 pav.), dujų vamzdelį su vamzdžio apdanga (2 pav.) dujų stūmoklį (3 pav.) ir stabdiklį-kompensatorių (4 pav.). Po šaudymo nuodegos dar 3-4 dienas „sunkiasi“ į metalo paviršių ir toliau ėda detales. Todėl ginklą valyk kasdien 3-4 dienas iš eilės.

Sudegusį paraką galima nuvalyti ir muiluotu vandeniu arba seilėmis, nes jos reaguoja su rūgštimis ir lengvai ištirpsta šarmuose. Tačiau dar geriau sudegusį paraką naikina vandenyje ištirpinta soda su kalciumu (arba valgomoji). Paprastai tai būna indams plauti skirti milteliai (arba panašios valymo priemonės), kurių sudėtyje yra sodos su kalciumu. Kibirui vandens reikia 4-5 šaukštų miltelių. Jeigu tirpalą padarysi karštime vandenyje, tai ginklą, įneštą į patalpą iš šalto oro, galėsi valyti iškart, nelaukdamas, kol jis išrasos.

Dėmesio! Išplovęs ginklą su buitinėmis valymo priemonėmis, išdžiovink jį ir tuojau pat sutepk tepalu.

Jei neturi jokių valymo priemonių, gali puikiai išvalyti žibalu arba benzinu ir dyzeliniu kuru. Jei neturi žibalo, gerai išmaišyk benzina ir dyzelinį kurą santykiu 50:50 – turėsi puikų mišinį ginklams valyti.

Dėmesio! Šis mišinys labai greitai užsidega. Juo valant draudžiama rūkyti, taip pat valyti uždaroje patalpoje.

Dažnai kariai nuodegas ir rūdis šalina naudodami šveičiamąjį popierių, grūstą plytą ir panašias priemones, nesuprasdami, kad labai pažeidžia ginklą.

Taip valant nuskutamas chromo padengimas, todėl tose vietose metalas, veikiamas aukštos temperatūros parako dujų, tiesiog išdega. Vietoj minėtų grubių valymo priemonių lauko sąlygomis naudok medžio anglies miltelius (ypač tinka beržo anglis, nes jos turi didžiausią šarminį poveikį).

Mūšio įkarštyje ginklas gali perkaisti ir užsikirsti. Pavyzdžiui, iš AK-74 ilgomis serijomis iššaudžius 3-4 dėtuves iš karto, vamzdis įkaista, kad tamsoje švyti violetine šviesa. Tai ir yra perkaitimo požymis. Kad šito išvengtum, stenkis šaudyti pavieniais šūviais arba trumposiomis serijomis po 2-3 šovinius (be to, tavo ugnis bus taiklesnė). Jeigu naudosis grafinį ginklų tepalą, tu taip pat sumažinsi ginklo užsikirtimo galimybę. Šis tepalas atsparus aukštai temperatūrai ir trukdo nuodegoms įlysti į metalą. Netgi praėjus nemažam laiko tarpui po šaudymo, grafinis tepalas lengvai nusivalo kartu su nuodegomis.

Dėmesio! Netepk grafiniu tepalu vamzdžio kanalo. Taip pat nenaudok šio tepalo žiemą, nes jis šaltyje greitai tirštėja.

Lauko pirtis

Kiekvienas karys, kuriam yra tekę išbūti pratybose bent 3-7 paras, puikiai pažįsta tą nuostabų jausmą, kuris apima grįžus namo ir panirus į karštą vonią. Bet jei nėra galimybės parsirasti namo nei po 7, nei po 30, nei po 365 dienų, kaip kad jos neturėjo miško broliai?.. Ką daryti tuomet, kai dėl įvairių aplinkybių negali net nosies iškišti, pavyzdžiui, iš miško, jau nekalbant apie laužo sukūrimą, karštą vandenį ir panašius patogumus?!

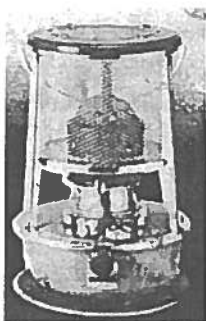
Pasistatykite bedūmę pirtį patys!

Tam jums prireiks šių priemonių:

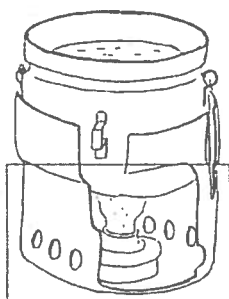
- palapinsiaustė 7 vnt.
- kartis (ilgis palapinsiaustės pločiui) 4-6 vnt.
- kuoliukai palapinsiausčių įtempimui 6-8 vnt.
- 5-8 mm storio virvė keli metrai.
- žibalinis šildytuvas „World“ (modelis KSP-229 S/T) 1 vnt. (5 pav.) arba
- spiritinė vyryklė iš švediško katiliuko komplekto 5-7 vnt. (6 pav.) arba
- individuali norvegiška spiritinė viryklė „Simon Stove“ 1-2 vnt. (7 pav.);
- spiritas 0,5 l;
- bekvapis švediškas žibalas „Festival“ 1-2 l;
- termometras su 100°C skale 1 vnt.

Statybos eiga:

1. Vieną palapinsiaustę patieskite ant žemės.

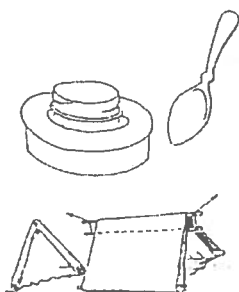
5 pav.

6 pav.

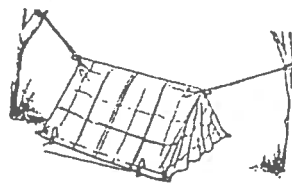
7 pav.

8 pav.

9 pav.

10 pav.

2. Padarykite dvišlaitę palapinę (10 pav.) dvigubom sienelėm. Tarpas atsiranda panaudojus kartis (8 pav.) arba virves (9 pav.).
3. Uždenkite palapinės galus palapinsiaustėmis, neužmirškite, kad vienas galas atstos jums įėjimą.
4. Pakabinkite viduj termometrą ir užkurkite šildytuvą arba spiritines virykles.

Jau po 15-20 min. pirtis kaitinimuisi bus paruošta. Tokioje palapinėje saunoje patogiausia vienu metu kaitintis dviems kariams. Lauke turėtų budėti dar du kariai, kurie atidaro ir uždaro įėjimą bei padeda praustis išsikaitinusiems.

Dar pora pasiūlymų. Saulėtą dieną pirtį stenkitės statyti saulės atokaitoje – kuro sunaudosite mažiau, o efektą pasieksite tą patį. Šaltu oru palapinę apdangstykite antklodėm, miegmaišiais ar striukėm – pirtis ne taip staigiai atvės?

Tad gero karščio ir gausaus prakaitavimo!

Oda ir jo priežiūra

Oda nuolat atsinaujina: jos paviršiaus ląstelės išdžiūsta, numiršta ir pasišalina. Oda atlieka įvairiapusių funkcijas: ji padeda organizmui

reguluoti šilumą, kai medžiagų apykaitos metu atsiradusi šiluminė energija tam tikru kiekiu per odą atiduoda aplinkai, kad nesusidarytų šilumos perteklius. Tai atlieka kapiliarinės kraujagyslės ir prakaito liaukos, kurių ypač gausu delnuose, kojų paduose, pažastyse, gaktos srityje ir kaktoje.

Kadangi organizmo ryšys su aplinka palaikoma per odą, joje yra daugybė nervinių galūnių. Jomis mes juntame lytėjimą, šilumą, šaltį ir spaudimą, reaguojame į chemikalų bei šviesos veikimą. Taigi oda yra svarbus jutimo organas. Nuo žalingo chemikalų poveikio ją saugo plonutis riebalų sluoksnis, t.y. riebalinės liaukos, o nuo stipresnio šviesos veikimo odą apsaugo sudarydama pigmentą. Jis išryškėja, kai mes įdegame saulėje. Ir priešingai smarkus įdegimas rodo, jog viršytos odos sugebėjimas priešintis ultravioletinių spindulių poveikiui. Tinkamai maitinantis odos gilumoje susidaro vadinamasis poodinis riebalinis audinys, kurio reikia šilumai ir maisto medžiagų atsargoms palaikyti.

Kai nuolat rūpestingai prižiūrima oda, galima atsikratyti ir nemalonių reiškinių. Žinoma, tai nereiškia, kad reikia rūpintis tik veido ir kaklo oda. Tai nėra sudėtinga, kaip galbūt, atrodo iš pirmo žvilgsnio.

Praustis reikia būtinai kiekvieną dieną. Vanduo nuplauna prilipusias dulkes, pašalina negyvas paviršiaus ląsteles, ypač odos raukšlėse, ten, kur odos dalelės viena su kita susiliečia, drėksta ir parengia puikią dirvą plisti ligas sukeliantiems mikrobams bei odos grybeliui. Kad užkirstume tam kelią, būtinai turime odą prausti ir gerai nušluostyti (11 pav.).

Grybelis dažniausiai plinta medienoje, pavyzdžiui, batuose su medpadžiais. Todėl pavojinga basam vaikščioti maudyklėse, taip pat sode, po veją arba sename miške, kur daug puvesių. Dažnai paaugliams ar

11 pav.

12 pav.

suaugusiems, rečiau vaikams, grybelis įsimeta į kojų tarpupirščius. Iš pradžių tos vietos stipriai niežti, jos drėksta, vėliau atsiranda odos iškilimų, susidaro plyšių. Jei dabar į juos patenka bakterijų, gali kiti gilesnis odos sluoksnio lūstelį uždegimas, atsiranda skausmingų patinimų. Grybelis gali įsimesti ir į lytinių organų sritį, ypač pagyvenusiems vyrams.

Kad viso to išvengtume, reikia avėti tik savo batus, šlepetes, kasdien plauti ir gerai šluostyti kojas bei lytinius organus. Labai naudinga maudytis ir degintis nuogam.

Kiekvienas karys turi naudotis atskiru rankšluosčiu, atskira kempine ar vanta. Neleistina skolinti rankšluosčių kietiems kariams (12 pav.).

Individuali higiena

Bet kuriuo atveju švara yra svarbiausias faktorius norint išvengti infekcinių ligų. Tai tampa aktualu išgyvenimo situacijoje. Higienos reikalavimų nepaisymas sumažina tavo išgyvenimo galimybę.

Kasdieninis prausimasis šiltu vandeniu ir muilu yra idealus dalykas. Bet tu gali likti švarus ir be tokios prabangos.

Jei neturite vandens, naudokite „oro vonią“. Nusivilk drabužius ir atsistok taip, kad apšviestų saulė ir į jus pūstų vėjas, mažiausiai 1 val. Būk atsargus – perdaug neįdek.

Jei tu neturi muilo, naudok pelenus ar smėlį. Jei leidžia situacija, taip pat gali naudoti muilą iš gyvulinių riebalų ir medžio pelenų. Pasigamink muilo:

- Supjaustyk gyvulių riebalus į mažus gabalėlius ir virk juos puode.
- Įpilk į puodą vandens.
- Virk riebalus lėtai, bet dažnai maišyk.
- Supilk riebalus į kokią nors talpą kad jie sukietėtų.
- Po truputį supilk pelenus į skylėtą talpą taip, kad jie atsirastų apačioje.
- Užpilk ant pelenų šiek tiek vandens ir lašantį vandenį surink į kitą talpą.
- Puode sumaišyk dvi dalis riebalų ir vieną dalį vandens, išlašėjusio iš pelenų.
- Šį maišalą kaitink ant ugnies, kol jis sutirštės. Po sumaišymo muilas atšaldomas, bet jį galima naudoti ir pusiau skystą, tiesiog iš puodo. Taip pat galima jį supilti į bet kokią talpą ir leisti jam sustingti, po to supjaustyti ir vėliau naudoti.

Rankos turi būti švarios. Bakterijos, esančios ant tavo rankų, gali užkrėsti maistą ir žaizdas. Visada plauk rankas, jei lietei daiktus, ant kurių

galėjo būti bakterijų: po apsilankymo tualete, po ligonių priežiūros, prieš imdamas valgymo įrankius, maisto produktus ir prieš gerdamas vandenį. Visada trumpai nusikarpyk nagus ir išsivalyk panages, nekaišiotk pirštų į burną, nekramtyk nagų. Jei neturi muilo, perpjauk vaistinio putoklio šaknį ir ja nutrink nešvarumus nuo odos.

Plaukai turi būti švarūs. Tavo plaukai gali tapti prieglobsčiu bakterijoms, blusoms, utėlėms ir kitiems parazitams. Visada stenkis, kad plaukai būtų išplauti, sušukuoti ir trumpai nukirpti – tai padės išvengti įvairių pavojų.

Darbužiai turi būti švarūs. Žiūrėk, kad tavo drabužiai ir miegvietė kaip galima būtų švaresni, taip sumažinsi odos susirgimų. Išsivalyk savo viršutinius darbužius. Visada dėvėk švarius apatinius ir kojines. Jei turi nedaug vandens, drabužius gali iškratyti, pakabinti 2 val. taip, kad juos apšviestų saulė ir prapūstų vėjas. Jei naudoji miegmaišį, po kiekvieno panaudojimo išversk, išvėdink ir išpurtyk. Jei neturi kuo skalbti darbužių, sudžiovink ir sumalk keliolika kaštonų. Juos užpilk šiltu sodos vandeniu ir, retkarčiais pamaišydamas, palaikyk parą. Po to nusunk. Likęs skystis tinka darbužiams skalbti.

Veidas ir dantis turi būti švarūs. Skuskis, jei įmanoma, kasdien – tai atgaivina veido odą, jausiesi žvaliau (12 pav.). Dėmesingai valyk dantis šepetėliu nors kartą per dieną. Jei neturi dantų šepetėlio jį gali pasidaryti iš paprasto pagaliuko. Susirask apie 20 cm ilgio šakelę ir nulupk žievę nuo vieno jos galo (13 pav.). Yra kitas būdas pasigaminti dantų šepetuką. Paimk švarų skudurėlį ir apvyniok aplink pagaliuką, juo gali nusivalyti maisto likučius nuo dantų. Taip pat dantis gali valyti su smulkiu smėliu, laukinės mėtos nuoviru, valgomąja soda, druska ar muilu. Po to išskalauk burną vandeniu, sūriu vandeniu ar gluosnio žievės arbata. Tarpdančius gali išsivalyti siūlu ar medžio plaušais.

Rūpinkis kojomis. Jei nori neturėti bėdos su kojomis, po kiekvienos užduoties nusiauk batus. Kiekvieną dieną plauk ir masažuok kojas. Visuomet avėk tinkamo dydžio ir sausas kojines.

Apžiūrėk kiekvieną dieną ar neturi pūslių.

13 pav.

14 pav.

Jei ant kojų atsirado mažų pūslelių, nenuplėšk jų. Jų neliesdamas apsisaugosi nuo infekcijos. Uždėk ant pūslės minkštos medžiagos, tai sumažins spaudimą ir trintį. Jei pūslės sprogs, gydyk jas kaip atvirą žaizdą. Kiekvieną dieną jas valyk, tvarstyk ir užklijuok pleistru (14 pav.).

Jei kojas plausi lapuotų juodalksnio šakučiu nuoviru, jos mažiau prakaituos.

Būstai

Šiame straipsnyje apžvelgsiu tik keletą būstų tipų, kurias galima būtų pavadinti ne visai tradiciniais arba taikytinus tik ekstremaliais atvejais.

„Įdomiausiai atrodė tos palapinės, kurios buvo pastatytos grynai iš samanų. Iš kartelių išlenkdavo rėmus ir juos iš lauko apkraudavo storoku sluoksniu samanų, kurias plonomis šakelėmis pritvirtindavo. Palikdavo tik vieną angą. Šios rūšies palapinės buvo ir šilčiausios ir kitas pralenkė savo gražumu. Tokiu įvairiaspalvių samanų nameliai, tvarkingai besirikiuoja prie stovyklos takelių, įvairino ir puošė ir taip jau puikų reginį, kuriuo negalėjo nesistebėti kiekvienas naujas stovyklos svečias.“

Tai ištrauka iš Juozo Lukšos-Daumanto knygos „Partizanai“. O štai panašių būstų iliustracijos (15-17 pav.), paimtos iš švedų kilmės literatūros. Ne be reikalo skandinavų kariai, susipažinę su mūsų partizanų kovomis pabrėžia, kad ne mes, o jie turi mokytis iš mūsų. Tik ar mes, lietuviai, vertiname ir analizuojame savo tėvų ir bočių patirtį?..

Kiekvienas karys savo ekipuotėje turi palapinapsiaustę, o ankstesniuose straipsniuose buvo siūlyta nešti dar ir polietileno (2x2 ar 2x3 m) gabalą. Tai pačios patogiausios, lengviausios, pigiausios ir universaliausios būsto įrengimo priemonės. Jūs galite pasistatyti individualų dvišlaitį būstą dvigubu stogu, kuris jus apsau-

15 pav.

gos nuo negandų net esant daugiau kaip –30°C temperatūrai. Įrengimo eiga ir priemonės.

1. Išskaskite individualų apkasą gulomis, šoninį brustverą suformuodami bent 20 cm nuo apkaso krašto (18 pav.).

2. Pastatykite dvišlaitę palapinę dvigubu stogu (19 pav.).

Be jau minėtų priemonių jums gali prireikti maždaug 10 m virvės ir 6-10 metalinių kuoliukų (jeigu norite greitai ir garantuotai kraštus pritvirtinti prie išalusios žemės). Palapinės kraštines užsandarinkite užversdami žemėmis ar sniegu.

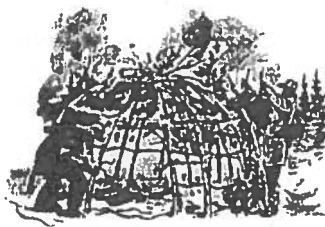
3. Patieskite apkase kilimėlį (eglišakes) ir miegmaišį. Būsto galus uždenkite uniformine palaidine ir kuprine (ar panašiomis priemonėmis).

4. Kai įsirangysite į miegmaišį ant šoninės apkaso atbrailos į iškastas duobutes įstatykite žvakutes: vieną ties pečiais, o kitą per ištiestos rankos atstumą. Priklausomai nuo oro temperatūros, būsto vidus įšyla iki 0°C ar net +5-15°C. Kaip oras cirkuliuoja ant sniego pastatyta ir žvake apšildomame būste galite pamatyti 20 pav.

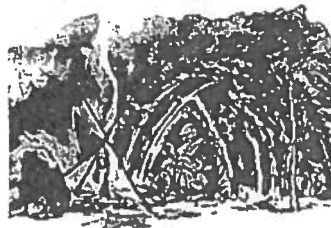
5. Ant apkaso atbrailos galite pasigaminti maisto ir pasidėti reikalingiausius daiktus (žvakių atsargą – 2-3 vnt. nakčiai, degtukus ir pan.

6. Kad būtų šilčiau miegoti, striukę užtieskite ant miegmaišio arba miegmaišyje ant savęs. Tokiu būdu jūs sukursite kelis oro tarpus, kurie labai gerai palaiko šilumą (lango principas).

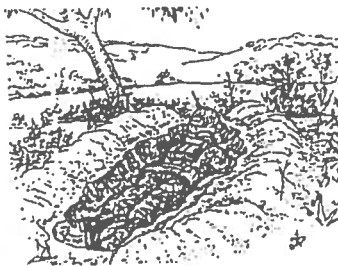
Žvakę ir palapinsiaustę jūs galite panaudoti ir per trumpus sustojimus žygio metu (21 pav.).

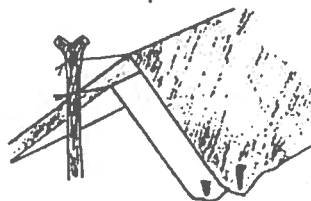
16 pav.

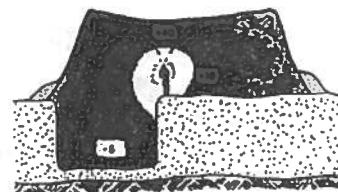
17 pav.

18 pav.

19 pav.

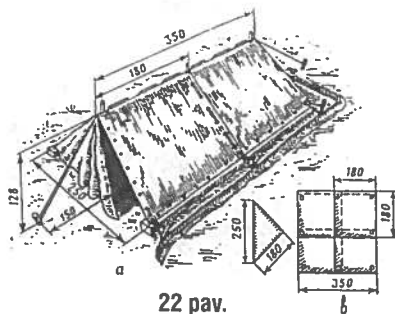
20 pav.

*Plastmasinė plėvelė,
vilnonė antklodė ar
neperšlampamas
apsiaustas.*

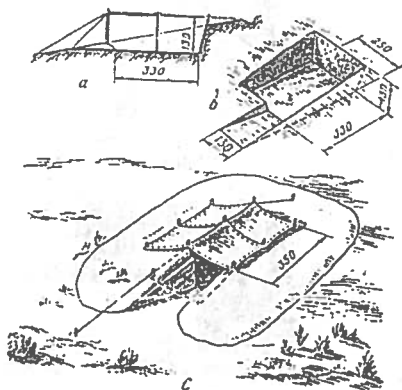

*Žvake po uždanga duobėje.
(Liepsna žemiau žemės paviršiaus,
neliečia aplink esančių daiktų)*

21 pav.

22 pav.

23 pav.

Būkite atsargūs – saugokitės, kad žvakės šviesa nepradegintų palapinsiaustės.

Palapinsiaustes ir polietileno gabalus galima panaudoti įrengiant ne tik individualius, bet ir grupinius būstus. Kaip rodo patirtis, kariams dažnai tenka veikti skyriaus dydžio padalinio sudėtyje. Vadinasi, jūs turite mažiausiai 8 palapinsiaustes ir galimybę pastatyti būstą 6-iems kariams (bent jau kariai paprastai juk vykdo sargybinių pareigas)? 22-23 pav. Parodyti du tokių būstų įrengimo principai.

Jeigu taip jau atsitiko, kad esant šaltam orui netekote pagrindinės ekipuotės, poilsiui panaudokite didesnę skruzdėlyną (24 pav.).

O kam paruošti guolį po atviru dangumi?

1. Prisikirkite eglės arba pušies šakų. Įbeskite jų apatinius galus įkypai į žemę (sniegą) eilėmis, kaip čerpes (25 pav.). Ant viršaus uždėkite kuo daugiau smulkių šakelių. Guolis bus ne tik minkštas, bet ir šiltas, nes tarp spyglių yra daug oro (lango principas).

2. Ties dubeniu, o jei galite ir ant viso guolio paklokite laikraštį, žemėlapij, užrašus ar pan. (26 pav.). Popierius turi puikių izoliuojančių savybių. Jeigu neturite popieriaus, po dubeniu padėkite pirštines (27 pav.).

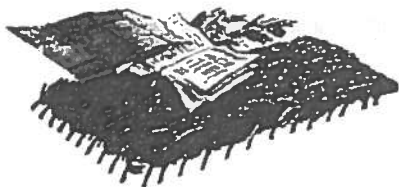
3. Kojas sukliškite į polietileninį maišą, kuprinę ar maskuojamosios uniformos striukę, o užsiklokite

24 pav.

25 pav.

26 pav.

27 pav.

28 pav.

29 pav.

striuke. Susirieskite į kamuoliuką (28 pav.). Jeigu įmanoma, tarp rūbų prikiškite šieno ar sausų lapų.

4. Stenkitės kvėpuoti pro striukės rankovę – prieš pasiekdamas jūsų nosį šaltas oras šiek tiek išils (29 pav.).

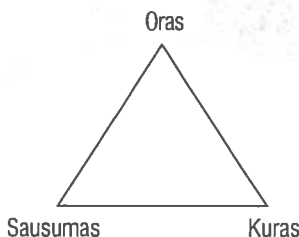
5. Jeigu yra galimybė kūrenti laužą, jame jūs galite įkaitinti keletą akmenų, o ruošdamiesi ilsėtis, juos galite įsidėti į užantį, prie kojų pėdų.
Būkite atsargūs – nenusideginkite.

Ugnis

Ugnis yra gyvybiškai svarbi siekiant išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Tai šilumos, sausumo, mitybos, šviesos šaltinis ir signalizavimo priemonė. Jūs privalote išmokti išsaugoti ugnį ir sukurti laužą bet koku oru, bet koku

metų laiku, bet kokiomis aplinkybėmis. Apie mokėjimą sukurti laužą yra gerai pasakęs rašytojas E. Setonas-Tompsonas: „...geriausiai sugebėjimą gyventi miške galima patikrinti kuriant laužus. Tam egzistuoja tuzinas gerų metodų ir tūkstantis niekam tikusių. Žmogus, kuris gali per 30 viena po kitos einančių dienų sukurti 30 laužų ir tam panaudoti tik 30 degtukų ar žiežirbų, gali vadintis miško gyventoju...“

Išidėmėkite Ugnies trikampį:

Laužas turi būti kuriamas ant pakankamai sauso pagrindo, kuras turi būti tinkamai paruoštas, o laužo ventilacija gera.

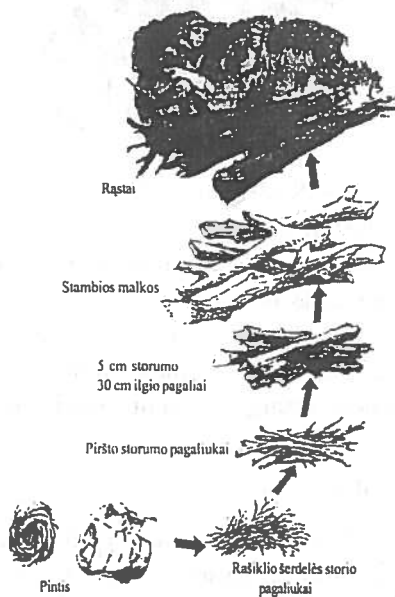
Jeigu pašalinsime bent vieną iš šitų komponentų, trikampis sugrius – ugnis užges.

Laužui sukurti reikalinga kruopščiai parengta pintis, pakura, kuras (30 pav.)

Sausų šakelių visada galite prisilaužyti nuo apatinių eglės vainikų (31 pav.). Jas reikia paruošti taip, kaip parodyta 32 pav. Galite pasidaryti ir „uždegamasias“ lazdeles (33 pav.), kurias reikia apdėti pintimi, o po to uždegti.

Kuras. Ilgiausiai dega, daugiausiai šilumos duoda ir mažiausiai dūmų išskiria ažuolinės ir buko malkos. Venkite drėgno kuro – jis blogai dega ir išskiria daug dūmų. Tokiu atveju pabandykite pašalinti viršutinį įmirkusį medienos sluoksnį.

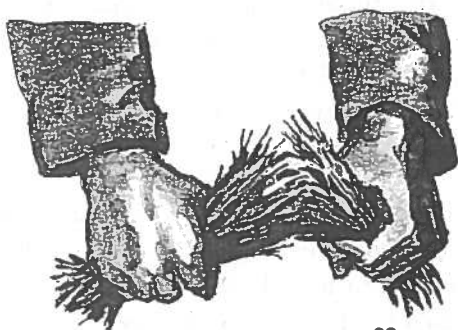
Pintis – tai bet kokia medžiaga,

30 pav.

31 pav.

32 pav.

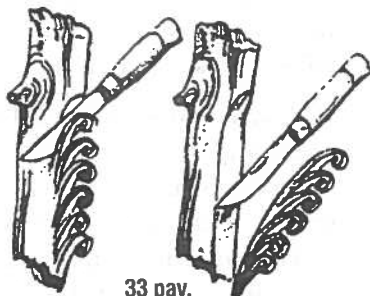

užsideganti nuo vienos žiežirbos. Tai gali būti magnio drožlės, parakas, fotojuostelė, išdraikyta vata, vaškinis popierius, apdegusi medvilninė medžiaga, beržo tošis, sausa žolė ir lapai, sausos kerpės, paukščių išmatos, eglės kankorėžiai, pušies spygliai, sutrupinti sausi grybai, paukščių lizdų turinys, medžių dulkės, kurias gamina kirvarpos.

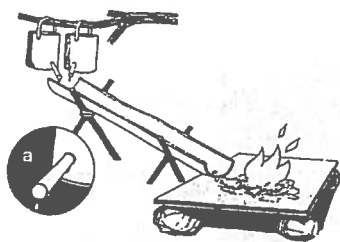
Pakura – tai smulkios šakelės, sakuotos skiedros, minkšta mediena.

Kai drėgna, pakuros (bei pinties) ieškokite medžių plyšiuose, po kelmiais, virtuoliais ir pan.

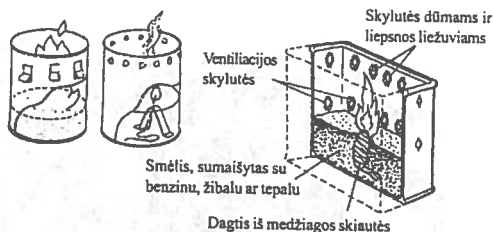
Kaip kurą galima naudoti ir šias toliau išvardytas medžiagas.

33 pav.

34 pav.

35 pav.

Gyvulių išmatos. Jas reikia gerai išdžiovinti ir sumaišyti su sausa žole ir lapais.

Gyvulių riebalai. Juos reikia supilti į skardinę dėžutę ir įstatyti dagtį.

Durpės. Jas galima aptikti pelkėtoj vietovėj. Pieš naudojant, reikia išdžiovinti. Kūrenant durpėmis, būtina pasirūpinti gera ventilacija.

Degalai. Nafta, hidraulinis skystis, variklio tepalai, priemonės skirtos apsaugoti nuo vabzdžių, esant būtinybei gali būti panaudoti kaip kuras. Gerai dega daugelis buitėje naudojamų medžiagų.

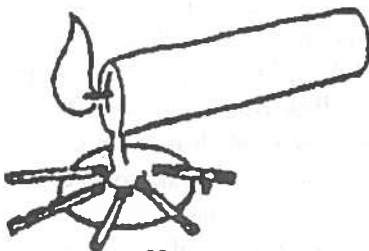
Žibalas su vandeniu. Dviejose skardinėse dėžutėse ties jų pagrindu padarykite po vieną mažą skylutę. Į jas įstatykite po pagaliuką, kuris plonėja link skylutės.

Jais jūs reguliuosite skysčių tekėjimo greitį. Reikia laikytis šių proporcijų: 2–3 vandens lašai vienam žibalo lašui. Kad degimo procesas vyktų sklandžiau, iš pradžių po metaliniu lakštu užkurkite mažytį lauželį. Kai metalas išils, uždekite ir degųjį žibalo-vandens mišinį (34 pav.).

Degantys tepalai. Sumaišykite degalus su smėliu ir deginkite juos ventiliuojamoje skardinėje. Deginti galima ir tepalus, sumaišytus su benzinu ar antifrizu. Nebandykite padegti tiesiog skystus tepalus: degimo palaikymui naudokite dagtį (35 pav.).

Sakoma, kad nėra laužo be dūmų, o dūmų be ugnies... Taigi kaip išgauti ugnį?

Paprasčiausia, žinoma, yra panaudoti degtukus. Tačiau jie yra jautrūs išoriniam poveikiui, todėl reikia turėti neliečiamą atsargą. Šiuo tikslu reikia keletą degtukų ir uždegamą juostelę patalpinti į tuščią šovinio tūtą (geriausiai tam tinka 7,62 x 53 ar 7,62 x 51 mm kalibro tūtos) ar dėžutę nuo foto juostelės, o ją užkimšti

36 pav.

ir užlieti vašku. Degtukus taip pat galima padaryti atsparius drėgmei, tik juos reikia pamirkyti išlydytame vaške (36 pav.). Jeigu degtukai vis dėlto sudrėko, patrinkite juos į sausus galvos plaukus: statinis krūvis degtuką išdžiovins.

Kai nėra degtukų.

Čia pateiksiu tik kelis ugnies išgavimo būdus.

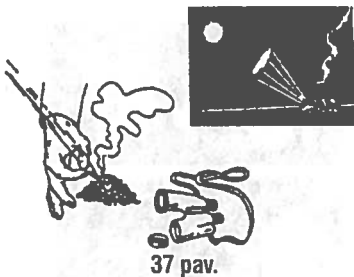
Ugnį galite išgauti panaudodami **lęšį ir saulės spindulius**. Lęšį jums atstos orientacininkų kompasuose esantis padidinamasis stiklas, žiūronai, akiniai, foto objektyvas, butelio dugnas, butelis, pripildytas vandens ir netgi išgaubtas ledo gabalas (37 pav.).

Šoviny. Išimkite iš tūtos kulką ir dalį parako išberkite ant pinties. Tūtą užkimškite popieriumi ar audeklo gabalėliu. Nukreipkite vamzdį truputį virš pinties ir iššaukite: šūvio ugnis uždegs ją (arba galėsite smilkstantį audinį uždėti ant pinties ir įpūsti ugnį) (38 pav.).

Titnagas. Kibirkštims išgauti naudokite metalinį skiltuvą ir titnagą. Vietoj titnago galite panaudoti kvarcą, agatą ar bet koki kitą slidžiu paviršiumi akmenį (39 pav.).

Akumulatoriaus baterija. Prie akumulatoriaus baterijos polių prijunkite apnuogintus laidus. Sujungus laidus, jų galuose skyla kibirkštis, kuri padega pintį (tinkamiausias šiuo atveju yra benzinu suvilgytas audinio gabalėlis) (40 pav.).

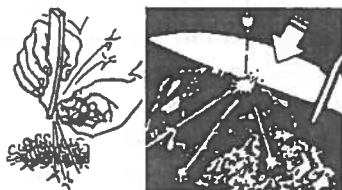
Laužai. Šildymuisi, avalynei, drabužiams džiovinti, signalams paprastai kuriamas platus, aukštas laužas, o maistui ruošti – mažas. Pastaruoju atveju būtinai atkreipkite dėmesį į vėją. Ramiu oru katiliuką reikia kabinti virš ugnies, o pučiant vėjui, katiliuką kabinkite taip, kad vėjas ugnį neštų link jo.

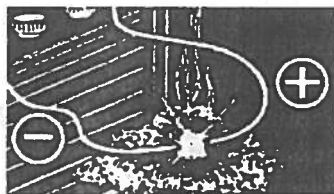
37 pav.

38 pav.

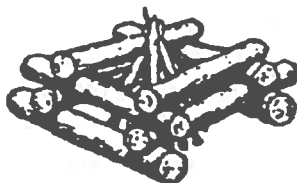
39 pav.

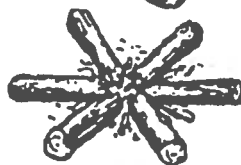
40 pav.

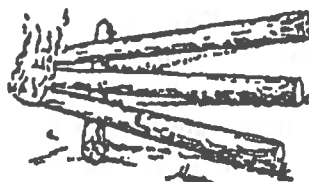
41 pav.

42 pav.

43 pav.

44 pav.

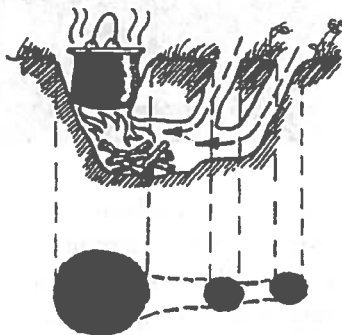
Jeigu norite kuo efektingiau panaudoti laužo skleidžiamą šilumą Jį reikia apsaugoti nuo stipraus vėjo. Naudokite apsauginius – šilumą atspindinčius ekranus – sienelės (41 pav.).

„Šulinys“ (42 pav.). Dega žema, plačia ir kaitria ugnimi.

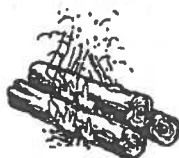
„Žvaigždinis“ (43 pav.). Toks laužas iš storų malkų išskiria daug šilumos ir ilgai dega. Labai patogus naktį, nes reikia tik kartą nuo karto malkas stumtelėti link centro.

„Medžiotojų“ (44 pav.). Šis laužas kuriamas iš trijų bet kokio ilgumo ir diametro rąstų. Ugnį sukurkite po susieinančiais rąstų galais. Toks laužas dega lėtai, ilgai (apie 6-8 val.) ir gerai šildo.

„Polinezietiškas“ (45 pav.). Laužas sukuriamas negilioje duobėje, kurios dugnas ir sienelės gali būti išklotos akmenimis ar išteptos moliu. Kad geriau cirkuliuotų

45 pav.

46 pav.

oras, šalia reikia iškasti dar vieną ar dvi duobes, tuneliu sujungtas su pagrindine duobe. Nereikalaudamas daug kuro, šis laužas dega karšta ugnimi ir kaupia žarijas, be to, yra sunkiai pastebimas.

„Naktinis“ arba „traperių“ (46 pav.). Taip vadinamas laužas nematomas net iš mažo atstumo. Reikia 2 arba 3 storų lygių rąstų. Per visą ilgį išskaptuojamas griovelis, į kurį pridedama pinties arba geriausia žarijų iš kito laužo. Iš viršaus uždedamas kitas rąstas griovelio žemyn. Laužas įsidega palaiapsniui, ilgai dega karšta, bet blankia liepsna. Patogu naudoti naktį būsto apšildymui.

„Kurmis“ (47 pav.). Įrengiamas bet kokiame žemės šlaite, iškasant maždaug 45-50 cm gylio olą. Iš viršaus įbeskite pagalį ir jį sukinėdami pragrežkite į olą dūmtraukį. Toks laužas tinka maistui gaminti ir šildymuisi, be to, beveik idealiai maskuoja ugnį.

Patalpose patogu naudoti *krosnelę* (48 pav.), padarytą iš didelės talpos metalinės statinės ar dėžės. Šiuo tikslu reikia padaryti skylės talpos dugne ir aplink jos apatinį kraštą. Šiek tiek aukščiau išpjaunama anga, pro kurią bus įdedamos į talpą malkos. Krosnelę pastatykite ant akmenų, kad būtų gera ventiliacija,

Dar keletas pastebėjimų.

Lengviau yra sukurti ir palaikyti mažą laužą. Keletas mažų, ratu išdėstytų laužų šaltu oru duos daugiau šilumos negu vienas didelis laužas.

Pasiruoškite malkų tiek, kad tuo nereikėtų rūpintis ilgesnį laiką. Saugokite malkas nuo kritulių.

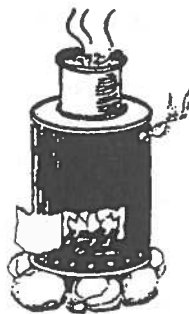
Jeigu laužą nakčiai užgesinate, tai žarijas apiberkite pelenais – ryte jos vis dar smilks ir jūs lengvai vėl įpūsite ugnį.

Vanduo

Vienas iš svarbiausių dalykų siekiant išgyventi ekstremalioje situacijoje yra teisingas prioritetų nustatymas. Pirmiausia žmogus turi poreikį apsirūpinti vandeniu, maistu, ugnimi, būstu. Šių poreikių reikšmingumas priklauso

47 pav.

48 pav.

nuo situacijos įkurią patekote sudėtingumo, tačiau dažniausiai pirmoje vietoje yra vanduo.

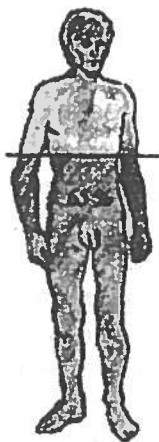
Vanduo sudaro 65% žmogaus kūno masės (49 pav.). Vykstant dehidracijai (organizmui netenkant skysčių), galimos didelės traumos: staigiai krinta kūno masė, sumažėja kraujo apimtis jis darosi tirštesnis. Didėja apkrova širdžiai, nes didėja jos pa-stangos varinėjant tankesnę kraują. Žmogus beveik nepastebi skysčių netekimo jei tai sudaro tik iki 5% kūno masės, nors artėjant prie šios ribos pastebimai ima mažėti darbingumas. Jeigu netenkama daugiau kaip 10% vandens, tai organizme gali prasidėti negrįžtami pasikeitimai. Netekus 20–25% vandens, mirštama.

Kaip jau buvo rašyta („Savanoris“, 2000 08 17, Nr. 15), 1-1,5 val.prieš žygį patartina gerti pasūdytą šaltą žaliąją arbatą – skonis bjaurus, tačiau jūsų organizmas ilgiau išsaugos skysčius, troškulį pajusite vėliau. Pirmas 2-3 žygio valandas apskritai venkite gerti, nes kuo daugiau geriate, tuo labiau prakaituojate, imate jausti nuolatinį troškulį ir greitai silpstate. Esant dideliam nuovargiui, yra stipriai veikiamos seilių išsiskyrimo liaukos, todėl džiūsta burnos ertmė, seilės darosi tirštesnės (o tai apsunkina jų nurijimą), atsiranda apgaulingas troškulio jausmas. Norint pašalinti šį faktorių, reikia padidinti seilių išsiskyrimą, t.y. galima čiulpti mėtinius ar rūgščius saldainius (ledinukus, karamelę), o jeigu jų neturite, įsimeskite į burną mažą akmenuką. Per trumpus sustojimus (kas 45-50 min.) galima išgerti 100-200 mililitrų (3-6 nedidelius gurkšnius) vandens, o per ilgalaikius sustojimus – 250-500 mililitrų vandens (6-12 gurkšnių).

Troškulį geriau numalšina šiek tiek pasūdytas vanduo (0,5-1,0 g druskos 1 litre vandens beveik nesijaučia). Be to, pasūdytas vanduo šiek tiek kompensuoja iš organizmo išprakaituotas druskas. Žiemą reiktų prisiminti, kad vanduo iš sniego ar ledo neturi faktiškai jokių druskų, todėl pats sau vienas yra ne itin naudingas.

Esant ribotoms vandens papildymo galimybėms, siūlyčiau atkreipti dėmesį į šiuos patarimus:

- **apie** vandens papildymą galvokite dar jam nepasibaigus jūsų gertuvėse;
- kvėpuokite per nosį, mažiau kalbėkite, stenkitės kuo mažiau būti saulėje, nenusirenginėkite, nenusiimkite galvos apdangalo;
- vandenį visada gerkite mažais gurkšneliais, kuo ilgiau jį užlaikykite burnoje;
- valgykite kiek tai įmanoma mažiau, nedidelėmis porcijomis, nes

49 pav.

virškinimo metu organizmas sunaudoja daug skysčių; venkite sauso, turinčio krakmolo arba labai aštraus maisto ir mėsos; ypač sunkiai virškinamas riebus maistas;

- negerkite alkoholio, nes jis atima skysčius iš gyvybiškai svarbių organų ir sujungia juos su kitom medžiagom;
- jeigu kurį laiką teko apsieiti be vandens, tai jam atsiradus, nepulkite jo gerti be saiko ; iš pradžių gerkite mažai ir nedideliais gurkšneliais, nes didelis kiekis vandens, patekęs į išsekusį organizmą, sukelia traukulius ir vėmimą- netenkama dar daugiau skysčių.

Vandens parengimas vartojimui.

Šiais laikais be baimės galima gerti nebent šaltinių vandenį, o vandenį iš šulinių ir atvirų telkinių gerti nevirintą rizikinga. Virinti reiktų 8-15 min., o jeigu vanduo buvo labai užterštas-tai nemažiau kaip pusvalandį.

Vandenį galima dezinfekuoti specialiomis vandens valymo tabletėmis, kuriomis, vadovaujantis Lietuvos kariuomenės vado 2000 07 14 įsakymu Nr. 344 „Dėl kario individualiųjų medicinos priemonių“ turi aprūpinti karo gydytojai.

Vandenį galima valyti tokiomis priemonėmis:

- kalio permanganato milteliai – įdėti tiek, kad vanduo nusidažytų šviesiai rožine spalva ir leisti 1 val. nusistovėti;
- 5% jodo tirpalas – 2-3 lašai 1 litrui vandens, gerai išmaišyti ir leisti nusistovėti 1 val.;
- alyvos krūmo šakelė – pamerkti 10-15 min., šermukšnio medžio šakelė- 1-2 val.;
- jaunos pušies, eglės šakelės-pa-merkti 100-200 1g kibirui vandens ir virinti 30-40 min.; po to įmesti keletą gabalėlių beržo, ąžuolo ar ievos žievės, virinti dar 10-15 min., leisti atvėsti; atsargiai nupilti vandenį iki nuosėdų sluoksnio; panašiai naudojami rūgštynių, dilgėlių lapai (200-300 g kibirui vandens ir virinti 20-30 min.);
- sidabrinė moneta;
- *skruzdėlės – 20 – 30 sutraiškytų skruzdėlių 1 litrui vandens.*

Drumzliną nešvarų vandenį reikia filtruoti. Filtrus galite pasidaryti patys (50–57 pav.).

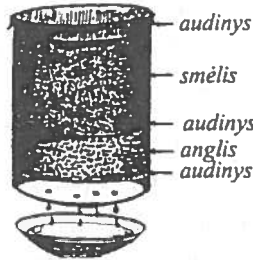
Nenustebkite jei iš pradžių filtruojamas vanduo bus drumzlinas – filtras taip pat turi apsivalyti nuo smulkių žemės ar suodžių dalelių.

Vandenį galite filtruoti ir iškasdami duobę už keliolikos metrų nuo vandens telkinio. Vanduo, sunkdamasis pro dirvožemio sluoksnius, apsivalo natūraliai.

Atminkite, kad po filtravimo vandenį visuomet būtina virinti apie 10

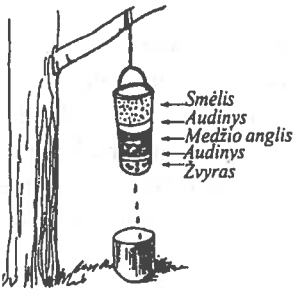
50 pav.

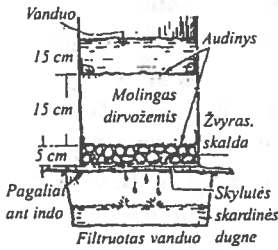
51 pav.

52 pav.

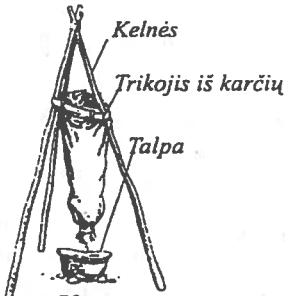
53 pav.

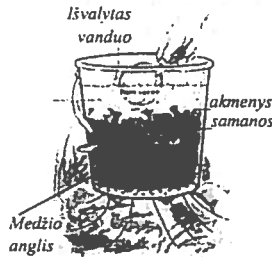
54 pav.

55 pav.

56 pav.

57 pav.

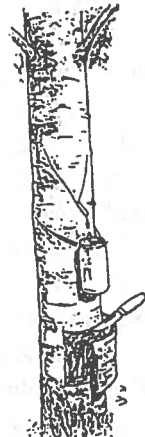
58 pav.

59 pav.

60 pav.

61 pav.

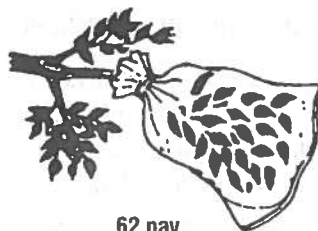
min., po to leisti nusistovėti ne mažiau kaip 45 min. Tada švarų vandenį reikia nupilti į kitą indą, o drumzles palikti ant dugno.

Ilgai stovėjusį ir ėmusį gesti gelą vandenį galima atšviežinti įberiant liepos anglių miltelių.

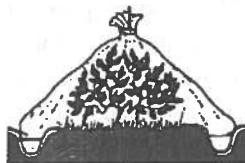
Jeigu aplink nėra vandens telkinių, vandeniu galite apsirūpinti šiais būdais:

- lietaus vanduo- 1) iškaskite žemėje kuo platesnę duobę, išklokite ją neperšlampamu audiniu arba ištepkite sieneses ir dugną moliu (58 pav.); 2) panaudokite ištemptą tarp kuolų ar medžių palapinsiaustę ar polietilena;

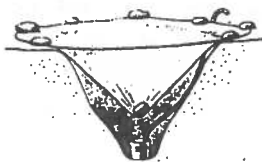
3) apriškite medžio kamieną audiniu, kuris įmirksta nuo kamienų tekančio vandens ir ima lašėti į apačioje pastatytą indą (59 pav.);

62 pav.

63 pav.

64 pav.

- rasa – ankstų rytą audiniu braukdami per žolę galite surinkti šiek tiek vandens (60 pav.);
- medžių sula – skaniausia yra beržo, klevo, liepos sula; jei norite turėti sulos atsargų, reikia ją virti kol sutirštės, virs klampia mase (sirupu); koncentruotas sirupas laikosi be jokių priedėlių (61 pav.);
- kondensavimas iš augalų – 1) užriškite polietileno maišą ant vešlios šakos – garuojantis iš lapų vanduo kondensuosis ant maišo sienelių ir sutekės į žemiausiai esantį jo kampą (62 pav.); 2) apklokite maišu krūmą; stenkitės, kad lapai neliestų maišo sienelių (padarykite karkasą iš vielos ar pagalių), nes vandens lašai nenutekės į ant žemės iškastą ir polietilenu išklotą griovelį (63 pav.);
- kondensavimas iš oro – reikalinga 1 m pločio ir 0,5 m gylio duobė, polietilenas, bet kokie sunkūs daiktai polietileno išgaubimui ir kraštų prispaudimui, talpa vandens surinkimui, žarnelė vandens gėrimui neišardant įrenginio; per 24 val. gali susikaupti nuo 0,5 iki 1 litro vandens (64 pav.);
- iš gyvių 1) gyvulių akyse yra vandens, kurį galima iščiulpti; 2) bet kokia žuvis turi gėrimui tinkančio skysčio; stambios žuvis turi šviežiu vandeniu užpildytą ertmę, kuri tęsiasi išilgai stuburo; žuvį reikia išdarinėti ir, laikant ją ant šono, pašalinti stuburą; stenkitės neišlieti vandens.

Batų priežiūra ir džiovinimas

Tose pasaulio šalyse, kuriose karių avalynės kokybei skiriamas tinkamas dėmesys ir pakankamai lėšų, tokia problema, kaip šlapi batai, nelabai aktuali. Tačiau Lietuvos kariuomenėje, akimirksniu rasotoje pievoje peršlampanti avalynė yra liūdna kiekvienų mokymų realybė, beje, tiesiogiai susijusi su kario sveikata!

Netinkamai prižiūrint avalynę ir kojas, gali išsivystyti pavojinga liga, vadinamoji pėdų imersija – „apkasų pėda“.

Imersinis susijęs su panardinimu į skystį (vandenį). Terminas „apkasų pėda“ atsirado pasaulinių karų metu kariams ilgai būnant šlapiuose apkasuose. Drėgmė ir šaltis neigiamai veikia galūnių kraujagysles ir nervus. Prie to dar prisideda nejudri pėdos padėtis bate, o tai smarkiai pablogina kraujotaką. Liga labai pavojinga, nes pažeidžiami nervai ir kraujagyslės, dėl to ima irti audiniai ir tai gali privesti prie galūnių amputacijos.

Ligos simptomai:

1. Badanti (durianti) savijauta pėdose.
2. „Nutirpimas“, nejautrumas, o po to skausmas.
3. Paraudonavusi, su vandeningomis pūslėmis arba pajuodavusi oda.

Pirmoji pagalba:

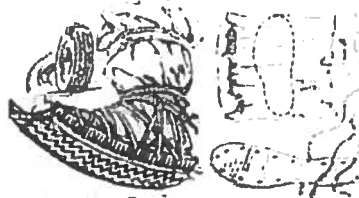
1. Laikyti kojas sausas ir švarias;
 - dažiau keisti batus;
 - turėti švarių sausų kojinių;
 - naudoti pudrą kojoms;
 - nedėvėti labai ankštų kojinių ar batų.
2. Nemasazuoti pažeistos pėdos, nes ji jau yra puvimo stadijoje ir galima infekcija.

Batų priežiūra. Kad batai nepraleistų vandens (drėgmės), juos reikia tepti batų tepalu (pvz., „Medžiotojų“) arba specialiu impregnuojančiu batų tepalu (pvz., „Rain Gard Super“). Batus

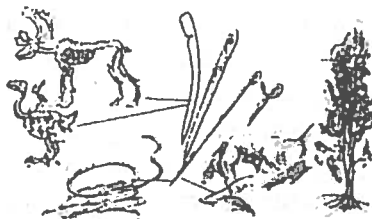
Avalynės gamyba ir remontas

Iš žvėries kailio

Iš padangos atraizos ir medžio žievės

Adatos ir „siūlai“
65 pav.

taip pat galima impregnuoti juos sutepus žuvies taukais, terpentinu, lašiniiais, sumaišytais su degutu. Deguto galima pasidaryti ir pačiam. Reikia nulupti keletą beržo tošies juostelių, sukišti į skardinę dėžutę (pvz., nuo konservų), uždaryti dangteliu ir pakaitinti lauve. Iš jos pradės tekėti juodas skystis-degutas, kuriuo ir ištepami batai. Ekstra atveju galima ant batų užmauti polietileno ar kitokios medžiagos neperšlampamus maišelius ir pvz., perbristi upelį. Kitas variantas – perbristi vandens telkinį ir, esant pirmai galimybei, persimauti sausas kojines. Kad sausos kojinės iškart neperšlaptų nuo permirkusių batų, ant kojinių užmaukite polietileno maišelius. Pėdos prakaituos, bet jeigu ši gudrybė bus taikoma neilgam laikui, ji visiškai pasiteisins.

Batams suplyšus, juos galima pakeisti žvėries oda, striukės, palto rankove, kelis kartus sulenkto brezento gabalu ir kitomis parankinėmis priemonėmis (65 pav.). Batams taisyti galite panaudoti iš kietos medienos, žvėrių ar paukščių kaulų padarytas adatas bei karklų karną ar plonytes, bet gana stiprias medžių šaknis. Batams suklijuoti galite pasigaminti žuvies klijų. Reikia nulupti žuvies odą kartu su žvynais, nuluptą odą susukti į tūtelę. Šią tūtelę reikia kaitinti virš laužo, nukreipiant žemyn, kol pradės tekėti skystis. Šiuo skysčiu užtepamos suplyšusios, įtrūkusios vietos, po to uždedamas iš viršaus odos arba stiprios medžiagos gabalėlis ir stipriai prispaudžiamas.

Batų ir kojinių džiovinimas. Nedžiovinkite batų arti atviros ugnies ar karštos krosnies, nes oda suragės. Batai greičiau džiūsta, jeigu į juos prikišama glamžyto laikraštinio popieriaus, sauso šieno, pripilama įkaitintų avižų ar smėlio. Dar vienas džiovinimo būdas – į batą ties kulnu įstatyta žvakutė (geriausia – standartinė – aliuminio indelyje). Tokia žvakutė dega apie 4-5 val. ir džiovina batą iš vidaus (tačiau į batų priekį vis dėlto patartina įkišti popieriaus ar kitų drėgmę sugeriančių medžiagų) (66 pav.).

Kojines galima džiovinti miego metu – ant kūno, žygio metu – užkišant jas po rūbais ant pečių ar, jei geras oras, pakabinant ant kuprinės. Tokiu būdu jūs visada turėsite sausų kojinių netgi nedegdami laužo ar nenustodami judėti.

Batų džiovinimas

Į BATŲ PRIKIŠAMA
ŠIENO

Į BATO AULĄ
ĮSTATOMA ŽVAKUTĖ
66 pav.

Žygio ypatumai

Pasirengimas žygiui

1. **Kojos.** Pasirūpink jomis anksti prieš žygį:
 - jei gali, nusiprausk jas ir nusikirpk nagus. Įtrink jas odos tepalu ar milteliais.
 - užsimauk minkštas ir švarias kojines, nes taip nepritrinsi žaizdų ar nuospaudų.
 - jei tau greitai prasitrina žaizdos, gali „sustiprinti“ odą jautriose vietose pleistro gabalėliu.
2. **Batai.** Avalynė turi būti nei per didelė, nei per maža. Kiek galima dažniau ją tepk: bus minkštesnė, ne taip bijos drėgmės ir ilgiau tarnaus.
3. **Drabužiai.**
 - apsilik pagal žygio būdą ir orą. Nesivilk vilnonio megztinio ar šiltų apatinių prieš daug jėgų reikalaujantį žygį, net jei jauti šaltį prieš išeidamas.
 - visus nurodymus dėl kovinio pasirengimo, uniformos, neperpučiamų ir neperlyjamų drabužių duoda vadas.
 - drabužiai neturi veržti ar raukšlėtis po kuprinės diržais arba po pačia kuprine.
4. **Ekipuotė.** Sutvarkyk ją taip, kad:
 - nebarškėtų.
 - neblizgėtų.
 - svoris būtų paskirstytas vienodai.
 - reikalingiausi ir dažniausiai naudojami daiktai būtų lengvai pasiekiami.
5. **Vanduo:**
 - pripildyk gertuves.
 - sočiai atsigerk po valgio ryte ir vakare.
 - 1-1,5 val. prieš žygį gerk šaltą arbatą – geriausia žaliąją. Ji labai malšina troškulį.

Jei į ją įbersi truputį druskos – organizmas geriau išsaugos skystį.

Žygio metu (67–70 pav.)

1. Žygiuodamas keliu su kieta danga eik kelio pakraščiu, nes taip tausosi pėdas („neatmuši“ padų).
2. Karštą dieną galima atsisegti apykaklę ir atsiraitoti rankoves, atsileisti diržą, bet negalima rūkyti, nusiimti kepurės ir nusirengti.
3. Vėsią dieną ar naktį, kai tik pajutai, jog sušilai, palaipsniui atsisek apykaklę, striukės viršų ir apačią. Sustojus vėl viską užsisagstyk.

Pastaba. Jei yra galimybė, dėvėk tinklinius marškinėlius. Juos reikia apsivilkti ant nuogo kūno po kitais drabužiais. Šie marškinėliai tarp kūno ir rūdų sudaro oro tarpą, kuris karštu oru sukuria ventilacijos efektą, o šaltu oru palaiko šilumą.

4. Jei tau ima tinti kojas, privalai apie tai pranešti vadui: jis priims sprendimą sustoti. Jei leidžiama susitvarkyti, kojos nuplaunamos vandeniu arba nuvalomos drėgnu skuduru, nuotrynos užkljuojamos pleistru. Kito poilsio metu pleistras keičiamas.

5. Jei kankina troškulis, galima čiulpti nedidelį akmenuką, kuris skatina seilių išsiskyrimą ir sumažina troškulio jausmą. Geriausia pirmas 2-3 val. išvis negerti. Atmink: kuo daugiau geri, tuo labiau prakaituoji, imi jausti nuolatinį troškulį ir greit nusilpsi. Apsiribok tik 2-3 gurkšneliais, sulaikyk jos burnoje.

Poilsio metu (71–72 pav.)

Poilsiai būna trumpi ir ilgi. Pirmas 5-10 min. poilsis skiriamas aprangai ir amunicijai sutvarkyti po 25-30 min. judėjimo. Vėliau dešimties minučių – trumpi prisėdimai – daromi po 40-50 min. žygio, o dviejų – trijų valandų trukmės poilsis – po 4-5 val. žygio.

Ilgo poilsio metu, jei leidžiama, padėk ginklus ir amuniciją. Pataisyk drabužius ir našta, kuri gulėjo nepatogiai. Išsėkis aukštai pakėlęs kojas. Esant galimybei, nusirenk, nusiauk batus, nusiprausk ar išsimaudyk. Tai gražina jėgas. Be leidimo neturi teisės nueiti toliau kaip 50 m nuo poilsio vietos, nes vadas privalo greit surinkti savo karius. Užsimesk kuprinę, kai vadas įsakys: „Pasirenk žygiui“. Pasitikrink, ar visą pasiėmei. Išvalyk poilsio vietą. Nepalik nieko, kas gali suteikti žinių priešui.

67 pav.

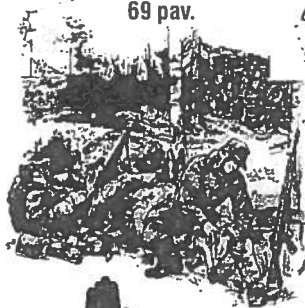
68 pav.

69 pav.

70 pav.

50

71 pav.

72 pav.

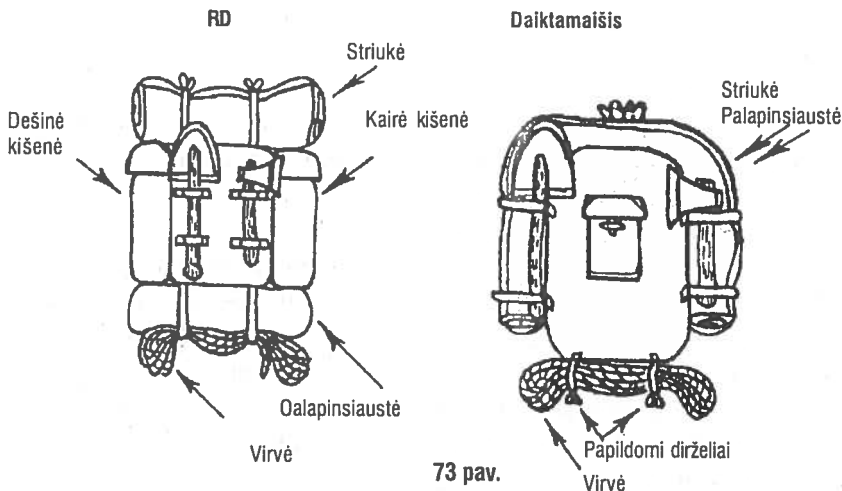
Ekipuotės paruošiams

Nors ir kaip būtų liūdna, tačiau faktas lieka faktu – po beveik dešimties kariuomenės egzistavimo metų ji taip ir neaprupinta standartizuota bei išbaigta ekipuote. Vilčių teikia tik paskutinės ekipuotės modelis, parengtas beveik tiksliai pagal D. Britanijos kariuomenėje naudojamą įrangą. Na, o šį kartą Jūsų dėmesiui pateikiame pasiūlymus apie tai, kaip galima pasiruošti daugiadieniams veiksams, jei Jūs nesate gavę netgi pagrindinių daiktų (kuprinės, pėstininko diržo su petnešomis).

Kai kurios žemiau pateiktos idėjos gali pasirodyti keistos, tačiau straipsnio autorius remiasi patirtimi, sukaupia analizuojant įvairių šalių pėstininkų ir specialios paskirties pajėgų karių aprūpinimą bei asmenine patirtimi, įgyta tarnaujant kažkada egzistavusioje tuometinės SKAT Vilniaus rinktinės studentų kuopoje. Beje, šios kuopos savanoriai keletą metų iš eilės rengdavo 7-10 d. trukmės mokymus, kurių metu, vykdant įvairias užduotis, įveikdavo apie 100 ir daugiau kilometrų. Visi reikalingi daiktai buvo talpinami į uniformą ir į už savo pinigus įsigytus daiktamaišius bei RD („riukzak desantny“).

I. Kuprinė (73 pav.)

1. Pagrindinėje talpoje: apatinių rūbų pamaina (vasarą – marškinėliai ilgomis rankovėmis ir trumpikės, žiemą – šiltų apatinių komplektas; dedami taip, kad gulėtų prie nugaros); 1 porą medvilninių ir 1-2 poros vilninių kojinių (dedama prie nugaros); jeigu imate katiliuką, stenkitės jį sudėti kuo daugiau smulkių daiktų, maisto produktų (katiliukas dedamas į kuprinės dugną);

73 pav.

maisto atsargų ne mažiau kaip 3 paroms (jei numatoma veikti ilgiau, atitinkamai visko imama daugiau): 3-4 mėšos konservų dėžutės, balti (juodi) džiovėsiai, sultinys, kaloringi produktai – lašiniai, riešutai, šokoladas, medus, cukrus (gabaliukais arba saldainiais), viskas dedama į dugną, o vieno pavalgymo porcija – kurpinės paviršiuje arba į RD dešinę šoninę kišenę; higienos reikmenys (RD – dešinėje šoninėje kišenėje, daiktamaišyje – ant maisto produktų arčiau dugno); polietilenas 2x2 m (RD – paviršiuje arba kairėje šoninėje kišenėje, daiktamaišyje – paviršiuje arba šoninėje kilpose).

2. Kišenėse: avalynės remonto reikmenys – tvirti siūlai, stambi adata, vinis arba yla, vintutės (RD – dešinėje, šoninėje kišenėje esančioje mažoje kišenėlėje, daiktamaišyje – bet kur, pagrindinėje talpoje arba išorinėje kišenėje); gertuvė (RD – kairėje šoninėje kišenėje, daiktamaišyje – išorinėje kišenėje); batų ir ginklo valymo reikmenys (RD – kairėje šoninėje kišenėje, daiktamaišyje – pagrindinėje talpoje arba išorinėje kišenėje).

3. Kuprinės išorėje: kastuvėlis ir kirvukas (RD – ant išorinės sienelės specialiai pasiūtose kilpose, daiktamaišyje – įsistato į dešinę ir kairę pusę esančias kilpas); 8-10 mm storio virvė – apie 10-20 m (RD – kabinama ant kastuvėlio arba rišama po apačia, daiktamaišyje – už šoninių kilpų arba po apačia už papildomai prisiūtų kilpų); striukė (žygio metu visuomet susukta ir pririšta ant RD viršaus); palapinstriukė (RD – susukama ir rišama po apačia, daiktamaišyje – striukė susukama į palapinstriukę ir šis ryšulys tvirtinamas už šoninių kilpų apverstos U raidės forma).

II. Diržas su metaline sagtimi

Ant jo gali būti kabinama gertuvė, peilis-durklas, dėtuvių krepšelis (RD turi specialias kišenes) ir kastuvėlis, tačiau dažniausiai tai yra labai nepatogu, nes diržas neturi petnešų ir nuo svorio sukinėjasi bei smukinėja.

III. Uniforma

1. Dešinės rankovės kišenėje: paprasto sterilaus binto paketėlis mažoms žaizdoms; pleistras, baltų, žalių, juodų siūlų ir 2-3 adatų komplektas.

2. Kairės rankovės kišenėje: asmeninė vaistinė su vaistais nuo individualių ligų.

3. Kairėje švarko kišenėje (ant krūtinės): pažymėjimas, užrašai, rašikliai, liniuotė.

4. Dešinėje švarko kišenėje (ant krūtinės): kompasas, mažas žibintuvėlis, cigaretės rūkantiems.

5. Kairėje švarko kišenėje (ant juosmens): varžtis, individualus tvarstomasis paketas.

6. Kelnių vidinėse kišenėse: degtukai ar žibintuvėlis, lenktinis peilis.

7. Kairėje šoninėje (išorinėje) kelnių kišenėje: išgyvenimo reikmenys: a) kabliukai, 2-3 m valo, 2 švininiai svareliai, 4 cm pieštukas ir popieriaus lapelis, atsarginė žibintuvėlio lemputė ar elementai, vatos gniužulėlis, degtukų atsarga, užlydyta, pvz., 7,62x53R tūtoje (viskas sudėta į vieną paketėlį); b) sauso kuro tabletės (ne mažiau kaip 10 vnt.); c) 1-3 mm storio virvutė (apie 30 m); d) riešutų ir šokolado pakelis; gali tilpti ir trikotažinė kepuraitė ar pirštinės.

8. Dešinėje šoninėje (išorinėje) kelnių kišenėje: atmintinės, žemėlapiai ir kt. (pagal poreikį).

Pastaba. Visi galintys sušlapti daiktai pakuojami į polietileną. Labai pravartu turėti ir keletą atsarginių polietileno maišelių.

I. Pėstininkų diržai

1. Dešinėje pusėje kabinami:

detuvių krepšelis, kuriame yra ginklo valymo reikmenys;

kastuvėlis;

gertuvė.

2. Kairėje pusėje kabinami:

peilis-durklas;

palapinstriukė;

šalmas (prieš užduotį).

2. Kairėje pusėje ant petnešų kabinami:

prožektorius (pagal atskirą nurodymą);

peilis-durklas (pagal atskirą nurodymą);

pirmosios medicininės pagalbos paketas (pagal atskirą nurodymą).

II. Uniforma.

1. Dešinės rankovės kišenėje – pirmosios medicinos pagalbos paketas.

2. Kairės rankovės kišenėje – žalių, juodų, baltų siūlų ir 2-3 adatų komplektas, lenktinis peilis, ausų krapštukai, degtukai (žiebtuvėlis). Degtukai gali būti ir kelnių kišenėje.

3. Kairėje švarko kišenėje (ant krūtinės) – pažymėjimas, užrašai, rašikliai, liniuotė.

4. Dešinėje švarko kišenėje (ant krūtinės) – kompasas, cigaretės rūkantiesiems.

5. Kairėje švarko kišenėje (ant juosmens) arba vaistinėje ant diržo – varžtis, sterilus tvarstis.

6. Kairėje šoninėje (išorinėje) kelnių kišenėje – megzta (trikotažinė)

kepuraitė, šalikas, pirštinės.

7. Dešinėje šoninėje (išorinėje) kelinių kišenėje – atmintinės ir kt. (pagal poreikius).

III. Kuprinė (74 pav.)

1. Pagrindinėje talpoje – šilti apatiniai, maistas dviems paroms, katiliukas ir popierius jam valyti, atsarginiai batai (jei yra), antra uniforma, kiti reikmenys.

2. Apatinėje didžiojoje kišenėje – storos kojinės (miegui), kojinių, marškinių pamaina, megztinis, batų valymo ir kiti reikmenys.

Šoninėje dešinėje kišenėje – tualetinis popierius, higienos reikmenys, sausas spiritas, šaukštas, dažai veidui, izoliacinė juosta, skuduras ginklo valymui.

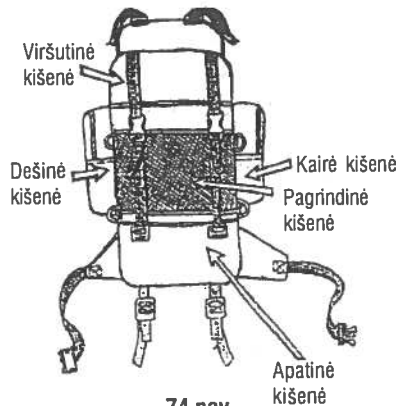
3. Šoninėje kairėje kišenėje – vienos paros maisto davinys, maišas šiukšlėms, batų raišteliai, 30 m virvutė.

4. Viršutinėje kišenėje – polietilenas 2x2 m.

5. Kilimėlis užkišamas po viršutinės kišenės diržais arba už įtempimo diržų, arba po apatine didžiąja kišene.

6. Miegmaišis užkišamas po viršutine kišene arba po apatine didžiąja kišene, ar už įtempimo diržų.

7. Striukė – po viršutinės kišenės diržais.

74 pav.

Priedai

Veiksmai prieš užnugaryje

Kai jūs patenkate į izoliuotą zoną arba išsiskaidote prieš teritorijoje, tai galimybė sėkmingai grįžti į savo kontroliuojamą teritoriją priklauso tik nuo jūsų sugebėjimo išvengti susidūrimo su priešu ir sugebėjimo išgyventi, nepriklausomai nuo to, ar jūs veikiate vienas, ar grupės sudėtyje. Žemiau pateikiama trumpa atmintinė, kaip reiktų elgtis patekus į ekstremalią situaciją, t.y. prieš užimtoje teritorijoje atsiskyrus nuo savo padalinio:

1. Kai nėra galimybės tęsti užduotį arba prisijungti prie savo padalinio, palikite veiksmų zoną ir judėkite į paskutinę susitikimo vietą.
2. Stebėkite, kas vyksta šiame rajone ir sudarykite veiksmų planą.
3. Judėkite pavieniui tik pačiu paskutiniu atveju. Labiau pageidautina judėti grupėmis po 2-3 žmones.
4. Suplanuokite pagrindinį ir atsarginį maršrutą. Nustatykite distanciją suplanuokite ugnies pridengimą apsirūpinkite maistu ir vandeniu. Pats lengviausias ir pats trumpiausias maršrutas ne visada yra pats geriausias.
5. Maistas ir vanduo – tai kasdieniniai poreikiai. Be maisto jūs galite apseiti keletą dienų, tačiau vanduo vis dėlto būtinas.
6. Judėkite naktimis. Šviesų paros metą išnaudokite stebėjimui, planavimui ir poilsiui.
7. Susijungimą su savais padaliniais vykdykite tik dieną. Nuolat stebėkite savo padalinių išsidėstymo ribą.
8. Pabandykite padalinį, prie kurio prisiartinsit, identifikuoti, įsidėmėkite jo veiksmus.
9. Paruošę nuodugną prisijungimo maršrutą, pasistenkite kuo greičiau užmegzti garsinį kontaktą.

Survival-išgyvenimas

Treniruodamiesi, naudodami įvairias priemones ir nusiteikdami išgyventi jūs pajusite, kad galite įveikti bet kokią kliūtį, su kuria gali tekti susidurti. Jūs išgyvensite! Jūs turite suvokti **emocinio** nusiteikimo išgyventi reikšmę. Šiuo atveju labai svarbu gerai pažinti save. Jūs turite žinoti, kaip gerai ištvėriate stiprius stresus ir nerimą, skausmą, sužeidimus ir ligą, šaltį ir karštį, alkį ir troškulį, nuovargį, snaudulį, vienatvę ir izoliaciją. Be to, turite atminti, kad išgyvenimui didžiausią pavojų kelia komforto siekimas ir pasyvumas. Būdami izoliuoti prieš teritorijoje, jūs galite sumažinti ir netgi nugalėti šoką, jeigu galvoje laikote angliško žodžio S-U-R-V-I-V-A-L (išlikimas, išgyvenimas) iššifravimą. Šios raidės gali jums padėti išgyventi.

S Įvertinkite situacija:

- įvertinkite jus supančią aplinką.
- įvertinkite savo fizinę būklę.
- įvertinkite savo ekipuotę.

U Nereikalingas skubėjimas visada kenkia:

- planuokite savo judesius.
- planuokite savo persidislokavimus.

R Prisiminkite. kur jūs esate pagal:

- prieš dalinių dislokacijos vietas ir jo kontroliuojamus rajonus;
- savo dalinių dislokacijos vietas ir kontroliuojamus rajonus;
- vietinius vandens telkinius;
- rajonus, kurie gali užtikrinti gerą maskuotę ir priedangą.

V Nugalėkite baime ir paniką.

I Improvizuokite:

- situacija gali būti pagerinta;
- išmokite aplink esančius daiktus panaudoti savo reikmėms;
- panaudokite savo fantaziją.

V Gyvybės vertė:

- prisiminkite savo tikslą – išlikti gyvu;
- atkaklumas, noras įveikti visas sutinkamas kliūtis ir užtvaras, jums suteiks dvasinių ir fizinių jėgų.

A Veikite kaip vietiniai gyventojai. Stebėkite:

- jų kasdieninę veiklą;
- kada, kur ir kaip jie gauna maistą;
- kur jie gauna vandenį.

L Gyvenkite vadovaudamiesi sveiku protu. gilinkitės į amžių išmintį, į pagrindines tiesas.

Badavimas

Ką gi daro organizmas, kai visiškai negauna maisto? Prisitaikydamas, jis pirmiausia sumažina energijos sunaudojimą sulėtėję medžiagų apykaita. Negaudamas maisto iš išorės, organizmas po atitinkamo persitvarkymo pradeda naudoti vidinių audinių atsargas. Jos yra pakankamai didelės. Pvz., 70 kg žmogus turi apie 15 kg riebalų atsargas.

Organizmas iki savo žūties gali sunaudoti 40-45% rezervų. Visiškai badaujant jų turėtų užtekti 37-42 paras. Bet taip yra, jeigu organizmas būna ramybės būsenoje. Tačiau dažniausiai karys turės tikslą pasiekti kažkokį punktą. Ėjimas – tai darbas. Jis reikalauja 3 kartus daugiau sąnaudų negu ramybės būsenoje. Vadinasi, organizmo audinių atsargų užteks 26-29 dienoms. Beje, tai įmanoma tik tuomet, jeigu žmogus badavimo sąlygomis moka valdyti savo organizmą. Geriau anksti keltis ir anksti gultis. Pagal galimybes, stengtis užsikurti laužą. Jis suteiks šilumą, šiltą vandenį, sausus rūbus. Tai labai svarbu, nes badavimas sustiprina šilumos nebuvimo įspūdį.

Reikia žinoti ir tai, kad badas labiausiai, kankinančiai jausis pirmas 3-5 dienas. Tuomet organizmas ir persiorientuoja į vidinių audinių atsargų naudojimą (prasideda vadinamasis endogeninis maitinimasis). Pastebėta, kad daugiausia svorio netenkama per pirmas 2 badavimo dienas. Jau ketvirtą penktą dieną savijauta ima gerėti, fizinio silpnumo jausmas ima mažėti ir užleidžia vietą tam tikram pakilimui, netgi žvalumui.

Yra dar viena labai svarbi ypatybė: jeigu ilgo badavimo metu (30-40 parų) žmogus nors ir minimaliomis dozėmis vartos kokį nors vienpusišką maistą tai jam išsivysto distrofijos (audinių, organų arba viso organizmo mitybos sutrikimas) požymiai. Taip atsitinka todėl, kad periodiškas maisto (nors ir nedideliais kiekiais) patekimas į skrandį sukelia jo peristaltiką –žmogaus vamzdinių organų sienų banguojantys judesiai, atsirandantys susitraukiant jų raumenims, sąlygoja tų organų, pvz., žarnų turinio judėjimą, o to pasekmė – išlieka alkio jausmas, nesustoja maistą virškinančių rūgščių išsiskyrimas ir veikimas. Taip pat sutrikdoma ir normali medžiagų apykaita. Organizmas laiku nepersijungia į endogeninės mitybos režimą.

Visiško badavimo metu, kai organizmas gauna tik vandenį, jokių distrofijos požymių neatsiranda.

Ilgas badavimas reikalauja ir ilgo organizmo veiklos atsinaujinimo laiko. Be to, atsinaujinimas – ne mažiau atsakingas ir sudėtingas procesas, negu pats badavimas. Nustatyta, kad atsinaujinimo laikas turi būti lygus badavimo laikui. Jeigu badavus 3-5 dienas atsistatymą kartais dar galima sutrumpinti

iki 1-2 dienų, tai nevalgius ilgesnį laiką į atsistatymo periodą reikia žiūrėti labai rimtai.

Kaip reikia elgtis?

1. Po ilgo badavimo jokių būdu nepulkite ant maisto ir neprisikimškite skilvių, nes galite tiesiog mirti.
2. Reikia keletą dienų tiksliai laikytis dienos ir saugojančio maitinimosi režimo.
3. Organizmo atsinaujinimui taikoma bedruskinė dieta, t.y. maistas yra **be** druskos. Kuri sulaikydama drėgmę, gali sukelti išpurtimą. Nerekomenduojamas dideliais kiekiais riebus ir baltyminis maistas. Daug riebios mėsos, troškinių, grietinės, sviesto gali sukelti virškinamojo trakto traumas bei rimtas problemas žmogaus sveikatai. Ekstremalioje situacijoje elkitės taip:
 1. Patikrinkite, kokias turite maisto ir vandens atsargas. Pasistenkite nustatyti, kiek laiko teks būti be normalių maisto gavimo šaltinių.
 2. Padalinkite maisto atsargas: du trečdalius skirkite pirmai išgyvenimo pusei, vieną trečdalį – antrai.
 3. Jeigu per dieną turite galimybę išgerti ne daugiau kaip 1 l vandens, venkite sauso, turinčio krakmolo maisto arba labai aštraus maisto ir mėsos. **ATMINKITE: VALGIS SUKELIA TROŠKULĮ!** Vartokite daug angliavandenių turintį maistą.
 4. Dirbkite minimaliai. Kuo mažiau dirbate, tuo mažiau jums reikia maisto ir vandens.
 5. Pagal galimybes, valgykite reguliariai. Planuokite taip, kad sočiai pavalgyti galėtumėte vieną kartą kiekvieną dieną. Pageidautina, kad maistas būtų karštas. Virtas maistas yra saugesnis, skanesnis, lengviau įsisavinamas.
 6. Visuomet būkite dėmesingi: galbūt rasite ką nors valgoma. Su nedidelėmis išimtimis, viskas, kas auga, kas vaikšto, šliaužioja ar plaukioja -tai galimi maisto šaltiniai.
 7. Kramtykite viską kur kas ilgiau nei įprasta (ne mažiau kaip 30 kartų) -tai gerina maisto įsisavinimą.

Ekstremalios oro sąlygos. Ligų ir traumų priežastys, simptomai ir pirmoji pagalba.

Pirmiausia reikia kovoti su šilumos praradimu. Pagrindiniai šilumos praradimo keliai yra :

1. Šilumos išspinduliavimas per atviras kūno vietas (75 pav.). Daugiausia šilumos netenkama per galvą. Pvz., prie -4 C per galvą išspinduliuojama 50%, o prie -15 C – 75% šilumos. Todėl, jei darosi šalta, būtinai užsidėkite kepurę.

2. Šilumos atidavimas remiantis į aplinkinius daiktus. Visą laiką reikia izoliuotis nuo šaltų kūnų: nesigulkite tiesiogiai ant žemės – reikia pasikloti izoliuojantį kilimėlį (eglišakes), nesiremti į akmenis, metalinius daiktus ir t.t. Jei vartojamas alkoholis, šilumos atidavimas suintensyvėja. **Negerkite alkoholio!**

3. Šilumos atidavimas per vandenį ir prakaitavimą. Sąlytyje su vandeniu šilumos atidavimas išauga net iki 200 kartų. Todėl drabužiai ir avalynė turi būti sausi.

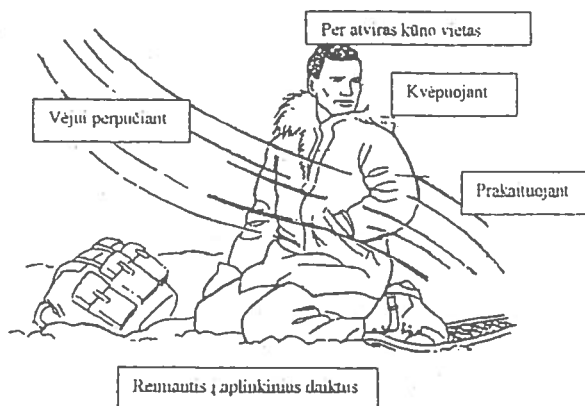
Drabužiai turi gerai «kvėpuoti». Šaltyje nevilkkite drėgmę iš vidaus sulaikančių rūbų. Venkite prakaitavimo.

4. Šilumos išpūtimas. Jei vėjyje pro rūbų plyšius patenka oras, labai išauga šilumos praradimas. Todėl, nors ir palyginti šiltu oru, jei yra didelis vėjas ir jūs neapsisaugoję, galite netekti daug šilumos ir sušalti. Venkite be reikalo būti atvirai vėjyje, stenkitės rasti užuovėją arba patikimai apsirengti.

5. Šiluma prarandama kvėpuojant. Todėl šaltu oru dėkite ant veido kaukę arba apsvyniokite veidą šaliku.

Kaip išvengti nušalimų ir sušalimų.

Pirmiausia reikia kovoti su šilumos praradimu. Pagrindiniai šilumos praradimo keliai yra:

75 pav.

Kariai, kurie veikia atšiauriomis (šalto) oro sąlygomis, gali susirgti įvairiomis ligomis, būti traumuoti, o to daugeliu atvejų galima išvengti. **Atminkit, kad drėgmė ir šaltis užduotis gali padaryti sunkiai įvykdomas ir jų atlikimui gali prireikti daugiau laiko, bet tai nereiškia, kad užduotis neįvykdoma!**

Dažniausiai pasitaikančios ligos ir traumos yra šios:

- dehidracija,
- nušalimas,
- hipotermija, «apakų pėda»,
- apakimas nuo sniego,
- konjunktyvitas,
- vidurių užkietėjimas.

Dehidracija (vandens netekimas) – viena iš svarbiausių ligų ir traumų priežasčių šalto oro sąlygomis. Dehidracija mažina darbingumą. Priežastys: organizmui trūksta vandens. Simptomai:

1. Troškulys, kurį papildomai gali sukelti:
 - a) tabakas
 - b) alkoholis
 - c) kofeinas.
2. Tamsios spalvos šlapimas.
3. Šlapimas išsiskiria mažais kiekiais.
4. Burnoje sausa.
5. Nuovargis.
6. Moralinis, psichologinis nuovargis.
7. Apetito nebuvimas.
8. Dažnas širdies ritmas.
9. Galvos svaigimas.
10. Sąmonės netekimas.

Pirmoji pagalba : duoti nukentėjusiajam gerti vandens (arbatos).

Nušalimas – šalčio sukeltas audinių pažeidimas. Drėgnu vėjuotu oru galima nušalti ir esant +3-5°C temperatūrai. Nušalama greičiau, jei ankšta avalynė, bloga nukentėjusiojo būklė, jis kraujuoja. Iš pradžių pasidaro šalta, atsiranda tirpimas, skausmas, vėliau jautrumas išnyksta. Yra 4 nušalimo laipsniai.

I – oda blyški, mažai jautri, atšildyta pasidaro melsvai raudona, atsiranda skausmas, patinimas

II – nušaldytoje odoje atsiranda pūslės.

III – dėl sutrikusios kraujotakos apmiršta visi odos sluoksniai. Susidaro pūslės, vėliau atsiveria žaizdos.

IV – žūsta ir gilieji audiniai (atšildyti nepavyksta, išsivysto gangrena).

Pirmoji pagalba Svarbiausia – atstatyti kraujotaką nušalusioje vietoje; pagalbą teikti šiltoje vietoje, duoti karštų, saldžių gėrimų; šildyti nušalusią galūnę šiltoje vandens vonioje, ją masažuoti; nušalusią vietą subintuoti sterilia marle, apvynioti vatos sluoksniu; stengtis sušildyti visą kūną; duoti skausmą malšinančių vaistų. Negalima nušalusią kūno vietą trinti sniegu – tirpdamas sniegas iš sušalusių audinių atima likusią šilumą, be to, vėliau gali atsirasti pūlingų žaizdų. Nušalusios vietos neleidžiama kaitinti.

Hipotermija – organizmo būklė, kuriai būdinga sumažėjusi kūno temperatūra. **Priežastys ir simptomai:**

1. Kūno drebulys, kuris atsiranda, kai kūno temperatūra nukrinta iki +35°C.

2. Kai kūno temperatūra nukrinta nuo 35°C iki 32°C

- mintys ir reakcija sulėtėja,
- mąstymas tampa nelogiškas,
- atsiranda apgaulingas šilumos jautimas.

3. Kai kūno temperatūra nukrinta žemiau nei 32°C

- žmogus netenka sąmonės ir miršta.

Pirmoji pagalba:

1 - Patalpinti nukentėjusį ten, kur nėra vėjo.

2 - Nepalikti jo nei minutei vieno.

3 - Padaryti viską, kad jis daugiau neprarastų šilumos; po šonais, ant pilvo uždėti pūsles su +45°C vandeniu, duoti gerti daug šiltos arbatos arba vandens.

4. Evakuoti.

NEGALIMA NUKENTĖJUSIOJO MASAŽUOTI! NENAUDOKITE ŠILDYMO ALKOHOLIO!

Pastaba. Kad žmogus nebūtų apiplikintas, reikia patikrinti vandens temperatūrą. Tuo tikslu reikia į vandenį įmerkti alkūnę arba užpilti vandens ant riešo. Jei toms vietoms nėra karšta – vanduo tinkamas.

Pėdų imersija – „apkasų pėda“

Imersinis – susijęs su panardinimu į skystį (vandenį). Terminas „apkasų pėda“ atsirado Antrojo pasaulinio karo metais dėl ilgo karių buvimo šlapuose apkasuose.

Drėgmė ir šaltis turi neigiamą poveikį galūnių kraujagyslėms ir nervams. Prie to dar prisideda nejudri pėdos padėtis bate, o tai smarkiai pablogina kraujotaką joje.

Liga labai pavojinga, nes pažeidžiami nervai ir kraujagyslės, o dėl to ima irti audiniai, ir tai gali priversti prie galūnių amputacijos.

Priežastys:

1. Šlapi batai.
2. Retai keičiamos nešvarios kojines.
3. Drėgnas šaltis, kai temperatūra yra žemiau +10 C.

Simptomai:

1. Badanti (durianti) savijauta pėdose.
2. „Nutirpimas“, nejautrumas, o po to skausmas.
3. Paraudonavusi, su vandeningomis pūslėmis arba pajuodavusi oda.

Pirmoji pagalba:

Laikyti kojas sausas ir švarias.

- dažniau keisti batus,
- turėti švarias, sausas kojines,
- naudoti pudrą kojoms,
- nedėvėti labai aukštų kojinių ar batų.

NEMASAŽUOTI PAŽEISTOS PĖDOS, nes ji yra jau puvimo stadijoje ir galima infekcija.

Apakimas nuo sniego

Priežastis: stiprus saulės šviesos atspindys nuo sniego.

Simptomai:

1. Skausmas akyse. Jos pavandenijusios ir paraudusios.
2. Savijauta, kad akis graužia lyg žiūrint į metalo suvirinimo procesą.

Pirmoji pagalba:

1. Pašalinti nukentėjusį iš saulės apšvietimo.
2. 24 valandoms uždėti ant akių raištį.
3. Vartoti aspiriną ir tailenolą (dikoiną).
4. Evakuoti.
5. Dėvėti akinius nuo saulės.

Konjunktyvitas

Konjunktyvitas – akies junginės (konjunktyvos) uždegimas.

Priežastis: bloga ventiliacija patalpoje (palapinėje).

Simptomai:

1. Akių skausmas.
2. Deginantis pojūtis.
3. Vokų sutinimas.
4. Ašarojančios akys.
5. Neaiškus vaizdas.

Pirmoji pagalba: išeik iš patalpos (palapinės) ir pabūk užsimerkęs.

Vidurių užkietėjimas

Taip atsitinka nereguliariai tuštinantis. **Priežastys:**

1. Vandens trūkumas.
2. Atviri lauko tualetai.
3. Valgio trūkumas.

Simptomai:

1. Apetito nebuvimas.
2. Galvos skausmai.
3. Mėšlungis.
4. Skausmas tuštinantis.

Pirmoji pagalba: gerti – valgyti – tuštintis.

Gydomasis šalto vandens poveikis (kaip tapti užsigrūdinusiu)

1. Grūdinimosi mechanizmas

Grūdinimasis- tai kompleksas veiksmy, skirtų organizmo atsparumo prieš nepalankias oro-klimatines sąlygas padidiniui. Vienas iš svarbiausių išorinės aplinkos, kurioje gyvena žmogus, faktorių yra jos temperatūra. Žmogaus organizmas turi nuolat palaikyti šiluminį balansą esant įvairiai aplinkos temperatūrai. Šį balansą palaiko kūno termoreguliacija.

Šiame procese pagrindinį vaidmenį vaidina centrinė nervų sistema kuri reaguoja į bet kokius išorės dirgiklius ir valdo viso organizmo veiklą.

Svarbų vaidmenį termoreguliacijos procese vaidina odos kapiliarai, kuriuose yra 1/3 visos kraujo masės. Kai oda atšąla, kapiliarai susitraukia. Kraujo pritekėjimas sumažėja, oda pabąla, nukrenta jos temperatūra. Tuo pačiu sumažėja šilumos atidavimas aplinkai, kitaip tariant -ji taupoma.

Tuo pat metu automatiškai padidėja bendra šiluminė produkcija ir vidinių organų bei audinių aprūpinimas krauju. Atsistato organizmo šiluminis balansas. Po trumpalaikio pirminio kapiliarų susitraukimo prasideda jų išsiplėtimas ir prisipildymas krauju. Oda parausta, „įkaista“, atsiranda malonios šilumos jausmas.

Tolimesnis atšalimas paverčia pakartotinai, tik dar stipriau, susitraukti kapiliarus, oda bąla, po to pasirodo violetinės dėmės ir juostos. Tai liudija, jog termoreguliacija pažeista, pagaminamos šilumos neužtenka kompensuoti prarastosios. Gالياusiai gali įvykti organizmo peršalimas.

Po išsimaudymo kūnas pradinę temperatūrą įgauna maždaug po 30 min. Jeigu nebus priimamos apšildančios procedūros, po 12-15 min. gali atsirasti drebulys.

Beje, reikia turėti omenyje, kad galvos kapiliarai (išskyrus veidą) neturi savybės susitraukti. Kai oro temperatūra nukrenta iki $-4\text{ }^{\circ}\text{C}$, apie pusę šilumos, kurią pagamina organizmas ramybės būklėje, prarandama per galvą (jei ji be galvos apdangalo).

2. Patarimai pradedančiam grūdintis

Pagrindiniai grūdinimosi šalčiu principai yra šie:

1. Griežtas užsiėmimų sistematiškumas (reguliarumas, nepertraukiamumas), siekiant palaikyti ir išsaugoti treniruotumą.

2. Palaipsnis šalčio ir fizinio krūvio pagal laiką formą ir atlikimo sudėtingumą didinimas.

3. Šalčio ir fizinio krūvio kompleksinis panaudojimas ir teisingas paskirstymas, atsižvelgiant į individualias užsiiminėjančio ypatybes.

Grūdinantis šalčiu, didelės reikšmės turi psichologinis nusistatymas, valia. Reikia aiškiai suvokti, ko aš noriu pasiekti grūdinimasis: noriu išbandyti save; noriu įrodyti kitiems, kad aš tai galiu padaryti; noriu būti sveikas ir žvalus; aš juk esu vyras (arba kuo aš esu blogesnis už vyrus); aš esu karys, o karys privalo būti tvirtas ir ištvermingas...

Kad emocinis sukrėtimas nebūtų toks didelis, grūdinintis reikia pradėti vasarą: kiekvieną dieną maudytis atviruose vandens telkiniuose arba praustis po vėsiu dušu. Tuomet rugsėjo mėnesį vanduo neatrodys toks šaltas, o lapkritį – toks baisus.

3. Grūdinimosi būdai

Kūno **APSITRYNIMAS** yra lengviausia grūdinimosi procedūra, rekomenduojama žmonėms, linkusiems persišaldyti. Apsitrynimas vykdomas kempine arba rankšluosčiu, suvilgintu kambario temperatūros ($18\text{--}20^{\circ}\text{C}$) vandeniui. Temperatūra palaipsniui po 1°C žeminama ir 2–3-jų savaičių bėgyje pasiekia vandentiekio temperatūrą. Iš pradžių aptrinama viršutinė kūno dalis (rankos, kaklas, krūtinė, nugarą), sausai nušluostoma ir ištrinama iki raudonumo kol ims jaustis šiluma. Po to tą patį padarom su apatine kūno dalimi (kojos, juosmuo, pilvas). Kūnas trinamas žiediniais judesiais, o rankos ir kojos – nuo pirštų link kūno. Procedūra, įskaitant ir išsitrynimą iki raudonumo, trunka 4–5 min.

Po apsitrynimo kurso galima pereiti prie apsiliejimo (apsipylimo). Praktiškai sveiki žmonės grūdinimąsi pradeda tiesiog nuo apsiliejimo.

APSILIEJIMAS – stipriau veikianti procedūra. Krentančios vandens čiurkšlės sustiprina dirginimo efektą. Jos iššaukia odos ląstelių spazmus ir

toliau sekantį greitą atsipalaidavimą padidina nervų – raumenų aparato tonusą, darbingumą iššaukia žvalumo jausmą.

Vasarą apsiliejama atvirame ore iš ąsočio, kibiro ir pan. Plačia, nepertraukiama srove. Pirmiausia apliejama galva, kaklas, pečiai, o po to ir kitos kūno dalys. Asmenys, pradėję apsitrynimo kursą apsiliejimą gali pradėti nuo kambario temperatūros vandens, likusieji – nuo 30 temperatūros, kasdien (arba kas antrą dieną) temperatūrą žemindami 1 laipsniu, kol pasieksit vandentiekio temperatūrą. Taip pat daroma rudeni bei žiemą. Apsiliejiimo procedūros trukmė su po to sekančiu kūno ištrynimu – 3-4 min.

DUŠAS – kita pagal intensyvumą grūdinimosi procedūra. Be jau anksčiau minėtų funkcijų, jis atlieka ir higieninę, gerina odos kvėpavimą, masiškai veikia odą ir poodinius audinius.

Pagal mechaninio poveikio į kūną intensyvumą dušai skirstomi į šiuos tipus:

DULKIANTIS DUŠAS. Sukuria vandens dulkes. Mechaninis poveikis niekinis, dirginantis veiksnyis priklauso nuo vandens ir aplinkos temperatūros.

LIETAUS DUŠAS. Mechaninis poveikis nedidelis ir atitinka krentančio lietaus lašus.

ADATINIS DUŠAS. Padaryta taip, kad iš paskirstytuvo išlekia (veikiant spaudimui) daugybė plonų vandens čiurkšlių. Jų «dūriai» labiau dirgina nei lietaus dušas.

CIRKULIARINIS DUŠAS. Spaudimo dėka smūgiuoja vertikaliomis ir horizontaliomis čiurkšlėmis. Cirkuliarinis dušas veikia visą kūną vienodai.

NAMŲ VONIOS ir plaukymo baseinai taip pat plačiai naudojami grūdinimuisi. Kuo šaltesnis vonios vanduo, tuo stipresnis grūdinimosi efektas.

NATŪRALŪS VANDENS TELKINIAI. Geriausiu grūdinimosi būdu laikomas maudymasis vandens telkiniuose ištisus metus. Juose grūdinimosi efektą sustiprina oras, vėjas, saulė, plaukiojimas. Žiemą vandenį puikiausiai atstoja šviežias sniegas.

4. Kontrastinis grūdinimasis

Kontrastinis grūdinimasis šalčiu ir šiluma yra vienas iš efektyviausių, jo pagalba ištreniruojamas didelis atsparumas aukštų ir žemų temperatūrų poveikiui.

Kontrastinis grūdinimasis – tai apsiliejimas paeiliui tai šaltu, tai karštu vandeniu, kai temperatūrų skirtumas siekia 15-45 laipsnius, o taip pat

kontrastinio dušo naudojimas. Pastarasis skirstomas į stiprų (temperatūrų skirtumas 15 laipsnių), vidutinį (10-15°), silpną (mažiau kaip 10°). Galima taip pat derinti karštą dušą su apsiliejimu šaltu vandeniu..

Grūdinimasi patariama pradėti nuo vėsaus (30°) dušo, po truputį žeminant temperatūrą iki 20-22 laipsnių. Po to Jau galima pradėti kontrastinį grūdinimasi. Vieno seanso, trunkančio 3-5 min., metu vanduo keičiamas 2-4 kartus. Kasdien temperatūrų skirtumas didinamas 1 laipsniu, palaipsniui privedant šaltą vandenį iki vandentiekio temperatūros, o karštą iki kraštutinai pakenčiamos. Pablogėjus savijautai, kontrastiškumą mažinti.

Kaip kontrastinis grūdinimasis labai efektingas yra šios procedūros: pirtis -šaltas oras, pirtis – sniegas, pirtis – eketė.

5. Moterų grūdinimosi ypatumai.

Fiziniai pratimai derinami su šalto vandens procedūromis moterims ne mažiau naudingi, negu vyrams. Tai daro jas pasitempusias, lanksčias, stiprias ir užsigrūdinusias. Sumažėja svoris, suplonėja talija, pilvas, riebalų sluoksnį, padidėja krūtinės ląstos ekskursija, plaučių gyvybinis tūris. Po truputį judesiai tampa grakštesni, oda (veido) įgauna nuostabų, sveiką atspalvį. Moterys, besigrūdinančios lediniu vandeniu, kaip taisyklė, atrodo jaunesnės negu iš tikro. Š.Monteskjė yra pasakę: «Moteris turi tik vieną galimybę būti gražia, o būti žavia ir patrauklia – šimtus tūkstančių galimybių».

Nėštumo laikotarpiu rekomenduojama pereiti prie lengvesnių grūdinimosi procedūrų. Baigus kūdikio maitinimą krūtimi, galima grūdinimosi krūvį vėl palaipsniui didinti.

6. Pastaba

Grūdinantis reikia nuolat sekti savo sveikatos būklę ir pagal ją reguliuoti grūdinimosi procedūrų krūvį.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – V., 1994.
2. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. 1996 12 19. Nr. VIII-49.
3. Adamonis S. Partizanų karas(strategija ir taktika). –K., 1997
4. Brazaitis J. Vienų vieni. –V., 1990.
5. Bubnys A. Lietuvių antinacinė rezistencija. 1941–1944m. –V., 1990.
6. Bulvičius V. Karinis valstybės rengimas.-V., 1994.
7. Bendrasis krizių valdymo vadovas. NATO/NACC/PP dokumentas.-1997.
8. Damušis A. Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai Antrojo pasaulinio karo pokario (1940–1959) metais.- Į laisvę fondas, 1991.
9. Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. Lietuvos partizanai 1944–1953.-K, 1996.
10. Genocidas ir rezistencija. – Leidžia LGGRC, 1997.-Nr.2.
11. Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje.-V., Mokslas, 1990.
12. Laisvės kovų archyvas / Vyr. red. Kuodytė D.-K.: Leidžia politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1994.12T.
13. Laisvės kovų archyvas / Vyr. red. Kuodytė D.-K.: Leidžia politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1995.14T.
14. Lietuvių atgimimo istorijos studijos / Vyr. red. Motieka E.,-V., 1994. 7T.
15. Mankevičius V. Non-violent resistance in Lithuania 1940–1952 // Re-
vue Baltique.-1997. No 8.
16. Mankevičius V. The levels of the Lithuanian resistance movement's
strategy of information and notification //Revue Bltique. 1997. No 9.
17. Misiūnas R., Taagepera R. Baltijos valstybės priklausomybės metais 1940–
1980. – V.: Mintis, 1992.
18. Račkauskaitė Ž. Lietuvos Helsinkio Grupės veikla. 1976–1981 m.
parengti dokumentai // Tautos atmintis.-1996. Nr. 11–12.
19. Ruseckas P.Knygnešys. –Valstybinis leidybos centras, 1992. 1–2 T.
20. Sharpas G. Pilietinė gynyba. – V.: Mintis, 1992.
21. Vladimirov K. Sovremenyj otečestvenyj opyt borby s partizanskimi I
protivostančeskimi dviženijami // M.: Voiskovoj viestnik, 1997. Nr. 6.
22. Daumantas J.Partizanai. V.:Į laisvę fondas, – 1990.

23. Kovos keliu žengiant / Red. L.Gudaitis – V.: Vyturys, 1991.
24. Krivickas Br. Raštai-V., 1993. 1 T.
25. Mankevičius V. Pilietinė gynyba – visuotinės gynybos dalis // Karys. – 1998. – Nr. 4.
26. Mankevičius V. Visuotinės gynybos principo išbandymai // Karys. – 1998. – Nr. 8.
27. Mankevičius V. Gynyba kaip kultūros sritis // Karys. 1998. – Nr. 22, 23.
28. Mankevičius V. Psichologinio karo mechanizmai // Karys. – 1998 – Nr. 33.
29. Ramanauskas A. Daugel krito sūnų. – V. :Mintis, 1998.
30. Sušaudytos dainos. Parengė Ledas V., Rimkus H. – V., 1990.
31. Teritorinė gynyba. Išgyvenimas. Dragūnaitis P. – V., 1997.
32. SURVIVAL. Kalėda S. I., Dračiov P. N. – Minsk, 1996.
33. Vyživaniije po metodam SAS. Miler D. – Minsk, 1999.
34. Podgotovka razvedčika (Sistema specnaza GRU) Zaruckij T. F. – Minsk, 1998.

Turinys

Įvadas	3
Visuotinė gynybos samprata.....	5
Pasirengimas pilietiniam pasipriešinimui	12
Neginkluotas pasipriešinimas ir partizanų karas Lietuvoje	17
198 neprievartinių veiksmų būdai	33
Respublika pavojuje.....	41
Aukščiausiosios Tarybos nutarimas	42
Ginkluotų konfliktų teisės pagrindai	43
Konspiracinių metodų apžvalga	50
Psichologinio karo metodai	60
Pasipriešinimo dalyvių ir amunicijos slėptuvės	75
Civilinių objektų parengimas gynybai	88
Civilių gyventojų talkininkavimas vykdant karinę žvalgybą.....	97
Nelaisvė	101
Jaunimo pilietinis ugdymas. Karo tarnybos motyvuotumas	106
Gynyba ir kultūra	115
Civilizacijų sandūra	126
Karas ir tikėjimas	130
Lenkų patirtis organizuojant pilietinį pasipriešinimą	134
Rusijos federacijos karinė doktrina	139
Išgyvenimas. Patarimai savanoriui	145
Priedai	174
Literatūra	186